

Pécsi Tudományegyetem
Természettudományi Kar
Földtudományok Doktori Iskola

A német nemzetiség örökségturisztikai erőforrásai Magyarországon
(A tájház mozgalom)

PhD-értekezés

Szeidl Klaudia

Témavezető:

Dr. Aubert Antal

egyetemi tanár

Pécs, 2022

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	5
2. A kultúra megjelenése a turizmusban	8
2.1. A kultúra értelmezése a társadalomtudományokban	8
2.2. A kulturális turizmus fogalmi rendszerének kialakulása a turisztikai kutatásokban....	10
2.2.1. Kulturális turizmus, mint turisztikai termék.....	12
2.2.2. A kulturális turizmus kereslete: a piaci szegmentáció lehetőségei	14
2.3. A kulturális turizmus szűkített értelmezése: az örökségturizmus	15
2.3.1. Örökség és identitás.....	15
2.3.2. Az örökségturizmus fogalma.....	16
2.4. Etnikai/Nemzetiségi turizmus: fogalmi keretek és definíciók.....	17
3. Magyarország etnikai sokszínűsége	19
3.1. Nemzetiség fogalma	19
3.2. Nemzetiségek statisztikai jellemzői: a népszámlálási adatsorok kérdőjelei.....	20
3.3. Nemzetiségek területi eloszlása.....	24
4. A magyarországi németek története	26
4.1. A német telepések megjelenése a Kárpát-medencében.....	26
4.2. A magyarországi németek sorsa a 19. század közepétől 1944-ig	29
4.3. Kollektív bűnhődés időszaka (1944-1948).....	32
4.4. Németiség kérdése a 20. század második felében	36
5. Célkitűzések	39
6. Kutatási módszerek	40
6.1. Szekunder források.....	40
6.2. Primer kutatás.....	41
6.3. Kutatás nehézségei	43
7. A magyarországi németek napjainkban	45
7.1. Anyanyelvi és nemzetiségi szempontok a népszámlálások tükrében.....	45

7.2. A német nemzetiség területi eloszlásának történeti meghatározottsága.....	46
7.3. A nemzetiségi intézményrendszer kiépülése a rendszerváltás után	49
7.3.1. Német nemzetiségi önkormányzatok alakulása, jogi keretei és kultúraközvetítő szerepe.....	50
7.3.2. Német nemzetiségi civil szervezetek hozzájárulása a nemzetiségi identitás fenntartásához.....	59
8. A magyarországi németek nemzetiség turisztikai erőforrása.....	68
8.1. Szellemi örökségek: a nemzetiségi fesztiválok	68
8.1.1. Esettanulmányok – nemzetiségi fesztiválok.....	70
8.2. Épített örökségek: a tájházak.....	74
8.2.1. Tájház mozgalom kialakulása	75
8.2.2. Tájházak életciklus modellje	78
8.2.3. Magyarországi Tájház Hálózat.....	80
8.2.4. Szakmai szervezetek szerepe a tájházak jelenében	81
9. Német tájházak, mint újraéledő közösségi civil terek.....	86
9.1. Német tájházak térbeli eloszlása	86
9.2. Német tájház leírása	87
9.3. Német tájházak állapotfelmérése.....	88
9.4. Tájház hasznosítási modell.....	101
9.4.1. Tájház, mint élménypedagógiai helyszín/ oktatási színtér	103
9.4.2. Tájház, mint rendezvényhelyszín	107
9.5. Esettanulmányok – jó gyakorlatok.....	109
10. Vendégkörfelmérés a tájházak funkcionális működésének tükrében.....	124
10.1. Lakossági kérdőíves felmérés és eredményeinek értékelése	124
10.2. Tanulói felmérés	129
11. Következtetések.....	133
12. A kutatás további irányai.....	139
Köszönetnyilvánítás	140

Irodalomjegyzék.....	141
Ábrajegyzék	158
Táblázatjegyzék.....	160
Melléklet.....	161

1. Bevezetés

Napjainkban a modern társadalmak szabadidő eltöltésének egyik elsődleges formája az utazás, a turisztikai vonzerők felkeresése, a különféle tematikájú eseményeken való részvétel, egyszóval az egyén élményszerzés szükségletének a kielégítése (Sharpley, 2018). A turisztikai célú szabadidő eltöltése a turista kikapcsolódásán és feltöltődésén túl pozitív hatással van a fogadóterület társadalmi, gazdasági és kulturális környezetének fenntartására, fejlesztésére (Cioban & Slusariuc, 2014). A turisztikai piac egyik vezető és dinamikusan fejlődő turisztikai terméke a sok esetben helyi társadalom értékeire épülő kulturális turizmus. A termék összetettségéből fakadóan előtérbe kerülnek az egyediséget képviselő attrakciók. A kultúra és a turizmus egyértelműen szimbiotikus kapcsolatban áll egymással, hiszen a régmúlt idők hagyományai, szokásrendjei, amelyeket a fiatalabb generációk már-már elfelednek, újjáéledhetnek, fennmaradhatnak, ha a turisták élénk érdeklődést mutatnak irántuk (World Tourism Organization, 2018).

Az elmúlt évtizedekben végbemenő technológiai fejlődés hatására az élmény fogalma hangsúlyosabb szerepet kapott mind a gazdasági életben, mind pedig a fogyasztók mindennapjaiban, amely a keresleti trendek átalakulásához vezetett (Pine & Gilmore, 1998; Rátz, 2012). A késő modern társadalom stuktúrájában kollektív alapmotivációvá vált az élményorientáltság (Schulze, 2000; Rátz, 2012). A mai élményorientált turisták egyre jobban érdeklődnek a helyi lakosság kultúrája, autentikus életmódjának megismerése iránt, mely lehetővé teszi, hogy a turistákat olyan kulturális attrakciókhoz vonzzák, mint az örökségi helyszínek, múzeumok, galériák, skanzenek, tájházak, hagyományörző fesztiválok. Ezek a helyszínek az adott nemzetiségre jellemző tárgyi és szellemi kulturális elemeket gyűjteményekbe rendezve tárják a nagyközönség elé (Yang, 2011).

Magyarország évszázadok óta a klasszikus többnemzetiségű államok közé tartozik, amely a trianoni békeszerződést követően szinte homogén nemzetállammá vált. A 2011. évi népszámlálás idején hazánkban élő nemzetiségek között a német népcsoport – a potsdami szerződés alapján történt részleges kitelepítés ellenére – számarányban a második helyen áll, a szlovákok, horvátok, szerbek és román előtt. A hazai német nemzetiség elnevezés mellett használatos a magyarországi német, a németség, a német közösség és a svábság elnevezés. A magyarországi németek „sváb” etnikai elnevezése külső névadás eredménye. Elsőként azokat

a telepeseket nevezték sváboknak, akik a Svábföldről (Schwaben, Württemberg) érkeztek, majd az idegen népek *pars pro toto* alapon történő elnevezés elterjedt az egész Kárpát-medencében, így tehát sváb elnevezés egyfajta gyűjtőnévként is értelmezhető (Hutterer, 1975; Bellér, 1981; Manherz, 1998). Mivel a magyarországi németiség a történelem folyamán különböző népmozgalmi hullámokban és szakaszokban érkezett hazánkba, így a közösség mai arculatának kialakulásában számos körülmény és tényező meghatározó szerepet játszott, melyek hozzájárultak a magyarországi németek sajátos kultúrájának formálódásához (Hutterer, 1975; Manherz, 1998).

A politikai megtorlásóktól zaklatott évtizedek ellenére a hazai németiség gazdag nemzetiségi kultúrával rendelkezik. A sajátos stílusjegyeket őrző népművészet, népviselet, népzene és népdalokra épülő néptánc, valamint a szokásvilág a régmúlt idők emlékét, a német telepések tradicionális életmódját kívánják reprezentálni. Az egykori német telepések magukkal hozták az anyaország tájegységeire jellemző hagyományokat, tradicionális ételeket, népviseletet, hangszereket, zenei dallamokat, énekeket és táncmotívumokat, melyeket az új hazában is megőriztek. Noha a külső hatások (magyar kultúra, más nemzetiségek, asszimilálódás, mindenkori divat stb.) kisebb változásokat eredményeztek, de az évszázadok alatt megszilárdultak a magyarországi németek kultúrájának elemei (Frank, et al., 1998). Az összefoglaló néven említhető sváb kultúra sok esetben a település kulturális élet vezérfonalát jelenti, különös tekintettel a német lakta tájegységeken, mint pl.: Dél-Dunántúl keleti falvaiban, Budapest déli és nyugati agglomerációjában, Sopron és Veszprém térségében.

Egy ország globális és lokális kulturális kínálata nagymértékben függ a társadalmi összetettségtől és az etnikai szerkezettől, hiszen a sajátos szokásvilággal rendelkező népcsoportok határozzák meg a desztináció egyediségét, a turisztikai attrakciókínálat sokaságát. Hazánk egyik ilyen egyedisége a magyarországi népcsoportok és nemzetiségek örökségeit bemutató tájházak. Az UNESCO Világörökség Magyar Várományos Listáján szereplő tájház hálózat a közösségi identitás kollektív emlékezet tere, továbbá a helytörténeti, a nemzetiségi és a mikrotörténelem tárgyiasulásaként értelmezhető (Schultz & Szeidl, 2020). A tájházban őrzött és bemutatott tárgyiasult nemzetiség kultúra jelentős szerepet játszik a közösség identitástudat formálódásában és erősítésében.

A kutatás az érintett témakörök összefonódását, a német nemzetiség örökségének turisztikai hasznosítását tárja fel, melynek központjában a német tájházak funkcionális megújulásának a vizsgálata áll. A kutatási témám komplexitásából fakadóan a munkám során

több altémára kiterjedő vizsgálatokat végeztem, amelyeket a német nemzetiség társadalom-, politika-, és kultúrtörténeti sajátosságai kapcsolnak össze. A részeredmények összegzéseként a dolgozatban a fogalmi háttér áttanulmányozását követően bemutatom a németiség történelmi múltját a betelepítéstől egészen a napjainkig, kiemelkedő figyelmet fordítva a rendszerváltás utáni évtizedekre jellemző identitástudat ébredését és erősítését támogató politikai intézkedések eredményességére. A sváb kultúra gazdag szellemi és épített örökségtárral rendelkezik, azonban a teljeskörű felmérés túlmutat a jelen kutatás keretén, ebből kifolyólag a vizsgálat során prioritást kapott a tájházakkal kapcsolatos kérdések megválaszolása, mint pl.: milyen állapotban vannak jelenleg a német tájházak (épület, gyűjtemény), a tájházakat érintő paradigmaváltás hatására milyen funkcionális átalakulás figyelhető meg. A primer kutatás egyik legfőbb eredménye a tájház hasznosítási modell összeállítása, ami tartalmazza a múzeumi alapfunkció mellett megjelenő új elemeket, melyek hozzájárulnak az „élő tájház” megszületéséhez. Végezetül a több lépcsős vendégkörfelmérés eredménye megerősítette az új funkciók sikerességét és a látogatók elégedettségét.

Noha a kutatás többnyire a múlt és a jelen időszakára fókuszál nem kerülhet ki a COVID-19 világjárvány hazai németiségre gyakorolt hatásának a megemlítése. A 2020 tavaszán megjelenő koronavírus elleni korlátozások hatalmas károkat okozott hazánk turisztikai piacán. A kormány döntése értelmében bezártak a tájházak, mely nem csak a látogatók hiányát, hanem az előre megtervezett programok elmaradását is eredményezte. A 2020-as év gyakorlatilag zárt kapukkal és programmentesen zárult. A 2019-ben rendezvényszervezésre elnyert pályázati forrásokat sikeresen átcsoportosították. Ennek köszönhetően lehetőség nyílt a tájházak épületének a felújítására (pl.: festés, tetőcsere, fűtéskorszerűsítés stb.) és a gyűjtemények karbantartására. Ezt egyfajta pozitívumként is említhető, hiszen az átszervezés hatására sokkal nagyobb forrás vált elérhetővé az állagmegőrzésre. Néhány tájház ugyan igyekezett alkalmazkodni a kialakult helyzethez és áttért a digitális médiatartalmak gyártására (virtuális séta, gyűjtemények digitalizálása, tematikus videók készítése) – akár online módon tartott rendezvényekre –, azonban a legtöbb esetben megszakadt a tájház és a látogatók, a helyi közösség közötti kapcsolat. Meglátásom szerint a pandémia legnagyobb vesztesége a kapcsolatteremtés megszakadása, különösen a fiatal generáció tekintetében. Feltételezhetően a jövőben a mindenkorai egészségügyi szabályok betartásával egy jól átgondolt és strukturált programkínálatot kell összeállítaniuk a tájházvezetőknek, hogy újra megnövekedjen a tájházak iránti érdeklődés, a programokon résztvevő vendégek száma, egyszóval, hogy a tájház újra visszakerüljön a köztudatba.

2. A kultúra megjelenése a turizmusban

2.1. A kultúra értelmezése a társadalomtudományokban

A kultúra a latin eredetű „colere” igére vezethető vissza, amely alatt a művelést, mint földművelést értették, majd az idő múlásával a művelést, mint szellemi értelmében használták (Jones, 2009). A kultúra fogalma végigkísérte az emberiséget a történelme során, a primitív kultúrák megjelenésétől egészen napjainkig. A kultúra szó jelentése az emberiség fejlődésével párhuzamosan folyamatosan változott. A különböző filozófiai irányzatok, és történelmi korok gondolkodói eltérően értelmezték a kultúrát, mint fogalmat. A szó a 17. században a lélek művelésével kapcsolatos jelentéssel bírt, majd közel egy évszázaddal később már a műveltség és a kulturáltság közötti differenciálódás, az egyén dimenziójában való értelmezése került a középpontba. A 19. században a kultúra, a kulturáltság, a civilizáltság értelmezése a társadalomra vonatkoztatva is megjelent, majd összekapcsolódott az egyéni önművelés jelentésével (Kondor, 2003; Kundi, 2013, p. 17).

Napjainkban a kultúrát a tudományelméleti irányzatok eltérő szemléletmódjából fakadóan igen sokrétűen értelmezhetjük:

- A társadalomkutatók nagy része Tylor 1871-ben megfogalmazott definícióját tartja az iránymutatónak, miszerint a kultúra „*egy olyan komplex egész, amely magába foglalja a tudást, a hitet, a művészeteket, az erkölcsöket, a jogrendet, a szokásokat és minden olyan képességet, amelyet az ember a társadalom részeként sajátított el*” (Tylor, 1871, p. 471).
- A kultúra széleskörű meghatározásával megadja a lehetőséget más társadalomtudományokkal való kapcsolódásra, ugyanakkor definíciója egzakt és konkrét. A komplex jelző arra utal, hogy a kultúra elemei interdependens rendszerben vannak jelen, továbbá hangsúlyozza, hogy a kultúra tanult, szervezett viselkedés- és magatartásforma, amely egy csoportjelenség, egy adott társadalmi csoport egészére vonatkozik (Tóth, 2002, p. 200).
- A funkcionalista irányzat neves képviselője, Malinowski (1939) szerint „*a kultúra lényegében egy eszköztár, aminek segítségével az ember megbirkózhat azokkal a konkrét problémákkal, amikkel szembe találja magát a környezetében igényei kielégítése közben*” (Malinowski, 1939, p. 149).

- A társadalomtudományi megközelítések közül kiemelendő Harris (1988) elmélete, aki a kultúrát úgy tartja számon, mint „*tanult gondolkodási és viselkedési minták, amelyek a népeiséget, vagy a társadalmat jellemzik*” (Harris, 1988, p. 34).
- Hofstede (1980) értelmezésében a kultúra középpontjában az ember és annak értékrendszere áll, vagyis „*a kultúra az elme kollektív programozása, amely megkülönbözteti az egyik embercsoport tagjait a másiktól... értékrendszereket tartalmaz, az értékek pedig a kultúra építőkövei közé tartoznak*” (Hofstede, 1980, p. 39).
- A szociokultúra képviselője, Herskovits (1955) a kultúrát „*a környezet ember alkotta részének*” tekinti (Herskovits, 1955; idézi Tóth, 2002, p. 200).
- Kroeber & Kluckholm (1952) megfogalmazásában „*a kultúra explicit vagy implicit viselkedésmintákból áll, amelyeket szimbólumok közvetítenek. Ezek a szimbólumok a különböző embercsoportok kiemelkedő teljesítményei, magukban foglalják a művészeti termékeket is. A kultúra lényege a tradicionális (történelem során leszűrődött és kiválasztott) gondolatokból, ötletekből áll és főként a hozzájuk tapadó értékekből. A kultúra rendszereket egyrészt tekinthetjük a cselekvés termékeinek, másrészt a jövőbeli cselekedetek feltétel rendszerének*” (Kroeber & Kluckholm, 1952, p. 357).
- A Magyar Értelmező Kéziszótár szerint a kultúra „*az emberiség által létrehozott anyagi és szellemi értékek összessége. A művelődésnek valamely területe, illetve valamely korszakban, valamely népnél való megnyilvánulása*” (Juhász, 1972, p. 485).

Az említett definíciók eltérő megközelítését figyelembe véve véleményem szerint napjainkban az UNESCO által kibocsájtott kultúra fogalma tekinthető elfogadhatónak miszerint „*...a kultúrát egy társadalmat, vagy szociális csoportot körülvevő, egyedi szellemi, anyagi, intellektuális és érzelmi vonások, továbbá a művészet, az irodalom, az életvitel, az együttélés módja, az értékrend, a hagyományok és hiedelmek összességének kell tekintenünk...*” (UNESCO, 2001).

A World Tourism Organization – European Travel Commission (továbbiakban WTO-ETC) által vezetett kutatás eredményeként megjelent a kultúra lehatárolásának egy új megközelítése. A kultúrát két nagyobb csoportra, úgynevezett külső és belső körre osztható. A belső kör tagjai az örökség és a művészetek. Az örökség fogalma ebben az esetben az épített örökségekre, a műemlékekre, a múlt alkotásaira terjed ki. A művészetek alatt a képző- és az előadó-művészet, az irodalom, illetve a kortárs művészet értendő. A kultúra külső köréhez tartoznak a kultúra további ágai, mint az életstílus, a hiedelmek, a hagyományok, a

gasztronómia, a folklór stb. és az úgynevezett kreatív iparágak, mint pl.: divat, design, film, média, szórakoztatóipar (World Tourism Organisation, 2004; Sulyok, 2005; Jászberényi, 2014). A kultúra öt fő területe a művészetek, a sport, a tudomány, az oktatás és a tradícióápolás, melyek működési kereteit a működtető intézmények és szervezetek, valamint a létrehozott események biztosítják (Piskóti et al., 2002).

A kultúra egy társadalmi csoporton belül generációról generációra öröklődik (Kondor, 2003). A kultúra minden eleme valahonnan származik, és valamely irányba terjed tovább. A terjedés intenzitásában térbeli eltéréseket figyelhetünk meg, melynek eredményeként a mai világunk sokszínűsége értelmezhető (Trócsányi, 2005). A kultúra elemeit három fő alrendszerbe sorolhatjuk. A *technológiai alrendszer* az emberiség megélhetését és életmódját biztosító tárgyakat és a használatukhoz szükséges technológiai tudást tartalmazza. A *társadalmi alrendszer* magába foglalja az emberek közötti kommunikációban alkalmazott viselkedésmintákat és tevékenységeket. A harmadik alrendszerbe, az *ideológiai alrendszerbe* tartozik a hit, az elméleti tudás és a tudományos gondolkodás (Trócsányi, 2005). E rendszer központi metszeteként jelenhet meg a kulturális örökség, mely egyrészt szoros kapcsolatban áll a társadalmi alrendszer elemeivel, másrészt az egyes társadalmi csoportokra jellemző építészeti stílusjegyek és az életformájukból adódó használati tárgyak révén összeköttetésben áll a technológiai alrendszerrel. A kulturális örökség részeként említendő hagyományok kialakulása és továbbadása jelentős mértékben összefügg az adott népcsoport hitvilágával, amely az ideológiai alrendszer elemeihez tartozik. A szerző meglátása szerint a kulturális örökség létrejöttében, formálódásában és fenntartásában mind három alrendszer befolyással bír.

2.2. A kulturális turizmus fogalmi rendszerének kialakulása a turisztikai kutatásokban

Az elmúlt években a globalizáció és a folyamatos technológiai újítások hatására szinte megszűntek a tér- és időbeli távolságok, s ennek következtében a társadalom eltérő kultúrái egy meglehetősen összetett, komplex kapcsolati rendszer részévé váltak (Puczko & Rátz, 2000).

A kultúra, a régmúlt hagyományaival, az élő jelenével és fenntartásával, valamint a jövő gazdasági lehetőségeivel turisztikai erőforrásnak is tekinthető. Az eltérő kultúrák megismerésére irányuló utazások már a 17-18. század folyamán is jelen voltak. Kezdetben az angol arisztokrácia sorra felkereste az európai királyi udvarokat és nagy városokat többnyire tanulási és ismertszerzési céllal. A Grand Tour-ként emlegetett utazások a mai értelemben vett kulturális turizmus kiindulópontjának tekinthető, hiszen a nemességet követően ma már

emberek milliói látogatják a kulturális emlékekben gazdag városokat, történelmi épületeket és helyszíneket (Steinecke, 2007). Annak ellenére, hogy az újkori kulturális turizmus már évszázados múltra tekint vissza, még nem született meg a széles körben elismert, egységes megfogalmazása. A kulturális turizmus definíciója rendkívül összetett és nehezen lehatárolható, ami elsősorban a kultúra fogalmának eltérő értelmezéséből és folyamatosan változó jellegéből adódik.

Michalkó & Rátz (2005) megállapítása szerint *„a kulturális turizmus legátfogóbb megközelítésében olyan turisztikai termék, amelynek központi eleme a turista legszélesebben értelmezett intellektuális igényeit kielégítő vonzerő. Szűkebb értelemben a kulturális turizmus olyan kulturális motivációval történő utazás, mint például a műemlékek és örökséghelyszínek felkeresése, a fesztiválokra való részvétel, a kiállítás-, múzeum-, színház- vagy koncertlátogatás és a tanulmányút vagy a zarándoklat”* (Michalkó & Rátz, 2005, pp. 164-165).

Richard (2001) megfogalmazásában a kulturális turizmus magába foglalja a múlt kulturális javain túl a jelen kulturális javainak fogyasztását is, ezért a kulturális turizmus részének tekinthető az örökségturizmus és művészetturizmus is (Richard, 2001).

Dreyer (1996) igen tágan értelmezi a kulturális turizmust, miszerint annak tekinthető a turizmus minden tevékenysége, amely kulturális jelzővel felruházható, amit az utazó akként él meg (Dreyer, 1996; Jászberényi, 2014).

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által kiadott definíció szerint *„a kulturális turizmus motivációja a kultúrák megismerése, célja a kulturális eseményeken való részvétel és a kulturális attrakciók meglátogatása”* (Jászberényi, 2014, p. 11).

A Kulturális Turizmus Fejlesztési Stratégia meghatározása értelmében *„a kulturális turizmus olyan piacképes turisztikai termék, amely iránti kereslet fő motivációja az anyagi- (tárgyi) és szellemi értékek megismerése”* (Barta et al., 2009, p. 8).

A fentiekben említett hazai és nemzetközi kutatók által megfogalmazott definíció összegzéseként megállapíthatjuk, hogy kulturális turizmusról abban az esetben beszélhetünk, ha a motiváció az új kultúrák megismerése, kulturális eseményeken való részvétel és a kulturális attrakciók meglátogatása, a vonzerő pedig a felkeresett desztináció sajátos, egyedi kultúrája (Michalkó, 2004).

2.2.1. Kulturális turizmus, mint turisztikai termék

A kulturális turizmus komplexitásából fakadóan a turisztikai termékeket már több szempont szerint csoportosították, azonban legtöbb esetben a vonzerők jellemzői alapján kerülnek kategorizálásra (Puczkó & Rátz, 2000).

A kulturális turizmus a vonzerők alapján az alábbi három csoportba sorolható:

- épített és tárgyi értékek, melyek közvetlenül emberi közreműködés nélkül hasznosítható és élvezhető (pl.: épületek, művészeti alkotások),
- egy adott desztináció lakosságának a mindennapi élethez kapcsolódó kulturális értékei (pl.: életmód, szokások, hagyományok, gasztronómia),
- megelevenített események, fesztiválok, karneválok, hagyományőrző rendezvények (Mathieson & Wall, 1982; Aubert & Csapó, 2003; Jászberényi, 2014).

Csapó & Matesz (2007) nézőpontja szerint a kulturális turizmus feltételezett mozgatórugói a művelődés, a hit és a szórakozás. A művelődés iránti igények kielégítését szolgálják a történelmi és művészettörténeti vonzerők, melyek alatt a történelmi emlékhelyek, belvárosok, templomok, műemlékek, múzeumok, könyvtárak együttese értendő. A hit megtestesítője egyértelműen a vallási zarándokhelyek felkeresése, hiszen az eltérő vallási kultúrkörökhöz tartozó helyszínek (pl.: Vatikán, Jeruzsálem, Mekka) meglátogatása céljából évente több millió turista kell útra. A szórakozás, mint turisztikai motiváció igen összetett és szerteágazó attrakcióbázissal rendelkezik. Ide sorolhatjuk a különféle tematikájú eseményeket, fesztiválok, hagyományőrző rendezvényeken való részvételt, vagy a helyi étel és italkínálat megismerését (Csapó & Matesz, 2007).

Smith (idézi Husz, 2007) a kulturális vonzerőket tevékenységük alapján az alábbi elemekre különítette el: örökségi helyszínek, részvétel előadásokon, vizuális helyszínek, fesztiválok és különleges események, vallási helyszínek, vidéki környezet, bennszülött közösségek és tradíciók, kézművesség, gasztronómia, ipar és kereskedelem, modern tömegkultúra és további különleges érdeklődések (Husz, 2007).

Egy adott desztináció turisztikai potenciálját Jätzold (1993) állítása szerint a kulturális emlékek és intézmények, valamint a kulturális rendezvények száma és minősége határozza meg. A kulturális turizmus fajtái csoportosíthatók a motiváció és a megtekintésre kerülő látnivalók jellemzői alapján:

- egyedi emlékek megtekintése: templomok (Ják, Zsámbék, Nyírbátor), várak (Nagyvázsony, Szigetvár), ipari műemlékek (Lillafüred Fazola-kohó), irodalmi jelentőségű helyszínek (Petőfi emlékház Kiskörös, Kölcsey emlékház Szatmárcseke),
- több, egy helyen lévő kulturális objektum: kultúrtáj (Villányi borvidék), egyháztörténeti együttes (Pannonhalmi Bencés Főapátság), ipari műemlékek (szocialista gyár épületegyüttes Ózdon, Csepelen),
- kulturális csoportosulások: falusi, városi, ipari csoportosulás,
- kulturális események: gasztronómiai (Geresdlaki Gőzgombóc Fesztivál), folklór (Kalocsai Dunamenti Folklór Fesztivál), művészeti (Budapesti Tavaszi Fesztivál), karácsonyi vásárok (Budapesti Karácsonyi Vásár a Vörösmarty téren), karnevál (Debreceni Virágkarnevál), bálók (Balatonfüredi Anna-bál) stb.,
- gasztronómiai kultúrák: borkóstoló, szüreten való részvétel, Michelin-csillagos éttermek látogatása, helyi termékek megismerése,
- kulturális etnoturizmus: távoli kultúrák megismerése (Új-Zéland maori kultúra) (Glöckner, 2009; Jászberényi, 2014, p. 16).

Az attrakciókat funkciójuk alapján elkülöníthetjük a szórakoztató jellegű vonzerők (pl.: fesztiválok) és az oktató-nevelő szerepkört ellátó vonzerők (pl.: múzeum) csoportjára. A kulturális vonzerők között is megjelennek a menedzselt és a nem menedzselt vonzerők, mint pl.: a vallási eredetű attrakciók esetében a Szent Péter Bazilika, illetve a városi templomok. Mindezeket felül csoportosíthatjuk a vonzerőket a kialakulásuk szerint, mely alapján többnyire ember alkotta vonzerőkről beszélhetünk. A valósághoz való kapcsolata szerint elsősorban a múlt értékeit bemutató vonzerőket tartjuk számon, de a turisztikai trendek átalakulásának következtében egyre népszerűbbek a fiktív kategóriába tartozó attrakciók, nevezetesen a tematikus parkok. A térbeli elhelyezkedésük alapján tágabb értelemben megkülönböztethetünk csomóponti (pl.: kastély) és lineáris (pl.: Budapesten az Andrássy út) kulturális turisztikai termékeket. Szűkebb értelemben pedig beltéri (pl.: múzeum) és kültéri (pl.: vár) attrakciókat. A vonzás hatóköre alapján helyi (falunap), regionális (Pécsi Nemzeti Színház), nemzeti (Ópusztaszer Nemzeti Történeti Emlékpark), nemzetközi (Budai Várnegyed) és univerzális/globális (Római Colosseum) szintű attrakciókat határolhatunk el. Az utazó preferenciája alapján léteznek elsődleges kulturális attrakciók, melynek felkeresése az adott utazás fő motivációja, mint Barcelonában esetében a Sagrada Família, és másodlagosak, amit a látogató csak kiegészítő jelleggel keres fel, mint pl.: a Picasso Múzeum (Ásványi, 2014).

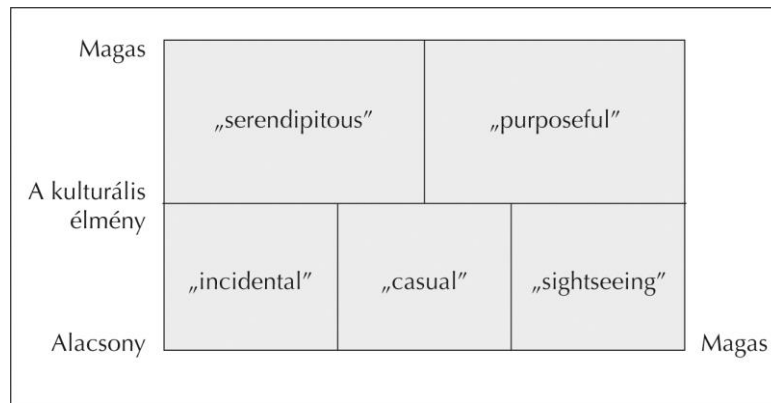
2.2.2. A kulturális turizmus kereslete: a piaci szegmentáció lehetőségei

A világ társadalmi, gazdasági és technológiai fejlettségének dinamikus növekedése a turisztikai kereslet átalakulásához vezetett. Az ezredforduló jelentős változásokat hozott a nemzetközi és a belföldi turizmus rendszerében. Míg korábban a turisták elsődleges motivációja a megszokott környezetükből való kilépés, a kikapcsolódás volt, a 2000-es években már előtérbe került az élményszerzés. A változás nagy hatással bírt a fogyasztói és utazási szokások átformálódására, előtérbe került a turisták kulturális és környezeti érzékenysége. Napjainkra jellemző a szabadidő utazással való eltöltése, mely nagyban hozzájárul a kulturális turizmus felértékelődéséhez (Michalkó & Rátz, 2005).

A kulturális turizmus résztvevőinek, tehát a kulturális turistákat az utazási döntésére ható kulturális turizmus mértéke és a kulturális élmény jellege függvényében az alábbi öt csoportra oszthatjuk (1. ábra):

- a tudatos utazó („purposeful”) az, akinek döntéseit a kultúra jelentősen befolyásolja, kulturális élménye számottevő,
- az eseti kulturális turista („casual”) az, akinek a kultúra közepesen fontos motiváció, és a kulturális élmény is közepes szintű,
- a városnéző utazó („sightseeing”) számára a kultúra fontos motivációt jelent, maga a kulturális élmény azonban nem tekinthető mélynek,
- kulturális turistává válnak („serendipitous”) azok a turisták, akiknek utazási döntéseiben a kultúra nem játszik kiemelkedő szerepet, az utazás során gyűjtött kulturális élmény és tapasztalat alapján mégis kulturális turistának tekinthetők,
- véletlen típusú utazók („incidental”) döntéseit a kultúra nem befolyásolja jelentős mértékben, és az utazás során szerzett élmények sem fontosak (World Tourism Organisation, 2004; Sulyok, 2005; Jászberényi, 2014).

1. ábra: A kulturális turizmus szerepe az utazási döntésekben

Forrás: Sulyok, 2005; WTO-ETC, 2004 alapján Jászberényi, 2014, p. 17

2.3. A kulturális turizmus szűkített értelmezése: az örökségturizmus

2.3.1. Örökség és identitás

Az „örökség”, mint kifejezés az „örökösödés” és az „öröklés” fogalmához hasonlóan olyan múltbeli, az elmúlt időkből származó értékre utal, amelyet egy társadalom tagjai megőrzésre és továbbadásra érdemesnek tartanak (Hall & McArthur, 1998). Az örökség fogalmának értelmezése meglehetősen szubjektív, hiszen az adott kulturális közösség megítélése, identitása és értékrendszere jelentős mértékben meghatározza, hogy az adott országban, az adott nemzet számára mi számít örökségnek (Pap, 2014). Ennek függvényében örökségi értéknek tekinthető mindaz, amit egy közösség az utókor számára megőrzésre és átadásra érdemesnek tart, legyen akár épület, tárgy, hagyomány vagy szokás (Puczkó & Rátz, 2017). „...Így az örökség összekapcsolódik az emlékezettel, mindkettő az identitás része, amit meg kell keresni, elő kell ásni, meg kell őrizni, vagy újra fel kell fedezni...” (Sulyok, 2005, p. 47). Tágabb értelemben a társadalom kulturális hagyományainak tekinthető az örökség, mely része egy adott közösség identitásának (Saunders, 2004). Hazánkban a rendszerváltást követően nagy figyelmet fordítottak a nemzeti kulturális örökség jogszabályi védelmének megalkotására. Így a 2001. évi LXIV. a kulturális örökség védelméről szóló törvény értelmében „kulturális örökségünk hazánk múltjának és jelenének pótolhatatlan, egyedi és meg nem újítható forrása, a nemzeti és az egyetemes kultúra elválaszthatatlan összetevője...a kulturális örökség elemei: a régészeti örökség, a hadtörténeti örökség régészeti módszerekkel kutatható elemei, a műemléki értékek, a nemzeti emlékhely, a kiemelt nemzeti emlékhely és annak 61/I. § (3a) bekezdése szerinti településkép-védelmi környezete, valamint a kulturális javak” (Irimiás, 2018). Összességében

megállapítható, hogy örökség a múltat képviseli a jelenben (Hewison, 1989). Tunbridge & Ashworth, (1996) az örökség fogalmának öt aspektusát különbözteti meg:

- a múlt bármilyen fizikai maradványainak szinonimája,
- egyéni és kollektív emlékek, a múlt nem fizikai összetevői,
- a kulturális és művészeti alkotómunka eredményeinek összessége,
- a természeti környezet,
- egy jelentős gazdasági tevékenység, az „örökségszektor” vagy más néven „örökségipar” (Puczko & Rátz, 2017).

Az örökségeken belül megkülönböztethetünk természeti és kulturális örökséget. A két csoportot nem lehet élesen elválasztani, hiszen sok esetben lehet átfedés, mint pl.: a nemzeti parkok esetében, amikor egy adott terület természeti öröksége emberi megfontolás következtében nyilvánítanak nemzeti parkká. A kulturális örökség további két alcsoportra bontható, annak függvényében, hogy az örökség eleme megfogható vagy megfoghatatlan. A megfogható elemek közé sorolandó az épített örökségek, a műtárgyak, a művészeti alkotások, a régészeti leletek stb., míg megfoghatatlan elemnek tekintjük a vallási, a zenei, az előadó-művészeti értékeket és a népszokásokat. Gyakran megfigyelhető, hogy a megfoghatatlan érték megfogható objektumon keresztül jelenik meg (pl.: zenemű eljátszásához szükséges hangszer), valamint együttesen alkotják a megőrizni kívánt értéket, így a hagyományos életmód egyszerre jelenik meg a megfogható ruhadarabokban vagy tradicionálisan épített és berendezett házakban, valamint a megfoghatatlan viselkedési szokásokban (Puczko & Rátz, 2017).

2.3.2. Az örökségturizmus fogalma

A turizmus egyik legősibb és legátfogóbb turisztikai terméke az örökségturizmus, azonban maga a kifejezés és a termék tudatos fejlesztése csupán néhány évtizede jelent meg (Timothy & Boyd, 2003; Puczko & Rátz, 2017). *„Az örökségturizmus középpontjában az örökség áll, amely olyan múltbéli, az elmúlt időkből származó értéket jelent, amelyet egy generáció megőrzésre érdemesnek tart”* (Berki & Drávavölgyi, 2004, p. 6). Az örökségturizmus Swarbrooke (1995, p. 222) értelmezésében *„örökségen alapuló turizmus, amelynek esetében az örökség egyrészt a termék központi eleme, másrészt pedig a fő motiváció a turisták számára”*. Puczko & Rátz (2000) meglátása szerint az örökségturizmus számos tevékenységet magába foglal, a történelmi városlátogatástól kezdve egy nemzet konyhájára épülő gasztronómiai túrán való részvételen túl az adott társadalmi közösség életmódjának és népszokásának

megismeréséig. Az örökségturizmus tágabban értelmezve a kulturális turizmus részének tekinthető (Nuryanti, 1996).

Az örökségturizmus története évszázadokra nyúlik vissza, de jelentős fellendülése az 1960-as években indul el. A turizmusszektor növekedését eredményező tényezők (növekvő szabadidő, jövedelem és mobilitás, az utazásszervezés fejlődése, majd az internet térhódítása) mellett az alábbi specifikus tényezők is hozzájárultak az örökségturizmus felerősödéséhez:

- emelkedő iskolázottság,
- a média fokozott részvétele az örökségértékek bemutatásában, népszerűsítésében,
- az örökségek áruvá változtatása, fogyaszthatóvá tétele a turizmusszektor által,
- az új örökségturisztikai termékek kialakítása,
- az örökségturizmus egyéni és társadalmi értékének, támogatottságának növekedése,
- fokozott igény új utazási formák, programok, tevékenységek iránt (Swarbrooke, 1997; Timothy & Boyd, 2003; Puczkó & Rátz, 2017).

2.4. Etnikai/Nemzetiségi turizmus: fogalmi keretek és definíciók

Egy desztináció kulturális szerepvállalását jelentős mértékben befolyásolják a térségben élő nemzetiségekhez kötődő vonzerők. A nemzetiségi identitás megőrzése irányuló tevékenységek a hagyományok újjáélesztésén túl a kulturális turizmus egy speciális formáját hívta életre (Horváth, 2018). A nemzetközi szakirodalom a társadalom egyes csoportjainak kultúrájának megismerésére célzott utazásokat az „ethnic tourism”, azaz az etnikai turizmusként definiálja. Az elnevezés megjelenése Smith (1977) nevéhez köthető, aki azt a bennszülött, egzotikus népek kultúrája és szokásai iránti érdeklődéssel hozta összefüggésbe (Smith, 2003). Néhány évtizeddel később Harron & Weiler (1992) következőképpen definiálta az etnikai turizmust: *„egy olyan utazás, mely során az egyén motivációja a más etnikai vagy kulturális háttérrel rendelkező csoportokkal való közvetlen és autentikus kapcsolat kialakítása”* (Szeidl & Aubert, 2020, p. 183). Az etnikai turizmust a résztvevők hovatartozása alapján két típusra oszthatjuk. Az egyik típus az egzotikus kultúrák iránt érdeklődő egyének utazásait foglalja magába, ahol az életviteli, az életmódbeli másság és az eltérő hagyományok jelentik a fő vonzerőt (Harron & Weiler, 1992; Jafar, 2000; Horváth, 2010). Ez természetesen nem csak interkontinentális utazások esetében igaz, hanem egy adott országon belül is beszélhetünk etnikai turizmusról, mint például Magyarország délvidékén található baranyai sváb falvak, mohácsi sokacok és bunyevácok által generált turizmus esetében (Szeidl & Aubert, 2019; Csapó & Matesz, 2007). A másik típus a „visiting friends and relatives”, vagyis a VFR-turizmus, melynek keretének az

utazók a rokonaikat, barátaikat látogatják meg, vagy saját etnikumát kívánja felfedezni más területeken (King, 1994; Pitchfords, 1995). Ez esetben a fő motiváció az etnikai újraegyesülés, a közös gyökerek, a saját származás és örökség megismerése, vagyis az etnicitás átélése (Beaver, 2005; Szeidl & Aubert, 2019).

A magyarországi német nemzetiséget érintő vizsgálata során Smith (1977) által megfogalmazott etnikai turizmus megnevezés nem tekinthető maximálisan helytállóknak, hiszen a nemzetiségi kultúrák között nem mutatható ki olyan radikális eltérés, mint az egyes egzotikus népek tekintetében. A 20. század történelmének következményeiből fakadóan hazánk és tágabb értelemben a Kárpát-medence etnikai alapú turizmusa nem a térségben élő egzotikus népcsoportok életmódjának, kulturális és gasztronómiai tradíciójának a megismerésére irányul, hanem a gyökerek felkeresésére (Dövényi, 2016). Ennek értelmében az etnikai turizmus helyett a nemzetiségi turizmus elnevezés a javasolt. Szeidl & Aubert (2020) megfogalmazásában *„nemzetiségi turizmus alatt a turisztikai célú utazások azon része értendő, melyek során a turista motivációja az adott desztinációban élő nemzetiségek értékeinek, kultúrájának, hagyományainak a megismerése, továbbá az ezeket bemutató fesztiválokban való részvétel”* (Szeidl & Aubert, 2020, p. 195). Nemzetiségi vonzerőnek tekinthető minden olyan szellemi és épített attrakció, mely bemutatja az adott nemzetiség kultúráját, a vonzerők felkeresésével a látogatók betekintést nyernek a nemzetiségek életmódjába, megismerik a hagyányaikat és népszokásaikat (Szeidl & Aubert, 2020). Michalkó & Horváth (2014) értelmezésében az etnikai turizmus a VRF-hez, vagyis a rokon- és barátlátogató turizmussal áll szoros összefüggésben, ebből kifolyólag statisztikailag nehezen, vagy legtöbb esetben egyáltalán nem mutatható ki a turisztikai kereslet mértéke, hiszen a vendégek a láthatatlan turizmus részeként jelennek meg a turisztikai piacon (Michalkó & Horváth, 2014). A nemzetiségekhez kapcsolódó turizmus a Kárpát-medence tekintetében a német kötődésű területek közül a Szepesség (Lőcs, Késmárk), a Szászföld (Segesvár, Brassó, Nagyszeben), Magyarországon a nyugati határvidéken Sopron és Kőszeg térsége, a Baranya és a Tolna megyéket érintő Schwäbische Türkei, valamint a Budai-hegység (Solymár, Pilisvörösvár, Budaörs, Budakeszi) emelkedik ki (Dövényi, 2016).

3. Magyarország etnikai sokszínűsége

3.1. Nemzetiség fogalma

A 'nemzetiség', azaz a 'kisebbség', vagyis az 'etnikai csoport/etnikum' fogalomkörének máig nem született meg a nemzetközileg elfogadott és használt tudományos meghatározása, hiszen az említett kifejezések egymás szinonimájaként élnek a társadalomtudományi szakirodalomban és a köztudatban.

Az etnosz (nép) szóból származó *etnikum* kifejezés olyan emberek történelmileg kialakult együttesét foglalja magába, akik közös, viszonylag stabil kulturális vonásokkal rendelkeznek, tudatában vannak egységüknek, valamint más hasonló együttesektől való különbözőségüknek (Bromlej, 1976). *„Az etnikum tehát egy sajátos kulturális együttes, amelynek történelmi méretekben tartós értékei és normái–azonossága–megőrzését belső interakciós és kommunikációs rendszer biztosítja. Térben és időben átfogóbb fogalom a nemzetnél és nemzetiségnél, melyet a történészek és néprajzosok többsége az etnikum egy fejlődési, stadiális változatának tekint”* (Joó, 1984; idézi Tóth, 2002, p. 188). Kósa & Filep (1983) az etnikai csoportot, mint néprajzi csoportot két altípusra osztja: *„1) a sajátos „mi”-tudattal elhatárolódó csoportok, amely elkülönülésnek történelmi háttere van (pl.: területi kiváltságok, a magyarságon belül ilyenek a kunok, jászok, hajdúk, székelyek stb.), 2) azok a csoportok, amelyeket környezetük a különböző jegyek alapján gúnynévi megjelöléssel különít el”* (Aubert, 1994, p. 133).

A történelmileg közös származásra utaló nemzet fogalmának értelmezése kettőséget mutat Európában, melynek következtében a nemzetiség értelmezése is eltérő Nyugat- és Kelet-Európában. Míg a nyugati országokban alapvetően az állampolgári alapon történő hovatartozást jelenti, addig a keleti térségben, mint *nemzeti kisebbség* értendő (Becsei, 2007; Csapó & Matesz, 2007). Azaz *„az adott ország területén élő, de nem a többségi nemzethez tartozó, ezért kisebbségben lévő emberek csoportja, amelyet elsősorban a nyelv, a kultúra, a közös történelmi múlt, illetve az ezekből fakadó magatartásbeli sajátosságok és pszichológiai jellegzetességek, valamint az összetartozás tudata köt össze és választ el más nemzetiségektől és nemzetektől”* (Kósa, 1980; idézi Tóth, 2002, p. 188). Az ENSZ riportörének, Capotorti (1977) megfogalmazásában *„a kisebbség olyan csoport, amely az állam többi népességéhez viszonyítva szám szerinti kisebbségben van, és nincs domináns helyzetben, tagjai – bár ugyanazon állam polgárai – a többségtől nyelvük, etnikai hovatartozásuk vagy vallásuk révén különböznek; a csoport saját kultúrája, hagyományai, nyelve és vallása megőrzésére és*

ápolására irányuló szolidaritás érzéssel rendelkezik, még ha burkolt formában is” (Fábián & Ötvös , 2003, p. 11; idézi Tóth, 2017, p. 13). Az Európai Tanács Parlamenti Közgyűlés által kiadott 1201-es Ajánlása értelmében „a nemzeti kisebbség alatt az embereknek egy államon belüli olyan csoportja értendő, amelynek tagjai: a) ennek az államnak a területén laknak és annak állampolgárai, b) hosszan tartó, szilárd és tartós kapcsolatot tartanak fenn ezzel az állammal, c) sajátos etnikai, kulturális, vallási vagy nyelvi jellegzetességekkel rendelkeznek, d) kellően reprezentatívak, bár számszerűleg kisebbségben vannak az állam vagy az állam egy régiójának lakossága körében, e) arra törekednek, hogy közösen megőrizték azt, amiből közös identitásuk fakad, beleértve kultúrájukat, hagyományaikat, vallásukat, vagy nyelvüket” (Majtényi & Vizi, 2003, p. 153; idézi Tóth, 2017, p. 13).

Hazánkban a **nemzetiség** fogalmát a nemzetiségi jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. tv. 1§ (1) bekezdése pontosan meghatározza, miszerint Magyarországon nemzetiségnek tekintendő *„minden olyan népcsoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, a lakosság többi részétől saját nyelve, kultúrája és hagyományai különböztetik meg, egyben olyan összetartozás-tudatról tesz bizonyosságot, amely mindezek megőrzésére, történelmileg kialakult közösségeik érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul”* (2011. évi CLXXIX tv. 1§ (1) törvény a Magyarország nemzetiségi jogairól, 2011). E törvény értelmében jelenleg Magyarország területén összesen 13 törvényileg elismert nemzetiség él: a görög, a horvát, a lengyel, a német, az örmény, a roma¹, a román, a ruszin, a szerb, a szlovák, a szlovén és az ukrán (2011. évi CLXXIX törvény a Magyarország nemzetiségi jogairól, 2011).

3.2. Nemzetiségek statisztikai jellemzői: a népszámlálási adatsorok kérdőjelei

Magyarországon a lakosság nemzetiségi hovatartozását a 10 évente esedékes népszámlálás keretében kerül felmérésre.² Az 1. táblázatban látható az ország nemzetiségeinek megoszlása az 1941 és 2011 között tartó időszakban. A II. Világháborút követő politikai intézkedések drasztikusan átformálták az ország nemzetiségi statisztikai adatállományát. A kényszerű kitelepítés, valamint a lakosságcsere következtében több ezer fővel csökkent a nemzetiséghez tartozók száma. Az 1940-es évek eseményei a német nemzetiséget sújtották a leginkább, melynek következtében 1949-re közel 90%-kal lecsökkent a magyarországi németek száma. A

¹ A 2011. évi CLXXIX tv. 1§ (3) 1. melléklet értelmében a korábbi cigány (románi, beás) népcsoportot a továbbiakban roma elnevezés illeti.

² Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a hazai nemzetiségek létszámát a népszámlálás személyi kérdőív 34-37. kérdésekre beérkező válaszok alapján kerül megállapításra (KSH, Központi Statisztikai Hivatal Népszámlálás, 2011). „A statisztika szempontjából megjegyezzük, hogy a magyar népszámlálásoknál a nemzetiségi hovatartozás szempontjából minden összeírt személyt, anyanyelvre való tekintet nélkül, olyan nemzetiségűnek vesznek számba, amelyhez tartozónak minden befolyástól mentesen vallotta magát” (Tóth J. , 2002, p. 188).

korábbi 475 491 fős német nemzetiségű lakosság száma már a 25 000 fős lélekszámot sem érte el az évtized végén. Mivel az 1945-48 között zajló deportálás kiindulópontja az 1941-es népszámlálás adatai voltak, ezért az országban maradt német ajkú lakosság hosszú időn keresztül nem mertte felvállalni a nemzetiségi hovatartozásukat, mivel féltek a további megtorlásoktól. További nagyarányú visszaesés mutatható ki a szlovák nemzetiség esetében is, melynek háttérében a kormány által lefolytatott magyar-szlovák lakosságcsere áll. A politikai megtorlások lecsendesésével a nemzetiségi kérdés az 1980-as évek végéig viszonylag a háttérbe került. A nemzetiségi jogok gyakorlására ugyan korlátozott formában, de a kormány lehetőséget biztosított.

1. táblázat: Magyarországi nemzetiségek számának eloszlása 1930-2011 között

Anyanyelv, nemzetiség	Népszámlálás											
	1930	1941	1949		1980		1990		2001		2011	
	Anyanyelv szerint	Anyanyelv szerint	Anyanyelv szerint	Nemzetiség szerint	Anyanyelv szerint	Nemzetiség szerint	Anyanyelv szerint	Nemzetiség szerint	Anyanyelv szerint	Nemzetiség szerint	Anyanyelv szerint	Nemzetiség szerint
Bolgár	2 816	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat	1 370	nincs adat	1 299	1 358	2 899	3 556
Görög	82	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat	1 640	nincs adat	1 921	2 509	1 872	3 916
Horvát	47 332	37 885	4 106	20 432	20 484	13 895	17 577	13 570	14 326	15 597	13 716	23 561
Lengyel	5 161	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat	3 788	nincs adat	2 580	2 962	3 049	5 730
Német	477 153	475 491	2 617	22 455	31 231	11 310	37 511	30 824	33 774	62 105	38 248	131 951
Örmény	122	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat	37	nincs adat	294	620	444	3 293
Roma	7 841	18 640	35 598	21 387	27 915	6 404	48 072	142 683	48 438	189 984	54 339	308 957
Román	16 221	14 142	8 500	14 713	10 141	8 874	8 730	10 740	8 482	7 995	13 886	26 345
Ruszin	996	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat	1 113	1 098	999	3 323
Szerb	7 031	5 442	4 190	55 158	3 426	2 805	2 953	2 905	3 388	3 816	3 708	7 210
Szlovák	104 786	75 877	7 808	25 988	16 054	9 101	12 745	10 459	11 817	17 693	9 888	29 647
Szlovén	5 464	4 816	nincs adat	4 473	3 142	1 731	2 627	1 930	3 180	3 025	1 723	2 385
Ukrán	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat	674	nincs adat	4 885	5 070	3 384	5 633

Forrás: KSH Népszámlálás, 2011

Az 1989-90-es rendszerváltás a politikai és gazdasági berendezés átalakulása mellett jelentős mértékben elősegítette a hazai nemzetiségek közösségként történő értelmezését. Az 1990-es évek elejétől lehetőség nyílt a nemzetiségekhez kapcsolódó közösségi élet szervezésére és civil szerveződésekre, továbbá 1994-ben megválasztásra kerültek az első nemzetiségi önkormányzatok, ezzel biztosítva a nemzetiségek számára a szervezeti háttérrel. A nemzetiségi jogok szabad gyakorlása, a törvényi és a szervezeti háttér biztosításának eredményeként a lakosság bizalma újra éledni látszik, mely nagymértékben megnövelte a lakosság nemzetiségi hovatartozás felvállalását.

Népszámlálási adatok problematikája

A 2011. évi CLXXIX. törvény 13. § (1); 14-16§ szerint a népszámlálás eredményéhez kötik a nemzetiségi nyelvhasználat jogait, valamint a nemzetiségi önkormányzatok felállításának lehetőségét. Mind a nemzetiségi önkormányzatok mind pedig a civil szervezet számára elérhető támogatási pályázatok eredményességébe sok esetben beleszámítódik az adott település, vagy térség népszámláláskor mért adatai. Így sajnálatos módon a statisztikai adatok politikai és hatalmi színezetet kaptak, amely olykor megkérdőjelezheti a népszámlálás idején mért nemzetiségi lakosság mértékét (Morauzski & Papp Z, 2014).

Az egyén nemzetiségi hovatartozásával kapcsolatos kérdésekre nem kötelező a válaszadás, így az a népesség ún. nem alapvető (non-core) szenzitív ismérvei közé tartozik. A népszámlálás etnikai adatgyűjtésének eredményét számtalan külső tényező befolyásolhatja, mint pl.: egy nemzetiségekre gyakorolt társadalmi nyomás, a feltett kérdések sorrendje, a kérdések megfogalmazása, az előre megadott válaszok tartalma és annak sorrendje, valamint az adatokat lekérdező személy egyéni kompetenciái. Az elmúlt három népszámláláson több változtatás is történt a nemzetiségi kérdéseket illetően, melynek következtében az 1990., 2001. és 2011. évi nemzetiségi adatsorok összehasonlítása rendkívüli körültekintést igényel.

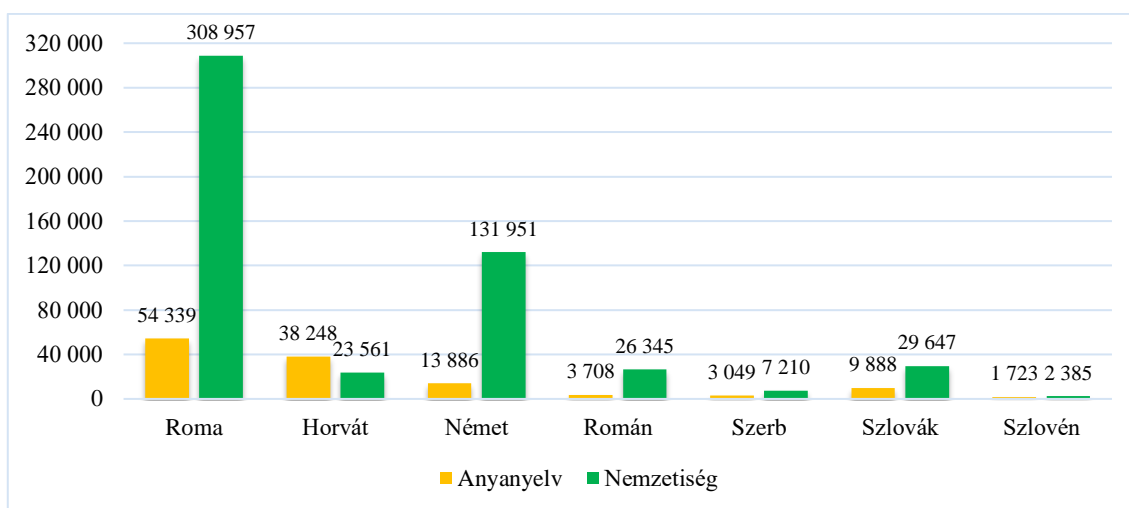
Az 1990-es népszámlálási kérdőívben a nemzetiség, az anyanyelv és az azon kívül beszélt nyelvekkel kapcsolatos kérdések szerepeltek. Az előre megadott válaszok között csupán nyolc nemzetiség (magyar, szlovák, román, horvát, szerb, szlovén, német, roma) szerepelt, valamint az egyéb válasz lehetősége, melynek megjelölésével megnevezhette az egyén a nemzetiségét. Ezzel ellentétben a beszélt nyelvek szóló kérdésnél a válaszadó maga adhatta meg a nyelvet. A válaszok között nem szerepelhetett az egyén anyanyelve, nincsen további információ arra vonatkozóan, hogy az anyanyelv mennyire tekinthető használt nyelvnek, ezáltal e kérdés eredménye nem vethető össze a később bevezetett családi, baráti körben általában használt nyelvekre vonatkozó kérdéssel (Morauzski & Papp Z, 2014).

2001-ben új kérdéssel bővült a nemzetiségi hovatartozást felmérő kérdésblokk. A nemzetiség és a nyelvvel kapcsolatos témakör mellett a „mely nemzetiség kulturális értékeihez, hagyományaihoz kötődik?” c. kérdésre is válaszolhattak a kitöltők (Morauzski & Papp Z, 2014). Nem csak a kérdésekben történt változtatás, hanem az előre megadott válasz lehetőségek is bővültek. A korábbi évekkel ellentétben mind a 13 törvényileg elismert nemzetiség felsorolásra került. A módosítás hatására megemelkedett a korábban kimaradt nemzetiség (bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin, ukrán) bevallásainak aránya.

A 2011. évi népszámláson a nemzetiségi hovatartozást két kérdésben kérdezték meg, egyrészt a „mely nemzetiséghez tartozónak érzi magát?”, másrészt a „az előző kérdésnél megjelöltön kívül tartozik-e másik nemzetiséghez is?”. Ennek következtében egy személy több nemzetiség esetében is beszámításra kerülhet. A 2001-es változtatások értelmében minden nemzetiség szerepelt a lehetséges válaszok között, azonban az első helyre, kitüntetett szerepben a magyar válaszlehetőség került. Az alfabetikus sorrendben felsorolt nemzetiségeket követően négy további nemzetiség, az arab, a kínai, az orosz és a vietnámi is megjelent (Morauzski & Papp Z, 2014). A változtatások nem teszik egyértelművé, hogy melyik kérdés eredménye mutatja az adott nemzetiséghez tartozók pontos létszámát.

Az elmúlt évtizedekben a nemzetiség-nyelvi kérdéskör megválaszolása folyamatosan csökkent, 2011-ben már a lakosság 14-15%-a nem adott választ egyik kérdésre sem. A válaszadás többnyire a Budapesten és a vidéki nagy városokban élő lakosság körében maradt el (Kocsis, 2013). A legutóbbi népszámláláson a kizárólag magyarnak valók száma mintegy 2,3 millió fővel csökkent. A visszaesést a korábban említett válaszadások elmulasztása, valamint a módszertani változtatás, a többes etnikai-nyelvi kötődés bevallása eredményezte. Az utóbbi módosítással mintegy fél millió többes etnikai kötődésű lakosság jelent meg a statisztikai adatbázisban. A 2001. évi népszámláláshoz viszonyítva a nemzetiségek száma 2,5%-os emelkedést mutat (1. táblázat). A nemzetiségekhez kötődő anyanyelvi válaszok számos népcsoportnál lecsökkent (pl.: horvát, német, ruszin, szlovák, szlovén, ukrán), azonban a többi nemzetiség esetében stagnáló (pl.: görög, szerb) vagy emelkedő (pl.: bolgár, roma, lengyel, örmény, román) tendencia látható. A nemzetiségi hovatartozás kérdésre adott válasz alapján 2011-ben a legnagyobb lélekszámú nemzetiség a roma, majd a német, a szlovák, a román, a horvát, a szerb és szlovén nemzetiség volt (2. ábra). A nemzetiségi bevallásokat eloszlását tekintve az ország népességének 7,08%-a azonosítja magát valamely nemzetiség csoportjával, ezenbelül kimagasló arányban vannak a romák (3,65%), a németek (1,71%), valamint a szlovákok (0,40%) és a horvátok (0,38%).

2. ábra: Magyarország főbb nemzetiségeinek számának eloszlása 2011-ben

Forrás: KSH Népszámlálás 2011 alapján saját szerkesztés, 2020

3.3. Nemzetiségek területi eloszlása

Magyarország nemzetiségeinek területi eloszlása változatos képet mutat. A legnagyobb létszámban jelenlévő nemzetiség, a *roma* lakosság nagyobb arányban jellemzően a kevésbé urbanizált rurális településeken, erősen szegregált környezetben élnek. A népszámlálási adatok alapján mindössze 32 településen éltek abszolút többségben (Kocsis, 2013). A Baranya megye déli határvidékén található Alsószentmártonon a legmagasabb (98%) a romák aránya (KSH, Központi Statisztikai Hivatal Népszámlálás, 2011). A második legnépesebb nemzetiség, a *német* ajkú lakosság elemzése a 7.2. fejezetben kerül részletesen kifejtésre. A mai Magyarország területén élő *szlovák* nemzetiség területi eloszlása az 1946-1948 között lezajló csehszlovák-magyar lakosságcsere eredményeként jelentősen átalakult. Hazánk harmadik legnagyobb nemzetisége kimagasló mértékben a Békés, Dunazug, Pest-Nógrád térségben, illetve néhány kisebb szórványkörzet (Zemplén, Bükk, Bakony, Mátra) településeinek lakosságát gyarapítja (Kocsis, 2013). 2011-ben a legtöbb szlovák nemzetiségű lakos a Pest megyei Csővár településen élt, ahol a népesség 51%-a e nemzetiség tagjának vallotta magát (KSH, Központi Statisztikai Hivatal Népszámlálás, 2011). A horvát nemzetiségen belül néprajzi és regionális szempontból több népcsoportot különíthetünk el. Baranya megye délkeleti részén élnek a sokácok, a déli határvidéken a bosnyákok, a Bácska területén a bunyevácok, a Dráva és Mura menti térségben a Dráva-Mura-melléki horvátok és az osztrák határ közelében a gradistyei horvátok (Kocsis, 2013). Az országban összesen 15 településen élnek többségi nemzetiségként, a legmagasabb arányban, a Vas megyei Szentpéterfán, ahol horvát nemzetiségű a népesség 80%-a (KSH, Központi Statisztikai Hivatal Népszámlálás,

2011). A szerbek túlnyomó része a Duna közelében fekvő településeken laknak, valamint az országhatárunktól nem messze, az ország délkeleti határvidékén. Egyetlen településen, a Csepel-sziget déli részén elhelyezkedő Lóréven alkotnak etnikai többséget (62%). A hazai szlovén nemzetiség az ország nyugati részén, az osztrák és szlovén határ menti településeken mutatható ki némileg magasabb arányban (Kocsis, 2013). A legnagyobb szlovén közösség a Szentgotthárdtól nem messze fekvő Felsőszölnökön élnek, ahol a lakosság 73%-a tartozik a szlovén közösséghez (KSH, Központi Statisztikai Hivatal Népszámlálás, 2011).

4. A magyarországi németek története

4.1. A német telepések megjelenése a Kárpát-medencében

A németek kiemelkedően fontos szerepet kaptak a magyar államalapítás során. A nagyszámú német telepések magyarországi megjelenése már a 10. századtól bizonyítható: Szent István király hitvесе, Gizella bajor hercegnő német lovagok, papok és parasztok kíséretében jött az országba, akik jelentős részt vállaltak a kereszténység terjesztésében, a központi királyi hatalom megszilárdításában, továbbá a nyugati minták alapján püspökségekre és vármegyékre épülő egyházi és világi közigazgatási struktúra létrehozásában (Seewann, 2013a; Ginder, 1997). A magyar király és a földbirtokosok azon törekvéseit, hogy gyarmatosokat (földműveseket, kézműveseket, bányászokat stb.) hívjanak be az országba és telepítsenek le, a középkorban ugyanaz az elv vezérelte, mint a kora újkorban: a politikai hatalom és gazdasági újjáélesztéséhez szükséges munkaerő biztosítása (Seewann, 2013b). A 12.-13. században tovább folytatódott a németek érkezése. II. Géza uralkodása idején a Szepességbe, illetve Erdélybe letelepedett németeket „szászoknak” nevezték el, arra utalva, hogy a területen élő népcsoport tagjai a szász törvények szerint éltek (Tilkovszky, 1997). A magyar királyok hívására érkező németek magukkal hozták az ismereteiket, így a tapasztalataik megalapozták a középkori Magyarország gazdasági és társadalmi életében az új struktúrák megjelenését (Seewann, 2013a).

Magyarország a török hódoltság ideje alatt súlyos népességvesztést szenvedett el. Ahhoz, hogy az ország a lepusztult területeit újra be tudja kapcsolni a gazdasági életbe a falvak és a földesúri birtokok gyors benépesítésére volt szükség (Szeidl, 2018). A Kárpát-medencében a 18. század elején megindult egy belső migrációs folyamat, melynek fő célpontja a háborúk okozta pusztítások hatására elnéptelenedett ország középső és déli része volt. A vándorlási hullám során a magyarok mellett számos népcsoport érkezett hazánkba, s így megváltozott Magyarország etnikai szerkezete. A kopár déli területeken a délszláv népcsoportok telepedtek le, ezzel szemben az ország középső részén lévő üresen álló falvakban az északról érkező magyarokon kívül a peremterületek más etnikumai (szlovákok, ruszinok) is megjelentek. Az udvar számára rövidesen világossá vált, hogy a belső migráció nem növeli az állami bevételeket, hiszen a sűrűbben lakott területekről a lepusztult térségbe vándorló jobbágyság nem növelte az adófizetők számát, ezért a szervezett betelepítés elkerülhetetlenné vált (Szita, 1996; Zimmermann & Wolf, 2017). Az 1722-23. évi magyarországi országgyűlés határozatban elrendelte az elnéptelenedett területek szervezett betelepítését. A döntést elősegítette a Németország egyes – különösen a túlnépesedett – vidékeiről Kelet-Európa gyér népességű

területei felé népességáramlás tendenciája, amelyre jó telepes toborzás propagandát lehetett kiépíteni (Tilkovszky, 1997). A 18. században történő szervezett betelepítés során három fázisban érkeztek a kihalt országrészre a német telepesek.

Az első telepítési hullám III. Károly német-római császár (1711-1740) uralkodása alatt zajlott, többnyire földesúri magántelepítések formájában. A felszabadítási háborúkat követően a bécsi udvar politikájának köszönhetően az udvarhoz közelálló emberek, hadvezérek hatalmas földbirtokok tulajdonosává váltak, s mivel a kopár földterületek újjáélesztéséhez munkaerőre volt szükség rövid időn belül megkezdődött a telepesek toborzása. Ekkoriban a badeni és a württembergi területeken érvényben lévő öröklésrendszer szerint a család vagyonát az elsőszülött fiúgyermek örökölte, így a többi gyermeknek új földterületet, új házat esetlegesen új foglalkozást kellett keresnie. A magyarországi új birtokosok értelemszerűen ezekre a területekre küldték a toborzó ügynökeiket, akik minden földi jót ígérve csalogatták az országba a hontalan német parasztokat (Manherz, 2015). A telepesek hatévi adómentességet kaptak az államtól, háromévi mentességet a földesúri terhek alól, továbbá felmentést a katonasági szolgálattól (Fata, 1997). A földesúri birtokosok által irányított telepítést a katolikus egyház is támogatta, hiszen az átköltöztetett német lakosság többsége katolikus vallású volt (Manherz, 2015). Kezdetben nem voltak teljesen sikeresek a telepítések, hiszen a toborzó ügynökök számos helytelen információt szolgáltatottak az áttelepülni kívánó németeknek, ebből kifolyólag sok telepes a kellő anyagi felkészültség nélkül indult útnak (Tilkovszky, 1997). Az első telepítési hullám során az arisztokrácia közreműködésével Magyarország számos területére érkeztek a német telepesek. Ekkoriban keletkezett gróf Károlyi Sándor jóvoltából a sváb településtömb Szatmár megyében (Vönház, 1931). Az ország déli részén, Tolnában elsősorban a Dóryek, Wallis gróf, a Magyary-Kossa család, Mercy gróf, Schilson báró és az Eszterházyaik németek százait költöztették a birtokaikra. Baranyában a telepítéseket Savoyai Jenő herceg, Preuner báró, Batthyány Ádám, Veterani és Caprara tábornokok szervezték. Somogy vármegye számottevő betelepítése a Széchenyi és a Zichy családokhoz kapcsolódik (Szita, 1996). A szervezett betelepítés eredményeként számos település gyarapodott német ajkú lakossággal a Dél-Dunántúlon:

- Tolna megyében (1718-1725): Tolna, Kakasd, Györköny, Kismányok, Hőgyész, Mórág (Weidlein, 1937) .
- Baranya megyében (1718-1725): Némethbóly, Szentlőrinc, Borjád, Szentlászló, Geresd, Lak, Óbánya, Orfű, Abaliget, Nagyg, Gerényes (Schilling, 1928).

A kezdeti átköltözések visszaszorítása érdekében a befogadó főurak megkövetelheték, hogy a bevándorlók minimális 200 Ft-os vagyonnal érkezzenek a birtokaikra. A földesúr a földön és a telken kívül ekkor már mást nem biztosított, tehát a telepéseknek ebből az összegből kellett felépíteni gazdaságukat az új hazájukban. A német telepések megjelenése sajátos jelleget adott a tájnak, Tolna, Somogy, Baranya területére kiterjedő Schwäbische Türkei egyedi színfoltja lett a Dunántúlnak (Szabó, 2007).

A telepítések második szakasza közel 20 évvel később, Mária Terézia királynő (1740-1780) uralkodásához köthető, de ekkor már a kamara és a német hatóságok szerepe is jelentős mértékben megnövekedett (Tilkovszky, 1997). A második hullám közvetlen kiváltója Mária Terézia által 1763. február 25-én kiadott pátens volt, melyben az uralkodónő felszólította a hétéves háború kiszolgált katonáit, hogy költözzenek át Magyarországra (Szeidl, 2018). A szervezett telepítés elsődleges célterülete a Temesi Bánát térsége volt, de miután Mária Terézia büntetőkolóniává tette a területet, az ide érkező telepések inkább elkerülték a bánáti földeket. Így vált a második telepítési hullám célpontjává Dél-Magyarország (Manherz, 2015). Az 1763 és 1773 közötti időszakban mintegy 40 000 német telepes érkezett a délvidéki településekre (Bellér, 1981). A migrációs folyamat sikerességéből kirobbanó nemzetközi verseny megindulásával a bécsi udvar megszüntette a telepésekre vonatkozó vallási korlátozásokat, melynek eredményeként a protestáns német lakosság előtt is megnyílt az elvándorlás lehetősége. A betelepítés 1768-1771 között élte a csúcspontját, amikor közel 17 000 német érkezett Lotaringiából, Trierből, Elzászból, Baden-Badenből, Svábföldről és Tirolból. A folyamatosan növekedő kiadásokat az állam egyre nehezebben tudta finanszírozni, emiatt Mária Terézia 1773-ban az államköltségvetésén való telepítést leállította (Manherz, 2015).

A harmadik és egyben az utolsó állami telepítésre csupán néhány évet kellett várni. Az új uralkodó, II. József (kalapos király 1780-1790) 1782. szeptember 21-én kibocsájtott pátens értelmében a kamara költségén újra indította a betelepítést (Manherz, 2015). A közel 5 évig tartó ún. „der große Schwabenzug”, azaz „a nagy német betelepítés” ideje alatt a telepések főleg Pflanzból, a Saarvidékről, Hessenből és Württembergből érkeztek, akik az állam költségén a házon kívül egy pár ökröt, két lovat és egy tehenet kaptak a gazdálkodáshoz szükséges kocsival, ekével és boronával együtt, valamint a letelepítés napjától kezdődő tíz esztendeig adómentesség is illette a családokat (Szita, 1996; Manherz, 2015; Szeidl, 2018). A harmadik hullámban mintegy 7600 család érkezett Magyarországra. Így az 1790-es évek elejére a Dél-Magyarországon élő német telepések száma átlépte a 70 000 főt (Szabó, 2007). II. József korában már nem jöttek létre nagyszámban új települések, településtömbök, hanem a

meglévőknek növekedett meg a német származású lakosságszáma (Szeidl, 2018). A telepítés ezen fázisa közel 4 000 000 forintjába került az udvarnak – amely többszörösen meghaladja Mária Terézia-féle telepítés állami kiadását –, amit már nem tudod tovább finanszírozni az udvar, így a német ajkú lakosság betelepítése végleg lezárult (Manherz, 2015).

A „Nagy Schwabenzug” eredményét Bellér (1981, p. 71) szavaival összegezném, miszerint *„A 18. századi német telepítéseknek legfontosabb eredménye a hazai németség, az ún. „sváb” népnek a kialakulása. A hazai sváb nép nem a németországi svábságnak magyar földbe átültetett s régi népi öntudatát itt is megőrző ága, hanem egy teljesen új népfajta, mely jellegzetes gazdasági, társadalmi, kulturális arculatát, sőt nyelvjárási sajátosságait is Magyarországon kapta.”*

4.2. A magyarországi németek sorsa a 19. század közepétől 1944-ig

Az 1868. évi ún. Eötvös-féle rendelet nagyban meghatározta a dualizmus nemzetiségi politikáját. A törvény kimondja, hogy az államnyelv a magyar és a továbbiakban a kisebbségek számára nem biztosított a kollektív jogkör. Ugyan a nemzetiségek tagjainak továbbra is adott volt a lehetőség az anyanyelvi oktatásra, de a magyarosítási program számos nemzetiségi oktatási intézmény bezárásához, átalakulásához vezetett (Manherz, 1998). A nemzetiségi oktatásban résztvevő iskolák száma 1869-1890 között 6535-ről 4949-re csökkent. Az 1879. évi, valamint az 1883. évi törvény tovább szigorították a rendeletet, így már kötelezővé vált a magyar nyelv oktatása az összes oktatási intézményben (Szenyéri, 2008). A nemzetiségi törvények elősegítették a nemzetiségek spontán asszimilálódásának az elindulását, melynek elsődleges színtere a főváros és a vidéki nagyvárosok voltak. A svábság gyors magyarosodásához a törzsöröklési rendszer is nagymértékben hozzájárult (Manherz, 1998). Az asszimiláció a németség legnagyobb tömbterületét, a Schwäbische Türkei településeit kevésbé érintették. Mivel az ország német ajkú lakossága többnyire falvakban lakott, a falusi közeg segítette őket abban, hogy ellenálljanak a kormányzat újabb és újabb asszimilációs intézkedéseinek.

Az első világháború éveiben fokozódott a magyarországi németek öntudatosodása, amelyre hatással volt egyrészt a németországi és az ausztriai németekkel létrejött kapcsolat (frontélmények), másrészt a német hadieseményeket, a katonai erényeket dicsőítő sajtó (Tilkovszky, 1997). A hazai németség anyanyelvi kultúrája az első világháború alatt azonban tovább hanyatlott. A katonai szolgálatra való nagyarányú behívásával fellépő tanító hiányt sok

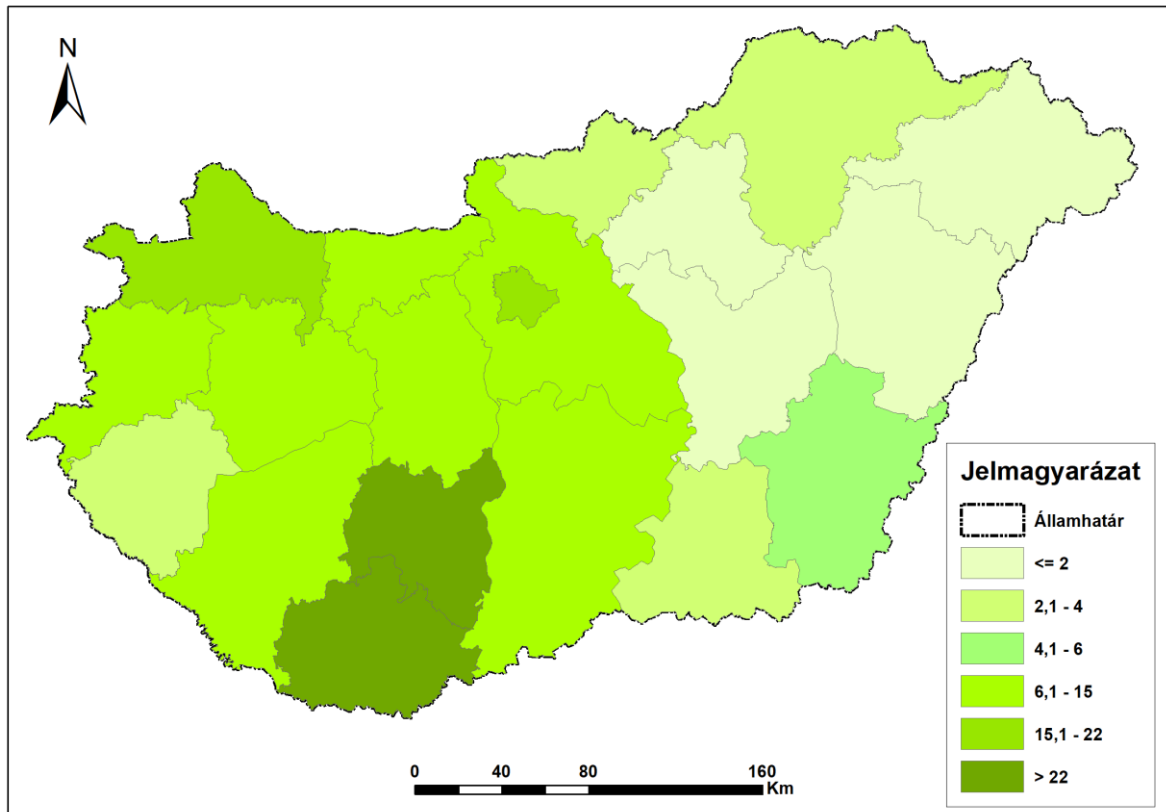
helyen nem tudták helyettesíteni, illetve pótolni, ezért a nemzetiségi iskolák egymás után zártak be, amely tovább erősítette az asszimilálódást, a hazai német kultúra eltűnését (Tilkovszky, 1997). A 1920. június 4-én Trianonban aláírt békeszerződést követő határkijelölés nagymértékben átrendezte a hazai németiség létszámát és térszerkezetét. A diktátum előtt közel 2 milliós német közösség élt hazánkban, amely az összlakosság 10,4 %-át jelentette, majd az országhatár újrarajzolását követően ez a szám 500 ezer főre csökkent (Schnitzler, 1928; Szenyéri, 2008). Az elcsatolt területeken élő németiség elvesztésével a Schwäbische Türkei területe lett a magyarországi német németiség egyik központja, ahol ugyan szintén csökkent a németek száma, de továbbra is ők alkották a többségi nemzetiséget a térségben (Szeidl, 2018).

A Németországban 1933-ban bekövetkezett hatalomváltás rövid időn belül megjelent a hazai német szervezetek tevékenységében. Előtérbe került a nácibarát irányvonal, amelyet hazánkban leginkább Basch Ferenc képviselt, ezzel párhuzamosan a mérsékelt, Anschluss-ellenes, lojális vezetők fokozatosan háttérbe szorultak (Szenyéri, 2002). Mind a magyar-német kapcsolatok, mind a magyar belpolitikai helyzet lehetőséget kínált arra, hogy új német szervezet alakuljon hazánkban. A birodalmi érdeket hűen képviselő Volksbund der Deutschen in Ungarn – a Magyarországi Németek Nép Szövetsége (továbbiakban Volksbund) – 1938. november 26-án jött létre (Fehér, 1996). További Volksbund szervezetek megalakítása 1940 nyarán indult meg, miután hathatós propagandamunkát végeztek Baschék a hazai németiség soraiban (Fehér, 1996). Több német lakta területeken a Volksbund tagadhatatlanul erőszakosan fészkelte be magát. Gyakori volt, hogy a szervezetek erőszakkal jutottak új tagokhoz, hiszen azokat a németek, akik nem léptek be a Volksbundba rendszerint különböző megtorlásokban részesültek (Bellér, 1981).

Ilyen ellentmondásos, zaklatott légkörben zajlott a tíz évenként esedékes népszámlálás 1941. február 1-15 között. A Volksbund arra használta fel a népszámlálását, hogy egyrészt a lehető legtöbb németet regisztráljanak az országban, ezzel szemléltetve a magyaroktól és más hazai nemzetiségektől való elkülönülésüket, másrészt, hogy erősítsék a faji hovatartozást, valamint a volksdeutsch gondolatot (Fehér, 1996). Az 1941. évi népszámlálás során már az anyanyelvi kérdésen túl a nemzetiségi hovatartozás is felmérésre került, azonban a kérdések megfogalmazása erőteljesen hangsúlyozta, hogy az anyanyelvnek és a nemzetiségnek nem kell feltétlenül egybeesnie (Szenyéri, 2002). A népszámlálási adatok alapján 1941 februárjában 475 491 német származású lakos élt Magyarország területén. Az egykori németiség megyei eloszlása döntően Tolna és Baranya megyére, valamint a fővárosra, Budapestre koncentrálódott. Baranyában a lakosság közel 37%-a, míg a tolnai települések népességének

21%-a vallotta magát a német közösség tagjának. Budapesten a németek aránya meghaladta a főváros lakosságának 20%-át. Jelentős német lakosság élt Győr-Moson-Sopron (19%), Pest (15%), Komárom (12%) és Veszprém (12%) megyében. A Duna-Tisza közöttől keletre haladva szórványosan éltek német családok, így ott nem alakultak ki nagyobb német közösségek (3. ábra).

3. ábra: A német nemzetiség megyei eloszlásának aránya 1941-ban (%)

Forrás: KSH alapján szerkesztette Vig, 2020

1941 nyarán a Volksbund szervezeti térképe már kirajzolódni látszott, a helyi szervezetek megalakításával egyre szorosabbá vált a kapcsolat a hitleri Németországgal. 1942 februárjában megegyezés született a Bárdossy-kormány és a Birodalom között, hogy 20 000 önként jelentkező sváb belépjen a német hadseregbe. Rövidesen a bevonulás már egyáltalán nem volt önkéntes, továbbá 1943 májusában a Kállay-kormányval kötött megegyezés értelmében a honvédség német származású tagjaira is kiterjesztették az intézkedést (Spannenberger, 2002). 1944. április 14-én megszületett egyezmény szerint minden 17-62 év közötti német nemzetiségű állampolgár számára kötelező a német hadsereg kötelékében szolgálatot teljesíteni. A kényszeres besorozást csendőrök segítették, ezáltal a hazai németiség

ellenállása jelentős büntető következményt vont maga után. A három toborzás során közel 120 000 németet vittek el a harcmezőkre (Bellér, 1981).

4.3. Kollektív bűnhődés időszaka (1944-1948)

1944 végén a szovjet hadsereg hírére megindult a hazai németiség nyugat felé tartó meneküléshulláma, mely az ország déli térségéből indult. Egyrészt a visszavonuló német hadsereggel hagyta el az országot, a másik része pedig önként döntött a hazájának elhagyásáról (Reményi, 2008).

A II. Világháborús események után a magyarországi németeket ért megtorlások első fázisa a „*málenkij robot*” néven elhíresült Szovjetunióba való elhurcolás volt. A megszálló Vörös Hadsereg sajátos módon értelmezett „jóvátételként” szállította ki a svábokat, és alkalmazták őket gyakorlatilag kényszermunkásként (Füzes, 1990a). A szovjet megszállási zónában a németek elhurcolása a 0060. sz. parancsra hivatkozva indult el, miszerint „*az összes német származású munkaképes személyek*” – férfiak 17-45, nők 18-30 éves kor között – kötelesek voltak jelentkezni „*a közvetlen mögöttes területen végzendő közmunkára*” a kijelölt helyen és időpontban (Bognár, 2009, p. 37). A parancs végrehajtása a Dél-Dunántúlon élő németiséget érintette elsőként, ahol már a parancs kiadásának napján elkezdődött az illetékesek összegyűjtése. Az elhurcoltak többségét az ukrajnai bányavidékekre szállították, de sokan kerültek a Kaukázusba, illetve az Urál bányavidékeire is (Miklós, 2005). A túlszűfolt táborokban a mostoha higiénias körülmények, a gyenge élelmezés, a gyér öltözék és a fűtési hiányosságok miatt a legyengült szervezetű emberek tömegével haltak meg. A hadifoglyokkal összekeveredett internáltak hazabocsátása csak 1948-ban indult meg (Bognár, 2009).

Az olykor szándékos adminisztrációs hiányosságok miatt a „*málenkij robot*”-tal kapcsolatban mindmáig tisztázatlan az elhurcoltak pontos létszáma. Számos kutató foglalkozott a létszám megállapításával, így eltérő adatok szerepelnek a jelentésekben és leírásokban. Zielbauer (1990) külügyminisztériumi forrásokra hivatkozva 39 044 főt említ, a Honvédelmi Minisztériumban pedig 26 232 férfi és 7 090 nő elszállításáról találhatunk adatokat (Füzes, 1990b). Ugyanakkor Zielbauer (1990) az 1990-es években végzett összefoglaló munkája már 65 000 főben állapította meg a kényszermunkások létszámát (Zielbauer, 1990).

A szovjet kényszermunkát követően a megtorlások tovább folytatódtak, mely intézkedések végérvényesen megpecsételték a hazai németiség sorsát. Elsőként a vagyonelkobzással kellett szembesülniük a sváb családoknak. A bukovinai székelyeket

egyszerűen „rátelepítették” a németekre, akik elvesztették a földbirtokaikat, gazdaságukat, házaikat. A kényszertelepítés országszerte jelentős károkat okozott, kiemelkedően a dél-dunántúli Völgységi térségben, ahol 4 400 családtól kobozták el vagyonukat, úzták el őket a házaikból, helyükre pedig 2500 bukovinai székely családot telepítettek. Az újonnan telepített családok nem folytatták a gazdaságot, amely jelentős gazdasági visszaesést eredményezett, nem beszélve a belső társadalmi kohézió felbomlásáról (Szeidl, 2018).

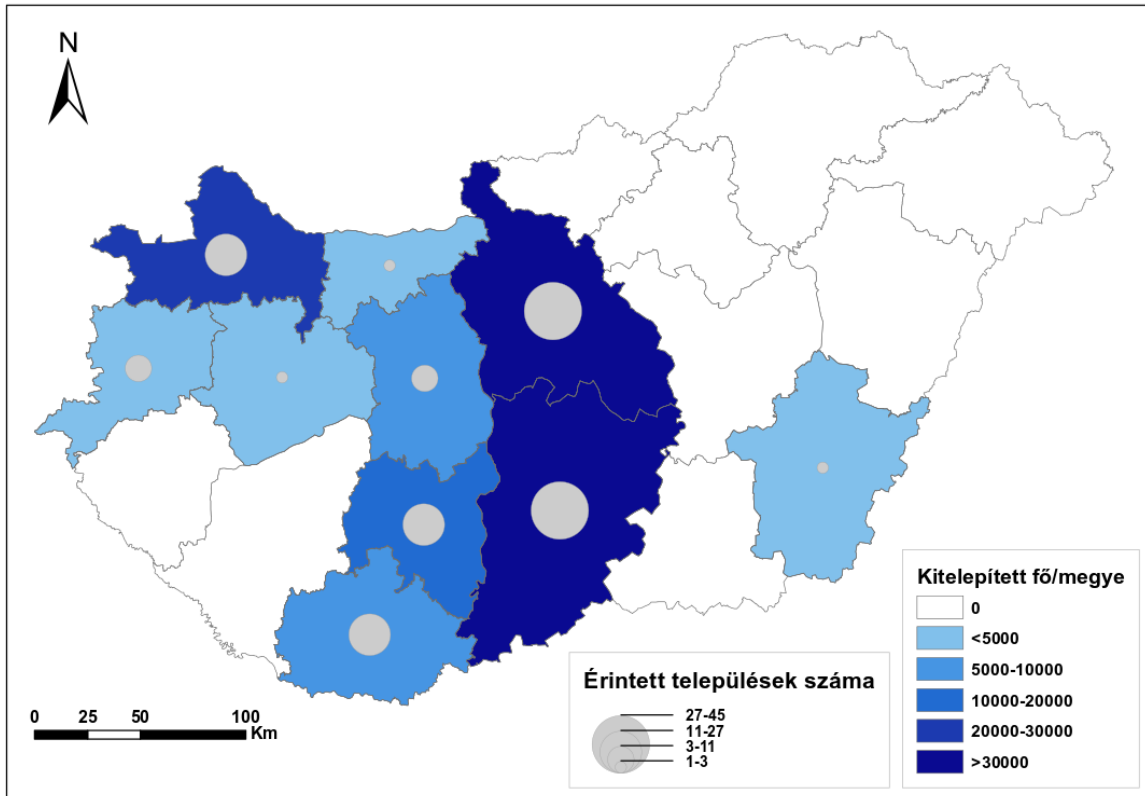
1945 tavaszán a Magyar Kommunista Párt és a Nemzeti Paraszt Párt által támogatott „gyűlölet politika” felerősödött. A „minden sváb volksbundista” elvet valló Kovács Imre, az NPP frontembere 1945 áprilisában mondta el hírhedt beszédét, miszerint a svábság egy batyuval jött ide, egy batyuval is menjen el (Zinner, 2004). A szövetséges nagyhatalmak potsdami értekezlete új fejezetet nyitott a magyarországi németek történelmében. A magyar kormány 1945. július 5-i Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz (továbbiakban SZEB) intézett jegyzékében megkérte az SS, volksbundista, nyilas stb. emberek elűzésének lehetőségét. A jegyzékben egyértelműen megfogalmazták, hogy a magyar kormány hogyan értelmezte a németek kitelepítését, valamint milyen németet kíván elűzni az otthonaikból: *„A Magyar Kormány értesíti a Szövetséges Ellenőrző Bizottságot, hogy a 302/1945. M. E. számú rendelettel a magyarországi volksbundista, SS, nyilas és népellenes vádlottak internálását elrendelte. Minthogy ezek a náci és fasiszta svábok komoly veszedelmet jelentenek a demokratikus Magyarországnak, arra kérjük a Szövetséges Ellenőrző Bizottságot, szíveskedjenek elősegíteni, hogy ezek a svábok Magyarország területéről Németország területére telepíttessenek ki, mégpedig olyan helyre, amelyet a szövetséges hatalmak erre a célra kijelölnek. A Magyar Kormány kívánatosnak tartaná, hogy az áttelepítésre kijelölt hely ne legyen a magyar határ közelében. Tájékoztatásul közöljük, hogy kb. 200 000 magyarországi fasiszta sváb kitelepítéséről van szó”* (Balogh, 1988, p. 49). Továbbá ismertette a Belügyminisztériumban folyó előkészületi munkálatokat is a kitelepítéssel kapcsolatban. Eszerint a kitoloncolt német nemzetiségű személyeket a vasutak mentén lévő táborokban gyűjtenék össze, és minden kitelepítésre ítélt személynek 60 kg-os poggyász elvitelét javasolták engedélyezni (Balogh, 1988). A kitelepítendőek létszáma folyamatosan változott. Kezdetben mindössze 200 000 német deportálását tervezték, azonban a potsdami egyezmény végrehajtásával kapcsolatban a SZEB 1945. augusztus 9-én 450 000 német kitelepítésének előkészítésére szólította fel a magyar kormányt (Tilkovszky, 1989).

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány az 1945. július 1-jén közétett 3820/1945. M. E. számú rendelet alapján megalakította a Népgondozó Hivatalt, amelynek legfőbb feladata a haza

települő magyarság letelepítése mellett a németek kitelepítésének előkészítése és részben végrehajtása volt (Zinner, 2004). Az 1945. december 29-én kiadott kormányrendelet szerint „*Németországba áttelepülni köteles az a magyar állampolgár, aki a legutolsó népszámlálási összeírás alkalmával német nemzetiségűnek vagy anyanyelvűnek vallotta magát, vagy aki magyarosított nevét német hangzásúra változtatta vissza, továbbá az, aki a Volksbundnak, vagy valamely fegyveres német alakulatnak (SS) tagja volt*” (Balogh, 1988, p. 53). Az előzetes tervek értelmében a kitelepítés első célterülete a Budapest környéke volt, majd Győr-Moson megye és a németiség déli magterülete, ezt követően az ország többi megyéjéből deportálják a személyeket (Tóth, 1997). A terveknek megfelelően az első szerelvénnyel 1946. január 19-én gördült ki Budaörsről 786 személlyel, a második január 22-én, ezt követően sorra indultak el a szülőföldjüktől elszakított németekkel teli vonatok. A kitelepítettek száma hónapról hónapra emelkedett, de a Népgondozó Hivatal terveit még távolról sem tudták teljesíteni. 1946-ban januártól májusig 154 településről több mint 110 000 fő kényszerült elhagyni hazáját, ami meg sem közelítette a magyar kormány által tervezett 236 000 fő deportálását. A száműzött németek legnagyobb részét Baden-Württemberg és Bajorország tartományba szállították (Balogh, 1988). A belső migráció során a sváboktól elkobzott földek új tulajdonosainak 20%-a iparos és 30%-a egyéb foglalkozású volt, így tehát megközelítőleg 60 000, a földműveléshez nem értő személy munkája a mezőgazdasági termelés visszaeséséhez vezetett, amely tovább fokozta a társadalmi csoportok között kialakult feszültségeket (Tóth, 1997).

Az 1946 első felében történő deportálás egyik központi területe a Pest-Pilis-Solt-Kiskun térsége volt, ahol 28 településről közel 40 000 embert telepítettek ki (4. ábra). További 27 német ajkú Tolna megyei településről több mint 15 ezer embert üldöztek el otthonaikból. Emellett Sopron, Győr-Moson és Bács-Bodrog megyékből is több 10 000 sváb lakost deportáltak. Az erőszakos kitelepítés első hulláma 7 baranyai települést érintett, ahol összesen 7000 fős népesség csökkenést eredményezett. Fejér és Csongrád megyéből 5-6000 svábot szállítottak el a vonatok. Komárom, Békés és Vas megye viszonylag alacsony számú német lakosságát is drasztikusan érintett az első kitelepítési hullám (Balogh, 1988) (*1. melléklet*).

4. ábra: 1946 első felében kitelepített német számának megyei eloszlása (fő)

Forrás: Balogh, 1988 alapján szerkesztette Víg, 2020

A németek elhurcolása 1946. június végétől november végéig tartó szünetelésének oka az Amerikai Egyesült Államok újabb feltétele volt, miszerint a magyar kormány köteles minden kitelepítettnek 500 márkával egyenértékű összeget adni konvertibilis valutában (Szeidl, 2018). Az 1946. szeptember 17-i pártközi értekezleten újabb 120-150 000 német elűzését határozták el, melynek háttérében a földosztáshoz szükséges újabb földterületek megszerzése állt. 1947 tavaszára a kényszermigráció üteme lelassult, s az amerikai hatóságok 1947 májusában végleg leállították a németek befogadását. A kitelepítések folytatását a csehszlovák-magyar lakosságcsere-szerződés végrehajtása kényszerítette, ugyanis a Felvidékről érkező magyaroknak a kormányzat a svábok kárára kívánt földet és egyben megélhetést biztosítani (Szenyéri, 2002). 1947. június 11-én újabb jegyzéket jutatott el a kormány a SZEB vezetőihez, amelyben a magyarországi németek Németország szovjet megszállási övezetébe való áttelepítését kérte, azonban a hatályos jogszabályok ellenére most már kizárólag a vagyoni szempontok domináltak. Az új szállítási cél híre futótűzként terjedt a némettség között, ezért mindennaposá váltak szökések. Ennek ellenére 1947 és 1948 folyamán az ország német lakta megyéiből összesen mintegy 50 000 személy kényszerült elhagyni az országot (Balogh, 1988;

Fehér, 1988). 1948 őszén lezárult a svábok kitelepítés, majd a 84/1950 (III. 25.) M. T. számú rendelettel hatályon kívül helyezték az összes korlátozó szabályt és a német lakosságnak visszaadták a teljes jogú állampolgárságot (Balogh, 1988). A kitelepítettek számának pontos meghatározása igen problémás, mert a különböző szervezetek és kutatók eltérő számokat tartanak reálisnak. Feltételezhetően az 1941. évi népszámláláson mért 470 000 fős német közösség közel felét érintette a kényszeres deportálás (Reményi, 2008).

A kitelepítés és azt megelőző elhurcolás veszteségeit (a németek lakta települések lakossága átlagosan 6%-kal csökkent), a vagyonelkobzást, a betelepítések és a jogfosztottság időszakát a nemzetiség mindmáig nem tudta feldolgozni, az intézkedések végérvényesen beleégtek a németiség történetébe (Frank et al., 1998).

4.4. Németiség kérdése a 20. század második felében

A kitelepítések lezárását követően a svábság kérdése megválaszolásra várt. Az MDP-nek mintegy 220-230 ezer német nemzetiségű személy társadalmi integrációját kellett megoldania. A folyamat első lépésében lehetővé vált a hazai németiség számára a szabad költözés és munkavállalás, valamint a visszahagyott ingatlanok telekkönyvezésével stabilizálták a tulajdonviszonyaikat. 1950-ben ugyan deklarálták az állampolgári jogegyenlőségüket, de ez csak 1953-ban, a választójog biztosításával vált teljessé (Tóth, 2020). Az 1950-es évek közepétől lassan lehetőség nyílt a Magyarországon maradt németiség kulturális életének újjáélesztésére. 1955-ben megalakult a németek országos kulturális szövetsége, a Magyarországi Német Dolgozók Kulturális Szövetsége (később Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége, illetve Magyarországi Németek Szövetsége), elindult a *Freies Leben* (1954) c. kulturális lap, megjelent a német kalendárium és megkezdte a német nyelvű műsor sugárzását a Magyar Rádió pécsi stúdiója (Tilkovszky, 1989; Tóth, 2020). Emellett a rendelet értelmében újraindult a német anyanyelvi oktatás, azonban ez a gyakorlatban több esetben formálisnak bizonyult. Az államhatalom megteremtette a német nemzetiségi társadalmi integrációjának jogi feltételeit, de a svábság stigmatizációját nem szüntették meg (Tóth, 2020).

A nemzetiségi viszonyok konszolidációja jó ütemben haladt, azonban a múlt eseményei végleg megváltoztatták a hazai németiség életét. A '40-es évek kényszer migrációs folyamatainak hatására a homogén nemzetiségű települések vegyes lakosságúvá váltak (Szeidl, 2018). A 1950-es és 1960-as években zajló társadalmi-gazdasági viszonyok átalakulása, a mezőgazdaság kollektivizálása, a nemzetiségi lakosság falusi környezetből való elvándorlása jelentős váltásokat eredményezett (Seewann, 2000). A németek aktívan részt vettek az állami

gazdaságok, a termelőszövetkezetek alapításában és az iparosítás folyamatában. A hatvanas évek elején az erőltetett urbanizáció hatására megindult a fiatal generáció elvándorlása a nagyobb ipari központokba (Aubert, 1997). A migrációs folyamat nagymértékben átalakította, bizonyos térségben károsította a településhálózatot. Az iparosításkor számos sváb fiatal indult el a főváros irányában, azonban a szerény anyagi helyzetük miatt elsősorban az agglomerációban telepedtek le, ezzel gyarapítva a Budapest környéki (Budaörs, Budakeszi, Pilis vidéke) német közösségeket (Sallay, 2015). A németiség másik bázisa, az aprófalvas településszerkezetű Baranya megyében számos település hátrányos helyzetbe került, hiszen a fejlődés kizárólag a központi településeken következett be, az alárendelt partnertelepüléseken nem történt pozitív változás. A mezőgazdaság háttérbeszorulásával elvesztették a falvak a mezőgazdasági funkciójukat, amely tovább erősítette a fiatal generációk elvándorlását. A népességvesztés több település (pl.: Feked, Liptód, Kisújbanya, Ófalu) fenntarthatóságát is veszélybe sodorta. A funkcióvesztett települések egy része a táji adottságait és a helyi kulturális értékekre alapozva kiépítette a falusi turizmus alapjait (Aubert, 1997; Aubert & Szeidl, 2016).

A németiség növekvő folyamatában a politikai intézkedések és a kulturális fellendülés egyaránt szerepet játszott. Az 1993. évi nemzetiségi jogokról szóló törvényben a kormány biztosította a nemzetiségek számára az érdekképviselet jogi formáját, melynek köszönhetően 1994-ben megalakultak az első német nemzetiségi önkormányzatok. Kezdetben települési szinten, majd kiépült a megyei és az országos szintű hálózatuk. A szövetségek közül ki kell emelni az Észak-Magyarországi Német Önkormányzatok Szövetség és a Baranya Megye Német Önkormányzatok Szövetség példaértékű munkáját. Fő céljuk a német közösségek érdekeinek képviselete és védelme mellett a helyi önkormányzatok munkájának segítése, illetve pályázatok révén a civil szervezetek anyagi támogatása. A 2018-ban lezajlott nemzetiségi választásokon már 406 német nemzetiségi önkormányzat került megválasztásra, valamint egy képviselő mandátumot kapott a parlamentben. A magyarországi német egyesületek száma több százra tehető. Kultúrcsoportok, táncgyűttek, énekkarok, zenekarok működnek bejegyzett egyesületként. Több országos egyesület vesz részt a német kultúra ápolásában, mint pl.: Magyarországi Német Ének-, Zene- és Tánckarok Országos Szövetsége (Landesrat), Magyarországi Német Fiatalok Közössége (GJU), Magyarországi Német Iskola Szövetség, Magyarországi Német Alkotók és Művészek Szövetsége, Egyesület a magyarországi német gyerekekért, Jakob Bleyer Egyesület és a pécsi központú Nikolaus Lenau közművelődési Egyesület. A kulturális szervezetek egyik központja Baranya megye, ahol országos hírű és tevékenykedő szervezetek működnek, mint pl.: a Magyarországi Német Hagyományok Ápolása

Alapítvány, Pécssett működik a Magyar Rádió részeként a német nemzetiségi rádiós szerkesztősége, továbbá a városban készül a Magyar Televízió országos sugárzású német nemzetiségi televíziós magazinműsora az Unser Bildschirm. Tolna megye büszkesége az országban egyedülálló német nyelvű színháza, a Deutsche Bühne Ungarn. Az 1983-ban alakult szekszárdi társulat feladata a német anyanyelv ápolás és a kulturális értékek megőrzése, illetve az egyetemes kultúra közvetítése (Szeidl, 2018).

A magyarországi német nemzetiség történelmének az összefoglalását a 20. század végén lezajló rendszerváltás idejével zárom. Az azt követő, immáron 30 év történéseit a primer kutatás keretében lefolytatott mélyinterjúk eredményeivel kiegészítve a 6. fejezetben tárgyalom.

5. Célkitűzések

A disszertációban egy jellegzetes hazai kulturális intézményhálózaton, a tájház-hálózaton keresztül kívánom bemutatni a magyarországi német nemzetiség turisztikai szerepvállalásának lehetőségeit, beleértve az értékmegőrzés intézményesített formáit, a hagyományápolás közösségformáló hatását és a keresleti oldalon (turista, helyi lakos, civil szervezet tagja) kimutatható élményszerzés eredményességét. A téma időszerűségét mutatja, hogy a turisztikai kereslet átalakulása révén hazánkban is fokozatosan előtérbe került a helyi társadalmi értékek megismerése és átélése iránti vágy, továbbá a jogi korlátozások megszűnését követő identitástudat felerősödésnek köszönhetően a németiség a hazai nemzetiségi kultúra egyik katalizátorává vált.

A hazai németiség turisztikai szerepvállalásának feltárásához és bemutatásához a következő részcélokat határoztam meg:

- a nemzetiség fogalmának értelmezése és a statisztikai jellemzőinek felvázolása
- az etnikai/nemzetiségi turizmus fogalmi keretének felállítása
- a magyarországi német nemzetiség történelmének összefoglalása, különös tekintettel a rendszerváltást követő évtizedekre
- a hazai német nemzetiségi szervezetek kultúraközvetítő szerepének feltárása
- a magyarországi német tájházak (részleges) állapotfelmérésének elkészítése
- gyakorlati példákon keresztül a tájházakat elért funkcióbővítés elemeinek a bemutatása
- a tájházak funkcionális működésének eredményességét tükröző vendégkörfelmérés elkészítése és kiértékelése

A témakör átfogó tanulmányozása az alábbi kutatói kérdések megválaszolására irányult:

K1: Hogyan változott a magyarországi német nemzetiség helyzetképe a rendszerváltást követő közel 30 évben?

K2: Mely szervezetek irányításával és támogatásával jelenik meg a sváb kultúra Magyarország turisztikai piacán?

K3: A magyarországi német tájházakat, mint muzeális intézményeket érintő paradigmaváltás milyen új funkciók megjelenését eredményezte?

K4: A vendégkör visszajelzése alapján mennyire tekinthető sikeresnek a német tájházak modellváltása?

6. Kutatási módszerek

A hazai német közösség kulturális aktivitását feltáró kutatás a téma összetettségéből adódóan több al kutatásból tevődött össze. A vizsgálat nagyrészt a turizmus- és a népességföldrajz tudományterülethez kapcsolódik, de érintőlegesen kitér a politikatudomány, a néprajz, a muzeológiai és a szociálgeográfia részterületekre. Tapasztalatom szerint a nemzetiségi kultúrák turisztikai megjelenése nem tartozik a legelterjedtebb társadalomföldrajzi kutatási témák közé, ebből kifolyólag a témakör széleskörű feltérképezésének eredményessége érdekében a kutatás során számtalan szekunder és primer kutatási módszer került alkalmazásra.

6.1. Szekunder források

Szakirodalmi áttekintés

A disszertáció elméleti alapjait a témában íródott geográfusok, történészek, néprajzkutatók, szociológusok, muzeológusok és közgazdászok munkái biztosították. A feldolgozott szakirodalom három fő téma köré összpontosul. Egyrészt a magyarországi német nemzetiség földrajzi-történeti kereteinek összeállítására, mely Balogh (1988), Bellér (1981), Dobos (2006, 2020), Fehér (1996), Füzes (1990a, 1990b), Manherz (2015), Szita (1996), Szenyéri (2008), Tilkovszky (1996,1997) és Zielbauer (1990) írásművei alapján íródott. Másrészt a témakör turisztikai megközelítés alapjait Ásványi (2014), Csapó & Matesz (2007), Irimiás (2018), Jászberényi (2014), Kundi (2014), Michalkó (2004), Michalkó & Rátz (2005), Puczkó & Rátz (2017) és Piskóti et al. (2002) kulturális és örökségturizmusban megjelent tanulmányai jelentették. E két téma kapcsolataként értelmezhető tájház, mint muzeológiai intézmény hálózat sajátosságainak bemutatásában segítségül szolgált Balassa (1981, 1997), Berecki (2009a, 2009b, 2014, 2020), Foghtuy et al. (2009), Füzes (1997), ICOM (2004), Krupa (2009) és Szablyár (2010) szakmai anyagai.

Statisztikai elemzések

A szekunder forrásvizsgálat szerves részét képezte a statisztikai elemzések, melyek több területet érintett. Magyarország etnikai szerkezetének elemzése a Központi Statisztikai Hivatal népszámlálási adatbázisai alapján készült. A német nemzetiség létszámának idő- és térbeli változásának megállapítása szintén a népszámlálási adatbázisok, különös tekintettel a 1941., 2001. és 2011. évi népszámlálások eredményei szerint történt. A nemzetiség érdekképviselőjét ellátó nemzetiségi önkormányzatok számának alakulását a Választási Iroda eredményeiből és a Nemzetiségi névjegyzék adataiból került bemutatásra. A Magyarországi Tájházak Szövetsége,

a Magyarországi Tájházak Központi Igazgatósága és a Magyarországi Német Tájházak Információs Irodája által kibocsájtott adatbázisok leválogatásával elkészült egy részletes adatbázist a német tájházakról, mely a primer kutatás kiindulási alapját képezte. A nemzetiségi oktatásban résztvevők diákok intézményeit a Magyarországi Német Pedagógiai és Módszertani Központtól kikért adatbázis áttanulmányozást követően határoztam meg.

6.2. Primer kutatás

A primer kutatási módszerek kiválasztásának fontos szempontja volt, hogy minél pontosabb és megbízhatóbb adatokat kapjak a hazai német nemzetiség jelenlegi helyzetképéről, beleértve a kultúrákövetítés mozgató rugójaként emlegetett intézményhálózatról, a helyi értékeket bemutató és megőrző tájházakról, különösképpen azok fenntartásáról és jövőbeli képéről. Ebből eredően a primer kutatás a terepi bejárásokon túl az interjúkészítésre és a többretű kérdőíves felmérésen alapult.

Interjúkészítés

A kutatás keretében lefolytatott mélyinterjúk célcsoportjai azok a személyek voltak, akik kellő rálátással bírnak a németiség múltbeli és jelenlegi helyzetképére, valamint szoros kapcsolatban állnak a magyarországi német tájházakkal akár szakmai szervezet irányítójaként, akár tájházvezetőként. A vizsgálat során összesen 10 mélyinterjút készítettem (2. táblázat). Az interjú résztémái között szerepeltek az adott szervezet felépítésének, célkitűzéseinek, feladatainak, kapcsolatrendszerének és jövőbeli terveinek az ismertetése, továbbá a németiség értékeinek országos és lokális szinten való bemutatása, megőrzése és népszerűsítése (17. melléklet).

2. táblázat: Interjú alanyok

Interjú alany	Szervezet
Ambach Mónika	Zentrum.hu igazgató
Busa Mónika	Tatai Német Nemzetiségi Múzeum, néprajzos muzeológus
Dr. Bereczki Ibolya	Magyarországi Tájházak Központi Igazgatóság, igazgató
Heller Anna	Himesháza Német Nemzetiségi Tájház, intézményvezető
Jaszmann Gabriella	Magyarországi Német Tájházak Információs Iroda, irodavezető
Kreiszl Antal	Heimeland Harast Alapítvány, kuratórium elnöke
Rácz Hajnalka	Császártöltés Község Önkormányzat, művelődésszervező
Schmidt Zoltán	Magyarországi Németek Országos Önkormányzata Pécsi Regionális Iroda, irodavezető
Steiner Andrea	Bechtold Sváb Tájház, intézményvezető
Zwick András	ÉMNÖSZ Kulturális Bizottság, elnök, Landesrat Tánccsekcio, alelnök

Forrás: saját szerkesztés, 2020

Kérdőíves felmérés

A kérdőíves felmérés elkészítéséhez több célcsoportot határoztam meg (3. táblázat). A szervezeti vonalon két kérdőívet állítottam össze, a magyarországi német önkormányzatok tagjai és magyarországi német tájházak munkatársai számára. Az eredmények összegzésével pontos és aktuális információkat kaptam mind az önkormányzatok berendezkedéséről és prioritásairól, mind pedig a tájházak működtetésének eszméiről, illetve az őket érintő nehézségekről és jövőbeli kilátásairól. Céljaim között szerepelt, hogy Magyarországi Tájházak Szövetségének adatbázisában szereplő mind a 124 német tájházat felmérjem, azonban az elérhetőségek frissítésének elmaradásával sajnálatos módon csak 56 tájháztól érkezett értékelhető válasz. A lekérdezés többnyire online módon történt, azonban a terepi bejárások alkalmával strukturált interjúk formájában is kaptam információkat. A helyi német önkormányzatokat két ízben, 2018 és 2019 őszén kerestem fel, mely időszak alatt összesen 168 szervezet töltötte ki a kérdőívet. A kérdőíves felmérés másik nagy célközönsége a tájházak látogatói voltak. Ezen belül további két célcsoportot jelöltem ki. A lakossági felmérés célja a tájházakat látogatók motivációjának és élményszerzésének feltárása volt. A lekérdezés a kezdeti tervektől eltérően kizárólag online történt, a megosztásában a helyi és térségi TDM és Tourinform irodák segítettek. A COVID-19 világjárvány megjelenését követő korlátozó intézkedések és bezárások miatt a tájházakban kihelyezett kérdőívek kitöltésére nem volt lehetőség, így a lakossági felmérés nem érte el a tervezett elemszámot. A felmérésben 351 válaszadó visszajelzését ismerhettem meg. A tájházak jelentős szerepet töltenek be a nemzetiségi oktatásban, ezért úgy véltem a vizsgálat nélkülözhetetlen célcsoportja a nemzetiségi oktatásban résztvevő diákok visszajelzésének tanulmányozása. Összesen 4 német nemzetiségi iskola (Budapest, Baja, Pécs, Pilisvörösvár) 402 tanulója töltötte ki a kérdőívet, amely 2020 tavaszán, a COVID-19 világjárvány miatt online formában, az osztályfőnöki óra keretében, tanári felügyelet mellett zajlott.

3. táblázat: Kérdőíves felmérések kitöltői és minta nagyságai

Kérdőív kitöltő	Tervezett elemszám	Kitöltések száma	Értékelhető válaszok száma
Magyarországi Német Tájházak vezetői, munkatársai	124	56	56
Magyarországi Német Önkormányzatok elnökei, tagjai	406	168	168
Lakossági felmérés	400	351	347
Nemzetiségi oktatási intézmények tanulói	350	402	402

Forrás: saját szerkesztés, 2020

A kérdőívek döntően zárt kérdéseket tartalmaztak, amely elősegítette az átláthatóbb és következetesebb elemzést. A kérdések összeállítása tapasztalatszerzés és a szakmai szervezetek tagjaival készített interjúk, valamint nemzetiségi pedagógussal való egyeztetés alapján történt. Fontosnak tartottam, hogy a kitöltőknek lehetőségük legyen egyéni válaszok, észrevételek megadására, ezért minden kérdőív tartalmazott nyitott kérdést (3. melléklet).

Térképi ábrázolás

A disszertációban nagy hangsúlyt kapott az adatok térbeli megjelenítése. A térképek az ArcGIS 10.2 térinformatikai program alkalmazásával az alábbi témákban készültek:

- a német nemzetiség térbeli elhelyezkedése,
- a német nemzetiség számának eloszlása,
- a német önkormányzatok területi eloszlása,
- a magyarországi tájházak térbeli ábrázolása,
- a felmérésben résztvevő német tájházak térbeli elhelyezkedése.

6.3. Kutatás nehézségei

A kutatás során számtalan nehézség merült fel, melyek jelentős mértékben megnehezítették a tervezett vizsgálatok elvégzését. Egyrészt a magyarországi tájházak nem, vagy csak részben rendelkeznek hasonló külföldi intézménnyel. Az örökségi helyszíneként említhető örökségközpontok és skanzenek mind felépítésében, mind pedig működésében eltérnek a hazai tájházaktól, ezáltal nemzetközi szakirodalom csak korlátozott számban érhető el a témakörben. Másrészt a statisztikai adatbázisok elavultsága és a népszámlálásban szereplő nemzetiségi

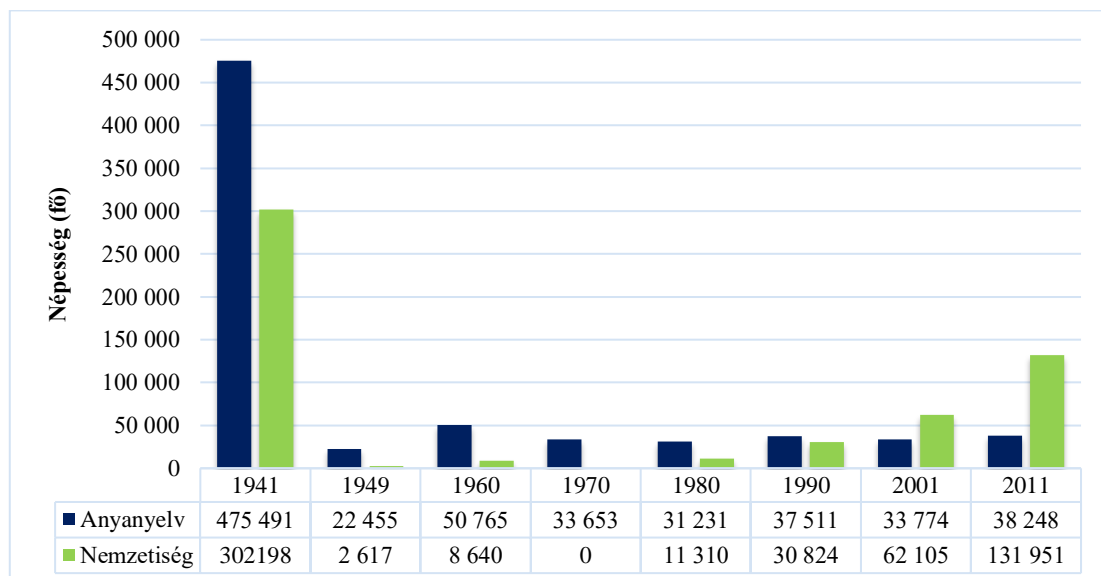
kérdések módszertanának változása tovább nehezítették a német nemzetiség létszámának megállapítását. Sok esetben már nem valós elérhetőségeket tartalmaztak az intézményi és a német tájházak adatbázisa, mely hátráltatta a kapcsolatfelvételt. Harmadrészt a turisztikai aktivitás méréséhez szükséges adatok (pl.: látogatottság) nem állnak rendelkezésre németiség értékeit bemutató attrakciók esetében, mert a legtöbb tájház és program ingyenesen látogatható, ezért az intézmények csupán becsült adatokat tudtak szolgáltatni. A kutatás egyik legnagyobb nehézségét a 2020 márciusában megjelenő COVID-19 világjárvány okozta. Az egészségügyi veszélyhelyzet következtében a kulturális intézmények felfüggesztették a látogatók fogadását, a tervezett programokat elhalasztották, ezért nem volt lehetőségem a primer adatgyűjtés és felmérés folytatására, mely komoly problémát eredményezett a magyarországi német tájházak állapotfelmérésének elkészítésében, valamint megghiúsította a lakossági felmérés esetében kitűzött elemszám teljesítését.

7. A magyarországi németek napjainkban

7.1. Anyanyelvi és nemzetiségi szempontok a népszámlálások tükrében

A 20. század második felében a hazai némettség valódi létszámát nehéz megállapítani. Az 1941. évi népszámláláson regisztrált több mint 300 000 német nemzetiség a háborút követő mutatók tükrében megszűnt létezni. Ezzel szemben, ha összevetjük az 1941. évi népszámlálás és a kitelepítés adatait jelentős eltérés mutatható ki. Számos kutató rámutat arra, hogy az elszenvedett sérelmek miatti félelem készítette a német lakosokat a nemzetiségi identitásuk elhallgatására (Reményi, 2008). Az 1960-1990 közötti időszakban a német anyanyelvű lakosság száma fokozatosan csökken, amely a félelem mellett a gyors, olykor erőszakos asszimilációval magyarázható (5. ábra). A rendszerváltástól a kulturális jogok gyakorlása és politikai intézkedések eredményeként a német nemzetiségűek létszáma emelkedésnek indult. A kedvező tendencia hatására újra felélénkült a nemzetiségi identitástudat és a fiatalabb generáció már bátran felmeri vállalni a német kultúrához való kötődését. Ugyan a német anyanyelvűek száma évtizedek óta stagnál, a nemzetiségi bevallások száma az elmúlt 30 évben újra és újra megduplázódott, így 2001-ben már meghaladta a hazai német lakosság száma a 170 000 főt és ezzel Magyarország második legnagyobb lélekszámú nemzetiségévé vált (KSH, Központi Statisztikai Hivatal Népszámlálás, 2011).

5. ábra: Német nemzetiség anyanyelvi és nemzetiségi eloszlása 1941-2011 között

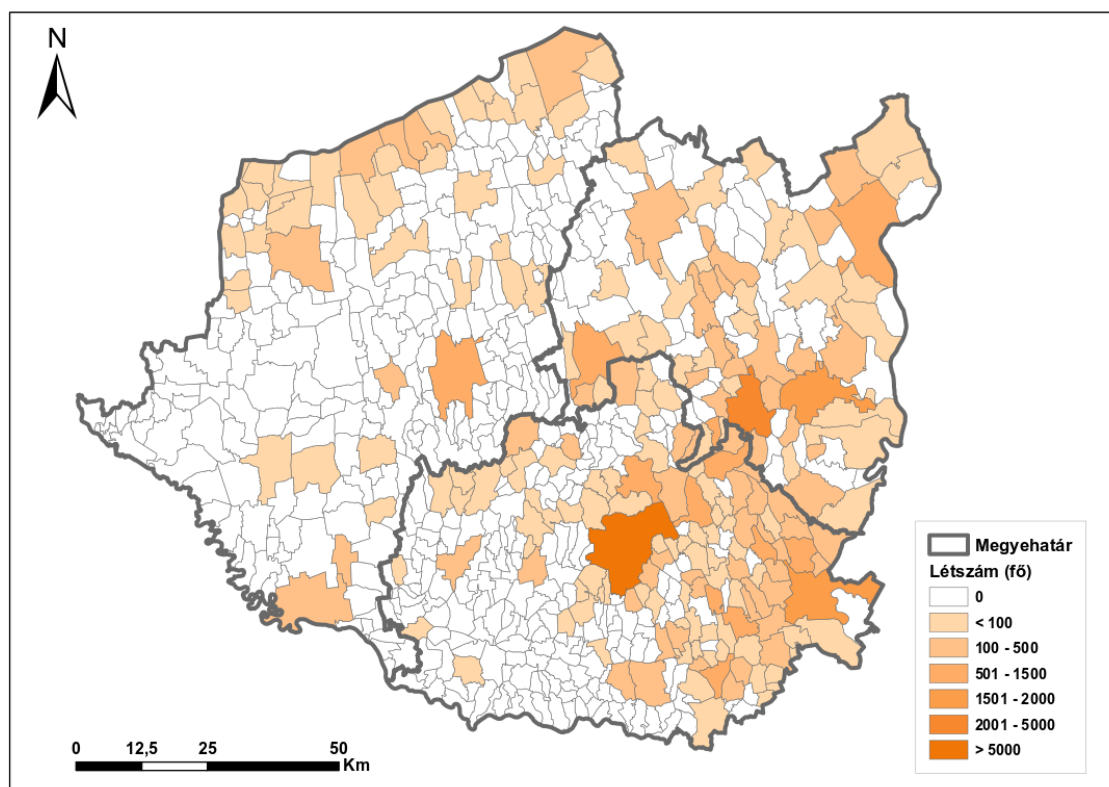
Forrás: Vékas, 2005, p.508; Tóth, 2017, p. 229; KSH, 2011 alapján saját szerkesztés³

³ A KSH Népszámlálási adatbázisa szerint az 1970-es népszámláláson nem rögzítettek nemzetiségi bevallásokat, csak anyanyelvi adatokat.

7.2. A német nemzetiség területi eloszlásának történeti meghatározottsága

A 2011. évi népszámlálás eredménye alapján az ország német nemzetiség 23%-a Dél-Dunántúl településein került összeírásra, ezáltal a régióban élő nemzetiségi népesség mintegy 43%-a vallotta magát német származásúnak (6. ábra). Így tehát a legutóbbi népszámlálás idején a régió második legnépesebb nemzetisége a némettség (Aubert et al., 2017). A megyei rangsort Baranya megye vezeti, ahol a lakosság 6,7%-a tagja a német közösségnek. A 2011. évi népszámláláson összesen 25 800 fő vallotta magát a német nemzetiséghez tartozónak. A németek száma a megyében összesen 54 településen haladja meg a 15%-ot (KSH, 2014). A sváb stílusjegyeket és kultúrát őrző települések a Hegyhát területén és a Kelet-Baranya térségében tömszerű, összefüggő településegütteseket alkotnak (Aubert, 1994). Járások tekintetében kiemelkedik a Bólyi járás (Liptód 51%, Hásságy 46%, Szajk 37%), a Mohácsi járás (Feked 62%, Görcsöndoboka 56%, Udvar 55%), a Hegyháti járás (Mágocs 30%) és a Pécsváradi járás (Geresdlak 40%, Erdősmecske 32%). Az utóbbi járáshoz tartozik Ófalu, ahol a német ajkú lakosság aránya eléri a 84%-ot, ezzel a megye és egyben az ország legmagasabb német arányban lakott települése. A második helyen Tolna megye szerepel 5,2%-os értékkel. A megyében 17 településen éri el a németek aránya a 15%-ot. A svábok területi koncentrációja a Völgységi területen rajzolódik ki. A megyében kiemelkedő térségek a Bonyhádi járás (Bonyhád 15%, Nagymányok 15%, Murga 31%), a Tamási járás (Keszőhidegkút 70%, Szakadát 70%) és Györköny (44%). Somogy megye 1,7%-os aránya az országos átlag alatt van, ezért a térség nem tekinthető a hazai németek jelentős bázisának. A megyében elszórtan helyezkednek el viszonylag magasabb arányú német települések, mint pl.: Szulok (35%), Somogysimonyi (19%), Ecseny (15%) és Kaposfő (10%) (KSH, 2014).

6. ábra: Magyarországi német számának eloszlása a Dél-Dunántúlon 2011-ben

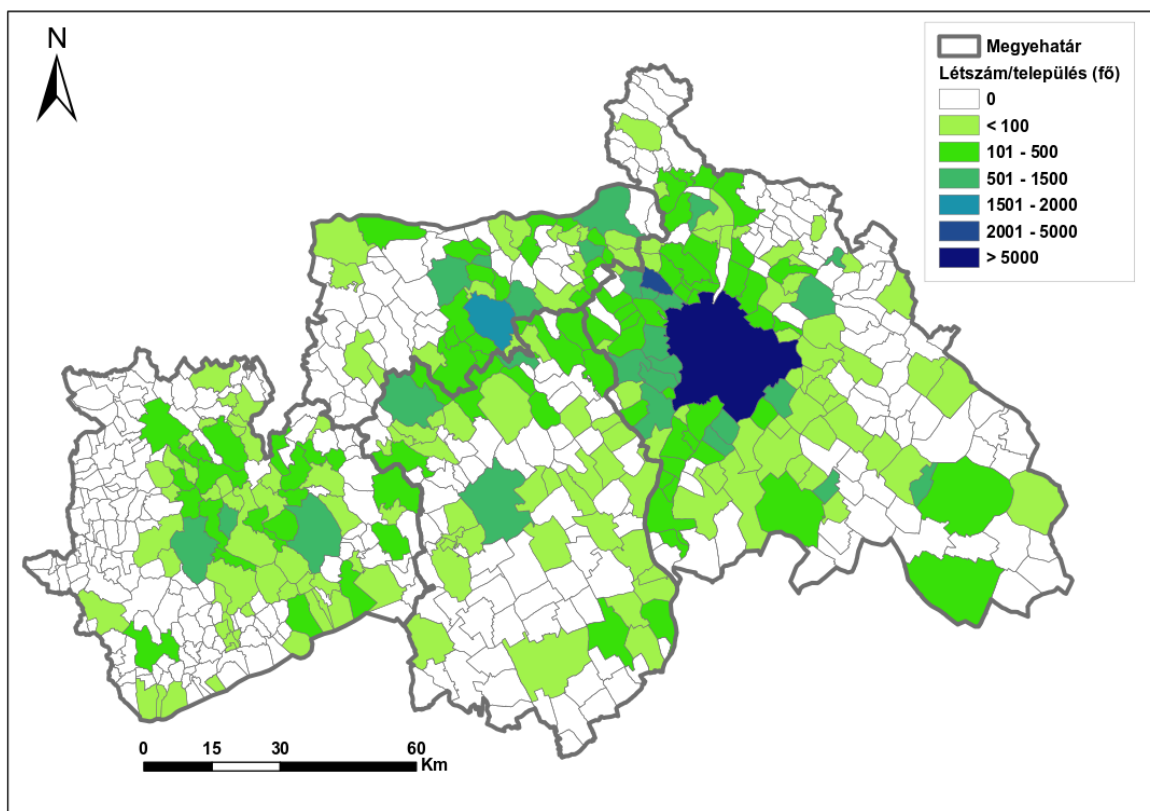

Forrás: KSH, 2011 alapján szerkesztette Víg, 2020

A magyarországi németiség területi eloszlásának másik nagyobb gócpontja Budapest és agglomerációjából, Pest megyéből, Komárom megye déli részéből, továbbá Veszprém megye központi területéből és Fejér megye északi településeiből álló térség (7. ábra). A népességszám szempontjából a legtöbb német a fővárosban és Pest megyében él. Budapesten összesen 28 818 fő jelölte meg a német nemzetiséget (1,6%). Kerületi bontásban a XXIII. kerületben, vagyis Soroksáron (4,4%), a XII. kerületben (3,1%) és az I. kerületben (2,8%) élnek a legmagasabb arányban a németek. Pest megye (30 176 fő, 2,5%) németiségének döntő többsége a Budapest agglomerációjában fekvő településein él, mint pl.: Dunabogdány (27%), Taksony (23%), Dunaharaszti (6%), Biatorbágy (5%) stb. A megyében további két térség emelkedik ki. Egyrészt a Csepel-sziget déli települései (Szigetszentmárton (17%), Szigetújfalu (14%), Szigetcsép (12%)), másrészt a Pilis térsége (Pilisvörösvár (28%), Pilisszentiván (25%), Pilisborosjenő (5%)). Az összlakossághoz viszonyítva Újhartyánon (40%) a legmagasabb a németiség aránya. A németek arányát nézve a rangsorban Komárom-Esztergom megye is az élmezőnybe tartozik, ahol a 10 930 német bevallás az összlakosság 3,6%-t jelentette 2011-ben. Számottevő németiség él Tata vonzáskörzetében, a Vértes területén. A németek száma összesen 11 településen haladja meg a 15%-os értéket. A legmagasabb arányban Dunaszentmiklóson (48%), Csolnokon (41%)

és Vértestolnán (38%) élnek a német nemzetiség tagjai. Emellett figyelemre méltó Várgesztes (36%), Vértessomló (35%), Tarján (33%), Dág (32%), Máriahalom (25%), Kecskéd (21%) és Leányvár (14%). A következő helyen Veszprém megye szerepel 3,1%-os németséggel. A megyében összesen 27 település esetében emelkedik 15% felé a németség aránya, akik többnyire a megye központi térségében fekvő településein élnek. A legmagasabb érték Gannához tartozik, ahol a lakosság 63%-a vallotta magát német nemzetiségűnek. Ezt követi Szentjakabfa (51%), Tagyon (49%), Németbánya (47%), Balatoncsicsó (42%) és Magyarpolány (40%). A kulturális aktivitást tekintve kiemelkedik Városlőd (38%), Nagytevel (23%), Úrkút (22%) és Hidegkút (22%). A lehatárolt térségben Fejér megyében lakik a legkevesebb német, mindössze 7 252 fő, ezáltal a németség aránya alig éri el az 1,7%-ot. Csúpn 5 településen lépi túl a német aránya a 15%-ot. Az első helyen Szár (30%) szerepel, majd Újbarok (26%), Vértessomló (19%) és Pusztavám (15%) következik. Az alacsonyabb értékekkel szemben az említett településeken aktív kulturális élet zajlik, mely a civil szervezetek számával és a települések éves programnaptárában a magyarországi németek hagyományaihoz kapcsolódó események számával igazolható (KSH, 2011).

7. ábra: Magyarországi németek számának eloszlása az ország központi térségében 2011-ban

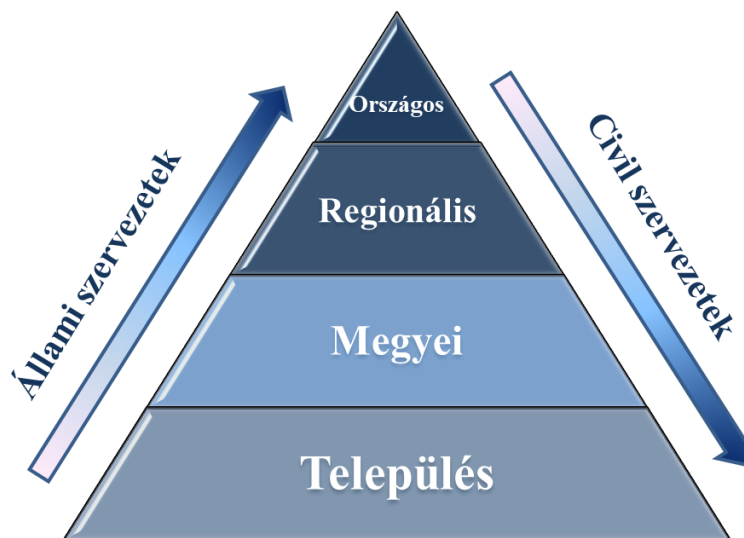
Forrás: KSH, 2011 alapján szerkesztette Víg, 2020

7.3. A nemzetiségi intézményrendszer kiépülése a rendszerváltás után

A viharos 20. század politikai eseményei és azok következményei végérvényesen megváltoztatták a hazai németek történelmét. Ugyan a kezdeti szigorú tiltások és korlátozások folyamatosan enyhültek, de a politikai és kulturális szabadságot csak a rendszerváltás hozta meg a közösség életében. A nemzetiséghez való kötődés felerősítésében, a kulturális élet újraindításában és az érdekképviseleti rendszer felépítésében jelentős szerepet játszott a nemzetiségi jogokról szóló 1993. évi LXXVII. törvény elfogadása, amely lehetővé tette a nemzetiségi intézményrendszer kialakítását.

Az intézményrendszer felállítását két irányban kezdték meg, egyrészt kezdetét vette a nemzetiségi önkormányzatok megválasztása, másrészt szabad tér nyílt civil szervezetek megalakításához, melyek elsősorban a kulturális értékek felelevenítését, megőrzését és a sváb identitástudat erősítésére szolgáltak (8. ábra). A törvényi szabályozás értelmében az állami szervezetek, vagyis a német önkormányzatok egy alulról felépülő rendszer alapján, a helyi, megyei, regionális és országos német önkormányzat formájában működnek. Ezzel szemben a civil szervezetek oldalán a kapcsolatépítés, az együttműködések összefogója és irányítója a számos országos lefedettségű szervezetek, amelyek a mindennapi munkájukkal – szakmai tanácsokkal, pályázatok formájában nyújtott anyagi támogatásokkal – aktívan tudják támogatni a lokálisan tevékenykedő civil szervezeteket.

8. ábra: Német nemzetiség intézményrendszer felépítése

Forrás: saját szerkesztés, 2019

7.3.1. Német nemzetiségi önkormányzatok alakulása, jogi keretei és kultúraközvetítő szerepe

Történeti visszatekintés

A 20. század második felében a nemzetiségpolitika szervezeti keretét a nemzetiségi szövetségek jelentették, melyek helyi alapszervezetek nélkül, központilag kinevezett vezetőkkel az élen működtek (Dobos, 2020). A rendszerváltást követő politikai, gazdasági és társadalmi átalakulás, valamint a szerkezetváltás lehetőséget biztosított a nemzetiségi alapú szerveződésre. Hosszú éveken át tartó előkészületet követően 1993. július 7-én az Országgyűlés egyöntetűen elfogadta a nemzetiségi jogokról szóló 1993. évi LXXVII. törvényt, amely a kisebbségi önkormányzatokban kifejezendő személy elvű kulturális autonómiát hivatott megjeleníteni (Dobos, 2006, p. 520). A 1993. évi LXXVII. törvény 21§ (1) bekezdése értelmében *„Az egyes kisebbségek az e törvényben meghatározottak szerint községben, városban és a Főváros kerületeiben kisebbségi települési önkormányzatokat, vagy közvetett, vagy közvetlen módon létrejövő helyi kisebbségi önkormányzatokat, valamint országos kisebbségi önkormányzatokat hozhatnak létre”*. A törvény előírja továbbá a nemzetiségi önkormányzatok megválasztásának menetét, a jelölt állítás szabályait, valamint az újonnan megalakult szervezetek feladatait, jogkörét és hatáskörét. E szabályrendszer az elmúlt 30 évben többször is módosult, így Dobos (2020) a nemzetiségi önkormányzatok választásának történetiségét – az éppen hatályban lévő szabályrendszer alapján – három fő időszakra osztja fel:

1) 1993/1994-2005 közötti időszak

A kezdeti időszakban a nemzetiségi önkormányzatok megválasztása két szinten, a helyi (települési) és az országos szinten történt. A hatályban lévő törvényi előírás szerint a települési szinten három típusú az akkori névvel illetett kisebbségi önkormányzat megalakítása volt biztosított. A kisebbségi települési (átalakult) forma értelmében *„kisebbségi települési önkormányzatnak nyilváníthatja magát az a települési önkormányzat, amelynek testületében a képviselők több mint felét egy nemzeti vagy etnikai kisebbség jelöltjeként választották meg”* (1993. évi LXXVII. törvény 22 § (1) a nemzetiségi jogokról, 1993). A második típus a közvetett forma, amely akkor jöhetett létre *„ha az önkormányzati testület képviselőinek legalább 30 százalékát egyazon kisebbség jelöltjeként választották meg, e képviselők kisebbségeként legalább 3 fős helyi kisebbségi önkormányzatot (a továbbiakban: közvetett módon létrejövő helyi kisebbségi önkormányzat) alakíthatnak”* (1993. évi LXXVII. törvény 22 § (2) a

nemzetiségi jogokról, 1993). A harmadik és egyben legelterjedtebb forma a közvetlen módon létrejövő helyi kisebbségi önkormányzat volt, melynek megválasztását biztosító feltételrendszert a 1993. évi LXXVII. törvény 23 § (1-7) bekezdése foglalta össze. Közvetlen módon történő választásra abban az esetben kerülhetett sor, ha azt az adott településen állandó lakcímmel rendelkező legalább öt azonos kisebbséghez tartozó választójoggal rendelkező személy kezdeményezte. Ily módon megválasztott testület tagjainak száma 1300 fő alatti településeken 3 fő, míg e feletti lélekszámú községben 5 fő, városban 7 fő, megyei jogú városban és fővárosi kerületben 9 fő volt. Fontos kritérium volt azonban, hogy egy nemzetiség az adott településen csak egy kisebbségi önkormányzatot alapíthat. Az 1994-es, majd az 1995-ös pótválasztáson az ország területén élő minden nagykorú magyar állampolgár szavazójoggal rendelkezett a kisebbségi önkormányzati választáson. A szavazást a települési önkormányzat tagjaival párhuzamosan, azonos napon, azonos választóhelyiségben tartották, azonban a jelöltek külön szavazólapon, ábécé sorrendben szerepeltek. Egy választópolgár kizárólag egy kisebbségre, maximálisan az önkormányzati tagok számával azonos számú jelöltre adhatott le érvényes szavazatot. Az egyfordulós választás abban az esetben volt eredményes, ha 10 000 fős alatti lakosú településen 50 db, az e feletti lakosú településen 100 db érvényes szavazat került leadásra. Az első választáson többnyire azokon a településeken jöttek létre az önkormányzatok, melyeken már korábban is jelen volt a németiség kulturális és politikai aktivitása, illetve szoros kapcsolatban álltak a Német Szövetséggel (Dobos, 2020).

2) 2006-2010 közötti időszak

Az 1998-as és a 2002-es választások alkalmával már kirajzolódtak azok a buktatók, amelyek hatására eltorzult választási eredmények születtek. Jellemzővé vált az ún. szimpátiaszavazatok megjelenése és megnövekedése. Ha a településen kiírásra került a kisebbségi önkormányzat választás, akkor minden választójoggal rendelkező helyi lakos szavazhatott a kisebbségi jelöltekre. Ebből fakadó visszaélések csökkentése érdekében a Magyarországi Német Országos Önkormányzat támogatta a kisebbségi választói névjegyzék bevezetését. A 2005. évi CXIV. törvény a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozó egyes törvények módosításáról szóló törvény 2 § (1) bekezdés d) pontjának értelmében a 2006. évi és azt követő választásokon kizárólag azok a polgárok rendelkeznek választó és választható joggal, akik szerepelnek a nemzetiségi választói jegyzékben. A névjegyzékbe való felvételt egyénileg kellett kérni a helyi választási iroda vezetőjénél. A benyújtott kérelemben nyilatkoznia kell a választópolgárnak, hogy melyik törvényileg elismert nemzetiséghez tartozónak vallja magát, mivel egy választópolgár csak egy

nemzetiségi névjegyzékben szerepelhetett. A névjegyzék bevezetésével megváltozott a nemzetiségi önkormányzatok szavazás kiírásának feltétele. Az új rendelet értelmében a helyi nemzetiségi választás abban az esetben tűzhető ki, ha az adott nemzetiségi névjegyzékben szereplő személyek száma eléri a 30 főt. Emellett a törvénymódosításban az alábbi változások jelentek meg:

- megszűnt a független jelöltállítás, 2006-tól kizárólag az adott nemzetiséghez tartozó civil szervezet állíthat jelöltet, ezzel igyekeztek visszaszorítani a független jelölésből fakadó visszaéléseket,
- megváltozott a szavazatilapon a jelöltek sorrendje, a korábbi ábécé sorrend helyett előre kisorsolt sorrendben kerülnek feltüntetésre a jelöltek nevei és a jelöltállító szervezet neve,
- megszűnt a közvetett és az átalakult önkormányzati forma, így 2006-tól csak közvetlen megválasztott nemzetiségi önkormányzatok alakítására volt jogi lehetőség,
- a nemzetiségi önkormányzatok egységesen öt főből álltak,
- megszűnt a helyi szintű időközi kisebbségi önkormányzati választás lehetősége (Dobos, 2020).

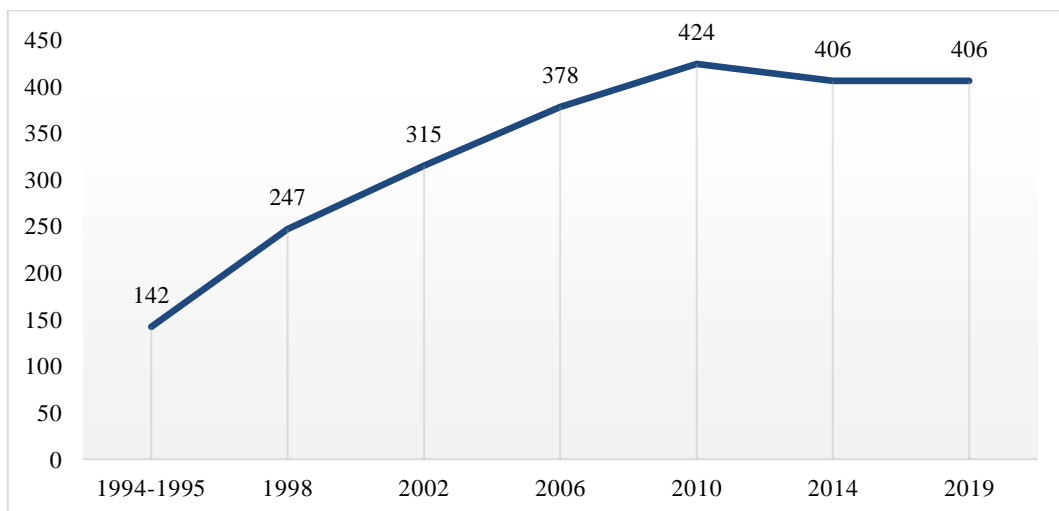
3) 2011-től napjainkig tartó időszak

A nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény újabb változtatásokat rendelt el a nemzetiségi önkormányzatok megválasztásának és működésének tekintetében. Választójoga továbbra is a névjegyzékben szereplő állandó lakcímmel rendelkező polgárnak van, azonban magának a választásnak a kiírásában már nem játszott szerepet a névjegyzékben szereplő személyek száma. A 2011. évi választáson azon települések esetében írták ki a nemzetiségi választást, ahol az azt megelőző népszámláláson minimum 25 személy az adott nemzetiségűnek vallotta magát. A névjegyzék csak az önkormányzat tagjainak számát határozza meg. A korábbiaktól eltérően a 2011. évi névjegyzéket a választást követően nem semmisítették meg, így a névjegyzékben szereplő polgároknak nem kellett újra regisztrálni a következő választáskor. A törvénymódosítás 71§ és 72§ bekezdései újra lehetővé tették az átalakult önkormányzatok megalakítását. Ennek feltétele, hogy a választás napján a választójoggal rendelkezők több mint fele az adott nemzetiség választói névjegyzékében szerepel, valamint a megválasztott képviselők több mint fele is az adott nemzetiség valamely szervezeteként nyert mandátumot.

Választási eredmények alakulása

Az 1993. évi nemzetiségi törvény megjelenését követően a németiség számos településen megkezdte az önkormányzat alapításához szükséges előkészületeket, melynek köszönhetően már az 1994. évi választáson több mint 100 településen zajlott le sikeresen a nemzetiségi önkormányzatok megválasztása. A következő évben megrendezett pótválasztással összesen 142 helyi kisebbségi önkormányzat kezdte meg működését. A fő feladatuk közé tartozott a helyi közösségi élet újraindítása, a kultúr csoportok támogatása és koordinálása, a hagyományőrző események megszervezése és lebonyolítása, valamint a nemzetiségi oktatás újraindításának kezdeményezése és támogatása. A második választáson újabb 105 településen került kiírásra a német nemzetiségi önkormányzat választás, ezt követően az önkormányzatok száma dinamikusan növekedett egészen 2010-ig, amikor már 424 német önkormányzat került bejegyzésre hazánkban. A 2011-ben megjelenő törvénymódosításban kiadott szigorítások hatására az ún. „alvó önkormányzatok” kiestek a rendszerből. 2014-ben az átalakuló és a közvetlen formában megválasztott önkormányzatok száma 406-ra csökkent, mely mindegyike a 2019-ben is folytatta működését (9. ábra).

9. ábra: Német Önkormányzatok számának alakulása 1994-2019

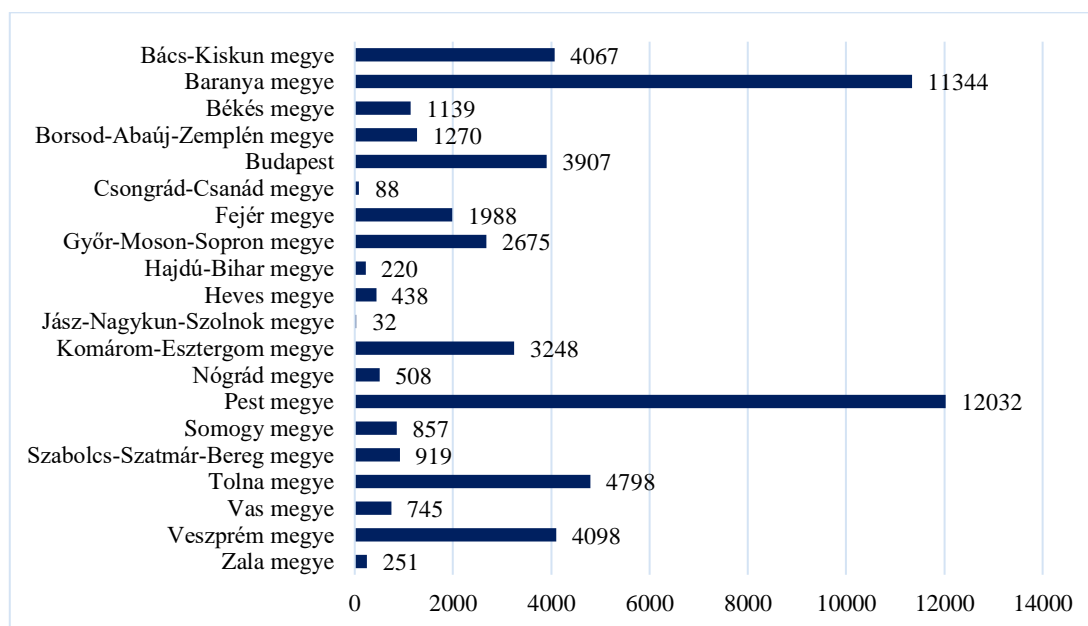

Forrás: Nemzeti Választási Iroda adatbázisa, 1994, Dobos, 2020 alapján saját szerkesztés, 2020

A 2011. évi nemzetiségi törvény véglegesítette a választópolgárok névjegyzékbe történő felvételét, tehát a korábbi választási évekkal ellentétben a nemzetiségi választásokat követően nem semmisítették meg a névjegyzékeket, így a felvétel mindaddig érvényben marad míg a választópolgár nem kéri annak a törlését. Ezzel a döntéssel kialakult egy újabb adatbázis (a

KSH Népszámlálási adatbázisokon túl) a nemzetiségi hovatartozás mérhetőségére. A német nemzetiségi névjegyzékben 2019. december 31-én 54 624 választópolgár szerepelt (10. ábra). A regisztráció területi eloszlása egybeesik a német közösség területi aktivitásával. A legtöbb felvételt Pest és Baranya megyében kérvényezték, ahol összesen több mint 23 ezer fő rendelkezik választójoggal. A sorrendben Tolna, Veszprém és Bács-Kiskun megye, valamint Budapest következik, ahol már lényegesen kevesebben szerepelnek a névjegyzékben. A települési szinten a legtöbb német Pilisváros (1134 fő) regisztrált. A dobogó második fokán a baranyai némettség központja, Pécs szerepel 937 fővel, míg a harmadik helyen a Budapest déli agglomerációjában fekvő Taksony áll 911 fővel (2. melléklet).

10. ábra: A német nemzetiségi névjegyzékben szereplő választópolgárok száma 2019-ben

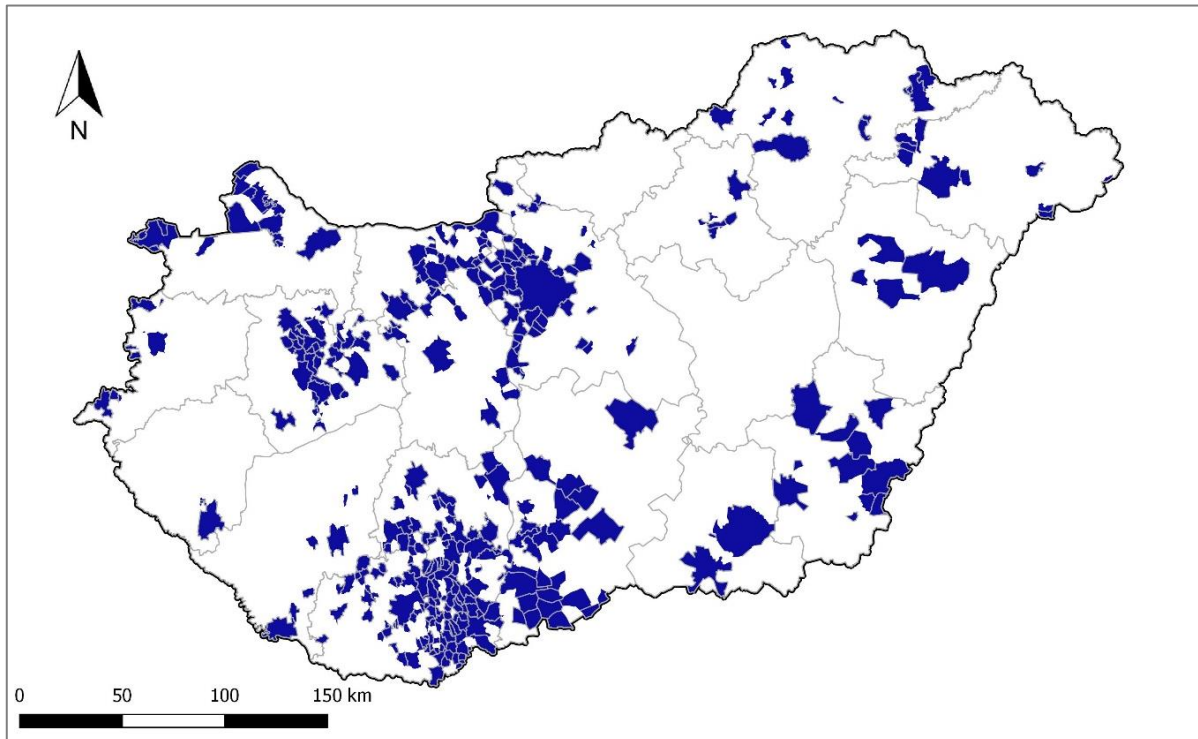
Forrás: Nemzetiségi névjegyzéki nyilvántartás alapján saját szerkesztés, 2019

Azon településeken, ahol a 2011-es népszámláláson a német nemzetiségi bevallások száma elérte a 30 főt, kiírásra kerültek a német önkormányzati választások 2019 őszén. A választási eredmények összesítését követően összesen 406 települési német önkormányzat alakult meg, melynek száma megegyezik a 2014-es adatokkal. A választáson megjelentek aránya átlagosan a 70-75% között volt. A két központi területen, Pest megyében 72,8%, míg Baranya megyében 73,1%-os részvételi aránnyal zárták a választást (4. melléklet).

A német önkormányzatok területi eloszlása illeszkedik a némettség gócpontjaihoz. A legtöbb önkormányzat Baranya megye keleti részén és Pest megye nyugati, Duna-menti településein segíti a közösségi élet szerveződését (11. ábra). A „Schwäbische Türkei” másik

kiemelkedő területe a Tolna megye déli vidéke, ahol 32 német önkormányzat került megválasztásra. Kiemelkedő térségnek tekinthető még Veszprém és környéke, valamint Komárom-Esztergom megye keleti vidéke. Az ország keleti területén szórványosan található német önkormányzat, hiszen ezeken a területen nem alakultak ki német településegységek. A 2019-es évben Jász-Nagykun-Szolnok megyében nem alakult meg német önkormányzat.

11. ábra: Német Önkormányzatok területi eloszlása 2019-ben

Forrás: Nemzeti Választási Iroda adatbázisa alapján saját szerkesztés, 2019

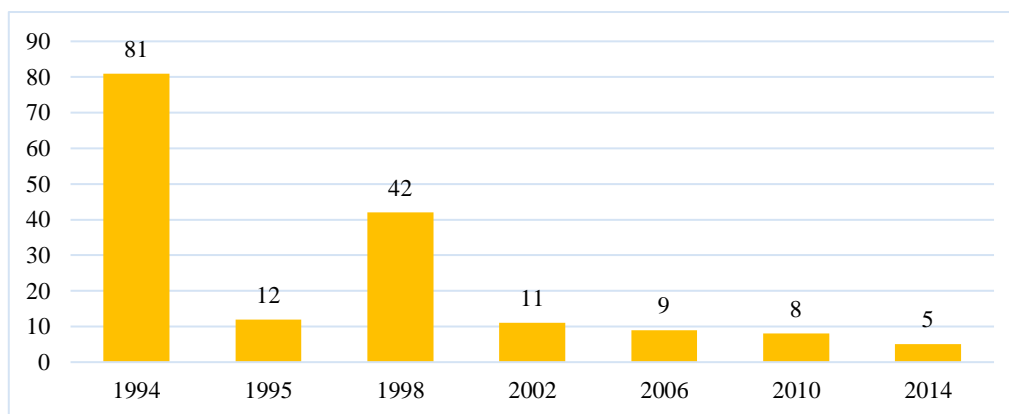
Német önkormányzatok szerepe a kultúraközvetítésben

A helyi közösségi aktivitáson alapuló civil szervezetek mellett a hazai németiség motorja a nemzetiségi önkormányzatok. A kultúraközvetítésben elengedhetetlen szerepet kapnak a német önkormányzatok, hiszen jelenleg a nemzetiségek számára elérhető különféle pályázati források, támogatások többségére az önkormányzatok pályázhatnak, ezzel is növelve az állam által nyújtott pénzügyi keretet. Véleményem szerint egy helyi közösség aktivitását jelentős mértékben tükrözi a nemzetiségi önkormányzat munkássága és jövőbeli tervei. Ebből kifolyólag 2018 őszén egy kérdőíves felmérés keretében feltérképeztem a települési német önkormányzatok helyzetképét, beleértve a kapcsolatrendszerét, a finansziális lehetőségeiket és az intézmény által szervezett programokat, mellyel hozzájárulnak a német kultúra védelméhez és továbbörökítéséhez. A felmérés 2018 őszén zajlott, azonban az elérhetőségeket tartalmazó

adatbázisok elavultsága miatti nehézségek okán a 2019. évi választást követően újra kiküldésre került a kérdőív. A kitöltés többnyire online módon zajlott, azonban az elektronikus elérhetőségek hiányában telefonos lekérdezés, valamint a terepi bejárások keretében személyes megkérdezés is történt. A két felmérési időszak alatt összesen 168 értékelhető válasz érkezett, amely a német önkormányzatok 41,4%-t jelenti.

A felmérésben résztvevő német önkormányzatok többsége már az első választási időszakban megkezdte a működését és azóta is ellátja a helyi német lakosok érdekképviselőit, valamint segíti a hagyományőrző szervezetek munkáját (12. ábra). Jellemzően a 2000-es évekre már minden olyan településen megalakult a helyi német önkormányzat, ahol nagyszámú német ajkú lakosság élt, illetve kiemelkedő közösségi élet folyt. A 2005. évi törvénymódosítást követő választásokon többnyire a kisebb lélekszámú német közösségek által lakott településeken alakultak új önkormányzatok, valamint a felmérésben kapott válaszok alapján néhány esetben az újonnan, a környező német településekről áttelepült lakosság kezdeményezte a német gyökerek felkutatását és a szervezet megalakítását.

12. ábra: Felmérésben résztvevő német önkormányzatok megalakulásának ideje

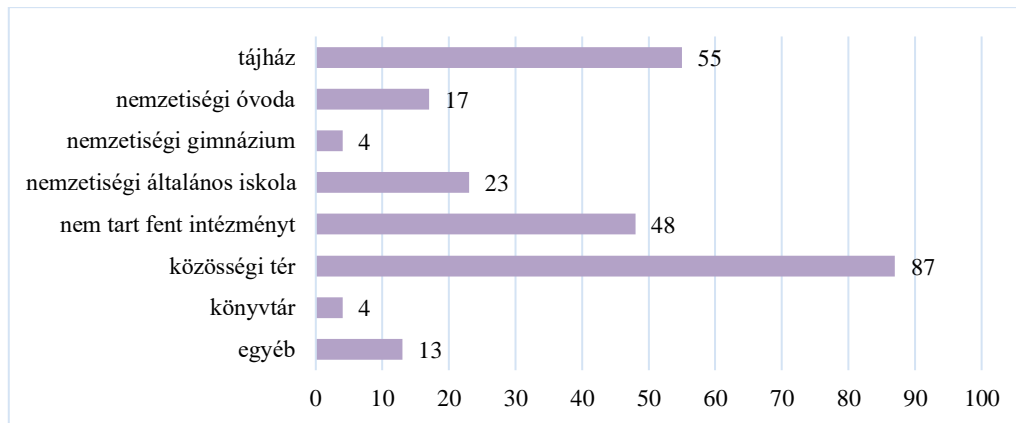

Forrás: saját felmérés alapján saját szerkesztés, 2019

Az önkormányzatok több esetben fenntartó intézményként üzemelnek, tehát több kulturális és oktatási intézmény működik az irányításuk alatt (13. ábra). A legtöbb önkormányzat rendelkezik közösségi térrel, mely lehetőséget biztosít a helyi civil szervezetek számára akár próbák akár különféle összejövetelek, események megtartására. Általánosságban megállapítható, hogy összetettebb irányítást igénylő intézmények fenntartását jellemzően a nagyobb településeken vették át a nemzeti önkormányzatok, a megkérdezettek közül 44 önkormányzat fenntartója valamilyen oktatási intézménynek. Egy népcsoport értékmegőrzésében nem csak a kulturális javak felidézése és ápolása játszik fontos szerepet,

hanem azok dokumentálása is. A válaszadó szervezetek négy esetben tartanak fenn saját vagy települési könyvtárat. Továbbá az önkormányzatok 29%-a nem felel semmiféle intézmény irányításáért.

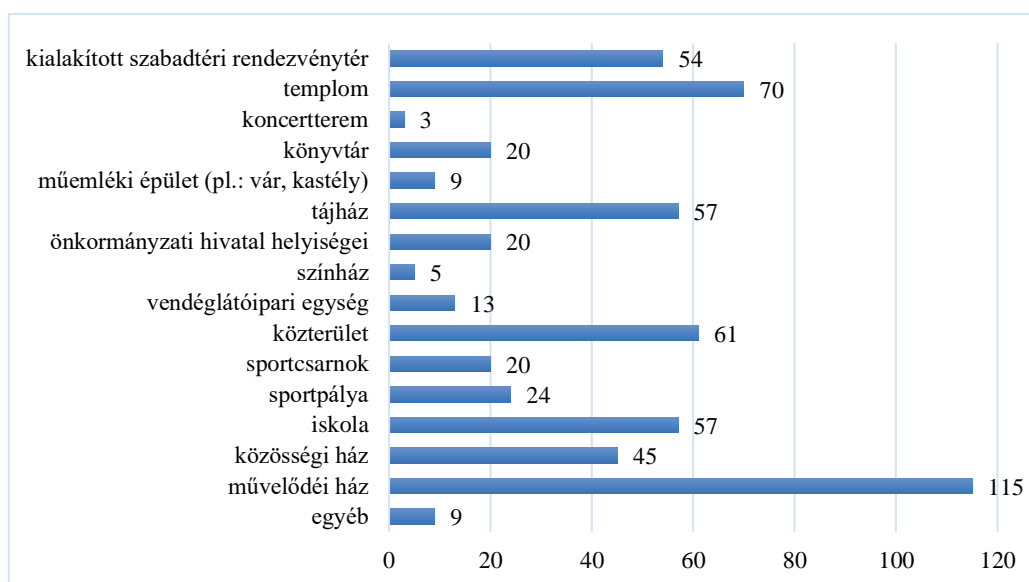
13. ábra: Német Önkormányzatok által fenntartott intézmények

Forrás: saját felmérés alapján saját szerkesztés, 2019

A német önkormányzatok aktív munkájának köszönhetően az év folyamán különféle események megszervezésével segítik a hagyományápolást, a sváb kultúra életben tartását. A megkérdezettek 81%-a rendelkezik saját szervezésű eseménnyel, melynek témája többnyire valamely népszokás felelevenítése (pl.: advent, farsang, húsvét, búcsú, szüretelés, aratás, terménybetakarítás stb.), a sváb gasztronómia bemutatása és népszerűsítése, valamint komplex hagyományörző rendezvények. Az események időbeli gyakoriságát tekintve a legtöbb eseményt a nyári hónapokban, valamint az őszi szüreti időszakban szervezik. Egy település kulturális életének egyik központi helyszíne a művelődési ház, mely számtalan típusú események megrendezésére alkalmas (14. ábra). A különféle egyházi vonatkozású eseményeket a település templomában tartják. A kiváló akusztikának köszönhető alkalmas helyszín pl.: adventi hangversenyekre, vagy kórus találkozókra. Számos település rendelkezik már szabadtéri rendezvényhellyel, melyek általában a közösségi ház, művelődési ház, vagy iskola közelében kerültek kialakításra, ezzel biztosítva a nagy létszámú vendégek étkeztetéséhez és kiszolgálásához szükséges infrastruktúrát. A rendezvényhelyszínek közül kiemelkedik még a tájház, valamint a helyi iskola. A könyvtár autentikus környezetet biztosít felolvasó esteknek, könyvbemutatóknak, emlékműsoroknak és különféle ismeretterjesztő előadásoknak. A rendezvényeket a közösségi média felületein (63,7%) és a település honlapján (42,9%) hirdetik, de a széleskörű terjesztés érdekében események plakátjai megjelennek a sajtóban (42,3%), a hírportálokon (16,3%), illetve a nagyobb rendezvények szerepelnek a térség turisztikai kiadványaiban (25,6%).

14. ábra: Német önkormányzat által rendezett események helyszínének eloszlása

Forrás: saját felmérés alapján saját szerkesztés, 2019

A német önkormányzatok számára rendelkezésre álló pénzügyi források több formában érhető el. A hazai nemzetiségek támogatásának kezelése 2018-tól a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. (továbbiakban BGA Zrt.) feladatkörébe tartozik. Az állam által nyújtott nemzetiségi támogatások célja, hogy a hazai nemzetiségek kultúrájának fennmaradását és ápolását segítse, és ezzel hozzájáruljon Magyarország kulturális sokszínűségének megtartásához. A nemzetiségi önkormányzatok költségvetésének alapját az állam által folyósított alaptámogatás, ún. működési támogatás biztosítja. A támogatás összege függ a településen élő nemzetiségekhez tartozók számától. A 2020. évi támogatás összege a legalább huszonöt, de legfeljebb ötven fő közötti települések esetében 520 000 Ft volt. Azon településeken, ahol a német lakosok száma meghaladja az ötven főt a támogatás összege 200%, vagyis 1 040 000 Ft volt. Ezen összegek elsősorban a szervezetek működési költségeit fedezik. Ezen felül az elvégzett, illetve az elvégzendő feladatok függvényében ún. feladatalapú támogatás is megítélésre kerül, melynek célja a mindenkorra vonatkozó jogszabályban előírt kötelező nemzetiségi közfeladatok ellátásához közvetlenül kapcsolódó költségek finanszírozása. Számos német önkormányzat fenntartója, vagy aktív támogatója a helyi civil szervezetek keretében működő kultúracsoporthoz (5. melléklet). Noha többször közvetett formában is, de érinti az önkormányzatokat a BGA Zrt. által kiírt pályázatok, melyek a következő négy kategóriában érhetők el:

1. Nemzetiségi civil szervezetek költségvetési támogatása kategória: a működési költségeken túl a célja a nemzetiségi önazonosságát erősítő tevékenység támogatása.

2. Nemzetiségi kulturális kezdeményezések költségvetési támogatása kategória: elsősorban a nemzetiségek kulturális hagyományainak és az abból fakadó értékhordozó tevékenységek támogatására.
3. Nyelvi környezetben megvalósuló nemzetiségi, művészeti, hagyományőrző és olvasótáborok megvalósításának költségvetési támogatása kategória: a nemzetiségi köznevelési programokban szereplő tanulók nemzetiségi nyelvi és népismereti tudástárának bővítésére szolgáló események támogatása.
4. Az anyaországok közreműködésével megvalósuló nemzetiségi pedagógus továbbképzések költségvetési támogatása kategória: a nemzetiségi oktatásban tevékenykedő pedagógusok továbbképzését támogató programok támogatása (Betheln Gábor Alapkezelő Zrt., 2020).

A BGA Zrt. által kiírt pályázatokon túl a Nemzeti Kulturális Alap pályázatai is számos forrásszerzési lehetőséggel támogatja a nemzetiségi kultúra ápolását. A hazai német önkormányzatok aktivitását jelzi, hogy a pályázatokat maximálisan kihasználják és a forrásokat felhasználják a sváb kultúra megőrzésére és továbbadására. A pályázási hajlandóságot növelte, hogy az elmúlt években jelentős mértékben megemelkedett a pályázható forrásokat kerete, melyek vissza nem térítendő összegek formájában nyújtanak segítséget egy-egy esemény megszervezéséhez. Ennek megfelelően a felmérésben résztvevő önkormányzatok az események megszervezéséhez szükséges anyagi kiadásokat többnyire saját költségvetésből (70,2%), pályázati forrásokból (43,5%) és települési önkormányzati támogatásokból (46,4%) finanszírozzák.

7.3.2. Német nemzetiségi civil szervezetek hozzájárulása a nemzetiségi identitás fenntartásához

Az 1990-es évek fordulóján lezajlott politikai, gazdasági és társadalmi átalakulás megnyitotta az utat a civil szféra kibontakozása előtt (Nárai, 2003). A magyarországi német nemzetiség szellemi – kulturális örökségének fennmaradásában kulcsfontosságú szerepet töltek, illetve töltenek be az identitást és hagyományőrzést támogató civil szervezetek. A következőkben olyan egyesületeket kívánok bemutatni, amelyek munkássága nem csak lokálisan, hanem az egész ország németiségének mozgató rugójává vált. Tevékenységük egyaránt hozzájárul a népi kincsek megőrzéséhez, valamint a rendezvénykínálatuk gazdasága olyan településeken is turistaforgalmat generál, melyek nem rendelkeznek kiemelkedő attrakcióval és hírnévvel, noha a vendégek jelentős többsége csak a láthatatlan turizmus részeként jelenik meg.

ÉMNÖSZ

Az Észak-Magyarországi Német Önkormányzatok Szövetsége (németül: Verband der Deutschen Selbstverwaltungen in Nordungarn e. v.) (továbbiakban ÉMNÖSZ) egyesületi formája az 1993. évi LXXVII. törvény értelmében 1997. június 25-én alakult meg, az akkori települési önkormányzatok kezdeményezésére. Az ÉMNÖSZ működési területe kezdetben az északi régió mind az 5 megyéjére kiterjedt, azonban az évek alatt a helyi önkormányzatok számának függvényében a terület lecsökkent. Jelenleg Pest, Nógrád és Heves megye német önkormányzatai tagjai a Szövetségnek (ÉMNÖSZ Alapszabály, 2016 1§ (5)). A szervezet elsődleges célja a német nemzetiség tárgyi és szellemi kultúrájának a felelevenítése, megőrzése és továbbadása, a nyelv és a hagyományok ápolása, valamint a Német Önkormányzatok érdekképviselő feladatainak az ellátása. Az ÉMNÖSZ feladatai között szerepel a tagok informálása az aktuális törvényekről, rendeletekről, pályázati lehetőségekről, eseményekről, illetve a belső kommunikáció és kapcsolattartás biztosítása. A céljai elérése érdekében számos projektet és kampányt indított és bonyolított le az elmúlt években. A közösségi média felületeinek segítségével bemutatja a megyék németiségének kulturális értékeit, eseményeit és programjait (ÉMNÖSZ Alapszabály, 2016 1§ (2)). Az ÉMNÖSZ támogatói pályázatrendszer állított fel megyei kulturális egyesületek segítésére, melynek keretében lehetőség nyílt különféle hagyományőrző programok, jubileumi ünnepek, dokumentációk (cd felvétel, kotta készítés és leírás, táncleírás, népmesmereti tananyag bővítése) anyagi támogatására. Azonban nem csak a Szövetség nyújt pályázati lehetőségeket, hanem a szervezet is igyekszik minél több pályázatban, projektben részt venni. Ennek eredményeként készült el egy zenei kottagyűjtemény, amely mindenki számára elérhető az ÉMNÖSZ honlapján.

A Szövetség gyakorlati tevékenységét három albizottság látja el: a Kulturális Bizottság, az Oktatási Bizottság és a Jogi- és Integrációs Bizottság (ÉMNÖSZ Alapszabály, 2016 11-13§). A Kulturális Bizottság összetett feladatkörrel rendelkezik. Egyrészt összeállítja az ÉMNÖSZ éves programnaptárát, illetve koordinálja a programok előkészületi és lebonyolítási feladatait, másrészt részt vesz a kulturális tematikájú pályázatok elbírálásában. A Szövetség által kialakított rendezvénynaptárban prioritást élveznek a gyermek és ifjúsági események, melyek segítségével hozzájárulnak a hagyományok átörökítéséhez. Minden évben szerepel a programtervben a megyei német zenei verseny, a megye német ének verseny, a megyei német vers- és prózamondó verseny, a megyei német nemzetiségi gyermektánc és életmód tábor, valamint további kulturális események. A versenyek célközönsége elsősorban az iskoláskorú gyermekek, ezáltal a Szövetség szoros együttműködésben van a megyei német nemzetiségi

oktatási intézményekkel. Az ÉMNÖSZ legnagyobb kvalitású eseménye a Regionális Német Nemzetiségi Kulturális Gálaműsor. A minden év novemberében esedékes gála egyfajta vándor esemény, mivel mindig másik helyszínen szervezik meg, ezzel elősegítik a közösség közötti kapcsolatépítését. A Gálaműsor keretében az ünnepélyes programelemeket követően (évértékelés, díjátadások) a megyei kulturális csoportok mutatják be műsorukat. A 2019-ben tartott 20. jubileumi gálaműsoron több száz vendég vett részt. A kulturális eseményeken túl minden évben számos továbbképzést szerveznek a megyei némettség körének, mint pl.: kórusvezetői, tánctanári továbbképzések. A Bizottság jövőbeli tervei között szerepel a továbbképzések kibővítése más művészeti ágra.

Az ÉMNÖSZ igen gazdag kapcsolatihálóval rendelkezik. Folyamatosan kommunikál a magyarországi németek parlamenti képviselőjével, ezáltal minden pontos és aktuális információkkal tudja ellátni a helyi önkormányzatokat. Emellett kapcsolatban áll a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatával és más Regionális szervezetekkel. A külföldi német közösséggel (Ausztria, Svájc, Dél-Tirol/Olaszország) több együttműködés született az elmúlt években, melynek keretében táncos és zenei továbbképzéseken vehettek részt az ÉMNÖSZ delegáltjai. A Szövetség kulcsfontosságú szerepet tölt be az északi régió német közösségének összefogásában, a helyi önkormányzatok információ ellátásában és nem utolsósorban a Pest, Nógrád és Heves megyei sváb kultúra megőrzésében.

Magyarországi Német Fiatalok Közössége

A Dél-Dunántúli régió központjából kiinduló Magyarországi Német Fiatalok Közössége (Gemeinschaft Junger Ungarndeutscher, továbbiakban GJU) hazánk legaktívabb ifjúsági szervezete. Az egyesület megalapításának gondolata 1989. december 31-én született meg, azzal a céllal, hogy segítséget nyújtson a magyarországi német fiatalság összefogásához, a sváb hagyományok és nyelv megőrzéséhez. A korábbi civil szervezetek felépítésétől kissé eltérve, ernyőrendszerben kezdte meg működését a szervezet 1990 elején. A tagok ún. baráti körök formájában csatlakoztak a szervezethez, akik hozzájárultak a GJU céljainak lokális szintű eredményességéhez. Az egykori elnök megfogalmazásában „*a GJU-t nem érzem hierarchikus rendszernek, inkább egy óriási, együttműködő és egymást segítő családnak*”. Az elnökség 3+1 tagból, egy elnök, két alelnök és az irodavezetőből (az egyetlen fizetett alkalmazott) áll. Nagyon fontos szerepet töltenek be az egyesület életében a multiplikátorok, akik segítik az elnökség munkáját. Bekapcsolódnak a programok tervezésébe, kivitelezésébe és lebonyolításába, szoros kapcsolatban állnak a baráti körök vezetőivel és tagjaival stb. Az egyesület működési költségét

a LdU és az Emberi Erőforrások Minisztériumhoz benyújtott pályázatokkal fedezik, a programokhoz szükséges anyagi fedezetet a Német Belügyminisztérium, esetenként a Baranya Megyei Önkormányzatok Szövetsége vagy egy-egy helyi önkormányzat, esetleg cég vagy egyesület biztosítja.

A GJU éves programnaptárában a különféle szezonális eseményeken kívül 10 állandó esemény szerepel. Az események minden évben fix időpontban, de változó helyszínen kerülnek megrendezésre. Az események szervezési lehetőségét a baráti körök pályázat során nyerik el, így minden évben más-más település biztosítja a fiatalok számára a találkozási pontot. Ezzel a lépéssel nem csak a baráti körök összefogását és a közösségépítést segítik, hanem az adott település turisztikai bevételét is növelik, hiszen az eseményekre az ország számos pontjáról érkeznek fiatalok, baráti körök, akik különféle szálláscsoporthoz is igénybe vesznek. Itt meg kell jegyezni, hogy mivel a célközönség többnyire a fiatalok, így az alacsonyabb kategóriájú, kedvezőbb áru szállásokat (ifjúsági szállás, kollégium, hostel) keresik fel. A legnagyobb részvétellel bíró esemény a december 29-i előszilveszteri (Vorsilvester) bál, melyre több száz fiatal érkezik az ország minden pontjáról. A nagy létszámból fakadóan többnyire sportcsarnokok az ideális helyszínek, ami jelentős mértékben leszűkíti a szervező baráti körök névsorát. A hagyományos svábbálon közel 500 fős vendégsereg ünnepli a szervezet fennállásának aktuális évfordulóját. Az elmúlt években Véménd, Mohács, Somberek, Pécs és Újhartyán adott otthont az eseménynek. A 30. jubileumi Vorsilvertert Dunaharaszton rendezték meg 2019-ben, melyre közel 650 fiatal érkezett. A másik kedvelt esemény a fiatalok körében a január utolsó hétvégén esedékes nemzetiségi foci kupa, ahol 12 fiú és 4 lánycsapat versenyezik a vándorkupa elnyerésért. A három napos eseményre közel 200 sportszerető fiatal érkezik, akik a sportmeccseken túl részt vesznek a különféle hagyományörző programokon. A szervezet külön programnaptárral kedveskedik a kisebb gyermekeknek, akik minden évben együtt tölthetnek néhány napot a nemzetiségi gyerektáborokban, a kreatív táborokban, vagy akár az adventi készülődés alkalmával megrendezett hagyományos sváb süteménykészítésen. Mindemellett a nyár folyamán rengeteg programmal várják a fiatalokat. Egyik kiemelkedő esemény az Országos találkozó, ahol közösségépítő programokon túl a német nyelvvel és kultúrával kapcsolatos workshopon vehetnek részt a fiatalok. Minden nyár elején a biciklitúra keretében fedezhetik fel a sportolni vágyók az ország német lakta desztinációit, ahol a helyi baráti kör tagjai biztosítják a programokat. Néhány éve született egy megállapodás, hogy az eseményeket felváltva rendezik meg az ország északi és déli részén, ezzel is színesítve a helyszínekínálatot és nem utolsósorban támogatva a baráti körök útiköltségét.

A GJU a programok kívül digitális platformokon keresztül is megszólítja a célközönségét. Szinte minden közösségi médiában aktív profilt üzemeltetnek, különféle kampányokat, projekteket indítanak. Az egykori elnök a következő gondolattal foglalta össze a magyarországi német fiatalok jelenét: *„úgy veszem észre, hogy a tánc, a zene és az ének szerencsére még mindig népszerűek a fiatalok körében, szívesen vesznek részt egyesületek tevékenységeiben. Akik pedig részt vesznek ezekben a tevékenységekben, előszeretettel veszik fel és büszkén hordják a népviseleti ruhákat. A nyelv, mint olyan nagyban átalakult az idők során, ahogy azt már régóta látjuk a dialektusok a fiatal generációknál szinte teljesen eltűntek, már csak az irodalmi német, vagy az sem jellemző rájuk. Ezzel ellentétben viszont rengeteg fiatal identitásában nagy szerepet játszik a magyarországi német kultúra és hagyomány. Az identitás abban a körülbelül 10-15 évben, amióta én ezzel foglalkoztam viszonylag hullámzó volt. Most újra egy felfelé ívelő tendenciát vélek felfedezni, amikor is trendinek számít a nemzetiségi hovatartozás és annak kimutatása”*.

Nikolaus Lenau Közművelődési Egyesület

Magyarország és egyben Délkelet-Európa a II. világháborút követő időszakban első független német nemzetiségi szervezete, a pécsi Nikolaus Lenau Közművelődési Egyesület. A szervezet 1985 őszén azzal a céllal alakult meg, hogy tevékenységükkel erősítsék a német identitást és felhívják a figyelmet a hagyományaik és anyanyelvük ápolására. Az egyesület névadója a közép-európai késő romantikus német költészet egyik kiemelkedő alakja. A város pár évvel később a szervezetnek adományozta a műemlékvédelem alatt álló egykori német kereskedőházat, ami a Pécs testvérvárosának, Fellbach anyagi támogatásával került felújításra és átalakításra. A Lenau Ház egyfajta szellemi központként szolgált a németség körében, amely a szlogenjében is megjelenik: *„Ein Zentrum der Ungarndeutschen, eine Begegnungsstätte der Ungarndeutschen / A magyarországi németek központja, a magyarországi németek találkozóhelye”*. Az 1990-es évek elején óriási szerepe volt a Háznak, hiszen a rendszerváltást követően ekkor indult a falvak éledezése, a nemzetiségi élet felélénkülése. A szervezet igyekezett támogatni a nemzetiségi falvakat, hogy hozzanak létre hagyományörző egyesületeket, majd később alakítsák meg a helyi német önkormányzatokat. A Lenau Házban folyó munkálatok példájával úgy mondva erőt adott a lakosságnak a nemzetiségi hovatartozások felvállalásában. A Ház kezdetektől fogva hídszerepet tölt be hazánk és a nyelvi-kulturális anyanemzet között. Nemcsak a magyarországi német kultúra, tradíció és a német nyelv megőrzésében és továbbadásában tölt be megkerülhetetlen szerepet, hanem a kortárs német kultúrát is közvetíti Magyarországra. Az erőfeszítés az eltelt évek alatt meghozta

gyümölcsét. A régió számtalan hagyományörző egyesülettel, civil szervezettel és kulturális együttessel gazdagodott. Jelenleg a Házban a Lenau egyesület mellett helyet kap a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának Pécsi Regionális Irodája, a Baranyai Német Önkormányzatok Szövetsége és a Baranyai Német Nemzetiségi Szervezetek Közössége, az utóbbiból nőtt ki évekkel ezelőtt a Magyarországi Német Ének-, Zene- és Tánckarok Országos Tanácsa, a Landesrat. A Ház számtalan szolgáltatása révén igyekszik biztosítani a magyarországi németek kulturális értékeinek fennmaradását és bemutatását. Foglalkozik a nemzetiségi tárgyú könyvek, publikációk, műsoros hangkazetták, CD-k kiadásával, digitalizálásával és terjesztésével, nemzetiségi pedagógusok és önkormányzati képviselők továbbképzéseinek szervezésével, német ifjúsági táborok szervezésével és nem utolsósorban a hazai németiség életének eseményeit bemutató rádióműsorok és filmek készítésével. A Lenau Házban olvasószobájában számtalan Németországban megjelenő heti- és időszakos lapok, illetve szakfolyóirat is megtalálhatóak, amelyek hozzájárulnak a német nyelv gyakorlásához. Emellett egy közel 6000 kötetből álló német nyelvű könyvtár is rendelkezésre áll a látogatóknak. Az eseménynaptárban megjelennek a Ház saját programjai (pl. Lenau Táncház, Kézműves klub, Német filmklub, Játékest, Német társalgási klub) mellett különféle könyvbemutatók és előadások. Az Egyesület 1991-ben alapította a Lenau díját, mellyel olyan bel- és külföldi személyeket, illetve közösségeket tüntet ki, akik elvülhetetlen érdemeket szereztek a magyarországi német közösség érdekében, szolgálatában.

Magyarországi Német Ének-, Zene- és Tánckarok Országos Tanácsa

A hazai németiség egyik központi szervezete a Magyarországi Német Ének-, Zene- és Tánckarok Országos Tanácsa (Landesrat der ungarndeutschen Chöre, Kapellen und Tanzgruppen, továbbiakban Landesrat). A szervezet 1996-ban azzal a céllal alakult, hogy támogassa és összefogja a német népi kulturális hagyományok ápolását. A kitűzött feladatai közé tartozik a tagok érdekképviseletének biztosítása, az ifjúság kulturális alap- és továbbképzésének a támogatása, valamint a hazai és a nemzetközi kapcsolatiháló kiépítése (Magyarországi Német Ének-, Zene- és Tánckarok Országos Tanácsának Alapszabálya, 2005). A Landesrat taglistáján jelenleg 258 csoport (109 énekkar, 54 zenekar és 95 tánc csoport) szerepel több mint 130 település képviseletében.

A szervezeten belül külön szekciókban (ének, zene, tánc, ifjúsági) zajlanak a gyakorlati feladatok elvégzése, a rendezvények előkészítése és lebonyolítása, a minősítési rendszer kidolgozása és a kultúracsoporthoz vezetői számára összeállított továbbképzések, tréningek. Az

évek során minden szekció kialakította a saját rendezvényprofilját, amelyekben a szakmai eseményeken túl szerepelnek regionális és országos hírnévvel rendelkező programok, mint pl.: „Volkstanzwoche” (Országos német néptáncosok, hagyományörző, identitást erősítő találkozója), „Musikwoche” (Magyarországi Német Ifjúsági Válogatott Fúvószenekar szakmai tábora és koncertje), „Schwabenjugendtreffen” (Sváb Fiatalok Országos Találkozója), Magyarországi Német Egyházzene ünnepe, „Familienmusik” (Családi Zenekarok Országos Találkozója) stb.. Mindemellett a szervezet felállított egyfajta minősítési rendszert a hazai sváb kultúrscsoportok számára. Az országos „Landesfestival” keretében megrendezésre kerülő minősítés során a bemutatott produkciókat a szakmai zsűri értékeli és minősített, bronz, ezüst vagy arany minősítéssel jutalmazza. A kultúrkörök (énekek, zene, tánc) minden évben, rotációs rendszerben rendezik meg a minősítésüket, mely alapján meghívást kaphat hazai gálaműsorokra, illetve nemzetközi fesztiválokra.

A tánc szekció elnökének meglátása szerint „a szervezetben belül külön ki kell emelni az ifjúsági szekció elindítását és munkáját. A Landesrat célja a hazai német fiatalok összefogása és segítése, hiszen a múltunk ékessége a fiatalok nélkül elveszíti fényét. 2010-ben alakítottuk meg az ifjúsági szekciót. A tisztségviselők célkitűzése, hogy a német szokások ne csak nagyszüleink, hanem a fiatalabb generációk mindennapjaiban is jelentős szerepet kapjanak, ismerjék a hagyományokat, a régi mesterségeket – gondolok itt a kékfestésre, a pacsker készítésre –, megtanulják elkészíteni a hagyományos sváb ételek stb. A célok elérése nem történhet találkozók nélkül, ezért a szekció számos programot kínál az ország fiataljai számára. A legnagyobb esemény az augusztus végén megrendezésre kerülő „Schwabenjugendtreffen”, ahol több száz fiatal vesz részt a szakmai és a kulturális programokon”.

Véleményem szerint a hazai német nemzetiség egyik katalizátorának tekinthető a Landesrat, hiszen a közösség tagjai, valamint a nagyközönség számára szervezett hagyományörző programokon túl a szakmai segítségnyújtásával megalapozza az autentikus értékmegőrzést. Ezen felül pozitívumként említhető az ifjúság tervezett és tudatos összefogása és aktivitásának támogatása, mely a hazai németiség fennmaradásának egyik záloga.

Magyarországi Német Kulturális és Információs Központ

A Magyarországi Német Kulturális és Információs Központ (továbbiakban MNKIK) irányítása alatt 2004-ben elindult a zentrum.hu, a magyarországi németek online hírportál oldala. A szerkesztők célja egyrészt a hazai németiség tájékoztatása a mindennapi eseményekről, a pályázati lehetőségekről, valamint a németiséget érintő legfőbb kérdésekről. Másrészt a

cikkeken, beszámolókon és tudósításokon keresztül minél szélesebb körben megismertessék a német nemzetiség történetét és kulturális életét. Az elmúlt évek során a hírportál a közösség egyik fő információs központjává vált. Az olvasók német és magyar nyelven is informálódhatnak az oldalon.

A felhasználóbarát felépítésű hírportál kezdőlapján látható vezércikk legtöbb esetben országos hírértékű információkat tartalmaz, amely hetente háromszor kerül frissítésre. Továbbá található 5 rövidebb cikket, az ún. gyors híreket, melyek gyakran csak német nyelven kerülnek feltöltésre. Az eseménynaptárban megtalálhatóak a saját rendezvények mellett számos országos, regionális és helyi szervezet események is, ezzel egyfajta programajánlóként is működik. Az oldal direkt elérését biztosít a nemzetiség szempontjából lényeges sajtókhoz (pl.: Neue Zeitung, LadesratForum), a nemzetiségi tv (Unser Bildschirm) és rádió (Treffpunkt am Vormittag) műsorhoz, valamint a szekszárdi székhelyű német nyelvű színház aktuális műsorkínálatához (Deutsche Bühne Ungarn). Ezenfelül linkgyűjtemény segíti a nemzetiségi intézmények, egyesületek, alapítványok, média, szervezetek, oktatási intézmények és egyéb oldalak elérését. Az MNKIK-hoz tartozó Magyarországi Németek Könyvtára jóvoltából a könyvajánló keretében minden héten egy-egy nemzetiséghez kapcsolódó hazai és nemzetközi könyvet ismerhetnek meg az olvasók. Az MNKIK, mint zentrum.hu aktívan jelen van a közösségi média felületein (Facebook, Instagram, Twitter), ahol a saját bejegyzéseken túl más szervezetek bejegyzéseinek megosztásával segíti a követőinek az informálódását.

Az MNKIK a hírportál szerkesztésén mellett számos országos rendezvénnyel és projekttel támogatja a hazai német közösség összetartását és ismertségének növelését. A 2015-ben útnak induló TrachtTag (Tag der ungarndeutschen Tracht/ a magyarországi német népviselet napja) elnevezésű rendezvény célja az identitás erősítése és a nemzetiség népviseletének a népszerűsítése. Április utolsó péntekén a résztvevők a népviseletüket (pl.: ing, kabát, sál, kendő, cipő) kombinálják a hétköznapi ruhadarabokkal. A résztvevők által készített képek/videók felkerülnek a közösségi média oldalaira, ezzel megmutatva, hogy a múltnak helye van a jelenben. Az országos kezdeményezés egyfajta keretrendezvényként értelmezhető, hiszen a közösségi médiában zajló online eseménnyel párhuzamosan számos helyi rendezésű program zajlik. A kezdeményezés az elmúlt években elsöprő sikert aratott, minden évben egyre több résztvevő csatlakozik a programhoz, több nemzetiségi iskolában már tematikus nap lett a TrachtTag. Immáron 13 éves múltat tekint vissza a Blickpunkt – Fényképezzük le magunkat c. fotóverseny, melynek elsődleges célja a képgyűjtés a német nemzetiség mindennapjairól, múltjáról és az egykori német településeképeknek a megismerése, felelevenítése. A versenyzők

három kategóriában tölthetnek fel fényképeket: nemzetiség a napjainkban, archív fénykép és képeslap. A nézői szavazást követően beérkező képekből a négytagú szakmai zsűri (nemzetiségi szakember, néprajzos, fényképész, külső szemlélő) állítja össze a kategóriák díjazottjait. Az esemény zárása a Műcsarnokban megrendezésre kerülő díjátadó ünnepség. A nyertes fényképek minden évben a falinaptár lapjait díszítik, valamint öt évente album formájában, a Blickpunkt könyvben is kiadásra kerülnek. Emellett minden évben a döntőbe jutott fényképekből álló vándorkiállítás indul útnak, így előzetes bejelentést követően az ország minden pontjára eljutnak a pályázók fotográfiái. Noha a szervezők nem tekintik fényképészeti versenynek, sokkal inkább a kor dokumentálásnak, minden évben több 100 fénykép érkezik, azonban ezek nem csak a képgyűjteményt gyarapítják, hanem különféle oldalról mutatják be a németiséget, ezzel hozzájárulva a múlt felidezéséhez és a jelen kor megörökítéséhez.

8. A magyarországi németek nemzetiség turisztikai erőforrása

A következő fejezetekben a magyarországi német népi kultúrához kapcsolódó szellemi és épített örökségek kerülnek bemutatásra és értékelésre. Ugyan a szellemi örökségek nem képezik a kutatás fő célját, azonban a téma komplexitásából fakadóan elkerülhetetlen a nemzetiségi események sajátosságainak érintőleges vizsgálata.

8.1. Szellemi örökségek: a nemzetiségi fesztiválok

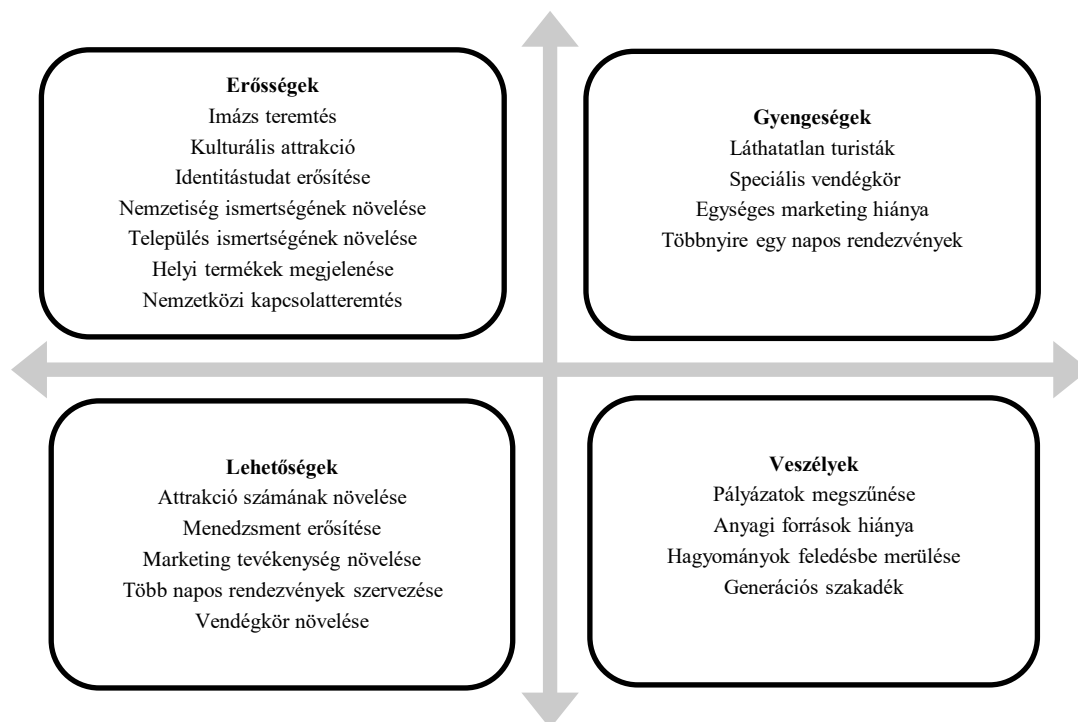
A 2006. évi XXXVIII. törvény 2 cikk (1) bekezdése alapján *„a szellemi kulturális örökség azokat a gyakorlatokat, ábrázolásokat, kifejezéseket, ismereteket, készségeket, valamint az ezekhez kapcsolódó eszközöket, tárgyakat, műtárgyakat és kulturális tereket jelenti, amelyeket a közösségek, csoportok és egyes esetekben az egyének elismernek a kulturális örökségüként”* (2006. évi XXXVIII. törvény a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló, Párizsban, 2003. év október hó 17. napján elfogadott UNESCO Egyezmény kihirdetéséről, 2006). Ez a nemzedékről nemzedékre szálló szellemi kulturális örökség – amelyet a közösségek, csoportok a környezetükre, a természettel való kapcsolatukra és a történelmükre adott válaszként állandóan újrateemtnek – az identitás és a folytonosság érzését nyújtja számukra, ily módon elősegítve a kulturális sokszínűség és az emberi kreativitás tiszteletét (Szeidl & Aubert, 2019). Az egyezmény értelmében a szellemi kulturális örökség az alábbi területeken nyilvánul meg: szóbeli hagyományok és kifejezésformák, előadó művészet, társadalmi szokások, rítusok és ünnepi események, a természetre és a világegyetemre vonatkozó ismeretek, illetve gyakorlatok és a hagyományos kézművesség (Csonka-Takács, 2010).

Az emberiség életében a kezdetektől fogva fontos szerepet töltenek be az ünnepek, amelyek eleinte egy-egy vad elejtéséhez kapcsolódtak, majd a középkorban megjelentek az első fesztiválok, melyek elsősorban a mezőgazdasági terményáldással, vallással és a különböző népcsoportok kultúrájával összefüggő események voltak (Smith, 2009). A 19. században a mai értelemben vett fesztiválok valóban művészeti ünnepek voltak és témájukat tekintve csupán egy-egy műfajra terjedtek ki. Az évtizedek múlásával a fesztivál, mint művészeti esemény fogalma felhígult, főként a fogyasztói trendek változásainak hatására (Kundi, 2014). Egy-egy kulturális fesztivál, rendezvény önmagában is jelenthet turisztikai vonzerőt, de a turizmusban kiéleződött versenyhelyzetben egyre nagyobb szükség van olyan eseményekre, programokra, amelyek a kulturális élet egy-egy speciális területére koncentrálnak (Szeidl, 2018a). A fesztiváloknak, mint kulturális eseményeknek fontos szerepük van a szórakoztatás mellett a különféle hagyományok, örökségi értékeknek az ápolásában, megőrzésében és továbbadásában.

A fesztiválok egy, vagy többféle helyi értékre hívják fel a látogató figyelmét, ezáltal turisztikai keresletet generál, valamint hozzájárul az adott térség helyi termékkínálatának ismertségének növeléséhez (Szabó et al., 2017). A nemzetiségek által őrzött tradíciókra épülő fesztiválok a megelevenített kultúra fogalmkörébe tartoznak (Rátz, 2011). A nemzetiségi fesztiválok közösségi emlékezetben betöltött szerepe egyaránt utal az emlékezni vágyott eseményre, helyre és magának az ünnepeknek az emlékezetessé tételére. A rendezvények céljai között a hagyományápolás mellett gyakran megjelenik a turisztikai cél, melynek alapja az autentikusság, mivel a nemzetiség tagjai tradicionális népviseletben mutatják be a jellegzetes szokásaikat, ezzel megteremtve a látogatók számára az egyedi kulturális élményt (Maccennell, 1976; Wagen, 2008; Szeidl & Aubert, 2019).

A német nemzetiségi alapokon nyugvó események pozitívuma hozzájárul a rendező település és térség turisztikai versenyképességének növeléséhez, azonban számtalan olyan hátrány és veszély is kimutatható, melyek felerősödése komoly kockázatot jelenthet (15. ábra).

15. ábra: Német nemzetiségi fesztiválok SWOT analízise

Forrás: Szeidl & Aubert, 2019, p. 54

A nemzetiségi fesztiválok növelik mind a hazai némettség mind pedig rendezvény otthonául szolgáló település ismertségét, erősítik az összetartozás érzését, valamint egyfajta találkozási pontként értelmezhetőek a némettség körében. Továbbá az események lehetőséget biztosítanak

a helyi termékek bemutatására és értékesítésére. A rendezvények nagymértékben hozzájárulnak a nemzetközi kapcsolatteremtéshez, hiszen többnyire jelen vannak a rendező település testvérvárosának delegációi, kultúr csoportjai, mely szorosabbá fűzik az anyaországgal való együttműködést. A fesztiválok legnagyobb gyengesége, hogy az időtartamból fakadóan többnyire egy naposak, ezáltal a látogatók ritkán töltenek el vendégéjszakát az adott településen, így csupán a láthatatlan turizmust erősítik. Az események többsége ingyenesen látogatható, tehát a vendégkör adatai statisztikai módszerekkel nehezen nyomon követhető. E két tényező következtében a nemzetiségi rendezvények turisztikai szempontú vizsgálata kihívások elé állítják a kutatókat. Az egységes marketing tevékenység növelése és a menedzsment erősítése, a rendezvények hatókörének kiterjedéséhez, a vendégkör növekedéséhez illetve bővüléséhez vezetne, amely tovább erősítené az adott desztináció ismertségét. A nemzetiségi fesztiválok fő veszélye az anyagi források megszűnése, a jelenlegi pályázati források elapadása, hiszen a legtöbb esemény az elnyert összegekből kerülnek finanszírozásra. A pályázati lehetőségek megszűnése markáns változást okozhat a német nemzetiség fesztiválkínálatában.

8.1.1. Esettanulmányok – nemzetiségi fesztiválok

A következőkben bemutatott német nemzetiség szellemi örökségét reprezentáló fesztiválok kiválasztása több szempont alapján történt. Alapfeltételként említhető, hogy a fesztivál témája szorosan kapcsolódjon a németiség értékeihez, az esemény központi attrakciója egyedi értéket képviseljen. További szempont volt, hogy a fesztivál megrendezése hosszú múltra tekintsen vissza (elmúlt 5 évben rendszeresen megrendezésre kerüljön), valamint minimum régiós hatókörrel rendelkezzen, ezzel mutatva a programkínálatban betöltött aktív szerepét. A leszűkített programlistából kiválasztásra került kategóriánként (mesterség, gasztronómia, hagyományörzés) 1-1 fesztivál, mely a német nemzetiségre jellemző értékeket mutatja be a nagyközönség számára. Az esettanulmányok kiválasztását tovább erősítette az interjúalanyok nyitottsága és pozitív segítő szándéka.

Mesterség - Országos Képfestő Fesztivál (Nagynyárád)

Nagynyárád kulturális életének alapját az etnikai összetételnek köszönhetően a nemzetiségi hagyományokat életben tartó népművészeti tevékenységek szolgáltatják. Baranya megye délkeleti részén elterülő település egyik legnagyobb turisztikai attrakciója egy ősi mesterséghez, a képfestészethez kapcsolódik, hiszen itt élt és munkálkodott Sárdi János (1920-2017), a magyarországi képfestészet egyik ikonikus alakja (Ginzer & Kékesi, 2010). Nagynyárád a

képfestés tradicionális mestersége révén mára országos hírnévre tett szert, mely egyben a település védjegyévé is vált. Sárdi János képfestő mester munkássága előtt tisztelegve 1999 óta minden év júliusában megrendezik az *Országos Képfestő Fesztivált*. A kétnapos esemény elsődleges célja az ősi képfestő mesterség, valamint a képfestő textilíria felhasználási lehetőségeinek a bemutatása. Sárdi János javaslatára a szervezők (Nagynyáradi Német Önkormányzat, Német Baráti Kör) felkeresték az ország képfestő mestereit, akik évről-évre bemutatják termékeiket az eseményen. A 20 éves múlttal rendelkező fesztivál egyik fénypontja a Képfestő Kiállítás megnyitása, ahol az ide látogató vendégek megcsodálhatják a képfestő kelméből készült ruhadarabokat, asztalterítőket, ágytakarókat, használati tárgyakat és lakás dekorációkat. A kiállítás palettája időben és térben is nagyon színes, hiszen az összes élő és működő képfestő műhely anyaga megismerhető és a pápai múzeumnak köszönhetően régi, már nem élő mesterek legszebb alkotásait is megtekinthetik a vendégek. A megnyitót követően a hagyományörző csoportoké a főszerep. A szervezők igyekeznek minden évben úgy összeállítani a programkínálatot, hogy minden korosztály megtalálja a számára érdekes programot. A folklór műsor keretében elsősorban a német hagyományokat elevenítik fel a színpadon a helyi és a környékbeli kultúrcsoportok. Az első napot a hagyományos svábbal zárja. A második napi program a reggeli zenésbresztővel indul, majd az ünnepi szentmise következik. A délután folyamán a szervezők mindig valami újdonsággal készülnek. Az elmúlt években volt már pl.: Országos Sváb Szépségverseny, Mazsorett verseny, Branauer Stimmungsparade, Operett Gála és Egybesült Főző Fesztivál. A fesztivál ideje alatt kezdetben Sárdi János, majd unokája, Auth Andor vezetésével a látogatók körbe járhatják a képfestő műhelyt, megismerhetik a több száz mintát, a régi szerszámokat és a munkafolyamat főbb lépéseit. A 300-400 vendéget megmozgató fesztivál lehetőséget nyújt a nagynyáradi értékek bemutatására és egyfajta figyelem felhívásra is, hiszen egy ilyen ősi mesterség megóvásával gazdagíthatjuk nemzetünk kultúráját (Szeidl, 2018a).

Hagyományörző - Sommerfest (Bonyhád)

Tolna megye viszonylag újszerű kezdeményezése a Bonyhádon megrendezésre kerülő nemzetiségi találkozó, a Sommerfest. A Völgységi „fővárosban” megrendezett Sommerfest egyben Tolna megye Németek Napja is, ezzel jelezve, hogy a fesztivál hatóköre az egész megye németségére kiterjed. A szervezők célja egy olyan kötetlen találkozó megszervezése, ahol a sváb kulturális csoportok számára lehetőség nyílik az ismerkedésre és kapcsolatépítésre hazai és külföldi viszonylatban. Az első Sommerfest 2010 augusztusában szerepelt a város programnaptárjában. A kezdeti sikerek ösztönző erőként hatottak a Bonyhádi Német

Önkormányzat tagjaira, melynek köszönhetően azóta minden második év augusztusában felpezsdítik Bonyhád belvárosát. A fesztivál – a nagy hőség miatt – a délutáni felvonulással kezdődik, a fellépő kulturális együttesek fúvószené és tánc kíséretében felvonulnak a város főutcáján és főterén. A menet a szabadtéri színpadnál ér véget, ahol az érdeklődő vendégsereg megtekintheti a kulturális csoportok műsorait. Rendszerint kb. 16 hagyományőrző egyesület kb. 400 fővel vesz részt az eseményen. A rendezvény célja meghozta gyümölcsét, hiszen a fesztiválra már több visszatérő vendég is érkezik (pl.: Nagymányok, Mórág). Bonyhád három németországi testvérvárosa (Wernau, Treuchtlingen, Hochheim) kulturális együttese is fellépnek a délután folyamán. Mivel a csoportok különböző területekről érkeznek, ezért a produkciók egy rövid népviselet bemutatóval kezdődnek, ahol a vendégek megismerhetik az adott térségre jellemző ruhadarabokat. A fesztivál ideje alatt a kézművesek utcájában helyi és környékbéli mesterek (pl.: népi fajták készítő, cipész, képfestő, tímár, fafaragó) mutatják be portékáikat. A kulturális műsort mindig egy közös tánc ház követi, majd a program svábbállal zárul. A fesztivál ideje alatt egy kiállítást is szerveznek a Városházán, ahol egy németességgel kapcsolatos képzőművész alkotásait mutatják be. A 2016-os fesztivál keretein belül Ummenhoffer Pál festőművész „Hajós Sváb Paletta” c. kiállítását csodálhatták meg az ide látogatók. Egy új fesztivál megszervezésének egyik kardinális eleme a marketing. A Sommerfest szervezői komoly figyelmet fordítottak a rendezvény hirdetésére. A megyei önkormányzat segítségével meghívókat küldenek szinte a megye összes települési és nemzetiségi önkormányzatának, civil szervezetének és nemzetiségi iskolájának. Ezen felül a szervezők kihasználják a helyi és megyei média, valamint a különböző közösségi felületek adta lehetőségeket. A rendezvény az évek során beékelődött a megye programkínálatába, ennek köszönhetően folyamatosan növekszik a fesztivál látogatottsága és ismertsége (Szeidl, 2018a).

Gasztronómia – Fekedi Dunamenti Svábok Stifolder Fesztiválja

A változatos sváb konyhának köszönhetően a németesség programkínálata számtalan gasztronómiai fesztivállal gazdagodott az elmúlt évtizedben. Az események központjában egy-egy helyi sváb ételkülönlegesség megismertetése és bemutatása áll (Aubert et al., 2016). A Dél-Dunántúlon élő németesség körében az egyik legismertebb sváb vonatkozású helyi termékre épülő fesztivál a Fekedi Dunamenti Svábok Stifolder Fesztiválja. A „disznóságok” közül kiemelendő a sváb fűszeres vastagkolbász, a stifolder. A többségében Hessen térségből származó, a frankföldi fuldai nyelvjárást beszélő svábok, a stifollerek (elnevezésük a Stift Fulder-ből származik) jellegzetes szalámi félesége stifolder néven vált ismertté a régióban, majd hazánkban (Wild, 1987). A Fekedi Német Önkormányzat és a helyi civil szervezet, a

Szülőföldünk Baráti Kör szervezésében az esemény minden év pünkösdöt követő első hétvégéjén kerül megrendezésre. A fesztivál gondolatának megszületése a helyi német önkormányzat képviselőjének visszaemlékezésében: *„Hogy honnan is indult a fesztivál? Pár évvel ezelőtt páran leültünk és elkezdtünk gondolkozni, hiszen akkor már „mindenkinek volt mindene” (Geresdlaki Gőzgombóc, Majsi Rétes, Bólyi Csirkepaprikás, Mecseknádasdi Kakaspörkölt fesztivál). Szerettünk volna egy olyan dolgot kitalálni, ami igazán Fekedhez kötődik. Báling Józsi bácsival kb. 20 éve létre hoztunk egy ún. „Fulda Dörfer-t”, felvettük a kapcsolatot a fuldaiakkal és meghívtunk egy delegációt kapcsolatépítés céljából. Ez idő alatt ellátogattak a fuldai svábokhoz és megismerték a környéket. A kapcsolat olyan „immer wieder” fellángolás során mai napig megmaradt. A kapcsolat központja Feked volt és mivel a fuldai ősaink révén ismertük meg a stífoldert, a hagyományos sváb szalámi különlegességét... nos innen jött az ötlet, legyen a mi fesztiválunk, a Fekedi Stífolder Fesztivál”.*

A két napos fesztivál első napján, pénteken a versenyre benevezett stífolderek értékelése zajlik, melyet szakértő zsűri végez. A szalámikat többféle szempont alapján pontozzák és az így kialakult minősítést, az első három helyeztet és a közönség díjast másnap, a fesztiválon díjazzák. A fekedei ősök tiszteletére megrendezett első eseményen 40 stífoldert minősített a zsűri, azonban a 2019. évi fesztiválon már több mint 80 szalámi kapta meg a zsűri díjait. Kezdetben csupán a környék településeiről neveztek a versenyre, de mára ez a kör kiszélesedett, így az egész ország területéről érkeznek a versenyzők. A fesztiválon természetesen lehetőség nyílik a vendégek számára a kóstolásra és vásárlásra is (Horváth et al., 2016). A helyi gasztronómia megismertetésén kívül a szervezők célul tűzték ki a fekedei és a környékbeli sváb kultúra megismertetését, így a szombati kulturális program oszlopos tagjai minden évben a helyi és a környékbeli sváb kultúracsoportok. Az idő haladtával és a népszerűség növekedésével már távolabbról is érkeznek kultúracsoportok, amely nem csak a kulturális műsort színesítik, hanem egy-egy új célközönség megjelenését is eredményezik. A rendezők igyekeznek folyamatosan újabb és újabb elemekkel bővíteni a programkínálatot, ezzel tovább fokozni a fesztivál iránti érdeklődést és biztosítani az esemény jövőjét. A több mint 10 éves múltra visszatekintő fesztivál programjában fellelhető – a tradíciós elemek mellett – tűzi és vízi show, tevegélés, lovas bemutató, veterán autófelvonulás, hőlégballonos repülésen át a tűzoltó bemutatóig a mai modern programkínálat gazdag tárháza (Szeidl et al., 2021).

A fesztivál remek helyszínéül szolgál a régmúlt mindennapi ételeinek megismertetésére, a sváb konyha népszerűsítésére. Véleményem szerint fontos, hogy a fiatal generáció ne csak

ismerjen sváb ételeket, termékeket, hanem elsajátítsák azok elkészítésének folyamatait, ezzel megakadályozhatjuk nagyszüleink „titkainak” teljes feledésbe merülését.

8.2. Épített örökségek: a tájházak

A kulturális turizmus egyik „meg nem újuló (kulturális) erőforrása” a hagyományos népi építészet, hiszen a társadalmi-gazdasági változásokkal összefüggően a falvakban bekövetkezett radikális életmódváltozás miatt ilyen alkotás többé már nem születik (Szeidl & Aubert, 2020). Magyarországon az épített örökségek tárházának sajátos helyszíne a nemzetiségek múltjának lenyomatát és szellemi kultúrájának örökségét bemutató tájházak. Az UNESCO Világörökség Magyar Várományosi Listáján szereplő tájház hálózat napjainkban elsősorban a kultúrákövetítés, az (informális) oktatás és a közösségszervezés színtereként értelmezhető (Schultz & Szeidl, 2019).

Tájház fogalma

A Múzeumok Nemzetközi Tanácsa (ICOM) etikai kódexében megjelent definíció szerint „*a múzeum profitra nem törekvő, a társadalom és fejlődése szolgálatában álló, a köz számára nyitott állandó intézmény, amely az emberek és környezetük anyagi és szellemi bizonyítékait gyűjti, megőrzi, kutatja, közvetíti és kiállítja tudományos, közművelődési és szórakoztató céllal*” (Múzeumok Nemzetközi Tanácsa [ICOM], 2004, p. 7). A magyarországi múzeumok jogállását tekintve megkülönböztünk országos, megyei, területi múzeumot és szakmúzeumot, tematikus múzeumot, valamint közérdekű muzeális gyűjteményt és közérdekű muzeális kiállítóhelyet. A magyarországi tájházak a működési engedélyük alapján az utolsó két kategóriába tartoznak, azonban többségük kiállítóhelyként definiálható (Bereczki, 2009b). Bodnár és munkatársai (2017) szerint a múzeumok turisztikai vonzerejében kiemelkedően fontos szerepet játszik a múlt emlékeit idéző történelmi épület és annak központi elhelyezkedése, továbbá a kiállítások tematikája és a hozzá társuló interaktivitás.

A helyi értékek megőrzésére és bemutatására szolgáló tájházak fogalmi keretének megállapítása széleskörűen értelmezhető. A magyar közművelődési törvény értelmében „*a tájház egy olyan közérdekű muzeális kiállítóhely, amely a miniszter engedélyével jogosult a kulturális javak, régészeti lelőhelyek, illetőleg épületek vagy épületegyüttesek tartozékaival és berendezéseikkel együtt történő bemutatására*” (1997. évi CXL. magyar közművelődési törvény 48.§ (3) bekezdés, 1997). A Magyarországi Tájházak Szövetségének alapszabálya a következőképpen határozza meg a tájház fogalmát: „*a tájházak olyan szabadtéri néprajzi*

gyűjtemények, amelyek a helyben összegyűjtött és megőrzött tárgyakkal az adott település vagy tájegység hagyományos tárgyi kultúráját, a népi építészet szempontjából jelentős (esetleg népi műemléknek minősített) épületekben berendezett lakásbelsőket, műhelyeket, gazdasági épületeket vagy egyszerűbb ipari létesítményeket mutatnak be” (Magyarországi Tájházak Szövetsége, 2020). Ennek függvényében a tájházak esetében nem csak az épületben található a kiállítás, hanem maga az épület is a kiállítás tárgyát képezi, sőt a településszintű műemlékvédelem jóvoltából gyakran a környezete is annak tekinthető (Balassa, 1981). *„A tájházak egy etnikai népcsoportra jellemző tipikus anyagi kultúráját mutatja be*” (Márkus, 2010). A tájház minden esetben helyben megőrzött ún. „in situ” építmény, amely legalább egy helyisége eredeti, az adott településről vagy tájegységről származó tárgyakkal enteriőrként van berendezve (Bereczki, 2009a). A kiállítótér célja a helyi közösség népi kultúrájának szemléltetése, az adott közösség tárgyi és szellemi értékeinek a megőrzése és bemutatása a helyi lakosok és a településre érkező turisták számára (Füzes, 1997; Szeidl & Aubert, 2018). Krupa (2009) véleménye szerint a tájház elnevezés több szempontból is problémás. Egyrészt az elnevezés szinte automatikusnak mondható, hiszen *„az első magyar gyűjtemények egy-egy vidék, néprajzi táj tárgyi műveltségét foglalták magukba, ezért kapták országszerte mindenütt a tájház elnevezést. Az effajta új, de lokális jellegű intézmények szintén felvették ezt a nevet*” (Krupa, 2009, p. 11). Másrészt maga az elnevezés történelmi okokból nem emeli ki a gyűjtemény speciális jellemzőit, ezért gyakran külön elnevezéssel kell felhívni az érdeklődők figyelmét a bemutatott tárgyakra. Ilyen lehet pl.: egy tájegység (Völgységi Múzeum Német tájszoba – Bonyhád), egy nemzetiség (Sváb tájház – Hercegkút), vagy egy híres személy (Bleyer Jakob Helytörténeti Gyűjtemény – Budaörs) (Kállai, 2010).

8.2.1. Tájház mozgalom kialakulása

A ma tájházként definiált intézményrendszer megjelenése hosszú évtizedekre nyúlik vissza. Európában a falusi lakóházak iránti érdeklődés a 19. század második felében a falusi életvitel, a szellemi hagyományok, a művészet és a tárgyi kultúra felértékelődésével hozható párhuzamba. A nemzeti öntudat kialakításának idején az etnográfiai kutatások célpontjává vált a kultúra forrása és eredetének keresése (Füzes, 1997). A falusi népi építészet felmérése több néprajzi területen viszonylag egyszerre indult el. Kiemelkedik a német és az osztrák kutatók munkájának eredménye, akik a megvizsgált lakóházakat rendszerezték a táji vonatkozásuk és típusaik alapján, melyből kialakult a nemzeti építészet stílusjegyei (Bedal, 1993). Az érdeklődés a laikusok körében is megnövekedett, melyet igazol, hogy az 1867-es párizsi, majd az 1873-es bécsi világkiállításon külön pavilonban mutatták be a különböző országokból és

nyelvterületről származó falusi parasztházakat (Kállai, 2010). A többnyire idealizált épületek még a nem hiteles kialakításukban is oly mértékben megnövelték a látogatók és a kutatók érdeklődését, hogy a svéd származású Arthur Haselius hazatérését követően átfogó kutatásba kezdett az országában és 1891-ben létrehozta az első szabadtéri néprajzi múzeumot, a stockholmi skanzent. Ezt követően svéd Skanzen mintájára Európa szerte egymás után létesültek a szabadtéri múzeumok (Zippelius, 1974; Jansen, 1993; Füzes, 1997).

A falusi építészet hazai kutatói elsősorban Lechner Ödön, Thoroczkai Wigand Ede és Kós Károly voltak, akik munkájuk során igyekeztek felvázolni a hazai népi építészet jellegzetes formáit, szerkezeteit és összeállították a sajátos magyar építészeti formanyelv alapjait (Berey, 1978). Magyarországon a szabadtéri múzeumok története az 1896-os Ezredéves Országos Kiállítás keretében létrehozott Néprajzi Faluig vezethető vissza. Ezzel szemben a tájházak megjelenése csupán az 1930-as évekre tehető. Ekkoriban nyitotta meg kapuit hazánk első két tájháza, a balassagyarmati Palóc Múzeum udvarán felállított Palóc ház és a veszprémi Bakony ház, azonban ezek még nem a klasszikus „in situ” tájházak voltak. A helyi építészeti és kulturális értékeket őrző tájházak létesítésének jogi keretét az 1949-es műemléki törvény alapozta meg (Flórián, 1967; Vajkai, 1970; Füzes, 1997). A 1949. évi 13. törvény definiálta a népi műemlék fogalmát, továbbá kimondta, hogy a néprajzi jelentőségű építészeti emlékeket is megilleti a műemléki védelem (Kállai, 2010). Füzes (1977) megállapítása szerint *„a népi műemlék meghatározott történelmi korban létrejött építmény, mely kifejezi az élelmiszertermelő és kézműparral foglalkozó falusi és mezővárosi népesség igényeit, azokat az igényeket, amelyek saját maga és családja, valamint javai megvédésére vonatkoznak”* (Füzes, 1997, p. 321). A törvényben foglaltak gyakorlati megvalósításának első lépéseként szükség volt a népi építészeti állomány részletes feltárása és regisztrálására. A felmérés első éveiben 26 népi épület került fel a műemlékjegyzékbe, majd a kutatások kiszélesítésének eredményeként 1960-ban már több mint ezer épület szerepelt a nyilvántartásban (Füzes, 1997). 1962-ben kiépült a megyei múzeumok hálózata, mely egyfajta keretként szolgált a szakmai tudás biztosítását illetően. A nagyvázsonyi Schumacher-ház felújítása során alkalmazták elsőként a műemlék-helyreállítás módszerét, melynek köszönhetően létrejött első eredeti helyszínen megőrzött „in situ” tájház (Bereczki, 2009a; Szeidl & Aubert, 2020). A tájház alapítási hullám első fénykorának kiindulópontja a Minisztertanács 1974-ben kiadott határozata volt, miszerint a népi műemlékek állami tulajdonba vételéhez vagy felújításához, valamint azok tájháznak, falumúzeumnak, emlékháznak vagy szabadtéri múzeumnak történő átalakításához 30 millió forint forrást biztosítanak (Balassa, 1981). A szakmai szervezetek és a Minisztertanács közreműködésével a

többnyire helyi közösség kezdeményezésére tájházak tucatjai létesültek az országban, különös tekintettel az Alföldön és a Dél-Dunántúlon. A tájház alapítás első hullámában 1974 és 1984 között közel 200 tájház működését engedélyezték (Berecki, 2014). Egy-egy tájház megalapításában kulcsfontosságú szerepet játszott a helyi lakosság, hiszen a gyűjtemények többsége az önkéntes felajánlásokból, hagyatékokból és a helyi lakosság adományaiból került összeállításra. A berendező muzeológusok ezeket a tárgyakat kategorizálták és leltározták. A tematikusan berendezett tájházak a megnyitást követően a klasszikus kiállítóhelyként működtek. Kezdetben a tájházak a múzeumi funkción túl nem töltöttek be egyéb funkciót a települések kulturális életében, így a helyiek érdeklődése törvényszerűen lecsökkent, és sok esetben az éves látogatószám el sem érte, vagy csak alig haladta meg a 100 főt (Berecki, 2009a; Szeidl & Aubert, 2020).

A magyarországi tájház-hálózatot negatívan érintették az 1990-es évek átalakulásai. Már a rendszerváltás előtti években is érzékelhetők voltak a különféle nehézségek. A tájházakat fenntartó megyei múzeumok anyagi forrása erőteljesen lecsökkent, ami a legkisebb intézményeket érintette a leghátrányosabban. Ezt tovább fokozta a rendszerváltást követő tulajdonviszonyok átrendeződése. A tájházak többsége a települési önkormányzatok fenntartásába került, azonban az intézmények pénzügyi, politikai okokból, vagy egyszerű gondatlanság miatt nem kapták meg a szükséges támogatást. Emellett további gondot okozott, hogy a korábban megyei múzeumok szakemberei által biztosított szakmai felügyelet, segítségnyújtás gyakorlatilag megszűnt (Szeidl & Aubert, 2018). Az anyagi és szakmai erőforrások hiányában a tájházak állapota leromlott és a tájház-hálózat sorvadásnak indult. A teljesen lepusztult tájházakban őrzött berendezési tárgyakat több esetben a megyei múzeumok saját intézményeikbe szállította, ezzel megakadályozva a tárgyak megsemmisítését. A több mint 300 gyűjteményből álló tájház-együttes meglehetősen leromlott épületállománnyal, kedvezőtlenül tárolt és restaurált műtárgyállománnyal, valamint sok esetben hiányos leltárjegyzékkel zárta a 20. századot (Balassa, 1997).

Az ezredforduló idején helyi identitás felerősödésének következtében egyre több település lakossága figyelt fel saját kulturális értékeik megőrzésére és továbbadására. A 2000-es években egy újabb tájház alapítási hullám mutatható ki hazánkban, melynek keretében közel 50 tájház kapta meg a működési engedélyét. A fellendülést több tényező együttes hatása eredményezte. Egyrészt újabb tulajdonviszony átrendeződés történt, hiszen több nemzetiségi tájház a helyi nemzetiségi önkormányzat, alapítvány, vagy civil szervezet fenntartása alá került, de sok esetben magánszemélyek is aktívan támogatták a tájházak működését. Másrészt

különbféle Európai Unió programokban megjelenő pályázati lehetőségeknek köszönhetően a tájházak jelentős mértékű pénzügyi forrásra tettek szert (Bereczki, 2009a; Szeidl & Aubert, 2019). Az önkormányzatok által nyújtott eszmei támogatás mellé társuló anyagi forrásoknak köszönhetően sor került az újonnan kialakított tájházak mellett a meglévők állagmegőrző felújítására is (Szeidl & Aubert, 2019). A tájházak a helyi nemzetiségi kultúra egyfajta jelképévé váltak a településeken. Az intézmények közkedveltek az odalátogató vendégek körében, akik szeretik megtekinteni a hagyományokra épülő kultúrműsorokat, megismerni tradicionális nemzetiségi ételeket, s mind ezt autentikus környezetben (Kállai, 2010).

8.2.2. Tájházak életciklus modellje

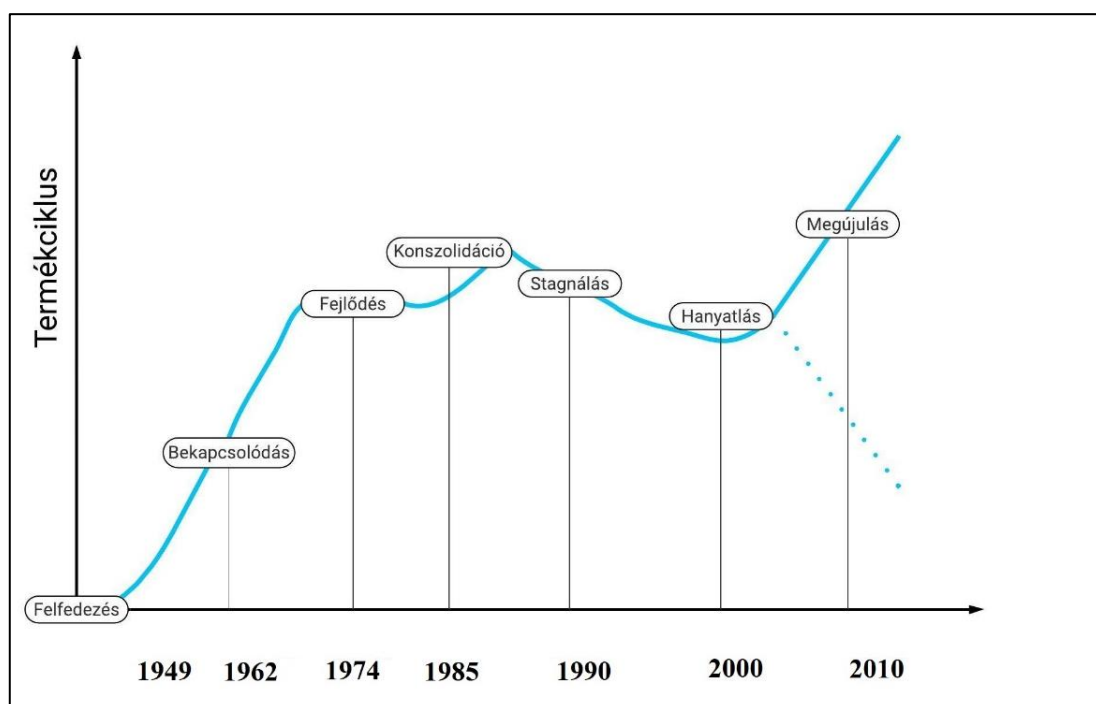
A turisztikai desztinációk és termékek életgörcbójét elsőként Butler (1980) fogalmazta meg és rajzolta fel, aki megállapította, hogy a turisztikai vonzerők tematikájuktól függetlenül hasonló életpályát futnak be, melyben az eltérés elsősorban az egyes szakaszok időtartamában mutatható ki, ezáltal rávilágított a turizmus fejlesztésének, tervezésének és menedzsmentjének szükségességére. Ebből kiindulva az attrakciók életgörcbéje összesen hat szakaszból épül fel, melyek időtartamát elsősorban a vonzerő típusa és vonzereje határozza meg.

A magyarországi német tájházak tekintetében jól elkülöníthető a Butler (1980) által felvázolt élepszakaszok (16. ábra):

1. Felfedezés: A tájház alapításának gondolatát a nemzetiségekhez kapcsolódó falusi életvitel, a szellemi hagyományok, a népművészet és az identitástudat megerősödése robbantotta ki a 20. század közepén.
2. Bekapcsolódás: Az 1949-es műemlék védelmi törvény kiterjesztése a néprajzi értékekre, majd az 1962-ben megalakult megyei múzeumok hálózata révén létrejött egyfajta szakmai keretrendszer, mely nagymértékben segítette a tájházak létrehozását, szakszerű kialakítását.
3. Fejlődés: A tájház-hálózat kiépítésének katalizátoraként említhető a Minisztertanács 1974-ben kiadott határozata, amelyben a helyben megőrzött népi műemlékek bemutatását szolgáló tájházak, falumúzeumok és szabadtéri múzeumok kialakítására jelentős mértékű anyagi támogatást biztosított. A tájház alapítás első hulláma 1974- és 1984 között zajlott, mely idő alatt közel 200 tájház nyitotta meg kapuit.
4. Konzolidáció: A tájház alapítás első hulláma 1985-re lezárult és elindult egy erőteljes konzolidációs időszak. A tájház-hálózat tagjainak jelenléte bekerült a köztudatba és kialakult egyfajta kulturális bázis.

5. Stagnálás: A 90-es évek derekán tájházak életgörbéje a stagnálás fázisba lépett, mely időszak jelentős károkat okozott az addigra közel 300 létesítményből álló hálózatban. Az átszerveződés következtében megszűnt a megyei múzeum hálózat és így gyakorlatilag megszakadt a kapcsolat a szakmai felügyelő szervezetekkel, megszűnt a tájházak vezetésével kapcsolatos segítségnyújtás.
6. Hanyatlás: A politikai átalakulások következtében átszerveződtek a tájházak tulajdonviszonyai. A múzeumok a helyi önkormányzat fenntartása alá kerültek. A csekély pénzügyi források, a szakmai integráltság hiánya és a tulajdonváltások gondatlansága a tájház-hálózat sorvadását eredményezte.
7. Megújulás: Az ezredforduló idején a különféle pályázati lehetőségek megjelenésének és az identitástudat felerősödésének eredményeként új tendenciák jelentek meg a tájházakkal kapcsolatban. A tényezők együttes hatására elindult a tájház alapítás második hulláma a 2000-es évek közepén, melynek keretében több mint 50 tájház kapta meg működési engedélyét. A fellendülésben a pályázatok útján nyert források biztosítása mellett a tulajdonviszonyok újbóli átszerveződése is pozitívan befolyásolta a folyamatot. A legtöbb tájház üzemeltetése a települési önkormányzattól átkerült a nemzetiségi önkormányzatok, civil szervezetek fenntartása alá, ezáltal erősítve a tájházak identitásmegőrzés szerepét.

16. ábra: Tájházak életciklus modellje

Forrás: Butler (1980) alapján saját szerkesztés, 2018

Véleményem szerint a magyarországi tájházak válaszút előtt állnak. Ahhoz, hogy az intézmények fennmaradjanak, továbbra is megőrizték a nemzetiségek értékeit és bemutassák azokat a látogatók számára, egyre fontosabbá válik a tájházak szolgáltatásainak, programkínálatának az újragondolása, átszervezése. Mind a nemzetiség tagjai mind pedig a turisztikai kereslet számára nélkülözhetetlen az élményszerzés, az új dolog ismeretének az elsajátítása. Éppen ezért előre vetíthető, hogy a jövőben azok a tájházak tekinthetők sikeres intézménynek, attrakciónak, melyek nyitnak a mai keresleti trendek felé és valamely formában bekapcsolódnak a turisztikai kínálatba.

8.2.3. Magyarországi Tájház Hálózat

A magyar táj egykori építészetének kultúráját bemutató tájházak hűen őrzik egyfelől a hagyományos vidéki mezőgazdasági életmód sajátosságait – ma már többnyire csak a különféle védelem alatt álló épületekben/épületegyüttesekben, vagy néhány esetben külön településrészekben maradtak fenn –, másfelől a tájegységekre és a nemzetiségekre jellemző építészeti stílusjegyeket, kiegészítve a népcsoport hagyományaival, szokásrendszerével és kultúrájával. E komplex kulturális értékrendszer megóvására született meg a Magyarországi Tájház Hálózat, amely fokozatosan épült ki a 20. század második felében. Az országos hálózat létrejöttét és terjeszkedését szorgalmazta az értékmegőrzés új irányzata, miszerint a múltat idéző épületeket és a korhoz kapcsolódó tárgyakat az eredeti helyükön kell megőrizni és bemutatni az érdeklődőknek. A több száz tájházat magába foglaló hálózat földrajzilag egymástól távol eső elemekből épült fel, de tartalmilag összefüggő komplex kulturális egységet alkotnak. A tájházak bemutatják az egyes tájegységek (pl.: Sárköz, Nyírség), néprajzi csoportok (pl.: palóc, matyó), nemzetiségek (pl.: német, szlovák, horvát, román, ruszin), valamint a különféle népi mesterségek (pl.: fazekas, kovács, kékfestő, fafaragó) jellegzetes épületeit, tárgyi és szellemi kultúráját.

A magyarországi tájház hálózat nemzetközi viszonylatban is példaértékű, egy ország sokszínű kultúrájának a megőrzésére, továbbadására, bemutatására és közösségi célú hasznosításra szolgál. Erről tesz tanúbizonyságot, hogy a magyarországi tájház hálózat a 27/2015. (VI.2.) MvM a Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékéről szóló rendelet határozata alapján felkerült az UNESCO Világörökség Várományos listájára. Annak ellenére, hogy a hálózat több száz taggal rendelkezik, erre a listára csupán azok a tájházak kerülhettek fel, amelyek mind az épület, mind a bemutatott enteriőrök tekintetében kiemelkedőek és a legmagasabb szakmai elvárásoknak is megfelelnek. Tehát az ingatlanok műemléki védelem alatt állnak és az intézmény rendelkezik a szükséges működési engedéllyel, melynek feltétele

az ingóságok szabályszerű kezelése (leltározása, tárolása, restaurálása stb.). Ennek értelmében az UNESCO Világörökség Várományos listáján 109 tájház szerepel (27/2015. (VI.2.) MvM a Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékéről szóló rendelet 2015). A listán szereplő tájházak többsége a magyar nép falusi életmódját, szokásait és kultúráját őrzi. A német nemzetiség emlékeit 10 tájház képviseli (Bátaszék, Budaörs, Dunaharaszti, Györköny, Hidas, Iklad, Mecseknádasd, Ófalu, Rátka, Zsámbék).

8.2.4. Szakmai szervezetek szerepe a tájházak jelenében

A magyarországi tájházak fenntartásának nélkülözhetetlen eleme a megfelelő kapcsolatrendszer kialakítása, a hálózatosodás feltételrendszerének kiépítése és ezzel párhuzamosan az együttműködés lehetőségeinek a biztosítása. A tájházak sikeres működtetésének és a kohézió felállításának egyik mozgatórugója a megfelelően strukturált szakmai háttér felépítése. A magyarországi német tájházak mindennapjait a következő szakmai szervezetek segítik:

Magyarországi Tájházak Szövetsége

A rendszerváltás okozta pénzügyi és szakmai problémákat kívánták orvosolni a 2000. évi muzeális intézmények szakfelügyeleti rendjét meghatározó miniszteri rendelettel. A szakfelügyelők megbízásával lehetőség nyílt a szabadtéri néprajzi szakfelügyelet önálló szakágként való működésére. A szakfelügyelet munkáját 2000-2007 közötti ciklusban Cseri Miklós vezetésével dr. Bereczki Ibolya és dr. Páll István látta el. A munkacsoport első lépésben felmérte a hazai működési engedéllyel rendelkező tájházak akkori állapotát, jövőbeli terveit és működéssel kapcsolatos gondjait, problémáit. A terepi bejárások és a kérdőíves felmérés eredményeként kirajzolódott, hogy a tájházakkal kapcsolatos problémák egyik forrása a szakismeret és a szakmai segítségnyújtás hiánya volt (Bereczki, 2009a). A felmérés és a szakmai integráltság hiánya megalapozta egy olyan szervezet létrejöttét, mely rendelkezik a kellő szakismerettel és szakmai segítséget tud nyújtani az újdonsült tájházvezetők számára a gyűjtemények begyűjtését, az enteriőrök összeállítását és a jövőképes tájház vezetést illetően. A Békési Népi Építészet Tanácskozás tagjai kezdeményezésére 2002. november 26-án megalakult a Magyarországi Tájházak Szövetsége (Szeidl & Aubert, 2018). Az egyesület megszületését segítette a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és nem utolsósorban a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, amellyel a szervezet szoros kapcsolatban áll. Az alapító okirat szerint a civil szervezetként működő egyesület fő célja:

1. A Magyarországon létező tájházakat működtető jogi- és természetes személyek érdekeinek képviselője és összehangolója. A tájházak megőrzésének, szakszerű helyreállításának, működtetésének, fenntartásának, fejlesztésének elősegítése, új tájházak létrehozásának szakmai támogatása, valamint részvétel a tájházakkal és gyűjteményeikkel kapcsolatos tudományos kutatásokban.
2. A tájházakat működtető szervezetek és személyek jó szakmai együttműködésének elősegítése, az ehhez szükséges információellátás és szakmai érdekképviselő biztosításával, továbbképzések, konferenciák szervezésével, szakmai fórumok működtetésével.
3. A magyarországi tájházak jellemzőit tartalmazó adatbázis létrehozása és rendszeres karbantartása, a tájházak létezésével és tevékenységével kapcsolatos információk folyamatos publikálása (honlap) (Magyarországi Tájházak Szövetsége, 2020).

A célok elérése érdekében regionális szervezeteket hoztak létre, melyek az elnökségi tagok irányítása és felügyelete alatt működnek. Az alszervezetek mindegyike egy-egy régió, illetve határon túli területnek és egy nemzetiség tájházainak a szakmai érdekképviselőjét biztosítja. Emellett ellátják a különféle feladatokat, segítik a pályázatok megírását és benyújtását, monitoring tevékenységet végez, kialakítják a kapcsolati hálót és segítik a tájházak közötti együttműködéseket. Az egyesület évente több alkalommal regionális és országos találkozót tart, tanfolyamokat szervez és tájékoztatást ad az aktuális jogszabályokról, pályázati lehetőségekről. A szövetség évente négy alkalommal „*Tájház hírlevél*” címmel információs füzetet jelentet meg. Az elektronikus formában elérhető kiadvány egy fajta kommunikációs csatornaként szolgál a szervezet és a tájházvezetők, illetve a kutatók között. A hírlevél tudósít a megvalósult rendezvényekről, hirdeti a jövőbeli eseményeket, bemutatkozási lehetőséget biztosít 1-1 tájházi gyűjtemény számára, továbbá összegyűjti és ismerteti a tájházakat érintő pályázati lehetőségeket. A szövetség tevékenyen részt vesz különféle információs és turisztikai tájékoztató kiadványok összeállításában, segíti a tájházak bekapcsolódását az országos turisztikai programkínálatba (Szeidl & Aubert, 2018).

A Tájházszövetség kezdeményezésére 2013-ban elindult a „*Tájházak napja*” c. országos rendezvénysorozat, mely minden évben április 24-i Szent György napjához legközelebb eső hétfőn kerül megrendezésre. A kezdetben egy napos eseményt néhány éve két naposra bővítették, ezzel kiszélesítették a potenciális célközönség körét. A programkínálat folyamatosan színesedik, különféle tematikus programokkal várják a látogatókat a tájházak. Az eseményhez 2018-ban becsatlakoztak a dél-pesti tájházakat működtető települések a „*Tájházak*

kerékpárnyeregből” c. kezdeményezéssel, amely összekapcsolja a látogatók kulturális érdeklődésüket az aktív mozgással és fenntarthatósággal.

A Tájházsövetség vezetősége kialakított egy elismerési rendszert, melynek keretében tevékenységikörönként díjazzák a tájházak ügyéért sokat tevők munkáját. A „*Év Tájháza*” díj célja hazai tájházmozgalom népszerűsítése, értékeinek szélesebb körű megismertetése és a gyűjteményeket létrehozó és ápoló közösségek, illetve személyek munkájának az elismerése. A beérkező pályázatokat az előzetes szempontrendszer szerint értékelik. A cím elnyerésének feltétele a működési engedély megléte, ezáltal sajnálatos módon számos tájház kiesik a pályázók köréből. A győztes kihirdetése és a címmel járó emlékplakett átadására minden évben az Országos Tájház Találkozón kerül sor. A nyertes tájház lehetőséget kap a helyben megőrzött települési/térségi/nemzetiségi értékek bemutatására a budapesti Múzeumok Majálisa rendezvénysorozaton, amely a Tájházsövetség és a Nemzeti Múzeum szoros együttműködésének köszönhető. Az „*Év Tájháza*” cím nyertesei között 5 német nemzetiségi tájház szerepel (6. melléklet). Ezen felül 2009-ben létrehozták az „*Év Tájházvezetője*” c. díjat, melyet a szervezet elnöksége szavazás útján olyan személyeknek adományoz, akik kiemelkedő és példaértékű munkájukkal segítették a tájház megalapítását, működését és fenntartását.

Magyarországi Tájházak Központi Igazgatósága

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum szakmai szervezetén belül 2017. április 1-én megalakult a Magyarországi Tájházak Központi Igazgatósága (továbbiakban Tájházigazgatóság). A tájházak a népi műemlékvédelem kiemelkedő objektumai, ezért a Tájházigazgatóság céljai közé tartozik a műemlékek gondozásának segítése, állapotuk figyelemmel kísérése és az állagmegőrző felújítások szakmai támogatása és koordinálása. Továbbá a helyben megőrzött nép építészeti örökség kataszterének létrehozása és aktualizálása, valamint a tájházak fenntartói és vezetői számára kialakított információszolgálat üzemeltetése, továbbképzések szervezése és szaktanácsadási tevékenység biztosítása. A Tájházigazgatóság fő feladatai közé tartozik:

- A tájházi adatbázis elkészítése és az adatok aktualizálása, különösen a kontakt személyek elérhetőségének folyamatos frissítése.
- A Tájházsövetség rendezvényein való megjelenés, segítségnyújtás, a szövetség tagjai számára különféle szakmai kérdésekben és a pályázatokkal kapcsolatos adminisztrációs tanácsadás.
- Szakmai kiadványok szerkesztése és terjesztése, melyek közül kiemelkedő a 2018-ban elindított *Tájházi TudásTár* módszertani sorozat. A kiadványok különböző témákat

foglalnak össze és gyakorlati példákon mutatják be az ismereteket, ezzel magasabb szintre emelve a tájházakkal kapcsolatos szakmai tudást (Bereczki, 2020). Az első kiadvány a kiállítási forgatókönyv célját és a tájházakban berendezett kiállítások szakszerűségét, hiteleségét és élményt nyújtó bemutatását tárgyalta. A 2019-ben megjelent Tájházi TudásTár 2. kiadvány a Műtárgyvédelmi és muzeológiai mintaprojekt eredményeinek összefoglalását tartalmazva. A Tájházi TudásTár 3. kiadványa összegezte a hagyományos népi építészeti technikák elméleti és gyakorlati alapjait. A nemrégiben megjelenő 4. kiadvány a Tájházaink megújítása- ismeretátadás és múzeumpedagógia témakört részletezte.

- A Szabadtéri Néprajzi Múzeumban minden évben megrendezésre kerülő Hagyományaink vendégségben c. esemény megszervezése, ahol köszöntik a fennállásuk kerek évfordulóját ünneplő intézményeket és vendégül látják a program tematikájához illeszkedő tájházakat. Az eseményen a nagyközönség megismerheti a tájházakat, betekintést nyerhetnek a tevékenységükbe, valamint a rendezvény találkozópontra is jelent a szakág számára.

Emellett az Tájházigazgatóság aktívan közreműködik a szakágot érintő különféle képzések és oktatási célú események megszervezésében és lebonyolításában. A Múzeumi Oktatási és Módszertani Központtal együttműködve az Emberi Erőforrások Minisztérium (továbbiakban EMMI) támogatásával 2017-ben elindították a Szabadtéri néprajzi muzeológiai és tájházi szakági képzést. A 60 órás akkreditált felnőttképzés célja olyan ismeretanyag átadása, melynek elsajátítása és hasznosítása segíti a tájházvezetők és a tájházban dolgozók munkáját, továbbá útmutatóként szolgál a fejlesztési tervek összeállítását és a tájházak funkciókörének bővítését illetően. A kéthetes képzés alatt a résztvevők elméleti tudáson túl gyakorlati tapasztalatokat is szereznek a szentendrei és a szennai Skanzen közreműködésével. A képzés résztvevői között a fiatalabb generáció tagjai mellett megjelennek a tapasztaltabb, idősebb szakemberek is. A képzés iránti érdeklődés folyamatosan növekszik, ezért az utóbbi években meghirdetést követően rövid időn belül beteltek a helyek. A Tájházigazgatóság és a Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátor Tanszékével közösen 2017-ben elindította a Műtárgyvédelmi és muzeológiai mintaprojektet, melynek már négy helyszín, az Endrődi-, a Jósfafői-, a békéscsabai Szlovák- és a tótkomlói Szlovák Tájház adott otthont. A projekt célja, hogy a restaurátor szakos hallgatók megismerkedjenek a tájház környezetével, műtárggyűjteményével és jellemző enteriőr berendezéssel, továbbá csatlakoztak egy

kockázatkezelés folyamatához. 2018 nyarán a Hagyományos Házépítő Kft.-vel közösen megszervezték az első Népi Építészeti Nyári Egyetemet.

A Tájházigazgatóságot nem lehet a szervezeti struktúra teljesen különálló elemeként értelmezni, mivel számtalan szervezettel együttműködve tevékenykedik. Folyamatos kapcsolatban áll a Tájházsövetséggel, ami elsősorban a tájházak civil bázisának erősítésében tevékenykedik, míg a Tájházigazgatóság a szakmai és koordinációs munkájával segíti a tájházak működését. Az EMMI megbízásából bekapcsolódott a Kubinyi Ágoston Program nyertes tájházainak monitoring folyamatába. Szoros kapcsolatban van a Szabadtéri Néprajzi Múzeummal, amely a szakmai háttér megalapozásán túl erősíti és támogatja a tájházak közötti kapcsolatrendszer kialakítását.

Magyarországi Német Tájházak Információs Irodája

A Magyarországi Német Tájházak Információs Irodája (továbbiakban MNTII) a Magyarországi Tájházak Szövetsége keretében segíti a német tájházak mindennapi működését. Az alszervezet 2008-ban alakult a Budaörsi Német Nemzetiségi Önkormányzat és az LdU támogatásával. Feladatai közé tartozik a szakmai segítségnyújtás, tanácsadás, valamint a figyelem felhívás az elérhető pályázatokra. Emellett támogatja a tájházak értékeinek felvételét a MúzeumDigitár rendszerébe, ahol a látogatók részletesen megismerhetik köz- és magánygyűjtemények, archívumok és múzeumok berendezési tárgyait. Az elektronikus gyűjteményben 21 tájház mintegy 58 gyűjteményének több mint 2500 berendezési tárgya szerepel (MúzeumDigitár adatbázis, 2020) (7. melléklet). Jaszmann Gabriella, a szervezet vezetője minden évben szervez egy országos tájház találkozót, mely biztosítja a szakmai, a kommunikációs és az információs platformot. Az eseményt az elmúlt években összekapcsolták egy-egy regionális találkozóval, esetleg Tájházi műhely rendezvénysorozat állomásaival. Ugyan az események változó helyszínen kerülnek megrendezésre, de az elmúlt években már többnyire a Dél-Dunántúli régióra esett a választás, hiszen a hazai sváb tájházak többsége Baranya és Tolna megyében található. Ezzel támogatva a szerény költségvetésből gazdálkodó tájházak részvételét. A találkozók nem csak a gyakorlati teendők segítése zajlik, hanem szakmai előadásokon is részt vehetnek a tájházvezetők és munkatársaik, ahol gyarapíthatják tudásukat a műtárgyak karbantartásáról, a házi restaurálás folyamatáról és a különféle állagmegóvás lehetőségeiről.

9. Német tájházak, mint újraéledő közösségi civil terek

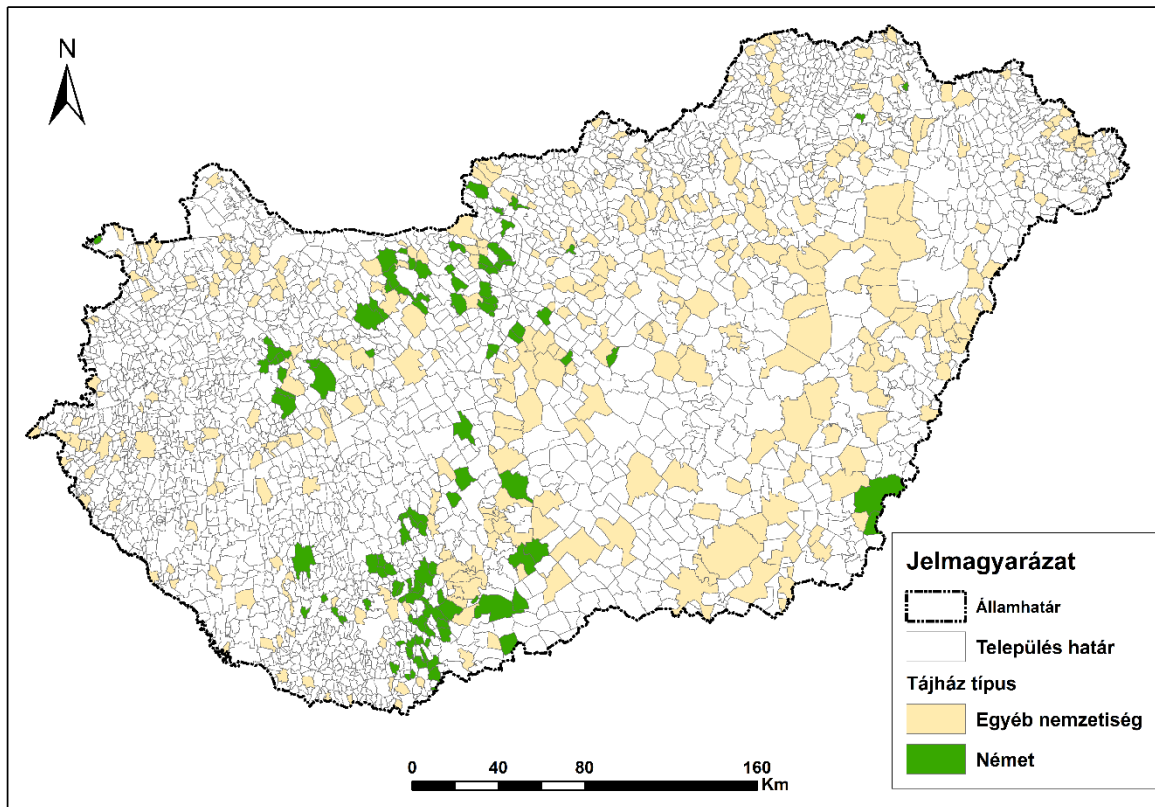
A magyarországi német kultúra megőrzése és dokumentálása az 1960-as években szinte mozgalomszerűen indult el, melynek egyik kiindulópontja a kitelepítés és jogfosztottság idején elszenvedett sváb kultúra felbomlásztására irányuló intézkedések enyhítése volt. A honismereti tevékenység egyik fő célja a német népi kultúra emlékeinek az összegyűjtése és feldolgozása. A helyi gyűjteményekből elsőként kisebb falumúzeumok, majd a népi építészetre irányuló értékmegőrző irányzat megszületését követően megalakultak a kulturális értékek helyben megőrző intézményei, a tájházak. A '70-es és a '80-as években egyre több település vezetősége kívánta a hajdani helyi kultúrát tájházak falai között bemutatni és megőrizni (Manherz, 1998).

9.1. Német tájházak térbeli eloszlása

A Német Tájházak Országos Szakmai és Információs Központ adatbázisa alapján a 2017-es évet bezárólag összesen 124 német nemzetiségű tájház működött az országban. Az intézmény jellegétől és a gyűjtemény nagyságától függően megkülönböztethetünk tájházakat, tájszobákat és helytörténeti gyűjteményeket.

A 17. ábra láthatjuk a magyarországi német nemzetiség értékeit bemutató múzeumok térbeli eloszlását, melyek területi koncentrációja megegyezik a nemzetiség főbb gócpontjaival. A németiség elsőszámú magterülete a Dél-Dunántúli régió. Ennek függvényében a legtöbb kiállítás a hazai németek által sűrűn lakott Baranya megyében található, ahol összesen 37 település kulturális életét gazdagítja a tájház. A megye számos olyan kiállítással büszkélkedhet, melyek nem csak a régióban, hanem az egész országban is kiemelkedő helyen szerepelnek. Ilyen pl.: Mecseknádasd, Óbánya, Geresdlak és Feked néprajzi gyűjteménye. Tolna megye 14 intézménye közül kiemelkedő szerepe van a Bonyhádon található Völgységi Múzeum keretében létesített sváb tájszobának, illetve az „Év Tájháza” címmel díjazott Nagymányoki Tájháznak. A magyarországi németiség másik nagyobb magterülete a Budapest agglomeráció déli, és nyugati területe. Pest megye 23 regisztrált tájháza közül a budaörsi Jakob Bleyer Heimatmuseum a nemzetiség egyik legfőbb koordináló intézménye. A megyében még számos említésre méltó tájház található, mint pl.: Dunaharaszti, Ceglédbercel, Budakeszi és Solymár. A területi eloszlást tekintve meg kell említeni Komárom-Esztergom és Veszprém megyét, ahol 10-10 hagyományos német parasztház található. Fehér megyében 8, míg a fővárosban 6 német kultúrát bemutató muzeális intézmény látogatható. Ezenfelül szórányosan néhány tájház működik Borsod-Abaúj-Zemplén, Bács-Kiskun, Győr-Moson-Sopron és Nógrád megyében.

17. ábra: Német tájházak térbeli eloszlása Magyarországon (2018)

Forrás: Magyarországi Német Tájházak Információs Irodájának adatbázisi alapján szerkesztette Vig, 2020

9.2. Német tájház leírása

A 18-19. századi német falvak már településképükben is jelentősen eltértek a magyarok, illetve a többi nemzetiség településeitől. A német falvak rendezettebbek voltak, a házaik sorban egymás mellett az utcafrontra néztek, a telkeik szalagszerűen helyezkedtek el, amelyeket a ház tengelyére merőlegesen épített pajták kettéosztottak (Manherz, 1998). A telekbeosztás és a parasztházak a Mendöl (1963) által leírt hajlított udvarú parasztház jellegét tükrözik, ami egyben a német családok mezőgazdasági tevékenységre is utal. Egy jellegzetes sváb lakóház a fehérre meszelt oromfalával és két ablakával az utcára néz. Az ablakok sárga, zöld, kék vagy barna színre festett zsaluval rendelkeznek. A parasztház hosszanti oldala az udvarra néz, ahová az ember az utcáról régebben az utcaajtón léphetett be, viszont mára ezek az ajtók a felújítások és átalakítások révén elvesztették a funkciójukat. A díszes ajtó mögött hosszú és tágas folyosó, a tornác (vagy gang) húzódik. A házba belépve elsőként a konyhába jutunk, ahol egykor a családi élet jelentős része zajlott. Innen két ajtó nyílik, egyik az utca felé, az ún. tisztaszobába, ami az idegenek fogadására és megvendéglésére szolgált. A másik ajtó a lakó- és hálószoba

vezet. E mögött helyezkedik el a kamra és a nyári konyha, a lóistálló, majd a tehenek és ökrök istállója. A házzal szemben az udvar túlsó részén található a sertés - és a baromfiól, mellette áll a kukoricagóré (Mendöl, 1963). A sváb települések arculata gyakran tükrözi az oda érkező német telepesek származási helyét. A Schwäbische Türkei területe egyedi építészeti stílusjegyek is őriz. Szinte minden településen található olyan ház, melynél a homlokzat vakolásának elvesztését követően láthatóvá vált az oromzat gerendakonstrukciója. Ez a gerendarácsos szerkezet rendkívül hasonlít a német nyelvterületekre jellemző „fachwerk” (faszerkezetes) építészeti stílusra (Imre, 1986). Mi is tulajdonképpen a fachwerk? A ház építése során először a faszerkezet készül el, ez adja a lakóépület vázát. Ezt követően a faszerkezet közé vázkitöltésként különböző anyagok kerülnek be: vályog, sárral tapasztott vesszőfonatok vagy téglák. Majd a falazat bevakolása következik, úgyhogy az utcai és a hátsó homlokzatokon látszó formában maradjon meg a gerendaváz (Dobosyné Antal, 2010). A Schwäbische Türkei ma ismert legrégebbi fachwerk stílusban épült lakóháza Kismányokon látható. A jellegtelen, szürke színű ablaktalan homlokzattal rendelkező ingatlan évekig csak tárolóként használták, azonban a ház romló állapota sürgette a felújítást. A vakolat eltávolítását követően találták meg a szinte épen maradt faszerkezetes homlokzatot, amit a kellő szaktudással rendelkező szakemberek segítségével és felügyeletével felújítottak. Ennek eredményeként a 2005-től megújult formában vendégházként működik az egykori telepesház. A jellegtelennek ítélt épület élettörténete remek példa arra, hogy a vidéki falvak gyökereit ismerő, az épített örökséget felismerő építészek és a közösség összefogásából való értékmentés születhet (Dobosyné Antal, 2008).

9.3. Német tájházak állapotfelmérése

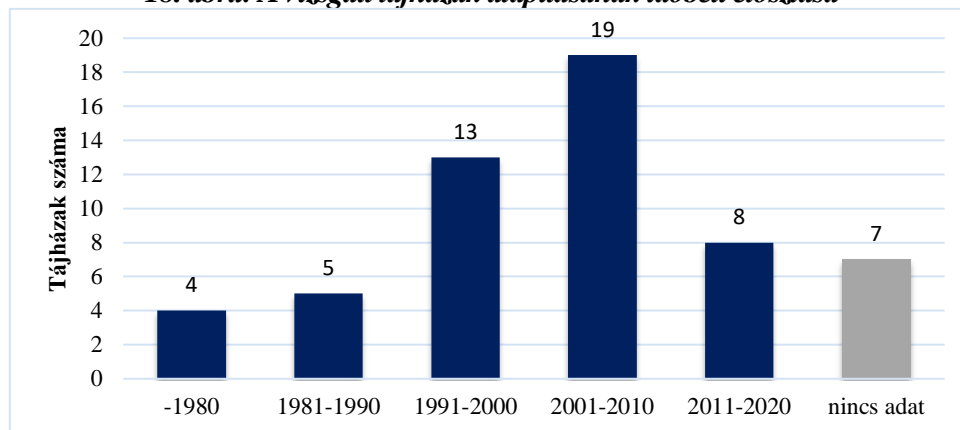
A kutatás céljai között szerepel a magyarországi kulturális intézményrendszer sajátos paraméterekkel rendelkező német tájházrendszer (részleges) állapotfelmérése. A MNTII adatbázisában 2018. január 31. napján 124 német tájház bejegyzése szerepelt. A nyilvántartás adatainak áttanulmányozását követően, illetve Jaszmann Gabriella, az MNTII vezetőjének ajánlása alapján 2018-2020 közötti időszakban összesen 56 tájház felmérése zajlott le. Kezdetben terepi bejárás keretében személyes lekérdezés formájában, majd a COVID-19 világjárvány megjelenésével a helyszíni szemlék felfüggesztésre kerültek és online módon, illetve telefonos egyeztetések formájában folytatódott a vizsgálat. A felmérés eredményeként pontos és aktuális adatokat kaptam a tájházak alapításáról, az épület felosztásáról, a műemléki berendezési tárgyairól, az üzemeltetés technikai hátteréről (pl.: alkalmazottak száma, nyitvatartás, belépő stb.), az intézmények finanszírozásának formáiról, valamint a tájházak

jelenlegi hasznosításáról és a jövőbeli terveiről. Ezen felül a személyes interjúk és az online lekérdezések egyaránt kitértek a tájház üzemeltetésének és finanszírozásának nehézségeire, továbbá a pályázati lehetőségekre és a szakmai szervezetekkel kialakított kapcsolatrendszerre.

A vizsgált tájházak jelentős többsége az 1990-es évek végén elinduló második tájházalapítási hullámban nyitotta meg kapuit (18. ábra).⁵ A 2001-2010 között átadott tájházak a nemzetiségi és települési önkormányzat finanszírozásával a helyi közösség kezdeményezésére, összefogásának eredményeként születtek meg. A vidéki falvak esetében a fiatalabb generációk elvándorlása és az idősebb lakosság elhalálzásának következményeként a 2000-es években egyre több üresen álló ingatlant kínáltak eladásra, amit a helyi önkormányzat értékvédelmi célból megvásárolt, majd tájházat, vagy egyéb közösségi teret alakítottak ki. A nagyobb városok agglomerációs településein az önkormányzatok szintén értékvédelmi célból igyekeztek megvásárolni a még eredeti állapotban lévő sváb parasztházat, megmentve a teljes átalakítástól, illetve a lebontástól. Ez esetben nem az üresen álló ingatlanok hasznosítása volt a cél, hanem a német kultúrát tükröző lakóépületek utolsó darabjainak a megóvása. A legtöbb esetben a helyi önkormányzatok saját forrásból és jelentős külső (pl.: pályázat, testvérváros, civil szervezet, megyei és országos német önkormányzat) anyagi támogatásból vásárolták meg az ingatlanokat. A felmérésben résztvevő legrégebben működő tájháza a Hartai Német Nemzetiségi Tájház, amely 1967 óta szolgál otthonául a híres hartai festett bútoroknak és a különleges hartai népviselet bemutató darabjainak. Az 1980 előtt létesült még az Országos Német Nemzetiségi Múzeum (1972) Tatán, az ófalui, a gyulai és a pusztavámi sváb tájház. A 2010-es években is bővült a hazai tájházhálózat német intézménylistája. A német közösségek új intézmények berendezési tárgyait gyűjtötték össze pl.: Vecsésen (2011), Tarjánban (2012), Solymáron (2014) és Budapest XXIII. kerületében, Soroksáron (2015). Azonban a baranyai németek is összefogtak az értékeik megmentése érdekében pl.: Szászváron (2014), Szajkon (2015), Babarcon (2016) és Pécsváradon (2017/2020). A német tájházak alapítása a vizsgálat idejének lezárását követően is tovább folytatódott.

⁵ Az online lekérdezés során hét tájház esetében nem érkezett adat az alapítás évszámáról.

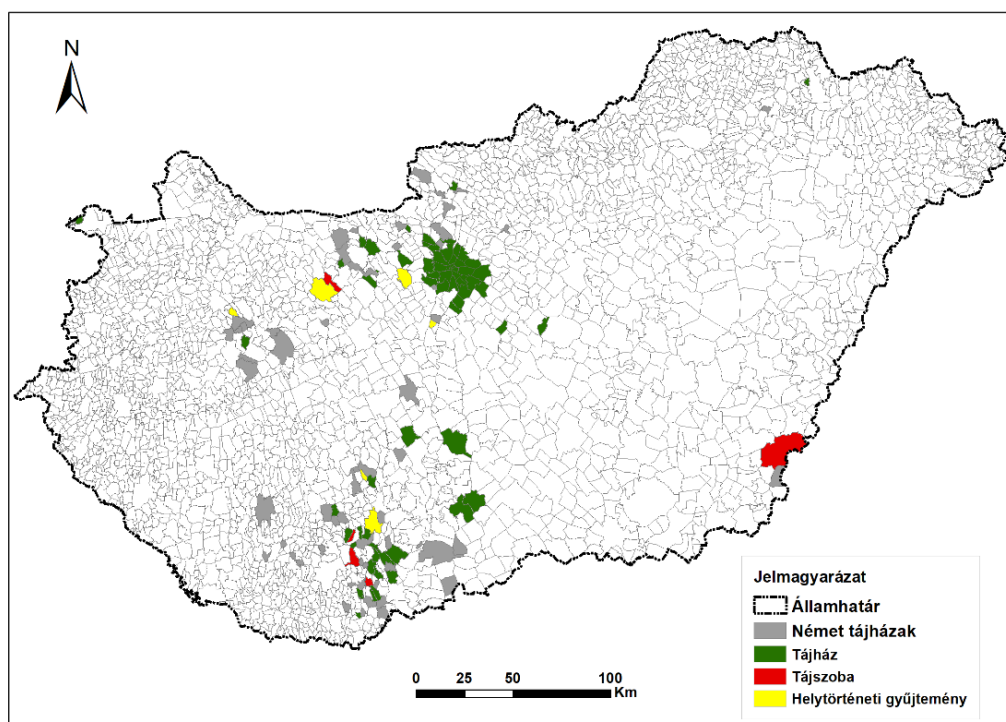
18. ábra: A vizsgált tájházak alapításának időbeli eloszlása

Forrás: saját felmérés alapján saját szerkesztés 2020

A tájházak térbeli eloszlása az 19. ábra látható. A válaszok többnyire a két nagyobb térségből, a Dél-Dunántúl keleti részén és Budapest nyugati és déli agglomerációjában található tájházaktól érkeztek. A vizsgált intézmények többsége tájház, de a kisebb gyűjteménnyel rendelkező tájszobák és helytörténeti gyűjtemények is részt vettek a felmérésben. A felmért intézmények típus szerinti eloszlása: 80,4% tájház, 8,9% tájszoba és 10,7% helytörténeti gyűjtemény.

19. ábra: Vizsgált tájházak térbeli eloszlása

Forrás: saját felmérés alapján szerkesztette Vig, 2020

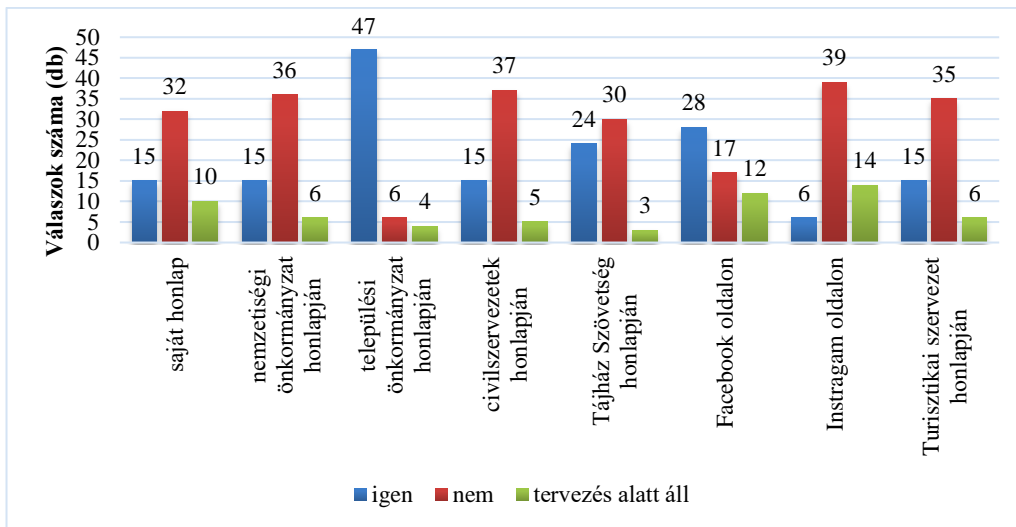
A tájházak jellemzően a német lakosság életmódját és használati tárgyait mutatják be a látogatóknak, azonban 12 tájház, mint pl.: Bátaszék, Véménd, Somberek, Bonyhád esetében külön helyiségben – jellemzően a lakószoba és/vagy az azt követő szobákban - más nemzetiségű (magyar, horvát, felvidéki, székely) lakosság tárgyi emlékeit tartalmazó kiállítás is helyet kapott. A tájházak üzemeltetése és finanszírozása 69,9%-ban a települési önkormányzat, 26,8%-ban a helyi német nemzetiségi önkormányzat, 7,1%-ban alapítvány, 3,6%-ban civil szervezet és szintén 3,6%-ban magánszemély irányítása alá tartozik. A szerény pénzügyi források és a szezonális kereslet miatt a tájházaknak rendszerint nincs saját alkalmazottjuk, többnyire csak szezonális, vagy alkalmi munkatársakat foglalkoztatnak. A Belügyminisztérium által támogatott Kulturális Közfoglalkoztatási Program közel 5 éven keresztül átmeneti megoldást biztosított a tájházakkal kapcsolatos tevékenységek elvégzésére. A Nemzeti Művelődési Intézet kezdeményezésére elinduló programhoz számos település és nemzetiségi önkormányzat csatlakozott, ennek köszönhetően egy ciklusban maximum két fő kulturális közfoglalkoztatott munkatársat alkalmazhattak, akiknek a bérköltségét átvállalta a Művelődési Intézet. Az 5 éven át tartó programban a kulturális közfoglalkoztatottak tevékenységükkel hozzájárultak a települési értékek feltárásához, a hagyományörző események sikerességéhez, a közösségi élet újjászervezéséhez és fenntartásához, valamint a kulturális életet új módszerekkel, tevékenységekkel bővítették (Nemzeti Művelődési Intézet, 2018). A tájházak túlnyomó többsége előzetes bejelentkezést követően látogatható, azonban a nagyobb intézményekben állandó ügyelettel, vagy nyitvatartással várják a vendégeket. Ezekre többnyire a magasabb látogatottság, kedvezőbb pénzügyi háttér, széleskörű programkínálat a jellemző és földrajzi fekvéséből eredően frekvenciált helyen találhatóak, mint pl.: Budaörs, Tata, Dunaharaszti. A kiállítások megtekintése a legtöbb tájházban ingyenes, azonban a belépőjegyek ára jelen esetekben nem haladja meg az 500 Ft-ot, továbbá különféle kedvezményeket is biztosítanak.

A tájházak jelenlegi helyzetképét nagyban meghatározza az ingatlanok infrastrukturális állapota. Az épületállomány felújításának szükségessége két formában jelenik meg. Egyfelől a régebben alapított tájházak lakó és melléképületei állapota az évek során erőteljesen leromlott, így teljeskörű felújításra van szükség, másfelől a 2000-es években átadott tájházak esetében sorra jelentkeznek az állagjavító és megőrző teendők. Az állami pályázati rendszer a Kubinyi Ágoston Program keretében kínál külső anyagi forrásokat, amit kizárólag a tájház épületeinek és azokhoz kapcsolódó objektumok (kerítés, kapu, kút) felújítására lehet felhasználni. A pályázat feltétele a működési engedély megléte. Azon tájházaknak, akik nem rendelkeznek az

engedéllyel egyéb pályázati programból (pl.: Leader) nyerhetnek anyagi támogatást. Amíg a Kubinyi Ágoston programban előírás a felújítás szakmai felügyelete, addig a többi pályázatoknál ez nem kritérium. Az így finanszírozott helytelen átalakítás miatt a tájház veszíthet a hitelességéből és autentikus környezetből. A pályázatokban előírt minimális önrészt általában a helyi német vagy települési önkormányzat biztosítja. Azonban több esetben tapasztalható, hogy az önkormányzati támogatás hiányában az intézmények elesnek a pályázati lehetőségekről, amely tovább súlyosbítja a hátrányos állapotukat. A pályázati források kiaknázásának és szakszerű felhasználásának köszönhetően számos tájház felújítása (festés, vakolatcsere, nyílászárócsere, tetőszerkezetcsere, fűtéskorszerűsítés stb.) megtörtént az elmúlt évtizedben.

Az online világ megjelenése, az internet és a Web 2.0 alkalmazások használatának robbanásszerű elterjedése új csatornák alkalmazását tette lehetővé a kulturális intézmények marketingkommunikációs tevékenységében. Az online kommunikációs eszközök használata a tájházak tekintetében még jelentős elmaradásokat mutatnak (20. ábra). Szinte az összes intézmény elérhetősége és ismertetője szerepel az adott település honlapján, mint helyi kultúrát bemutató attrakció. Az objektumok töredéke rendelkezik saját weboldallal, ezzel szemben közel több mint 50% saját profillal rendelkezik a legismertebb közösségi oldalként említhető Facebookon. A bejegyzések száma és a hírfolyam aktualizálása alapján a 28 felhasználó közül mindössze 19 oldal tekinthető aktív felhasználónak. A világhírű képmegosztó portál, az Instagram használta elhanyagolható. A Tájházszövetség a tagjai számára további megjelenést biztosít a weboldalán, valamint a szabadon elérhető adatbázisában. Szintén 30%-os kihasználtság jellemzi a német nemzetiségi önkormányzatok és a helyi civil szervezetek, illetve a turisztikai szervezetek honlapján való elérhetőséget.

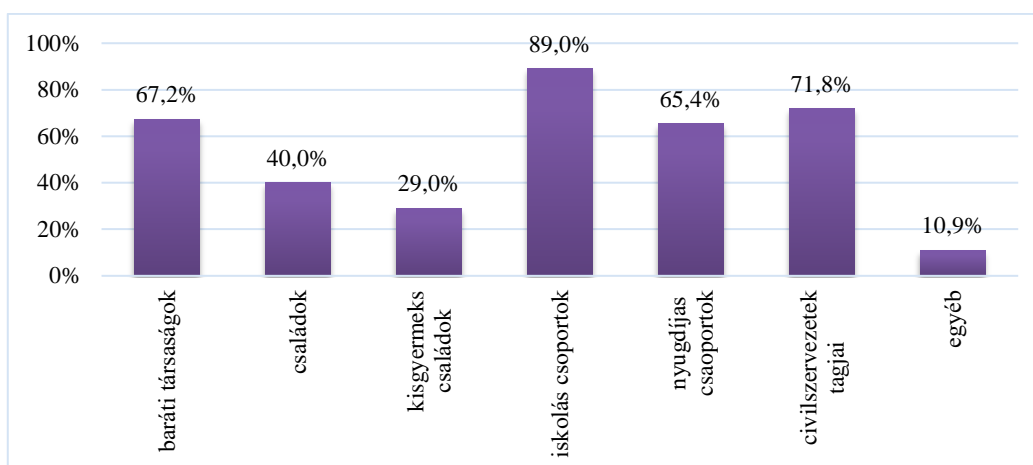
20. ábra: Tájházak online elérhetőségének eloszlása

Forrás: saját felmérés alapján saját szerkesztés, 2020

A megkérdezettek véleménye és tapasztalatai alapján a tájházak fő célközönsége az iskolás csoportok (89%) és a különféle civil szervezetek, egyesületek tagjai (71,8%) (21. ábra). Meglátásom szerint ez a két kiugróan magas arányszámot a német nemzetiségi oktatás elterjedése, valamint a németiséghez kötődő projektnapok bevezetése és a német kultúrát ápoló hagyományőrző kultúracsoporthoz magasfokú érdeklődése eredményezi. A visszajelzések értelmében a németiség kiállítótereit előszeretettel keresik fel a nyugdíjas csoportok, amely már a gyökérkeresésre alapozott etnikai/nemzetiségi és a nosztalgiai turizmus megjelenésének tekinthető. Emellett még a célközönség tagjai a baráti társaságok, a családok, a kisgyermekes családok és egyéb célcsoportok. A látogatottság erőteljes szezonalitást mutat, kiemelkedő a május-június – feltételezhetően az osztálykirándulások miatt – és a nyári hónapok időszaka. Természetesen a látogatottságot jelentős mértékben befolyásolja az adott tájház programkínálata.

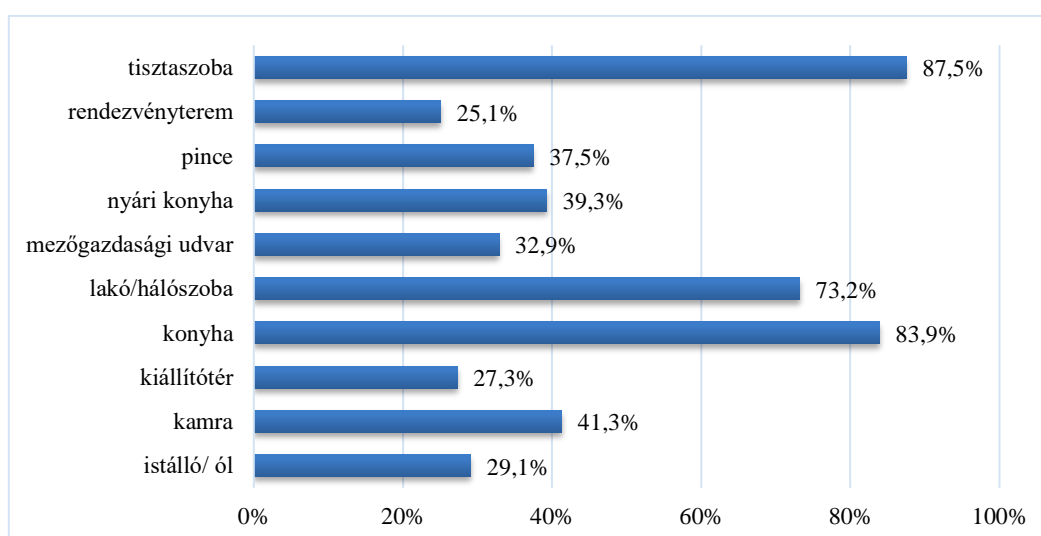
21. ábra: Német tájházak célközönségei

Forrás: saját felmérés alapján saját szerkesztés, 2020

A vizsgált objektumok az intézményi besorolástól függően különféle eredeti állapotában és funkciójában megőrzött helyiségekből és kiállítóterekből állnak. Az összes tájház rendelkezik az ún. tisztaszobával és konyhával, valamint többségükben a lakó/hálósobát is megtekinthetik a látogatók (22. ábra). A tájházak közel 40%-ban található meg a hajdani nyári konyha, kamra és pince, továbbá 30% esetében jelenik meg a németiség gazdasági szerepkörére utaló mezőgazdasági udvar és istálló/ól. Csupán 15 intézmény rendelkezik külön rendezvényteremmel és kiállítóterrel, amely alkalmas a csoportok fogadására és a programok lebonyolítására, valamint az időszakos kiállítás berendezésére.

22. ábra: Tájházak kiállítóterei és helyiségei

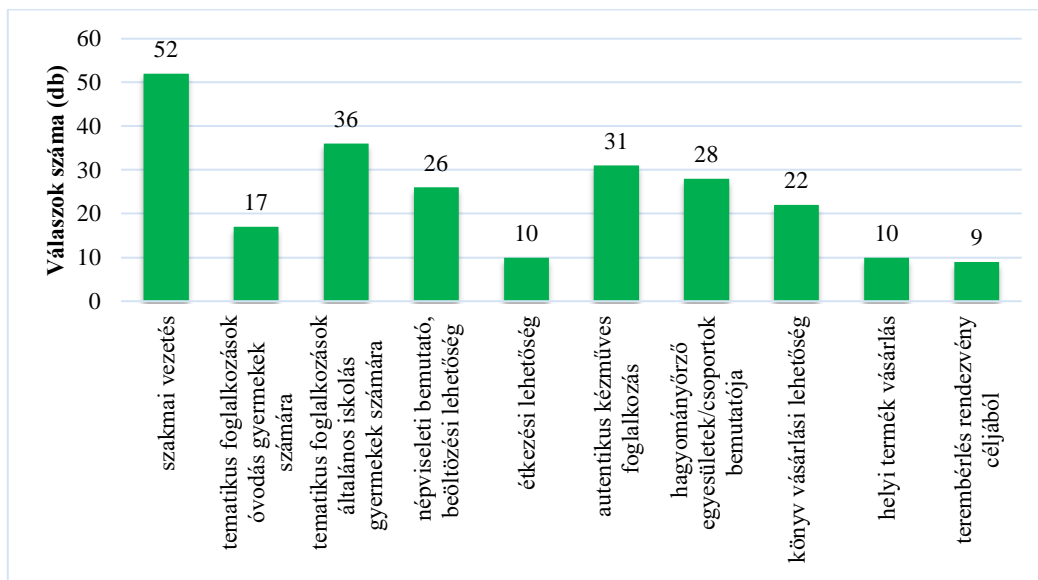

Forrás: saját felmérés alapján saját szerkesztés 2020

A tájházak sikerességének egyik legfontosabb kulcsponja az intézmények által kínált szolgáltatások és programok összetétele. Összeségében megállapítható, hogy a vizsgált

tájházakban biztosított a szakmai tárlatvezetés, mely jelentős mértékben hozzájárul a vendég/turista élményszerzésének növeléséhez (23. ábra). A tárlatvezetést többnyire a tájházvezető vagy a gondnok tartja, de több esetben említették, hogy a vendégek szívesen hallgatják a helyi idős emberek történeteit – ők még korábban használták azokat a tárgyakat, melyek ma a kiállítás darabját képezik –, ezzel is erősítve a tájház hitelességét és autentikusságát. Az intézmények több mint felében kínálnak különféle tematikus, múzeumpedagógiai-, és kézművesfoglalkozásokat kicsiknek és nagyoknak, amelyek megalapozzák az óvodás és iskolás csoportok fogadását. Több esetben van lehetőségük a látogatóknak a helyi népviselet felprobálására, valamint az előzetes igénybejelentést követően a helyi hagyományőrző csoportok előadását is megtekinthetik. Néhány tájházban elérhető a település történetének, illetve a sváb kultúrával kapcsolatos szakmai kiadványok és könyvek, valamint néhol a látogatók a helyi termékeket is megismerhetik, megvásárolhatják. A hosszabb időtartalmú programok (pl.: iskolai projekt nap) során sokszor problémát okoz az étkezés lehetőségének hiánya.

23. ábra: Tájházak által kínált szolgáltatások, programok

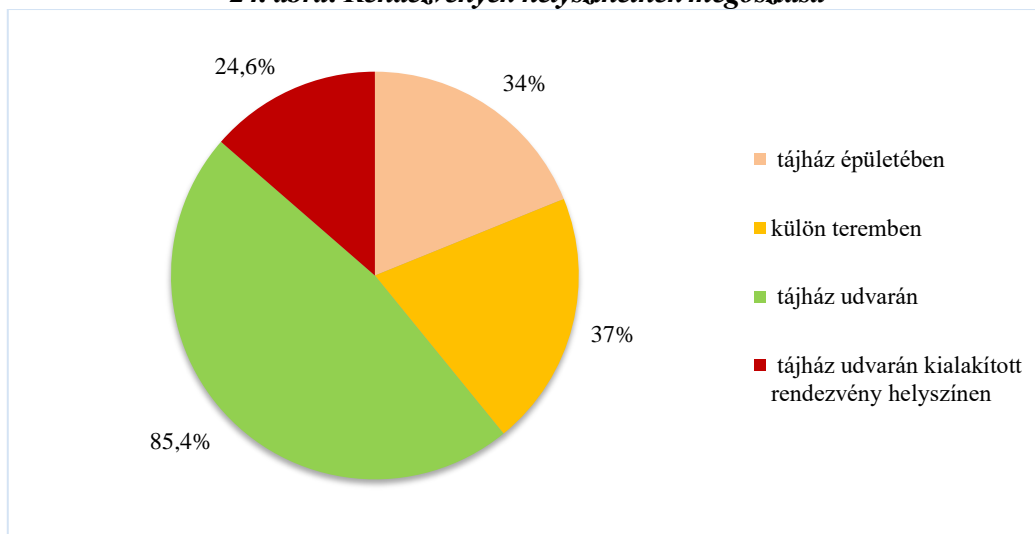
Forrás: saját felmérés alapján saját szerkesztés 2020

A tájház muzeális értékének a növelésére és az érdeklődés felkeltésére szolgálnak az időszak kiállítások, illetve a vándorkiállítások befogadása. Azonban a felmérésben résztvevő tájházak csupán töredékében volt már időszak kiállítás. Ennek elmaradása elsősorban a kiállítótér, a kiállítandó tárgyak és egyéb technikai feltételek (anyagi forrás, eszköz, szakmai hozzáértés, összegyűjtött tárgyak felismerése, hitelesége) hiányából fakad. Az időszak kiállítások tematikájukat tekintve igen változatosak: fotó- és dokumentum gyűjtemények

(Bonyhád, Gyula), „malenkij robot” emlékei (Császártöltés), helyi képzőművészek festményei (Hidas, Szakadát), népviseleti babák (Pécsvárad), helyi kultúrsoportok és egyesületek munkái és történetei (Vecsés, Dunaharaszti), hajviselet ismertető (Budakeszi), hangszerkiállítás (Budaörs, Vecsés), kékfestő alkotások (Bátaszék), pacsker kiállítás (Bonyhád, Liptód), budaörsi passió játék fotódokumentációja, a „Hutschapingl” budaörsi hordozókendők, makettkiállítás, kékharisnya és bársonycipő bemutatója (Budaörs).

Ahhoz, hogy egy tájház a német közösség katalizátoraként jelenjen meg a település kulturális életében színes és élménydús eseményekkel kell megtölteni az intézmény programnaptárját (24. ábra). A tájházak 73,2%-ban rendszeresen szerveznek különféle hagyományőrző eseményeket, amely nagymértékben hozzájárul az ismertség és a látogatottság növeléséhez, valamint a helyi lakosság tájház iránti kötődéséhez. A rendezvények zöme a tájház udvarán (85,4%) zajlik. Egyre több helyen látható, hogy a tájház nem használt helyiségeiből, funkció nélküli istállókból, pajtákból rendezvénytermeket, helyszíneket alakítanak ki, amelyek a csoportos foglalkozások mellett különféle hagyományőrző program megtartására is alkalmasak. 14 tájház esetében tapasztalható, hogy leválasztották az udvar vagy a telek egy részét, majd kimondottan rendezvényszervezés céljából ideiglenes (sátor) vagy állandó (terasz, különterem) helyszínt építettek. A többi válaszadó az anyagi források, a személyi és tárgyi feltételek, a lakosság érdeklődésének és a rendezvényhelyszín hiányával indokolta az események nélkülözését.

24. ábra: Rendezvények helyszíneinek megoszlása

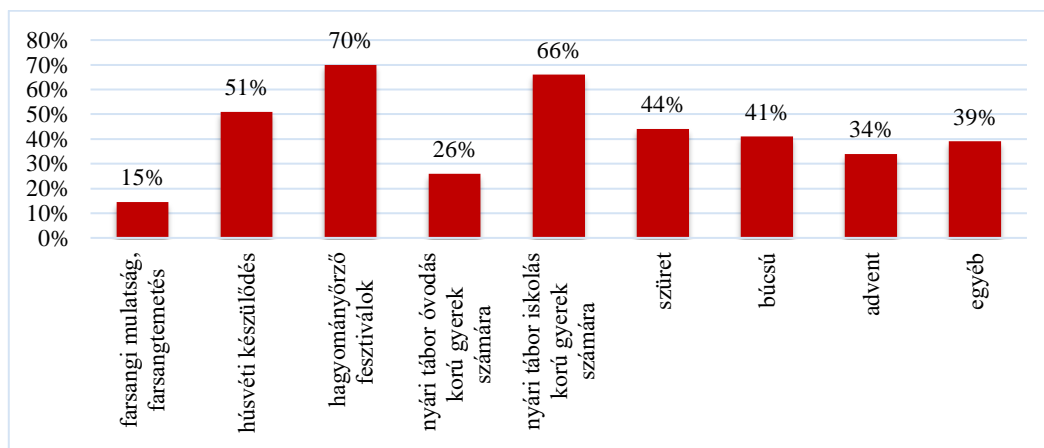

Forrás: saját felmérés alapján saját szerkesztés 2020

Az elmúlt évszázadokban a svábok hűen őrizték őseik anyaországból áttelepített hagyományait, valamint az idők elteltével a magyarországi németek saját tradícióikat,

szokásrendszerüket is kialakították. Ennek a kettőségnek köszönhetően az autentikus helyszínek színes rendezvénykínálattal rendelkeznek. Értelemszerűen a legtöbb esemény az összetett programelemekből álló hagyományörző fesztivál kategóriába tartozik (25. ábra). Az iskolás csoportok célközönségéből fakadóan kiemelkedik az iskolásoknak szervezett nyári táborok. A gyakorisági lista 3. helyén a húsvéti ünnepekhez kötődő események (pl.: tojásgörgetés, kézművesfoglalkozások) szerepelnek. A programnaptár kiemelkedő eseményei egyrészt a falu templomának védőszentjének ünnepe, a búcsú, amely általában a lokális tradíciókat követően zenés-táncos ünnepléssel zárul. Másrészt a szőlőműveléssel, a szürettel kapcsolatos rendezvények, melyek jellemző programeleme a szüreti felvonulás. Az időjárási viszonyok és a tájházak időszakos nyitvatartásával indokolható, hogy a programkínálatban ritkán jelennek meg az adventi események, valamint a farsangi hagyományok. Az időbeli eloszlást tekintve a rendezvények típusa és témája miatt a legtöbb eseményt nyáron (61%) szervezik, majd ősszel (22%) és tavasszal (15%). A programkínálatban a helyi hagyományörző együttesek (23,1%) bemutatón túl 48,7%-ban a környékbeli együttesek műsorai szerepelnek. A szerény anyagi költségvetésre hivatkozva a szervezők csupán 20,5%-a színesíti a kulturális programkínálatot a távolabbi hagyományörző csoportok bemutatóival.

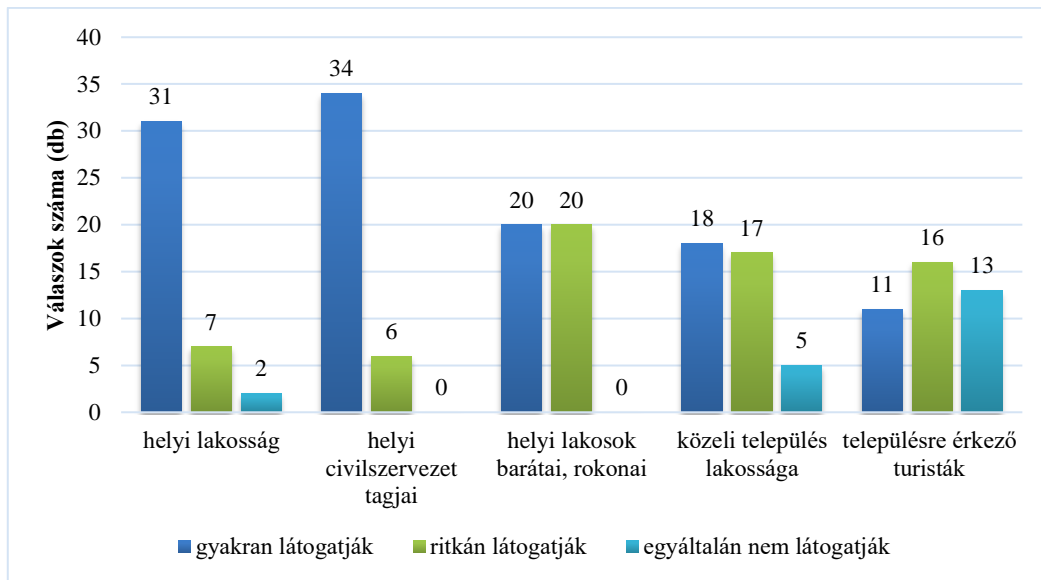
25. ábra: A tájházakban megrendezésre kerülő esemény témája

Forrás: saját felmérés alapján saját szerkesztés 2020

A rendezvény látogatóinak összetétele alátámaszthatja a tájház közösségépítő és összetartó erejének mértékét. Egy-egy hagyományörző esemény nagyban hozzájárul a helyi nemzetiségi közösségek identitástudatának erősítéséhez, amely a látogatók számában is megjelenik. A 26. ábra látható eloszlás értelmében megállapítható, hogy az eseményeknek fő célközönsége a helyi társadalom csoportjai.

26. ábra: Tájházak rendezvényeinek látogatottsága

Forrás: saját felmérés alapján saját szerkesztés 2020

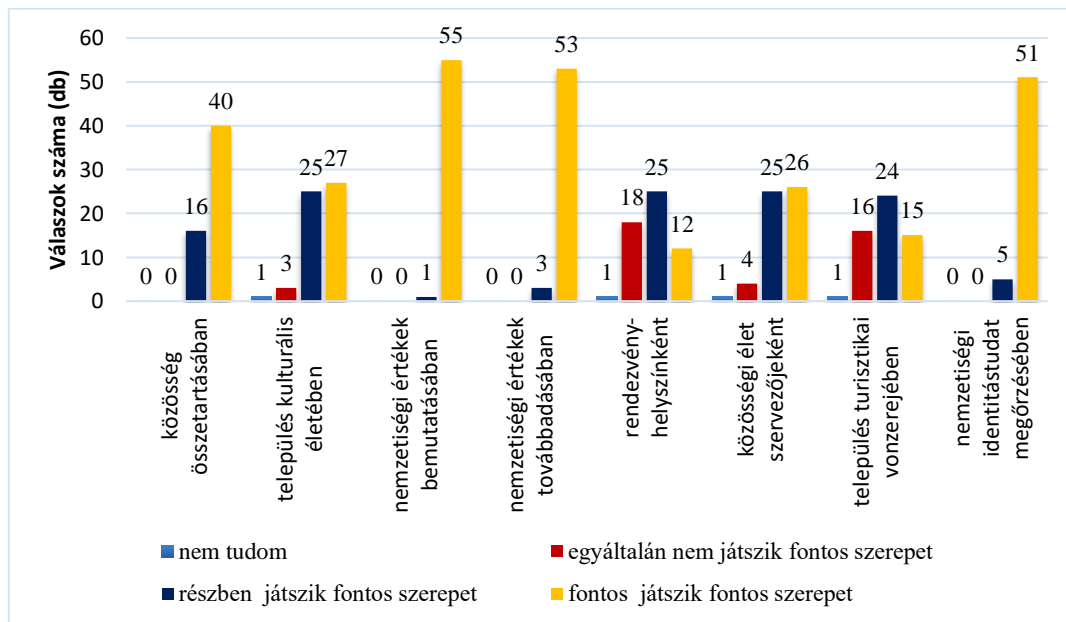
A német tájházak állapotfelmérése a kínált szolgáltatások és programkínálat feltérképezése mellett kiterjedt a hátrányos helyzetű tájházak vezetése és működtetése során felmerülő nehézségekre, előforduló problémák összegyűjtésére. A visszajelzések alapján a nehézségeket 3 fő csoportba sorolhatjuk:

1. *Pénzügyi forráshiány:* a tájházak rendszerint nem rendelkeznek belépőjegy eladásából származó bevétellel, így a fenntartásukhoz szükséges összes költséget rendszerint a fenntartó szervezetnek önerőből és/vagy pályázati forrásokból kell biztosítania. A rendelkezésre álló összegek úgy szólva a szinten tartásra elegendőek, így már akár egy múzeumpedagógiai foglalkozás eszközigénye, vagy egy kisebb volumenű rendezvény megszervezése is gondot okoznak a vezetőségnek.
2. *Humán erőforrás hiánya:* a tájházak életető motorja a helyi közösség, ezért különösen nagy szükség van egy olyan személyre, vagy szervezetre, aki tovább viszi az alapítók lelkesedését és folyamatosan tájékozódik a kiírt pályázatokról, programkínálat bővítésének lehetőségeiről. A hátrányos helyzetű tájházak hátteréből többnyire hiányzik az elhivatott humán erőforrás, a fiatal generációk elköltözésével megszakad az utánpótlási lánc.
3. *Szakmai tudás hiánya:* a berendezési tárgyak összegyűjtését követően nem készült el a tárgyak elnevezését és funkcióját tartalmazó leltárkönyv, ennek hiányában nem kaphat működési engedélyt az intézmény. Az elmaradt dokumentációt ma sokkal nehezebb elkészíteni, hiszen sok tárgy – különösen a mezőgazdasági eszközök – nevééről és

használatának módjáról már nincs pontos információ. Emellett a vezetőség nem feltétlenül ismeri a tájházakkal kapcsolatos szabályrendszert, ami további nehézségeket eredményez. A szakmaiság erőteljes hiányosságokat mutat a tájház hasznosítás lehetőségeinek kiaknázásában, amely mind múzeumpedagógiai mind pedig turisztikai (rendezvény-szervezés) tekintetében szükségyszerű a tájházak közösségi térként való megjelenésében.

A vizsgálat zárófázisában a tájházak hatását vizsgáltam, valamint a terepi bejárások és az online felmérés eredményének összegzésével elkészítettem a tájházak értékelését. Összeségében megállapítható, hogy a tájházak minden településen fontos szerepet játszanak a német nemzetiség értékeinek bemutatásában, megőrzésében és továbbadásában (27. ábra). Az intézmények muzeális értékmegőrző céljának elérése mellett aktívan közreműködnek a helyi lakosság közösségformáló tevékenységében és gazdagítják a település kulturális életét.

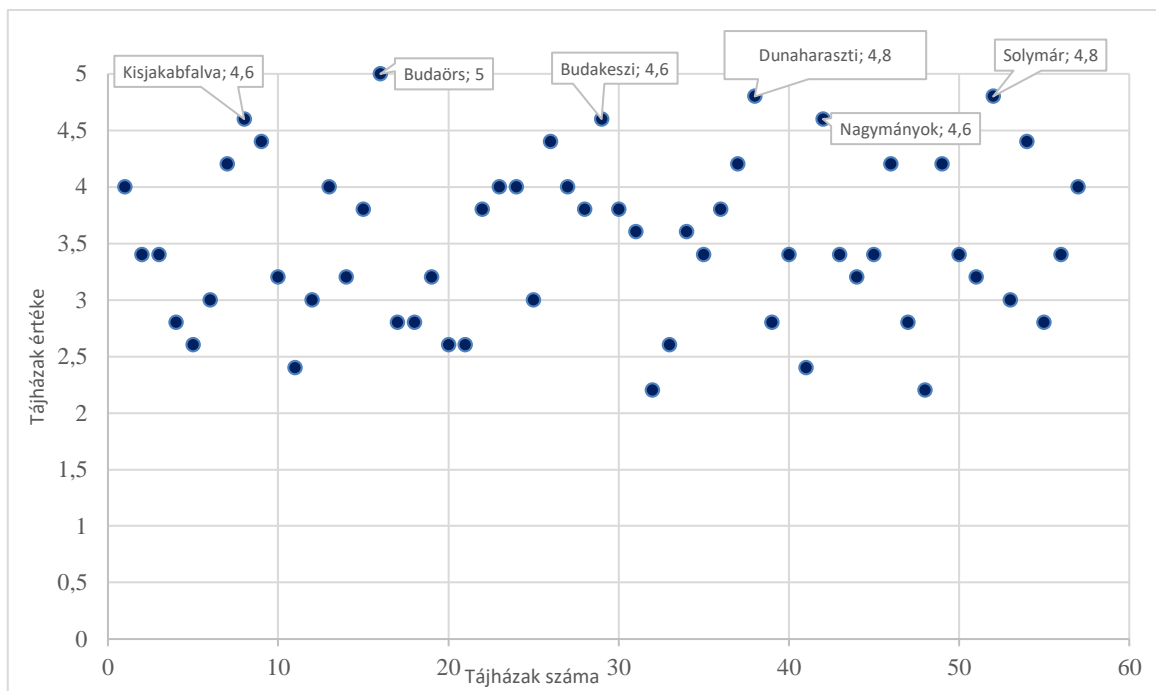
27. ábra: Tájházak működésének hatása a település társadalmi és kulturális életére

Forrás: saját felmérés alapján saját szerkesztés 2020

A felmérés keretében a tájházvezetők, illetve munkatársak a megadott szempontok alapján értékelték a tájházuk állapotát és hasznosítását. A válaszadók 1-től 5-ig tartó skálán osztályozták a tájház épületének és a berendezési tárgyak állapotát, a tájház látogatottságát, valamint a tájház turisztikai vonzerejét és a programkínálat gazdagságából fakadó hasznosítás mértékét. A legmagasabb adható érték a kiváló (5), majd a jó (4), közepes (3), fejlesztésre szorul (2) és az egyáltalán nem megfelelő (1). A tájházakat a kapott válaszokat átlagolását követően rangsoroltam (9. melléklet).

28. ábra: Tájházak állapotának és hasznosításának értékelése

Forrás: saját felmérés alapján saját szerkesztés 2020

Az eredmények alapján megállapítható, hogy vizsgált tájházak közül kiemelkedik a Budaörsön található Jakab Bleyer Heimatmuseum, a Dunaharaszti Német Tájház és a Bauern Haus Solymáron (28. ábra). Mindhárom intézmény esetében az elmúlt években jelentős fejlesztések és felújítás zajlottak le, melynek jóvoltából mind az ingatlan mind pedig a kiállított tárgyak kiváló állapotban vannak. A tájházvezetők aktivitásának köszönhető a tájházak gazdag programkínálattal várják a helyi és településre érkező vendégeket. A rangsor végén található tájházak (pl.: Újbarok, Gyula, Taksony, Nagyhajmás) esetében az alacsony értékek többnyire az ingatlan felújításának elmaradásával, a gyűjtemények szakszerűtlen tárolásával és funkcióbővítés hiányával magyarázható.

9.4. Tájház hasznosítási modell

Magyarország kulturális attrakciókínálatának egyik pillére az ország területén élő nemzetiségekhez kapcsolódó népszokások, hagyományok és örökségi értékek bemutatása. A nemzetiségi kultúra materiális és szellemi javait összegyűjtő tájházak a roots tourism magyarországi megjelenési formájaként is értelmezhető. A tájházak iránt érdeklődő kereslet motivációjában meghatározó szerepet tölt be az identitás, a gyökerek keresése, továbbá testet ölt az emlékezethez való visszatérés, a régmúlt idők emlékeinek a felelevenítése, melyből adódóan a tájházakat egyfajta emlékezhelyszíneként determinálhatjuk. Az elmúlt néhány évben ugyan megnövekedett az őseink lenyomata iránti érdeklődés Magyarországon, azonban a nemzetközi trendek hatására a kereslet fő motivációja markánsan megváltozott. A fogyasztók körében felerősödött a kulturális javak iránti igény, előtérbe került az új tudás megszerzése, s azok interaktív módon történő elsajátítása, vagyis az élményszerzés. A jelenkori társadalom, az élményorientált kereslet átalakulása miatt szükségessé vált a kulturális attrakciók elemeinek az újragondolása, megreformálása, az élményszerzés lehetőségének biztosítása. A fókuszváltás következtében a hangsúly áthelyeződött a kiállított tárgyakról a látogatókra, ugyanis egy tárgy önmagában már nem feltétlenül képes a hosszútávú érdeklődés fenntartására (Simpson, 1996). A bemutatásnak kulcsszerepe van az új muzeológia ideológia szerint, miszerint már nem feltétlenül a kiállított tárgy, hanem annak kontextusa és az interpretáció a lényeg, ami a múzeumi élményígéretet, így a látogatói motivációt is nagyban befolyásolja (Ross, 2004). Az interpretáció valójában a kiállítás „lefordítását” jelenti, tehát *„olyan kommunikációs folyamat, amely a látogatók számára feltárja, bemutatja a természeti vagy kulturális örökségek tartalmát és jelentőségét – eszközök, tárgyak, helyek, tájak, emberek segítségével”* (Puczkó & Rátz, 2000, p. 122). Célja, hogy egyszerre értelmezzen, oktasson, szórakoztasson és nem utolsó sorban élményekkel gazdagítsa a látogatókat, ugyanakkor nem csak a többletinformáció átadását segíti, hanem hozzájárul a korábban unalmasként értelmezett kiállítások izgalmasabbá tételéhez (Faár, 2020). Ebből kifolyólag a mai múzeumok egyik sikertényezője a tárgyak jelentéstartalommal való felruházása (Walsh, 1992). Az ismeretátadás folyamatában az interpretáció már magánál a tárgynál is érdekesebb lehet a látogatók számára. Smith (2003, p. 78) értelmezésében *„a kérdés nem az, hogy a tárgy vizuálisan érdekes-e, hanem hogy képes-e bármiféle érdeklődést kiváltani”* (Bognár et al., 2017). A helyi nemzetiségi örökségértékeit bemutató tájházak esetében különösen fontossá vált az interpretáció, mert az idősebb generáció elvesztésével szűkül azok köre, akik releváns ismeretekkel rendelkeznek a kiállított tárgyak mindennapokban betöltött funkciójáról és azok használatáról. Magyarországon a tájházak

önmagukban nehezen veszik fel a versenyt más turisztikai attrakciókkal szemben, de az elmúlt években elindult paradigmaváltás hatására megjelenő új kínálati elemek jelentős mértékben csökkentették a korábban kialakított kedvezőtlen imázst, miszerint a múzeumok unalmasak és porosak. Hooper-Greenhill (2000) meglátása szerint a múzeumok piaci szerepét egy viszonylag szűk társadalmi csoport igényei határozzák meg, mely különösen igaz a magyarországi tájházak esetében. Éppen ezért, a múzeumi alapfunkcióval rendelkező tájházakat olyan új, kiegészítő funkciókkal kell ellátni, melyek felkeltik a turisták érdeklődését és a többnyire statikus berendezésű kiállítások, enteriőrök megtekintésén túl feledhetetlen élményt nyújtanak a látogatóknak (Szeidl & Aubert, 2018, p. 465).

A tájházak összetettsége a különféle nézőpontok alapján elkülöníthető funkcionális terek együttes kölcsönhatásának eredménye. A muzeális funkció alapját a helyben összegyűjtött és berendezett enteriőrök bemutatására épülő *kiállítótér* biztosítja, amelyet az időszakos kiállítások tovább színesítenek. A gyűjteményben látható használati és berendezési tárgyak, valamint a sváb szellemi kulturális örökség megismertetésére és továbbadására összpontosító múzeumpedagógiai programok megjelenésével párhuzamosan kialakult a *foglalkoztató tér*, mint az élményalapú oktatás iskolán kívüli helyszíne. A *közösségi tér* megszületésében jelentős szerepet játszik a programkínálat kiszélesítése, a tematikus foglalkozásokon túl szükségessé váltak mind a helyi társadalom – beleértve a civil szervezetek tagjait – mind pedig a nagyközönség számára vonzó események, melynek köszönhetően a tájház *rendezvénytérként* funkcionál. A közös gyökerkeresés, a közös múlt felidézésének, az őseink tisztelete és az identitás erősítés eredményeként a tájház *emlékezet színtereként* is definiálható. A tereket nem lehet élesen elkülöníteni egymástól, hiszen a rendszer erőssége és stabilizátor hatása a funkciók kölcsönösségéből fakad.

A 29. ábra látható tájház hasznosítási modell a célközönség alapján két nagy csoportra osztható. Egyrészt a turisztikai funkciókra, melyek hozzájárulnak a turisztikai versenyképesség növeléséhez, másrészt a társadalmi funkciókra, melyek a helyi lakosság nemzetiségi identitástudatának erősítésére szolgálnak, vagyis az adott település kulturális szerkezetében civil közösségi térként jelennek meg. A turisztikai potenciál erősítésére szolgál a muzeológiai alapfunkcióra épülő múzeumpedagógiai foglalkozások, melyek révén új vendégkör érhető el. A különféle jeles napokhoz, ünnepekhez (pl.: farsang, húsvét, szüretelés, karácsony) kapcsolódó tematikus programok stabilizátorként értelmezhető a turisztikai kínálat tekintetében. A rendezvénytér, mint a tájház helyszínének újfajta hasznosítása egyaránt gazdagítja a turisztikai és a civil közösségi tér hasznosításának körét. Az autentikus

környezetben megrendezett esemény növeli a tájház turisztikai potenciálját és egyben hozzájárul a helyi lakosság nemzetiségi identitástudatának erősítéséhez, valamint kielégíti a látogatók kulturális igényeit. Gyakori példa, hogy a tájház épületén belül külön foglalkoztató tér, míg az udvaron szabadtéri vagy fedett (sátor, pajta) rendezvényter került kialakításra, mely lehetővé teszi a kisebb-nagyobb létszámú események lebonyolítását. Ugyan a tájházak rendezvénytere a korlátozott befogadókapacitásuk miatt nem alkalmasak a nagy, régiós vagy országos hírű események megszervezésére, ennek ellenére a kisebb események a helyi és környékbéli civil szervezetek, helyi termelők, vendéglátóegységek körének potenciális megjelenési platformjaként szolgál. Azonban a helyszínek nem csak a nagy publikum számára hasznosítható, hanem különteremként is funkcionálnak a kulturális együttesek (táncsoport, zenekar, énekkar) próbáira, kézműves foglalkozások és irodalmi szakkörök megtartására, ezzel is erősítve tájházak közösség formáló szerepét. E mellett még a kiállításban szereplő dokumentumok, vagy több helyen az erre külön kialakított dokumentumtár kiinduló pontként szolgál a néprajzkutatók és történészek számára, ezzel is megalapozva, biztosítva a helyi közösség történeti és népművészeti értékeinek a megőrzését a jövő generáció számára (Szeidl & Aubert, 2021).

29. ábra: A német tájházak hasznosítási modellje

Forrás: saját szerkesztés, 2021

9.4.1. Tájház, mint élménypedagógiai helyszín/ oktatási színtér

Az etnika közösség fennmaradását és versenyképességét Szarka (2005) öt pillérre épülő feltételrendszerhez köti, miszerint a nemzetiség identitástudatának és közösségi életének a meghatározó pontjai a minél teljesebb jogegyenlőség, a többség-kisebbség viszony konfliktusainak megfelelő kezelése, az asszimilációs, illetve a migrációs veszteségek

minimalizálása, az anyanyelvi oktatás és az aktív anyanyelvi kulturális élet megléte (Szarka, 2005). Az anyanyelvi oktatás és a kulturális élet metszéspontjaként értelmezhető az adott nemzetiség lokális értékrendszerét őrző kiállítóterek, hiszen a tájházak egyaránt helyszíneként szolgálnak a kulturális közösség-szerveződéshez és az élményalapú pedagógiai módszerek autentikus környezetben való alkalmazására.

A 19. és 20. század viharos történelmi eseményei jelentős változásokat eredményeztek a magyarországi nemzetiségek – különösképpen a német – anyanyelvi oktatásában. Elsőként az 1868. évi nemzetiségi törvényben korlátozták a nemzetiségek jogait, majd 1879. évi törvényben kötelezővé tették a nem magyar tannyelvű iskolában a magyar nyelv és irodalom oktatását (Szenyéri, 2008). A törvények szigorításával a kormány elősegítette a spontán asszimilációt. Magyarul beszélni és érezni egyet jelentett az előkelőséggel (Manherz, 1998). A 20. század első felében, egészen 1945-ig három formában volt jelen a nemzetiségi oktatás Magyarországon. Az A típusba tartoztak azok az intézmények, ahol a tisztán német anyanyelvi, nemzetiségi tannyelvű oktatás folyt. A B típusú iskolában kétnyelvű oktatás keretében a tantárgyak nyelve arányosan oszlott el, így a tárgyak felét nemzetiségi nyelven és magyar nyelven tanulták a diákok. A C típusba tartozó iskolák oktatási nyelve a magyar volt, a nemzetiségi nyelvet csupán tantárgyként tanították (Bindorffer, 2011, p. 55). Az 1950-es évek közepéig nem volt német nyelvű oktatás az országban, hiszen a háborús bűnösöknek kikiáltott német nemzetiségtől megvonták az anyanyelvi oktatás lehetőségét. A büntetés feloldását követően kezdetben csak a C típusú iskolák formájában valósult meg (Kállai, 2011, p. 13). Az 1962/1963. tanévben nemzetiségi nyelvet oktató általános iskolák száma összesen 318 (139 német, 12 román, 54 szerb-horvát, 106 szlovák, 7 szlovén) volt, ahol összesen 25 800 (11219 német, 290 román, 3876 szerb-horvát, 9902 szlovák, 513 szlovén) tanuló tanult (Kállai, 2011, p. 10). A nemzetiségi oktatás egyik fordulópontja az 1985. évi törvény volt, mely lehetőséget adott a nemzetiségi tannyelvű oktatás fokozatos visszaállítására. A törvény hamar meghozta a változást, 1989 őszén már több mint 58 ezer tanuló részesült nemzetiségi oktatásban Magyarországon (Föglein, 2004; Kállai, 2011, p. 10).

A rendszerváltást követő pozitív változás nem csak a kulturális életnek adott zöld utat, hanem megalapozta a nemzetiségi oktatás fellendítését. A Magyarországon élő nemzeti és etnikai kisebbségek éltető nyelvezete és a kulturális sajátosságai, továbbá a nemzetiségek különbözősége miatt a nemzetiségi oktatás öt formában lehet megszervezni: anyanyelvű oktatás, kétnyelvű nemzetiségi oktatás, nyelvoktató nemzetiségi oktatás, cigány kisebbségi oktatás, kiegészítő nemzetiségi oktatás (A Nemzeti, etnikai nemzetiségi óvodai nevelés és a

Nemzeti, etnikai nemzeti iskolai oktatás irányelvét tartalmazó 32/1997. (XI. 5.) MKM rendelet, 1997, A nemzeti köznevelésről szóló CXXXVII. törvény, 2013).

A 2011. évi CXC. törvény 2§ (3) bekezdés értelmében nevelési-oktatási intézményeket alapíthatnak és működtethetnek a nemzetiségi önkormányzatok, valamint átvehetik más fenntartók által létesített nemzetiségi nevelési és oktatási intézmények fenntartását és működtetését. Az elmúlt évek során az Magyarországi Németek Országos Önkormányzata mellett számos települési nemzetiségi önkormányzat is bekapcsolódott a nevelési és oktatási intézmények üzemeltetésébe. A fenntartóváltással párhuzamosan átalakult az adott intézmény finanszírozási formája, a korábbi állam által finanszírozott intézmény fenntartási költségei a továbbiakban a nemzetiségi önkormányzatot terheli. A struktúra átalakításának hatására a nemzetiség sajátosságainak bemutatásához kapcsolódó tantermi és szabadidős foglalkozások száma jelentősen kibővült. A 2017/2018 tanévben több mint 67 000 tanuló szerepelt a német nemzetiségi oktatás adatbázisában. A Magyarországi Német Pedagógiai és Módszertani Központ adatbázisa alapján a német nemzetiségi óvodákban 13 782 gyermek vett részt a foglalkozásokon, míg az általános iskolákban összesen 50 935 tanuló részesült nemzetiségi oktatásban. Ezenfelül a német nemzetiségű közoktatás keretében további 22 fő szakiskolában, 2 652 fő gimnáziumban és 86 fő szakgimnáziumban folytatta tanulmányait. A német nemzetiségű intézmények gyermekeinek/tanulóinak száma (67 477 fő) is mutatja a német nemzetiség aktivitását a hazai nemzetiségek viszonylatában, hiszen a nemzetiségi oktatási intézmények 2/3-ában német nemzetiségű oktatás zajlik (*10. melléklet*).

A nemzetiségi oktatás nagy hangsúlyt az adott nemzetiség sajátos kultúrájának és hagyományainak az átadására. A nemzetiségi népismeret, mint tantárgy fogalma olyan tudást jelent, amelyet valamely nemzetiségi csoport önmagára nézve érvényesnek tart, s amely a csoport önismereteként funkcionál, ezzel segítve az önmeghatározást, a másoktól való különbözőség élményét (Kállai, 2011, p. 55). E tantárgy az alábbi témakörökre épül: az adott nemzetiség nyelvének szóbeli és írásbeli készségének fejlesztése, a történelmi hagyományok, anyanyelvi kultúra, a zene, a képzőművészet, a népköltészet, a szokások és hagyományok megismertetése és ápolása, az anyaország életének, kultúrájának, történelmének elsajátítása, a különböző kultúrák értékeinek megismerésén keresztül a tolerancia és a másság elfogadására való nevelés stb. (Kállai, 2011, p. 55). A nemzetiségi iskola sajátos tanmenete lehetőséget biztosít a német népismeret tantárgy intézményen kívüli oktatásra. Ezekben az ún. projektnapokon a tanulók olyan helyszíneket keresnek fel, amelyek szorosan kapcsolódnak a német nemzetiségi történelméhez és kultúrájához. A tájházak kiváló helyszínek a nemzetiség

értékeinek a megismertetésére, továbbá az állandó és időszakos kiállítások nagymértékben segítik a nemzetiségi önérték kialakulását.

A keresleti trendek átalakulása a tájházak számára új funkció felvételét, bevezetését tette lehetővé. Ennek érdekében, hogy a tanulók látogatása túllépjen az oktatás keretein és az ott töltött idő valódi élményt nyújtson számukra, az intézmények számára szükségessé vált a muzeológiai alapfunkcióra épülő múzeumpedagógiai programkínálat összeállítása, kibővítése. Az iskolán kívüli ismeretátadással foglalkozó múzeumpedagógia alkalmazásával lehetőség nyílik a múzeumi keretek között zajló pedagógiai oktató-nevelő tevékenységre, melynek alapja a tájház gyűjteménye. Célja egyrészt a muzeális intézményben felhalmozott anyagi és szellemi javak élményszerű interpretációja a különféle pedagógiai eszközök segítségével, valamint a múlt tárgyi és szellemi örökségét megbecsülő és értékelő múzeumlátogató generáció nevelése (Foghtuy & Szepesházy Kurimay, 2009). A főként formális, iskolarendszerű oktatásra épülő ismeretátadási módszer figyelembe veszi a korosztályi sajátosságokat, hiszen a korcsoportok szükségleteinek kielégítése nagyban befolyásolja a foglalkozások megtervezését és sikerességét. Ennek érdekében célszerű a programokat korcsoportokra bontva kialakítani a megfelelő múzeumpedagógiai módszerek alkalmazásával. A programcsomagok összeállítását a szakmai szervezetek különféle képzésekkel, tréningekkel, továbbképzésekkel és szakmai kiadványokkal segítik, amelyek elérhetőek a tagsággal nem rendelkező tájházvezetők számára is. A múzeumpedagógiai foglalkozások során a tanulók testközelből megismerhetik 1-1 használati tárgy működését, a különféle mezőgazdasági eszközöket és a hozzá kapcsolódó munkafolyamatokat, valamint a hagyományos sváb életmód sajátosságait, a hétköznapi és ünnepi tradíciókhoz kapcsolódó szokásrendet, mindezt autentikus környezetben. Az adott korszak és karakterbe való beleélést tovább erősíti a népviselet, vagy akár egy-egy jellegzetes ruhadarab (pl.: kalap, kendő, kabát, kötény) viselése (Vass, 2020). Ezen felül a tájházban eltöltött idő, a foglalkozásokon szerzett közös élményszerzés közösségépítő hatása is kimutatható.

Sok lehetőséget nyújthat a tájházak kertje és a lakóépülethez kapcsolódó melléképületek. A látogatók megismerhetik a régi mezőgazdasági szerszámokat, kipróbálhatnak számos korabeli eszközt és munkafolyamatot (pl.: cséplés, kukoricamorzsolás/darálás, szüretelés stb.). A Kubinyi Ágoston Program keretein belül lehetőség nyílik a tájház udvarának korhű, ún. etnobotanikai kert kialakítására. A tanulók testközelből ismerhetik meg a különféle fűszernövényeket és bekapcsolódhatnak a zöldségeskert, vagy akár a szőlőművelés lépéseibe (Vass, 2020).

9.4.2. Tájház, mint rendezvényhelyszín

A funkcióbővítés másik meghatározó eleme a programkínálat kiszélesítése, melynek köszönhetően a tájház, mint autentikus rendezvényhelyszínként is megjelenik az adott település kulturális életében. A legtöbb esemény a kulturális rendezvények fogalomkörbe tartozik, amelyek „*a kultúra értékeit bemutató, azok megismertetését célzó, vagy szórakoztató jellegű, szervezett közösség, közönség részvételével rendezett összejövetelek...kiterjed az egyetemes, a nemzeti és a nemzetiségi, kisebbségi kultúra értékeinek megismertetése, az ünnepek kultúrájának gondozására, a hagyományápolásra, valamint az egyéni vagy csoportos szabadidőeltöltést szolgáló, művelődési célú szórakoztató tevékenységekre*” (Kerülő & Csatlósné Komáromi, 2018, p. 5).

A német tájházvezetőkkel készített felmérés és a terepi bejárások eredményeként a tájházban megrendezésre kerülő eseményeket témájuk szerint négy csoportra oszthatjuk (30. ábra):

- *hagyományőrző rendezvények*: céljuk a német nemzetiség értéktárának megismertetése és továbbadása, valamint a közösség összetartásának erősítése. Az események többnyire kisebb-nagyobb nemzetiségi fesztiválok, nemzetiségi találkozók, gasztronómiai rendezvények formájában jelennek meg a programnaptárban. Az elmúlt évek során népszerűvé váltak a zenés-táncos események, amelyek különféle elnevezéssel (polka-parti, polka-délután, sördélután stb.) kerülnek megrendezésre. A kisebb létszámú események elterjedésének háttérében gyakran a korlátozott anyagi források állnak, hiszen egy-egy nagyobb volumenű rendezvény megszervezése megterhelő a tájházak és a nemzetiségi önkormányzatok számára.
- *ünnepnapokhoz, jeles napokhoz kapcsolódó rendezvények*: a közönség körében kedveltek a tematikus események, melyek elsősorban különféle ünnepnapokhoz és mezőgazdasági tevékenységhez kapcsolódnak. Az évszázadok alatt kialakult sajátos magyarországi német szokásrend kiemelkedő eseményei a húsvéti készülődés, a májusfaállítás és kitáncolás, a lakodalom, a faluközösség ünnepe (búcsú), az adventi időszak és a farsangi multság. Azonban számos tradíció kapcsolódik a terménybetakarításához, így a programnaptárak nélkülözhetetlen eleme az arató és a szüreti rendezvények.
- *ifjúsági rendezvények*: a tájházak egyik célközönsége a fiatal generáció tagjai, akik számára az év folyamán különböző eseményeket rendeznek. Sok esetben a tájházak a helyi civil szervezettel együttműködve a nyári időszakban táborokat szerveznek. A

gyerekek napközis táborokban interaktív formában ismerkedhetnek meg a német nemzetiség történetével, népviseletével, népzenejével és néptáncával. Ezen felül az ünnepnapokat megelőzően kézművesfoglalkozásokkal és gasztronómiai bemutatókkal várják a fiatalokat a tájházban.

- *közösségi rendezvények*: a hagyományápoláson túl a tájház fontos szerepet tölt be a közösség életében, a közösségi tér megjelenésével a találkozási pontot biztosít a németiség számára. A tájházak kínálatban szerepelnek ún. kiegészítő események, melyek nem kapcsolódnak szorosan a hagyományokhoz, szokásrendekhez. Ilyenek lehet pl.: Tájházak napja programsorozat, Múzeumok éjszakája, szakmai programok, ülések, gyűlések, vásárok (népviseleti, kézműves termékek) stb.

30. ábra: Tájházban megrendezett események téma szerinti csoportosítása

Forrás: saját szerkesztés, 2020

Véleményem szerint a tájházakban megrendezésre kerülő események azon túl, hogy erősítik a németiség összetartozásának érzését és a hagyományápolást hozzájárulnak az intézmények ismertségének növeléséhez, látogatottságának emelkedéséhez, ezzel megalapozva az ún. élő tájházak kialakulását. Azonban fontos megjegyezni, hogy a rendezvénykínálatban csak a nemzetiségi értékekhez szorosan kapcsolódó események támogatják a folyamatot, ezért kerülendő a nem autentikus programok, illetve szórakoztató elemek tervezése és használata.

9.5. Esettanulmányok – jó gyakorlatok

A korábban felvázolt funkcionális megújulás számos német tájház esetében már folyamatban van, vagy végbement. Esettanulmányok formájában néhány jó gyakorlatot kívánok bemutatni, amelyek kiválasztása több szempont alapján történt. Egyrészt kiindulópontként szolgált a német nemzetiségi tájház állapotfelmérésére irányuló kérdőív eredménye, ahol külön kérdésként mértem fel a szakmai látogatásra való nyitottságot. Másrészt segítségemre szolgáltak az interjúalanyaim javaslatai, akik felhívták a figyelmem azon tájházakra, ahol jó gyakorlati példákkal találkozhatok a funkcióbővítés kérdéskörét illetően. A terepi felmérés keretében több tájházat is felkerestem, de a disszertáció korlátozott terjedelmére való tekintettel azokat a tájházakat ismertettem részletesen, ahol a funkcióbővítés egyes elemei az átlagosnál nagyobb hangsúllyal jelennek meg a kínálatban.

Császártöltés Sváb Tájház

Bács-Kiskun megye németiségének egyik központi települése a Bajától 38 km-re fekvő Császártöltés (németül: Kaiserdamm, Tschasartet). A község a 2011. évi népszámlálás idején 1009 fő német ajkú lakosnak adott otthont, mely az összlakosság 43%-át tette ki. A helyi német kultúra örökségét bemutató Sváb Tájház épületét 1896-ban Walter Boldizsár és felesége Angeli Mária építette. Császártöltés népi építészeti stílusjegyeit őrző parasztkorok (csipkézett) homlokzatú sváb parasztház két sárgára festett osztott ablakkal és a faragott bejárati ajtajával az utcára néz. A lakóépület a korszaknak megfelelően konyha, tisztaszoba, lakószoba és kamra felosztásban épült. Az udvart és az épületet egy hosszú, nyitott gang köti össze. A ház fűtését és főzési lehetőségét kezdetben a kemence szolgáltatta, amit később felváltott a sparherd. Az udvaron a mezőgazdasághoz és az állattartáshoz szükséges épületek az ólak, a góré, az istálló, a nyitott szén és a gémeskút állt. A szőlőműveléssel foglalkozó családok gazdaságának elengedhetetlen tartozéka volt a pince, melyet a tájház mögött található „Hofstella” falába vájtak, majd később nagy prэшázat építettek hozzá. A település önkormányzata 1996-ban vásárolta meg az ingatlant, ami a felújítást és szakszerű berendezését követően 2006-ban nyitotta meg a kapuit a helyi lakosság és a településre érkező vendégek előtt. 2017-ben a Kubinyi Ágoston program keretében elnyert pályázati összegnek köszönhetően állagmegőrző (vakolatjavítás, homlokzat renoválás és beltéri festések) felújításon esett át az épület. Továbbá kialakításra került egy kézművesfoglalkozások, ismeretterjesztő előadások megtartására alkalmas rész, amely biztosítja a múzeumpedagógiai foglalkozásokhoz szükséges infrastrukturális hátteret.

A helyben összegyűjtött és megőrzött tárgyakkal a császártöltési sváb családok mindennapi életébe tekinthetnek be a látogatók a kiállított bútorokból, használati tárgyakkból, ruhákból, kézimunkákból összeállított gyűjteményen keresztül. A kettéosztott kiállítótér egyik felében, a szobában és a konyhában helytörténeti tárlat kapott helyett, a másik felében pedig a II. Világháborút követő „malenkij-robot” és kitelepítés császártöltési áldozatainak állítanak emlékeket a korbabeli fotók, dokumentumok és visszaemlékezések bemutatásával. A szakmai tárlatvezetés során bővebb információkat kaphatnak az érdeklődők a helyi németiség történelméről, életmódjáról, hétköznapjairól és szokásrendjéről.

A Sváb Tájháza által kínált múzeumpedagógiai programok a felmerülő igények alapján kerültek összeállításra. Elsősorban az óvodás és az általános iskolás csoportok számára szerveznek programokat, de a tájház vezetőségének célkitűzése között szerepel olyan programcsomagok összeállítása, amelyek lehetőséget biztosítanak a generációk közötti tudásátadásra. A helyi szervezetekkel (pl.: Töltési Túrfogatók) kötött együttműködéseknek köszönhetően számos programot az idősebb lakosság közreműködésével tartanak, akik múltidéző mesékkel és történetekkel gazdagítják a gyerekek élményszerzését. Az évszakok sajátos időszakaihoz igazodva többféle tematikus programok közül választhatnak az ide érkező csoportok. A programok tevékenységük alapján két részre osztható. Egyrészt a tradíciós helyi sváb ételek elkészítését bemutató programokra:

- tavasz: húsvéti kalács készítés, helyi sváb ételek elkészítése (pl.: téstagyúrás alapjai),
- nyár: szilvalekvár főzés, lecsó készítés,
- ősz: helyi alapanyagok felhasználása (pl.: diótörés és égetett diós cukor készítés), paprikafűzés, „Almanap”,
- tél: farsangi fánk sütés.

Másrészt pedig a helyi hagyományokhoz és a mezőgazdasági munkálatokhoz kapcsolódó foglalkozásokra, melyek között szerepel a mezőgazdasághoz köthető munkálatok, eszközök bemutatása és kipróbálása (pl.: kukoricamorzsolás kézzel), korabeli játékok készítése (pl.: csutkából), a húsvéti és adventi időszak termékeire összpontosított kézművesfoglalkozások (pl.: karácsonyfadísz és adventi koszorú díszítés, tojásfestés tradicionális anyagokkal és technikával) és a nyári időszakban szervezett csoportos foglalkozások (levendula illatzacskó, papírkosár, hímzés, horgolás stb.).

A tájház központi helyet foglal el a település kulturális életében, mely nem csak a gazdag múzeumpedagógiai kínálatnak, hanem a színes rendezvénykínálatnak is köszönhető. A

Német Nemzetiségi Önkormányzattal közösen kialakított eseménynaptárban minden évben szerepel a májusfaállítás és a májusfa kitáncolás, a Falualapítók ünnepe, a szüreti felvonulás, több országos kezdeményezésű esemény (pl.: Tájházak napja, Múzeumok éjszakája) és egyéb az identitástudatot és a közösségépítést erősíti kisebb események.

Az elmúlt néhány évben egyre többen keresik fel a települést, melynek háttérében a borvidék ismertségének és népszerűségének növekedése, a települést érintő zarándokút, a vadász- és horgászturizmus felerősödése és a helyi szálláshelykínálat bővülése áll. A megnövekedett vendégszám hatással van a tájház látogatottságának emelkedésére. A legtöbb látogató az események idején látogat el a tájházba, ezzel is erősítve a közösségi programok fontosságát a tájházak fenntarthatóságát illetően.

Tata Országos Német Nemzetiségi Múzeum

A tatai Német Nemzetiségi Múzeumot 1972-ban alapították, mint német nemzetiség bázismúzeum. Kezdetben a múzeum célja a magyarországi német identitás felélesztése volt, de ez az idők folyamán átrajzolódott. A politikai és kulturális átrendeződést követő időkben a kiállítás azt igyekezett szemléltetni, hogy akkoriban mit jelentet Magyarországon a német nemzetiség, a sváb kultúra. Ha megvizsgáljuk, a hazai németiség területi elhelyezkedését felmerülhet a kérdés, hogy miért épp Tatán került kialakításra az intézmény. A korabeli néprajzi társaságok levelezéseiben található információk alapján a helyszín kiválasztásánál fontos szempont volt, hogy Bécs és Budapest között az 1-es főútvonal mentén kerüljön kialakításra, ezzel egy pihenéssel egybekötött kulturális programot biztosítva a német delegátusok számára. A kiállítás 1973-1983 között a Miklós-malomban volt látható, majd a múzeum önállósodását követően átköltözött az egykori vízimalom épületébe. A múzeum központi irányelve a nemzetiség tárgyi és szellemi kultúrájának országos gyűjtése, feldolgozása és bemutatása. A kiállítási darabok összegyűjtése Fatuska János nevéhez fűződik, aki elsőként kezdte meg a térségben a németiség értékeinek feltérképezését és összegyűjtését, amit később országos szintre emelt. Az 1980-as években jellemzően a német népművészet összefoglalása és továbbadása volt a fő szempont a kiállítások összeállításánál. Ennek keretében a német településeken jellemző használati és berendezési tárgyakat enteriőr formájában mutatták be. A kiállításon megjelent Harta, Zsámbék, Dunaszentmiklós, Ceglédbercel stb. sváb lakosságának értékei. A muzeológiai ideológiák átformálódásának hatására 1997-ben új kiállítás nyílt meg a múzeumban, amely már egy átfogó szemléletben próbálja bemutatni a magyarországi németek

történetét, valamint a németiség és a magyarság, a német és magyar kultúra együttélésének formáit, jellemzőit és kölcsönhatását.

Jelenleg a múzeum egy kétszintes malom épületben található, ahol a földszinten az állandó kiállításon túl számos időszakos kiállítás volt már látható. Az állandó kiállítás 2017-ben megújult és kibővült. Egy felhívás keretében felkérték a német közösségeket arra, hogy küldjenek a múzeum számára olyan tárgyakat, ami az ő csoportjukat szimbolizálja. A németiség aktivitásának köszönhetően számos felajánlással gazdagodott az új kiállítás, melyek között szerepeltek dokumentációk, levelezések, fotók, népviseleti darabok (pl.: generáción át őrzött kendők), és egy kézzel írott helyi hírmondó, ami a balmazújvárosi németiséget mutatja be. Az időszakos kiállítások témaköre kettéoszlik. Egyrészt minden évben néhány hónap erejéig beköltözik a múzeumba egy-egy környékbeli német közösség gyűjteménye, másfelől olyan kiállításokat állítanak össze, melyek a németek történetének egy-egy fontosabb eseményeit, fordulópontjait szemléltetik. Az első időszakos kiállítás a múzeum szervezésében 2014-ben a hartai festett bútorkiállítás volt, ezt követően látható volt a reformáció idejét felelevenítő kiállítás, a Páneurópai Piknik 30. évfordulójára emlékező Határnyitás elnevezésű tárlat, „Idegen ég alatt – Orosz földön meggyötörve” című összeállítás, valamint az 52. Eucharisztikus Világkongresszus évében⁶ egy magángyűjtő felajánlásának köszönhetően német nyelvű szentképekből álló gyűjtemény került átadásra. Az emeleten látható tárlat központjában a sváb kultúrának lenyomatát bemutató enteriőrök állnak, melyeket az ország különböző pontjain gyűjtött szakrális tárgyakból állítottak össze. A „Mi és a Többiek” elnevezésű kiállítás témakörei: a vallás, az iparosság, a háztartás és étkezés, a népviselet és népzene, az önfenntartó sváb kultúra, valamint a németek történetéhez kötődő be-, illetve kitelepítés (18. melléklet 3. és 4. fénykép).

Sajnálatos módon a múzeum az évek során nem tudott országos szerepet betölteni a németiség kulturális intézményhálózatában, azonban a gyűjtőterület vonatkozásában mindenképpen országos múzeumnak tekinthető. Busa Mónika, a múzeum néprajzos munkatársa meglátása szerint *„jelenleg a múzeumok túlélési eszköze elsősorban a múzeumpedagógiai foglalkozások és a tematikus programok szervezése. A fenntarthatóság biztosítása érdekében fontos, hogy a tájház – jelen esetben múzeum – egy olyan hely legyen,*

⁶ A Covid-19 világjárvány okozta korlátozások miatt az 52. Eucharisztikus Világkongresszus a tervezett időpontjához képest egy évvel később 2021-ben került megrendezésre. Az időszakos kiállítás a lezárások miatt meghosszabbított időtartamig volt látható.

ahol a látogatók jó és hasznos élményeket szerezzen, ezzel hozzájárulva a múzeumokkal kapcsolatos sztereotípiák átalakulásához”.

A klasszikus kiállítótér funkcióból kilépve a múzeum vezetősége az oktatás alapú szolgáltatások fejlesztését tűzte ki céljául, így a kiállítás újragondolása során törekedtek olyan interaktív módszerek és eszközök használatára, melyek kiválóan alkalmazhatók a múzeumpedagógiai foglalkozások során. Ilyen pl.: az enteriőrök háttére, ahol az adott témához kötődő használati tárgyak neveiből és kifejezésekből készült szófelhő látható magyar és német nyelven, a mesesarok, ahol a fejhallgatók segítségével megismerhetik a látogatók a környékbeli sváb családok történetét, amit a szekszárdi Magyarországi Német Színház színészei német és magyar nyelven mesélnek el. A témakörökhöz és korcsoportokhoz igazított programok fő célja, hogy a látogatók megértsék, kik azok a magyarországi németek és milyen sajátosságokkal rendelkeznek. Az alkalmazott módszerek segítik a résztvevők tapasztalati úton való tanulás élményszerzését. A programcsomagok illeszkednek a korcsoportok sajátosságaihoz, érdeklődési köréhez és tudásszintjéhez, továbbá az iskolai tantárgyakhoz (honismeret, néprajz, népzene, történelem, népművészet, irodalom, földrajz) (4. táblázat). A foglalkozások levezénylésében a múzeum alkalmazottjai mellett a környékbeli civil szervezetek tagjai is aktívan közreműködnek pl.: tánc-, ének-, zeneoktatók, kézművesek. A programok résztvevői általában a megyei és budapesti nemzetiségi iskolák tanulói, akik a különböző projektek keretében érkeznek a múzeumba.

4. táblázat: Országos Német Nemzetiség múzeum múzeumpedagógiai foglalkozásai

Foglalkozás elnevezése	Foglalkozás leírása	Célcsoport	Tantárgyi kapcsolódás
<i>Dicsőség és békesség</i>	A betlehemes történetek eljátszása énekekkel, tárgyakkal és különféle programelemekkel gazdagítva.	óvodás csoportok, általános iskolás tanulók,	hon- és népismeret,
<i>Svábokról mesél?</i>	A célja a némettség jellegzetes stílusjegyeinek a megismertetése a kiállításban megjelenő tárgyakon keresztül.	általános iskola alsó és felső tagozatos tanulói,	technika, életvitel és gyakorlat, német nyelv, erkölcsstan,
<i>Mindennapi kenyereink Malom program</i>	A malom rekonstrukciós filmjének megtekintése, majd a gabonaőrlés folyamatának a végig járása a kézi malomőrölő segítségével és a sváb süteményreceptek megismerése.	óvodás csoportok, általános iskola alsó és felső tagozatos tanulói,	hon- és népismeret,
<i>Heimat? Haza?</i>	A résztvevők beleképzelhetik magukat a németek helyezésébe, hogy milyen érzésekkel érkeztek hazánkba elhagyva régi országukat, milyen nehézségekkel kellett megküzdeniük az életük újraindítása során. A tanulók megépíthetik a saját korhű házaikat és a rendelkezési álló alapanyagokból megtervezhetik, berendezhetik gazdaságukat.	általános iskola alsó és felső tagozatos tanulói, középiskolás csoportok,	erkölcsstan, technika, életvitel és gyakorlat, környezetismeret, történelem, irodalom, földrajz,
<i>Mesélő történelem</i>	Az időszaki kiállításához kapcsolódó foglalkozás során a tanulók élettörténetek segítségével ismerkednek a vasfüggöny leereszkedéséről a határok újra nyitásáig tartó időszak sajátosságaival.	középiskolás csoportok	történelem, német nyelv,
<i>Felfedezés</i>	A csapatok egy kincses ládát kapnak, amiben 1-1 enteriőrhez kapcsolódó tárgyak vannak, majd ezeket felhasználva „mini tárlatvezetőként” mutatják be saját kiállításukat.	általános iskola felső tagozatos tanulói, középiskolás csoportok,	
<i>Kultúra lenyomata</i>	A német kultúrát megalapozó tánc, zene és ének alapjainak az elsajátítása kerül előtérbe.	óvodás csoportok, általános iskola alsó és felső tagozatos tanulói, középiskolás csoportok,	hon- és népismeret,
<i>Sváb népszokások</i>	Egy sváb család mindennapjainak a felelevenítése húsvétól a farsangig.	általános iskola alsó és felső tagozatos tanulói, középiskolás csoportok,	hon- és népismeret,
<i>Kézműves foglalkozás</i>	Hagyományos kézműves technikák elsajátítása.	alsó tagozatos tan általános iskola alsó és felső tagozatos tanulói,	technika

Forrás: Országos Német Nemzetiségi Múzeum néprajzos munkatársával készített interjú alapján saját szerkesztés, 2019

A muzeális alapfunkció mellett a múzeum közösségi térként is funkcionál a helyi, térségi és megyei németesség körében. Az elmúlt évek legsikeresebb kezdeményezése a 2011-ben útnak induló „*Zu Gast im Museum, azaz Vendégségben a múzeumban*” programsorozat, amely lehetőséget biztosít egy-egy sváb közösség bemutatkozására. Minden év tavaszán az adott település gyűjteményéből összeállítanak egy időszaki kiállítást, amely egyrészt gazdagítja a múzeum kiállításának sokszínűségét, másrészt hozzájárul a közösség ismertségének növeléséhez. A kiállítást követően három hónapon keresztül minden hónap utolsó péntekén az adott település kulturális programot szervez a múzeum udvarán, ahol a települések iskolás és hagyományörző táncsoportjai, énekkarai és zenekarai szolgáltatják a programok. A látogatók rendszerint megismerhetik a helyi tradicionális sváb konyhát és a település borkínálatából is ízelítőt kapnak. A program elindítóinak a céljai között szerepelt a múzeum iránti érdeklődés felerősítése, a látogatószám növelése, az új kiállítás létrehozása, valamint a helyi közösségi élet felélesztése, a közösségek összefogásának erősítése, a település lakosságának aktivizálása, a kapcsolatépítés, egyszóval a múzeum élővé tétele. A programsorozat összetett sikertényezőként jelenik meg a térségben. Egyfelől az érdeklődés fennmaradásának és növekedésének köszönhetően a múzeum egy állandó programmal bővült, amely már elterjedt a köztudatban, a vendégek számítanak az eseményre, valamint a kezdeményezés elősegítette az intézmény beágyazódását a helyi németesség programkínálatába. Másfelől támogatja a települési közösségek belső kohézióját, hiszen a kiállítás összeállítása és a programokon való részvétel a civilek összefogása nélkül nem valósulhatna meg.

Az országos német bázismúzeumként fémjelzett tatai német múzeum ugyan még nem rendelkezik országos hatókörrel, azonban a térségi és a megyei németesség körében a sváb kultúrának az egyik alappillérenek tekinthető. Ehhez jelentős mértékben hozzájárulnak a múzeum eseményei, valamint a nemzetiségi oktatás segítségére és elmélyítésére fókuszáló múzeumpedagógiai foglalkozások sokrétűsége.

Dunaharaszti Német Tájház

Budapest közvetlen szomszédságában található Dunaharaszti kulturális életének meghatározó eleme a helyi német nemzetiségi lakosság kultúrtörténeti értékei és hagyományörző programjai. A 2011. évi népszámláláson 1 127 fő vallotta magát német származásúnak, amely a város lakosságának 5,5 %-a volt. A közösség aktivitását jelzi, hogy az 1994. évi nemzetiségi önkormányzati választás első körében sikeresen megalakították a települési német önkormányzatot, valamint már az 1990-es évek első felében sorra alakultak a civil szervezetek.

A 2000-es évek elején a hagyományörző programok életben tartásán túl megnövekedett az igény a sváb kultúra muzeális keretek közötti megóvására. Néhány helyi vállalkozó összefogásával megalakult a Heimatland Harast Alapítvány, melynek elsődleges célja egy sváb tájház létrehozása és üzemeltetése volt. Az alapítvány saját erőforrásból megvásárolt egy régi sváb parasztházat Dunaharaszti egykor német telepések által lakott településrészén, az ún. alsó falu központjában. Az ingatlant Weinber Ferenc és felesége Stöckl Mária építette 1924-ben. A jómódú család földműveléssel és szecs-kavágással foglalkozott, erre utal a lakóházhoz tartozó gazdasági épületek száma és elrendezése. A helytörténeti adatgyűjtések segítségével feltérképezték az ingatlan történetét, így a látogatók nem csupán a svábok kultúrtörténeti emlékeit tekinthetik meg a tájházban, hanem bepillantást nyerhetnek egy sváb család történetébe. A munkálatok első lépéseként a lakóházat visszaalakították a helyi német építészeti jellemzők alapján. A ház felújítása során eltávolították az utcai ablakokról az 1970-es évekbeli redőnyöket, az istálló ismét téglaburkolatot kapott, elbontották a tisztaszoba szomszédságában kialakított fürdőszobát – így lehetőség nyílt a tisztakonyha korhű bemutatására –, a magyarországi németekre jellemző színvilág alapján a fa nyílászárókat zöldre festették és a házat fehérre meszelték. A munkálatokkal párhuzamosan megkezdődött a tárgyi emlékek felkutatása, összegyűjtése és restaurálása, amelyet a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum munkatársai felügyeltek és szakmai tudásukkal támogatták. A gyűjteményt 115 család felajánlásából állították össze és rendezték be az egykori sváb lakóházak mintájára a tiszta szobát, a lakó szobát, a konyhát, a nyári konyhát, az istállót, valamint a színt (11. melléklet). A tájház egyik különlegessége az istállóból kialakított helytörténeti gyűjtemény, ahol olyan tárgyak kerülnek bemutatásra, amelyek nem illeszthetők be szervesen a lakóház enteriőr berendezésébe, de a dunaharaszti németiség története, kultúrája szempontjától mindenképp bemutatásra érdemesek. A helyiség régi funkciójára utal a felújított szénaledobó és a szolga ágy. A kiállítás egyik érdekessége a jászol, ami speciális vitrinként funkcionál, a tetejét leüvegezték, majd egyedi világítást kapott. A vitrinben látható többek között német nyelvű énekeskönyvek, háborús időket felidéző levelezések, keresztlevelek és helytörténeti dokumentumok. A falakon német családokat ábrázoló fényképek láthatóak. A szín falán az egykori földművelés és állattartás eszközei kerültek kiállításra (18. melléklet 2. fénykép). A berendezések neveit magyarul, németül és fonetikusán írt helyi sváb dialektusban is olvashatják a látogatók. A tájház végül 2007. június 9-én nyitotta meg kapuit (18. melléklet 1. fénykép). A vezetőség és a helyiek alázatos és példaértékű munkájának köszönhetően a tájház 2009-ben elnyerte az „Év Tájháza 2009” díjat.

Az intézmény vezetősége olyan célokat és működési tervet határozott meg, melyek szorosan kapcsolódnak a hagyományok megőrzéséhez és igazodnak a hazai keresleti trendekhez. A hosszútávú fennmaradás érdekében a tájház fő célja a múzeum társadalmasítása, a helyi közösségi részvétel erősítése és az intézmény nyitottabbá válásának megvalósítása. Ennek elérése érdekében nagy hangsúlyt fektetnek az éves programkínálat összeállítására, ami átöleli a nemzetiséghez kötődő tradíciókat és egyben illeszkedik a közösség igényeihez. Az elmúlt évek során a tájház a német kultúra ápolásának helyszínévé vált, melyhez hozzájárult az udvaron kialakított rendezvénytér (5. táblázat).

5. táblázat: Dunaharaszti Német Tájház éves programkínálata (2018)

Időpont	Rendezvény témája
Húsvét - Nagyszombat	Húsvéti kézműves foglalkozás a gyermekeknek
április	„Tájházak napja” programsorozat
április utolsó napja	Májusfaállítás
Pünkösd	„Polka- party”
május utolsó szombatja	Májusfabontás
június 2. hétvégéje	Tájház születésnapja – tematikus rendezvény
június 3. hétvégéje	„Múzeumok éjszakája” programsorozat
július-augusztus	„Polka-party”
június-augusztus	Nyári tematikus táborok (Témakörök: honismeret, tánc, ének, zene, német nyelv, színjátás)
augusztus 20.	Kenyérszentelés, búcsú bál
augusztus utolsó szombatja	Gasztro-udvar
szeptember	Szüreti kézműves foglalkozás gyermekeknek
szeptember	Szüreti felvonulás
november 3. szombatja	Disznóvágó fesztivál
december 2. vasárnapja	Advent vásár

Forrás: saját szerkesztés, 2018

A széleskörű programkínálat is arról tanúskodik, hogy a tájház nem csupán múzeumként funkcionál a településen, hanem aktív szerepet játszik a közösség összetartásában és a város turisztikai attrakciókínálatában. A programnaptár első eseménye a húsvéti kézművesfoglalkozás, ahol a tojásfestésen túl kalácsot sütnek, kosarat fonnak és különböző ügyességi versenyeken vehetnek részt a gyerekek. A legnagyobb esemény a tájház megnyitását ünneplő születésnap rendezvény, mely minden évben június 2. hétvégéjén kerül megrendezésre. Ez nem csupán egy klasszikusnak mondható hagyományőrző nap, hiszen az események más és más tradíció köré szerveződnek. 2009-ben felelevenítették a hagyományos sváb lakodalmat, ahol a résztvevők megismerhették a tradicionális esküvők programjait, ételeit és népszokásait. A lakodalmas menetben az ünnepi népviseletbe öltözött ifjúpárt több mint 200 fős násznép követte, akik a helyi és környékbeli táncsoportok, énekkarok és zenekarok tagjai

voltak. Nagy sikernek örvendett a dunai svábok betelepítésének emléket állító Tutajos találkozó. Az esemény kora délután a tutajos felvonulással indult a Ráckevei-Duna-ág dunaharaszti szakaszán, ezzel szimbolizálva a német telepesek megérkezését az új hazába. Az elmúlt években az esemény központjában már a sváb konyha szerepelt. A gasztrofesztiválokon számos speciális ételkülönlegességet kóstolhattak meg a látogatók, amiket a helyi és szomszédos település (Taksony, Soroksár, Szigetcsép) civil szervezetek tagjai a nagyszülők receptjei alapján készítenek. A 10 éves múlttal rendelkező tájház születésnapját ünneplő rendezvényre évente több száz vendég látogat el. A másik nagyobb volumenű esemény az április végén esedékes májusfaállítás. A rövid kulturális műsorral egybekötött „Polka-party”-k elsősorban a helyi közösség összetartozását, a magyarországi német tánc és zene kultúrájának megőrzését erősíti. A szeptemberben a szüretelés és a szőlőfeldolgozás köré szerveződnek az események. November 3. szombatján tartják a hagyományos „Dinszóvágó Fesztivált”, ahol 3 csapat a helyi hagyományok szerint mutatják be a disznóvágás menetét. A haraszti csapat mellett minden évben 2 vendég település csapata száll versenybe a díjakért. Kezdetben a környékbeli településekről (Taksony, Szigetcsép, Soroksár, Budakeszi, Szigetújfalu, Szigetszentmárton) érkeztek, de az elmúlt években már távolabbi településekről (Szár, Újhartyán, Véménd, Dunabogdány) is hívtak csapatokat, ezzel erősítve a közösség kapcsolatrendszerét. A nagyközönség számára kóstolókat biztosítanak a tradicionális disznóvágás ételsorából. A novemberi időjárás viszonyok miatt az esti vacsora és azt követő sváb bál már a művelődésházban kerül megrendezésre. Advent idején élőállatos betlehem, karácsonyi vásár, magyar és német nyelvű pásztorjáték színhelye a tájház udvara. A nyári időszakban a helyi civil szervezetek közreműködésével hagyományörző napközis táborokat szerveznek a település gyerekei számára. Az egy hetes táborban a gyerekek játékos formában megismerkednek a haraszti svábság jellemzőivel. A tábor kedvelt programjai a kézművesfoglalkozások, a néptánc és népdal tanulás, a közös sütés-főzés, a sorversenyek, a népviseletbemutató és a lovaskocsikázás.

Egy életteli tájház jelenléte különösen fontos egy olyan város esetében, mint Dunaharaszti. Hiszen a főváros közelségéből fakadóan a fiatalság elérése és aktivizálása nehezebb feladat, mint a vidéki falvak esetében. Éppen ezért a sváb szokásrend feltartásában és továbbadásában kiemelkedően fontos szerepet játszik egy bázispont – jelen esetben a tájház –, ahol az állandó programok révén megőrizhető a német identitástudat és a közösséghez való tartozás.

Himesházi Tájház

Baranya megye keleti részén fekvő Himesháza (németül Nimmesch) a Schwäbische Türkei településhálózatának egyik kiemelkedő tagja. A Pécsváradtól 16 km-re Székelyszabar és Geresdlak között található település népességének 50,2%-a német származású (KSH, 2014). A himesházi német tájház története 1996-ra nyúlik vissza. Az első német gyűjtés eredménye a helyi iskolában volt látható, ahol a németiség betelepülésének 275. évfordulójára összeállított kiállítás keretében az iskolatörténeti, az egyház ereklyéit bemutató tárlatok mellett berendeztek egy német és egy székely szobát is. A kiállítás hamar felkeltette a lakosság érdeklődését és a helyiek kezdeményezésére tovább folytatódott a német tárgyak gyűjtése. A három hónapos kiállítás bezárását követően a helyi jegyzői lakásban kapott helyett az immáron tájházi gyűjtemény, amely a felújítást követően 1997. október 4-én nyílt meg a látogatók előtt. Öt év elteltével a települési önkormányzat megvásárolt egy eredeti állapotban fennmaradt, a település központjában 1939-ben épült sváb parasztházat. Az új Heimatmuseum kiállítótereinek megtervezése során már nagy figyelmet kaptak a kreatív foglalkozásokhoz szükséges technikai háttér kialakítása. A tájház vezetősége elhatározta, hogy a programkínálatot a gyerekek, az iskolás csoportok igényei alapján fogják összeállítani, ezzel biztosítva tájház állandó vendégkörét. Így a vezetőség egy külön foglalkoztató terem kialakítása mellett döntött, ahol a kreatív és a múzeumpedagógiai foglalkozások zajlanak. A tájházat az újrainítását követően különböző pályázati forrásokból és szponzori támogatásokból folyamatosan újítják, állagmegőrző felújításokat hajtanak végre az ingatlanon és a hozzátartozó melléképületeken, valamint az udvaron.

A tájházba betérve elsőként a konyhába léphetünk be, ahol a sváb család hétköznapi gasztrókultúrájának legismertebb használati tárgyaival ismerkedhetünk meg. Innen az utca irányába nyílik a tiszta szoba. A jellegzetes bútorzat és vallási emléktárgyak mellett megcsodálhatjuk a himesi ünnepi népviseletet és egy lakodalmos pár korhű ruháját. A berendezési tárgyak, a bútorok és a szerény dekorációk tükrözik a sváb családok mérsékelt életmódját. A klasszikus tájházi elosztás példáján nem a lakószoba nyílik a konyhából jobbra, hanem az iparos szerszámokat kiállító terem. Összesen hét különböző mesterség szerszámait, továbbá a szőlőművelés, az aratás és a bányászat kellékeit is megismerhetjük. A település németiségét drasztikusan érintette a vagyonelkobzás és a kitelepítés. Az elűzött svábok helyére többnyire székely családokat telepítettek. Az ő emlékét őrzi a tájház második felében létrehozott „Székely szoba”. A tárlat igazi ékességei az élénk színű szöttesek. A székely szobát a már említett foglalkoztató terem követi. Majd az istálló, az ólak (fellett a góré), a pajta és

végezetül a „Poan” (takarmány előkészítő) és a pince. A melléképületekben a németiség mezőgazdasági tevékenységéből származó szerszámaik, kellékeik és tárgyaik kerültek kiállításra.

2012-2013 idején egy TÁMOP pályázatnak köszönhetően a tájház vezető irányításában létrejött a kreatív és múzeumpedagógiai foglalkozások gazdag választéka. A programok a himesi német kultúra elemeinek megőrzésére összpontosul, oly módon, hogy az értékrendszer felhasználásával segítsék a fiatalok tehetségének a kibontakozását, fejlesztve a kreativitásukat és erősítsék a közösségbe való tartozás érzését. A TIOP 1.2.-09 pályázat segítségével ideális körülményeket teremtettek a foglalkozások zavartalan lebonyolítására. A tematikus programokat a helyi kézműves mesterek, önkéntes segítők és pedagógusok vezetik. A kreatív foglalkozások zöme a kézművességhez kapcsolódik:

- a) *fazekasság*: a foglalkozás a helyi fazekasság több évtizedre visszatekintő múltját eleveníti fel, a hagyományos himesi terrakotta edényeket, a vajszínű alapon kék és zöld színnel díszített tárgyakat készíthetnek a résztvevők.
- b) *kovácmesterség*: a hajdani Himesházán több kovácmester is dolgozott, azonban az idő múlásával az utánpótlás hiánya és a megnövekedett költségek miatt a mesterség eltűnt a település kínálatából. A foglalkozás során a gyerek látványos kovácsbemutatón vehetnek részt, ahol megismerhetik a munkafolyamat főbb lépéseit és technikáit.
- c) *bőrmesterség*: a diákok bőrfeldolgozásával kapcsolatos ismeretanyagát bővítő program nagy hangsúlyt fektet a lószerszámok és nyergek készítésének tudásátadására.
- d) *takács, textiles foglalkozások*: a takács mesterség rejtjelmeit mutatja be a foglalkozás.
- e) *néptánc*: a foglalkozás központjában a helyi német néptáncok bemutatása és megszerettetése a gyerekekkel. A jellegzetes tánclépéseken túl a résztvevők számos német gyerekjátékot, verseit, kiszámolót és népdalt is megismerhetnek.

Az említett programokon kívül a tájházba érkező csoportok számára múzeumpedagógiai foglalkozásokat is kínálnak. A mozaikszerűen összeállított program minden esetben egy szakmai tárlatvezetéssel kezdődik és ezt követően a csoport igényei alapján különböző tematikus programokkal folytatódik (6. táblázat):

6. táblázat: Himesházi Német Tájház múzeumpedagógiai foglalkozásai

Program neve	Program leírása
Tiszta szoba díszei	A tiszta szoba sajátos díszítő eleme a papírvirág, így a csoport tagjai elsőként papírvirágok funkcióját és felhasználásról hallgathatnak egy rövid tájékoztatást, majd közösen elkészítik a saját virágjaikat.
Mintakendő	A foglalkozás témája a mintakendő készítés folyamatának az ismertetése különös tekintettel a monogram fontosságára, majd a kiállításban látható monogramos kendőkkel kapcsolatos interaktív feladatokat oldanak meg és végezetül elkészítik a saját monogramjukkal hímzett apró kendőt.
Feliratos felvédők és törülközők	A program keretében a gyerekek betekintés nyernek a szöveges textíliák készítésének világába, kiváltképpen a színek és mintát jelentéstartalmába. A foglalkozás második felében a kiállítás darabjaihoz kötődő feladatokat oldják meg, majd kiadott mintákat hímezik.
A himesházi németek népviselete	A foglalkozás első felében a helyi német népviseletet ismerhetik meg a gyerekek, valamint a magát a népviselet fajtáit, részeit. Információkat, tanácsokat kapnak a ruhadarabok helyes viseléséről, tárolásáról és kezeléséről, ezzel segítik, hogy a gyerekek értékként tekintsenek a régi és esetleges saját népviseletükre. A program végén kézművesfoglalkozás keretében közelebbről is megismerkednek a képfestő anyaggal.
Hordozókendők és női sorsok	Az időszaki kiállításhoz kapcsolódó program a régen használt hordozókendők típusát és helyes használatát mutatja be, ahol a gyerekek játékos formában kipróbálhatják a használatukat.

Forrás: interjú alapján, saját szerkesztés, 2020

Mind a gyerekek számára összeállított tematikus programok, mind pedig a nagyközönség szórakoztatására megrendezett események hozzájárulnak az ún. élő tájház üzemeltetéséhez, melynek eredményeként az intézmény kiemelkedő szerepet kap a település kulturális életében.

Bechtold Sváb Tájház – Biatorbágy

A Budapeستől nyugatra fekvő Biatorbágy Pest és Fejér megye határán található. Az 1700-as évek végén letelepedett helyi némettség fontos szerepet játszik a település törtélmének alakulásában, valamint a város gazdasági és kulturális életében. A második tájház alapítási hullám idején a biatorbágyi némettség körében is felerősödött a múlt emlékeinek a megőrzésére és bemutatására szolgáló tájház létrehozásának gondolata. A helyiek összefogásának köszönhetően 2010-es évek elején megindult a tájház alapításának előkészülete. A Biatorbágyi Város Önkormányzata saját és pályázati forrásból megvásárolt egy hajdani sváb parasztházat, ahol a felújítást követően elindultak a gyűjtések, a restaurálások és a kiállítóterek berendezése. A Bechtold Sváb Tájházat végül 2016-ban adták át és azóta is a település kulturális életének egyik központjaként említhető. A tájház az ingatlan egykori lakóiról, a Bechtold családról kapta a nevét, akik a 20. század első felében lakták az ingatlant. A család mezőgazdasággal, állattartással foglalkozott, illetve volt egy szikvízüzemük, melynek emlékét a tájházban kiállított eredeti emblémával ellátott szódásüveg őrzi. A II. Világháború idején a családfőt

behívták katonai szolgálatra, majd a fronton orosz fogságba esett. Ez idő alatt a felesége és három gyermeke a szüleihez költöztek. Egy bombatámadás következtében elhunytak a gyermekek és az édesanyjukat 1946. februárjában a település többi német lakosával együtt kitelepítették. Bechtold János a hazatérését követően felesége után ment Németországba, így az utódok nélkül maradt család rokonaira szállt az épület és a gazdaság tulajdonjoga.

Biatorbágy új közösségi épülete ad otthont a helyi németiség gyűjteményének. A lakóépületben a tárgyakból berendezték a korhű tiszta szobát, konyhát és a lakószobát. A bútorzat és a használati tárgyak mellett fotó és dokumentumkiállítás is várja a látogatókat, akik számtalan egykori népviseletet viselő gyermek, családi, esküvői és katonai képeken túl német és magyar nyelvű dokumentumokat (pl.: anyakönyvi kivonatok, iskolai bizonyítványok, pénzügyi jelentések) is megtekinthetnek. A lakóépület mellett a régi pince előterében épült egy nagy fedett, nyitott színpad, mely lehetőséget ad a közösségi események megszervezésére és lebonyolítására.

A tájház vezetőségének célja a németiség értékeinek megismertetése mellett a hagyományok megőrzése oly módon, hogy azokat nem szimpla bemutatók formájában reprezentálják, hanem a helyi közösség mindennapjainak részévé váljon. Ennek érdekében tavasztól-őszig terjedő időszakban hagyományörző programokat szerveznek, melynek a színpad és a tájház külön terme ad otthont. Az eseményeket két nagy csoportra oszthatjuk. A hagyományokhoz és az ünnepekhez kapcsolódó gyerekfoglalkozások célközönsége elsősorban a helyi iskolák tanulói. A Ritmann Pál Német Nemzetiségi Általános Iskola mind a 18 osztályának tanulói minden év őszén a német projekt hét keretében felkeresik a tájházat és részt vesznek a különféle tematikájú foglalkozásokon. A programok témakörei szorosan illeszkednek a korosztályok tanóráinak (pl.: technika, honismeret, környezet, történelem) tematikájához. A Czuczor Gergely Katolikus Általános Iskola tanulói körében kedvelt az októberben megrendezésre kerülő szüreti tematikus nap, ahol a gyerekek megismerhetik és kipróbálhatják a szürettel kapcsolatos munkákat. A tanulók kisebb csoportban advent időszakában a karácsonyi kézművesfoglalkozásokon vehetnek részt. Nyári szünet idején a németiség értékeit megőrkítő rajztábor keretében látogathatnak el a gyerekek a tájházba. A nagyközönség számára a közösségi ünnepekhez kapcsolódó zenés-táncos rendezvényeket szerveznek. Az elmúlt években már kialakult egy rendezvénynaptár, így a vendégek már előzetesen informálódhatnak a programokról. Különösen kedvelt program a havi rendszerességgel megszervezett Sváb Polkadélutánok.

A 2020 tavaszán megjelenő COVID-19 világjárvány okozta járványügyi korlátozások miatt a Bechtold Sváb Tájház – az összes kulturális intézményhez hasonlóan – ideiglenesen bezárta kapuit. Azonban a vezetőség igyekezett alkalmazkodni a helyzethez és továbbra is fenntartani az érdeklődést a tájház iránt. A kiállítóterekről készült panoráma képek segítségével a látogatók virtuális körbe járhatják a tájházat. A gyermekek számára rajzversenyt hirdettek „Otthon vagyunk, otthon játszunk” címmel. A beérkező rajzokat közzétették a tájház honlapján található galériában, ezzel is aktívan tartva a honlapot. A Sváb polkadélutánokat is áthelyezték az online térben, a sváb fúvószenekar műsorát a helyi tévécsatorna, a Völgyihíd tv közreműködésével jutatták el az otthonokba (Steiner , 2020).

A tájház értéket teremtett a helyi német közösség és a biatorbágyi lakosság számára, hiszen lehetőséget biztosít a helyi közösség bemutatkozására, az ismertségük növeléséhez és a kapcsolatrendszerük kibővítéséhez. A tájház a hagyományokon alapuló tudás átadásának színtere, mely létrehozásával és életben tartásával közelebb kerülhetnek egymáshoz a különböző generációk képviselői (Steiner , 2020).

10. Vendégkörfelmérés a tájházak funkcionális működésének tükrében

A tájházakat érintő paradigmaváltás egyik kiindulópontja a keresleti trendek átalakulása. Az élményorientált vendégkör megjelenésével megváltozott a látogatók motivációja és a kulturális szükséglete. Éppen ezért a kutatás során a kínálati oldal vizsgálatán túl nagy hangsúlyt kapott keresleti oldalon megjelenő új igények feltérképezése. A kérdőíves felmérések eredményeként visszajelzést kaptam látogatók motivációjáról, kulturális szokásairól, valamint az újonnan összeállított kiállítások, programok és foglalkozások sikerességéről.

10.1. Lakossági kérdőíves felmérés és eredményéinek értékelése

A lakossági kérdőíves felmérés célja a tájházakat látogatók érdeklődési körének, szokásainak és a kulturális szükségleteinek feltérképezése, valamint megismerése volt. Mindemellett fontos, hogy visszajelzést kapjunk a látogatások során szerzett tapasztalatokról, mely igazolja a kínálati oldalon zajló funkcióbővítés, a tájházak múzeumprofiljának átalakulásának eredményességét.

A vendégkörfelmérés online módon zajlott 2019 nyarán. A látogatók elérése a turisztikai szervezetek (Tourinform, TDM), a tájházakat üzemeltető települések és a szakmai szervezetek (Magyarországi Tájházak Szövetsége, Magyarországi Tájházak Központi Igazgatósága) oldalain keresztül történt. A felmérés keretében összesen 351 kitöltés érkezett, melyben 347 lekérdezés volt értékelhető (7. táblázat).⁷ A válaszadók jelentős többsége a női nemhez tartozik, amely elsősorban az internethasználattal és a magasabb válaszadási hajlandósággal magyarázható. A megkérdezettek korcsoportos eloszlását tekintve magas arányban jelenik meg a 30-49 év közötti korosztály, melynek következtében a kitöltők többsége rendelkezik diplomával és érettségi bizonyítvánnyal. A felmérésben résztvevők több mint 70%-a városi környezetben él. A legtöbb kitöltés Pest megyéből (15,8%), Somogyból (15,3%) és Hajdú-Bihar megyéből (14,9%) érkezett (13. melléklet).

⁷ Jelen felmérés eredményének kiértékelését követően a kutatási terv alapján személyes lekérdezés formájában történt volna a látogatók megkérdezése a tájházak eseményein, azonban a COVID-19 világjárvány miatt bekövetkezett korlátozások értelmében 2020 tavaszán a tájházak bezárták kapuikat, ezért a felmérés kibővítésére nem volt lehetőségem.

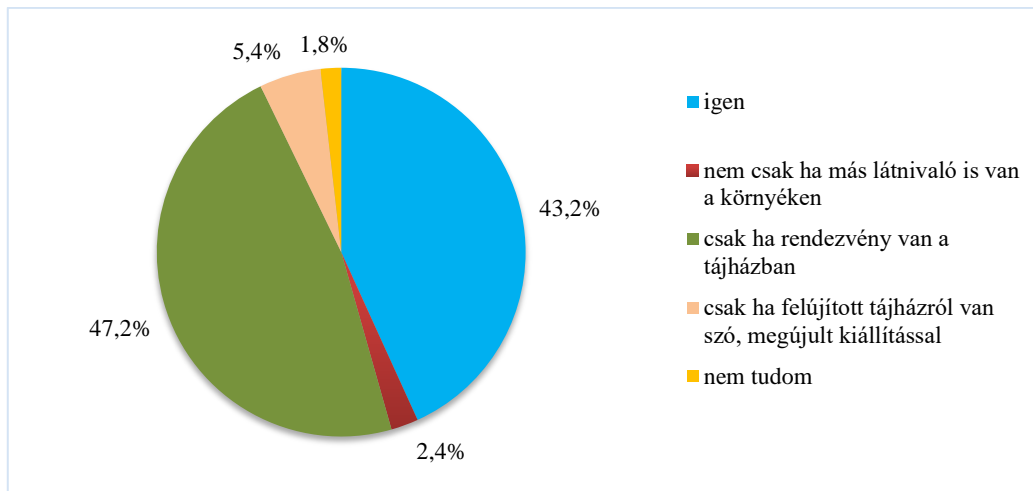
7. táblázat: Lakossági kérdőív válaszadóinak demográfiai jellemzői

Demográfiai jellemző	Válaszadók összetétele
Nem	nő: 78,5% férfi: 21,5%
Életkor	18 év alatti: 1,8% 18-29 év között: 15,4% 30-49 év között: 37,5% 50-65 év között: 30,8% 66 év felett: 14,5%
Legmagasabb iskolai végzettség	általános iskola: 1,8% szakmunkás bizonyítvány: 6,3% érettségi: 33,8% diploma: 55,6% doktori fokozat: 2,4%
Településtípus	főváros: 9,2% megye jogú város: 20,1% város: 40,5% falu: 30,2%

Forrás: saját felmérés alapján saját szerkesztés 2019

A felmérésben résztvevők 73%-a többször is járt már tájházban, további 17% a rendszeres tájházlátogatók közé tartozik. Mindössze 4%, aki egyáltalán nem járt még tájházban, de a válaszadások alapján a közeljövőben tervezik a felkeresését (14. melléklet). Ennek tükrében megállapítható, hogy a megkérdezettek rendelkeznek a további kérdések megválaszolásához szükséges ismeretekkel és tapasztalatokkal. A felkeresett tájházak nemzetiségi eloszlását tekintve a rangsor élén természetesen a magyar népi kultúrát bemutató tájházak állnak. A második helyen a német tájházak szerepelnek, közel 50%-os arányban, ezt követi a szlovák (30%), majd a horvát (16%) és román (16%) (15. melléklet). A következő kérdésblokk a vendégek motivációjának a feltérképezésére összpontosult. A beérkező válaszok alapján a kitöltők 43,2%-a útra kelne egy tájház meglátogatásáért, illetve további 47,2% csak abban az esetben keresi fel a tájházat, ha ott épp valamilyen rendezvény van. Egy újonnan összeállított kiállítás megtekintése csupán 5,8% számára jelent motiváció az utazása során (31. ábra).

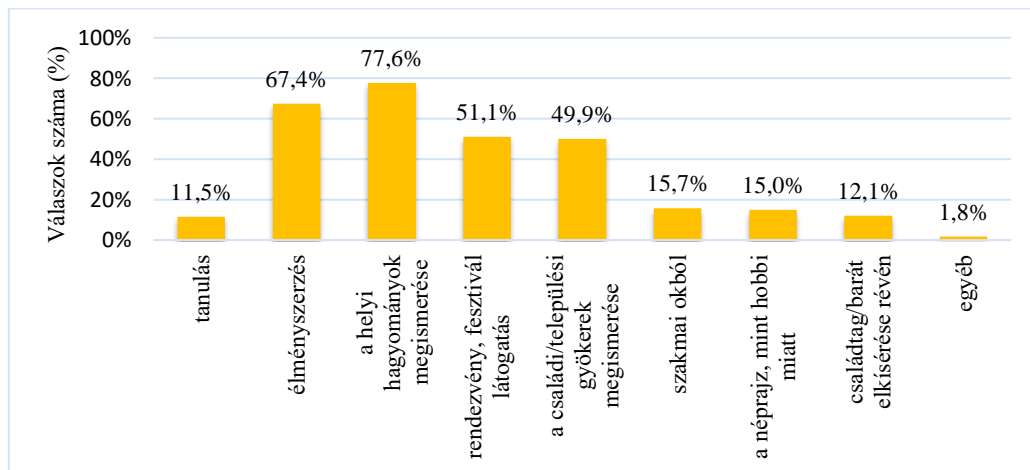
31. ábra: Útra kelne Ön egy tájház meglátogatásáért?

Forrás: saját felmérés alapján saját szerkesztés 2019

Általánosságban elmondható, hogy a tájházak látogatóinak fő motivációja az adott település hagyományainak a megismerése (77,6%) és az ehhez társítható élményszerzés (67,4%) (32. ábra). A szellemi örökségek mellett a tárgyi emlékek - beleértve a dokumentumtár gyűjteményét – is megjelenik a motivációk között, hiszen a tájházban őrzött néprajzi kincsek hozzájárulnak a családi gyökerek felkutatásához, megismeréséhez. Az elmúlt években megkezdődött profilváltás eredményeként a tájházak folyamatosan bővülő programkínálattal várják a vendégeket, melynek sikerességét jelzi, hogy a megkérdezettek többsége (51,1%) a rendezvények felkeresése céljából látogat el a tájházba. A tanulás, mint a látogatás célja a kitöltők 11,5%-ának jelent motivációt.

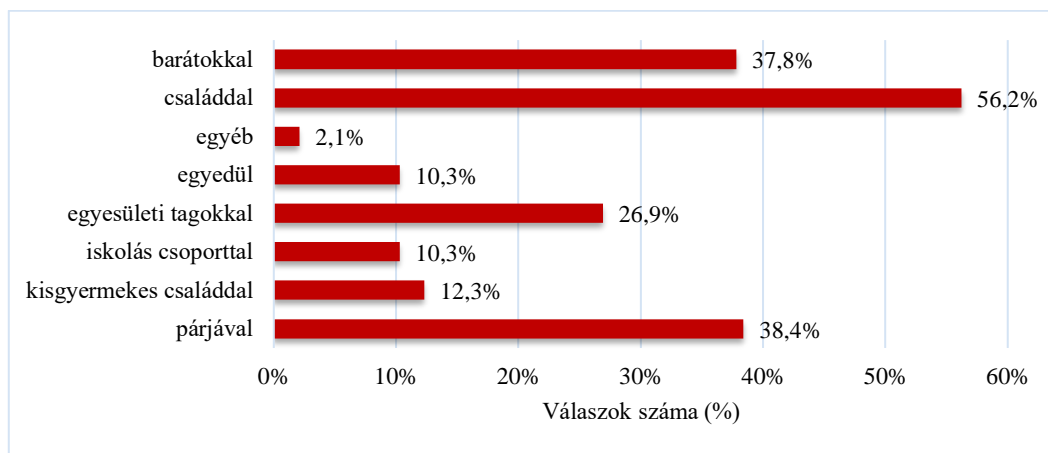
32. ábra: Milyen céllal látogat el egy tájházba?

Forrás: saját felmérés alapján saját szerkesztés 2019

A tájházlátogatás alapvetően közösségi eseményként értelmezhető, hiszen a felmérésben résztvevők döntő többsége társasággal (családdal 56,2%, párjával 38,4%, barátokkal 37,8%) látogat el a tájházba. Az egyedül érkezők aránya jóval kevesebb, csupán 10,3% (33. ábra). A különféle egyesületek (elősorban hagyományörző, kézműves) tagjai is előszeretettel látogatják a tájházakat, továbbá a gazdag programkínálatnak köszönhetően a kisgyermekes családok is megjelennek a vendégösszetételben.

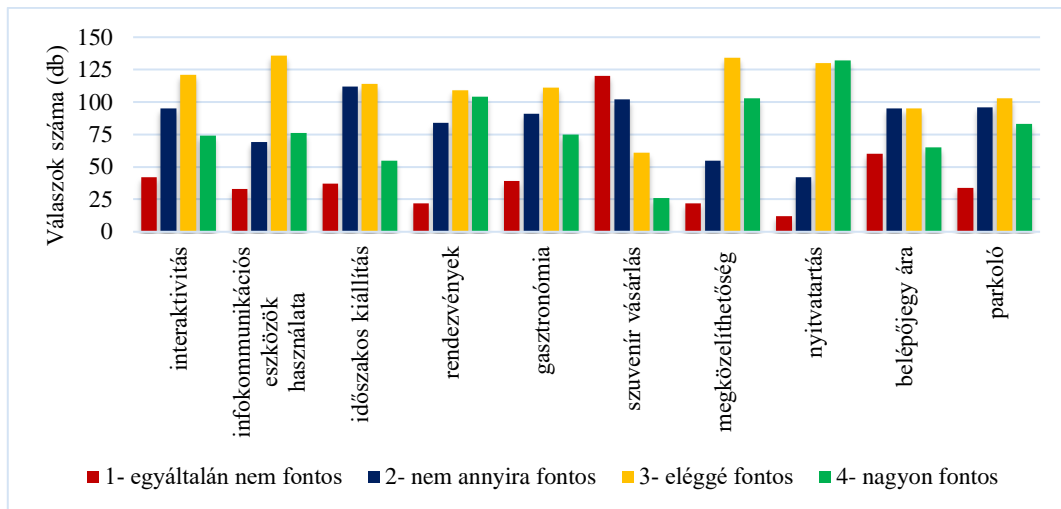
33. ábra: Jellemzően kivel látogat el egy tájházba?

Forrás: saját felmérés alapján saját szerkesztés 2019

A kérdőíves felmérés harmadik egységében a látogatók igényeinek a feltérképezése került előtérbe. A válaszadók skálás megkérdezés formájában adtak visszajelzést az általuk fontosnak vélt szolgáltatásokról. A tájházban megtekinthető kiállításokkal kapcsolatosan kiemelt fontosságú az infokommunikációs eszközök használata, valamint az interaktív módszerek alkalmazása (34. ábra). Az időszakos kiállítás kevésbé fontos a kitöltők számára. Ugyanakkor a programkínálatban szereplő rendezvények száma és összetétele erőteljes látogatóösztönző hatásként jelenik meg. Számos tájház kínálatában csupán korlátozott módon jelenik meg a helyi gasztronómiára épülő ételkínálat, azonban a megkérdezettek többsége ezt pozitívan értékeli. A szolgáltatások mellett lényeges kérdés a tájház nyitvatartási ideje és a megközelíthetősége, valamint az ebből eredő parkolási lehetőségek. Azonban a belépőjegyek ára nem tekinthető mérvadónak a tájházak felkeresése során. A felmérésben résztvevők véleménye alapján a szuvenir vásárlási lehetőség egyáltalán nem fontos a tájházak tekintetében.

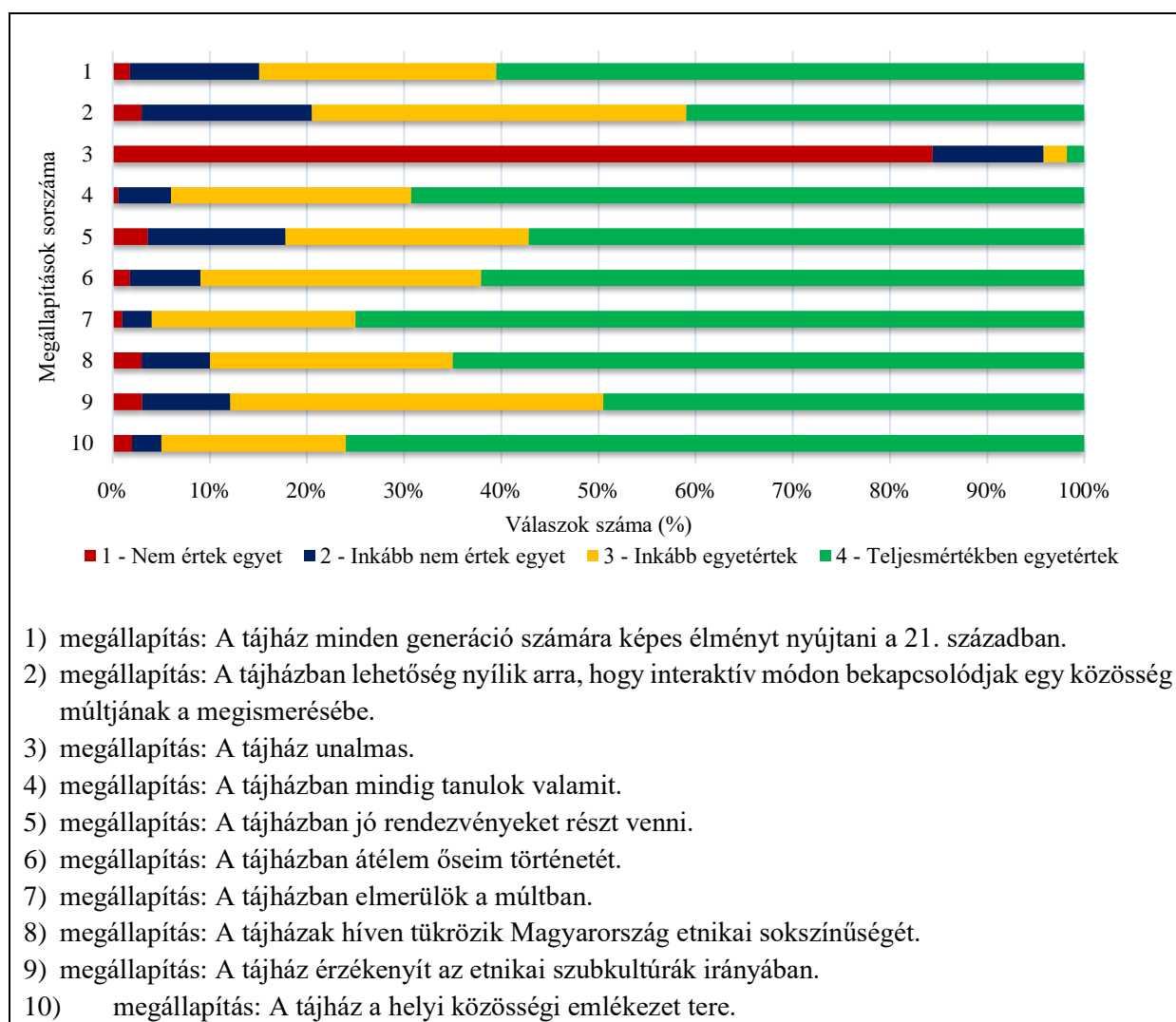
34. ábra: Az alábbiak mennyire fontosak az Ön számára egy tájház meglátogatásakor?

Forrás: saját felmérés alapján saját szerkesztés 2019

A 35. ábra látható megállapítások elsősorban a tájházak által kiváltott érzelmi interakciók felmérésére összpontosult. Az előre összeállított megállapítások felével a kitöltők >50%-ban teljes mértékben egyetértettek, miszerint a tájház múltidéző, a helyi közösség emlékezet tere, új ismereteket és valódi élményt nyújt a látogatói számára. A megkérdezettek szívesen vesznek részt a tájházban megrendezésre kerülő eseményeken, ezzel is alátámasztva a széleskörű programkínálat fontosságát. Azonban az interaktivitással és az etnikai szubkultúrák iránti érzékenyítéssel már megoszlanak a visszajelzések. A válaszadók csupán 41%-a gondolja úgy, hogy a tájházakban lehetőség van bekapcsolódni a nemzetiség múltjának megismerésébe. Ebből látható, hogy a német tájházak körében még eltérő mértékben jelentek meg a kereslet új igényeinek a kielégítésére létrehozott programelemek. A köztudatban élő negatív sztereotípa, miszerint a tájház unalmas elmúlóban van, hiszen a kitöltők 84%-a nem ért egyet ezzel a jelzővel.

35. ábra: Válaszadók véleményének eloszlása

Forrás: saját felmérés alapján saját szerkesztés 2019

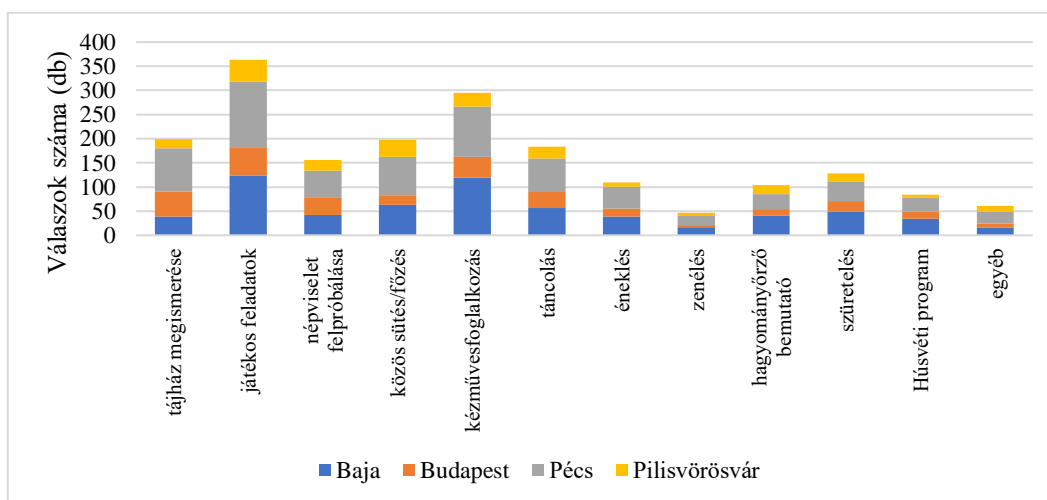
10.2. Tanulói felmérés

A tájházak minden korosztály számára érdekességet, új ismeretanyagokat nyújtanak. A kézművesfoglalkozások segíthetnek a kisebb gyermekek finommotorikus mozgásának fejlesztésében, emellett bővíthetik a német szókincsüket, a nagyobb tanulók pedig elmélyíthetik az iskola tantárgyak tudásanyagát (Vass, 2020).

A nemzetiségi oktatásban résztvevő tanulóktól visszajelzést kaptam, hogy mennyire hasznos számukra a sváb tájházak felkerése, valamint a nemzetiségi kultúrára épülő múzeumpedagógiai foglalkozáson való részvétel. A felmérésben összesen 4 német nemzetiségi iskola, 402 tanulója vett részt. A kérdőív kitöltése 2020 tavaszán, a COVID-19 világjárvány miatt online formában, az osztályfőnöki óra keretében, tanári felügyelet mellett zajlott.

A megkérdezettek 81%-a járt már tájházban, akik többnyire (73%) az iskola által szervezett programok alkalmával az osztálytársaikkal látogattak el a múzeumba. Több tanuló a családjá és csoporttársainak (zenekar, tánc, énekkar) társaságban is megfordult már az intézményekben. A 36. ábra láthatóak azok a tényezők, melyek a leginkább tetszettek a tanulóknak a tájházban eltöltött idő során. A legtöbben a játékos feladatokat, a kézművesfoglalkozásokat és a közös sütés-főzést tekintették a legélvezetesebb programnak. Ezt követően a népviselet felpróbálása és a hagyományőrző programok következnek a kedveltségi rangsorban. Az utóbbi legtöbbször közös táncolás, éneklés és zenélés formájában jelenik meg. A tematikus események közül a szüretelést emelték ki a tanulók. A húsvéti népszokásokhoz és az adventi időszakhoz kapcsolódó programra érkezett a legkevesebb válasz, amely elsősorban azzal magyarázható, hogy ezen események nem érhető el az összes tájház programkínálatában.

36. ábra: Nemzetiségi tanulók által kedvelt programok a tájházban

Forrás: saját felmérés, 2020

A kutatásban résztvevő tanulók az előre megadott jelzők erősségének megadásával értékelték a tájházban szerzett élményeket. A beérkező válaszok alapján megállapítható, hogy a tájházra érdekes és izgalmas helyszíneként gondolnak, ahol a játékos és tanulságos élményekkel gazdagodnak a tanulók. A megkérdezettek részben vagy egyáltalán nem értettek egyet azzal, hogy a tájház unalmas és eseménytelen (8. táblázat).

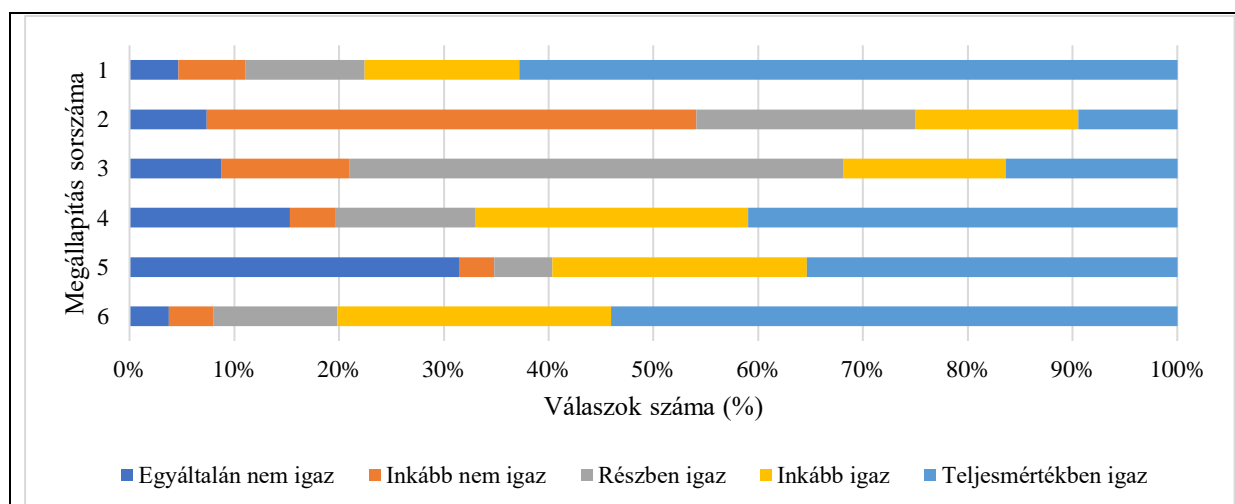
8. táblázat: A tájházzal kapcsolatos jelzők erőssége a nemzetiségi tanulók válaszai alapján

	érdekes	izgalmas	unalmas	tanulságos	játékos	eseménytelen	valóságos
Baja							
Budapest							
Pécs							
Pilisvörösvár							
Jelmagyarázat	1 - egyáltalán nem	2 - inkább nem	3 - talán	4 - inkább igen	5 - teljes mértékben igen		

Forrás: saját felmérés, 2020

A tanulók értékelték az előre megadott állítások helyességét a saját véleményük és tapasztalataik alapján. A 37. ábra alapján elmondható, hogy a tanulók kedvelik a tájházban a foglalkozásokat, valamint szeretik az ott tartott tanórákat. A válaszadók 50%-a szeretne több alkalommal ellátogatni a tájházba és a lehetőségekhez mérten több tematikus programon, foglalkozáson részt venni. A más nemzetiségek értékeinek a megismerésére való hajlandóság már nem ilyen egyértelmű, mivel a tanulók által megjelölt válaszok között arányosan oszlanak el a negatív, a semleges és a pozitív válaszok. A megkérdezettek egyetértenek abban, hogy a tájház által nyújtott autentikus környezetben könnyebben tanulnak a diákok, valamint az itt szerzett tudás nagymértékben segíti őket az adott nemzetiség anyanyelvének az elsajátításában.

37. ábra: Nemzetiségi oktatásban résztvevő tanulók véleménye

1. megállapítás: Jobb a tájházban tanulni, mint az iskolában/otthon.
2. megállapítás: Szeretnék többet menni az iskolával a tájházba.
3. megállapítás: Szeretnék több foglalkozáson részt venni a tájházban.
4. megállapítás: Szeretnék más nemzetiségű tájházakat is megismerni.
5. megállapítás: Könnyebben tanulok a tanteremben/otthon, mint a tájházban.
6. megállapítás: A tájházban tanultak segítenek a nyelvtanulásban.

Forrás: saját felmérés, 2020

Összeségében elmondható, hogy a tájházak nemzetiségi oktatásba való becsatornázása, valamint a meglévő együttműködések erősítése megalapozhatja a látogatók számának stabilitását és növelését, s egyben lehetőséget nyújthat a tájházak programkínálatának kiszélesítéséhez. A korosztályokra lebontott múzeumpedagógiai foglalkozások eredményességét bizonyítja a kutatás során lefolytatott kérdőíves felmérés, miszerint a nemzetiségi oktatásban részvevő diákok előszeretettel látogatják a tájházakat és vesznek részt különféle tematikus foglalkozásokon, ahol autentikus környezetben ismerkedhetnek meg a nemzetiségek értékeivel, hagyományaival, a mindennapi életben használt tárgyaikkal és nem utolsósorban gazdagíthatják a nemzetiségi nyelvismeretüket.

11. Következtetések

Napjaink turisztikai piacán egyfajta trendváltás figyelhető meg, miszerint a korábbi attrakcióorientált kereslet motivációját felváltja az élményszerzés igényének a kielégítése. Az élményorientált turisztikai kereslet körében előtérbe kerültek a lokalitást, a társadalmi értékrendszert, az autentikus szokásvilágot tolmácsoló attrakciók és programok, melyek az egyén tudástárának bővítésén túl valódi élményt biztosítanak a látogató számára. A keresleti motiváció megváltozásának hatására a figyelem fókuszpontjába került a kulturális turizmus nemzetközi trendekhez (pl.: multigenerációs utazások, „meet the locals”, személyre szabottság, slow turizmus stb.) illeszkedő elemei. Ide sorolható például egy adott desztinációban élő népcsoport kulturális sajátosságainak a megismerése, legyen szó akár szellemi akár épített örökségről.

Az idő múlásával megjelenő modernizáció hatására az ezeréves kultúra sokszínűségét eredményező népi szokásvilág hazánk egyik legféltettebb kincsévé vált. A 20. század viharos eseményeinek elmúlásával és a nemzetiségi jogok korlátozásának megszűnésével a rendszerváltást követően felerősödött a nemzetiségi identitástudat. A németiséget érő stigmatizáció és kényszermigráció ellenére a 2011. évi népszámlálás eredményei alapján jelenleg a hazai svábság az ország második legnépesebb nemzetisége. A nemzetiségi hovatartozás felvállalásának térhódítását várhatóan a 2022. évi népszámlálás eredményei is igazolják. A rendszerváltás mérföldkőnek tekinthető a német nemzetiség életében. Az 1993. évi nemzetiségi jogokról szóló törvény jogi keretrendszerrel biztosított a nemzetiségek számára az anyanyelvi oktatás újraindítására, az érdekképviseleti szervezetek megválasztására, valamint a kulturális értékek védelmében fontos szerepet játszó civil szervezetek megalapítására. A primer kutatás keretében végzett interjúk eredményeként elmondható, hogy a hazai németiség újjáéledése a nemzetiségi önkormányzatok megalapításával vonható párhuzamba. Továbbá a pályázati források megjelenésével, hiszen a szervezetek anyagi forrás támogatása hozzájárult a magyarországi németiség hagyományörzéséhez.

Véleményem szerint az elmúlt 30 év a hálózatosodás mellett a bizalomépítésről és az értékmentésről szólt. A nemzetiségi önkormányzatok és a civil szervezetek megalakulásával létre jött egy olyan országos lefedettségű szervezeti *hálózat*, mely biztosítja a németiség számára az érdekképviseletet, információkat szolgáltat a különféle pályázati lehetőségekről, koordinálja a szakmai előrehaladást, elősegíti a közösségek kapcsolatépítését és nem utolsósorban kapcsolatot teremt az anyaország szervezetivel. A szervezetek aktivitásának és lokálpatrióta

munkájának köszönhetően az ezredfordulóra eltörölték a sváb jelzőre ragasztott negatív jelentéstartalmat, felhívták a figyelmet az identitástudat fontosságára, a német származás felvállalására. Látva a sváb származás felvállalását támogató intézkedéseket, az anyanyelvi oktatás újraindítását, a hagyományőrző programok gazdag kínálatát, a közösség tagjaiban újraépült az a *bizalmi faktor*, melynek köszönhetően a magyarországi németek a történelmi múltuk ellenére mára szabadon és büszkén felvállalják a sváb gyökereiket. E tendencia nem csak a népszámlálási adatokban mutatható ki, hanem a nemzetiségi oktatásban részesülő tanulók számában, a kulturális csoportok aktivitásában és a német kötődésű események látogatottságában, noha a turisztikai kereslet ezen része többnyire a láthatatlan turizmus arányát erősíti. A II. Világháborút követő politikai elnyomás nem csak jogi, hanem kulturális szempontból is jelentős károkat okozott a németiség történelmében. Az erőteljes asszimilálódás hatására a városi környezetben – különös tekintettel a főváros agglomerációs településein – feledésbe merültek a tradíciók, a felújítások révén eltűntek a sváb építészeti kultúra stílusjegyei, berendezési és használati tárgyai. Azonban a '90-es években már felismerték a régmúlt idők lenyomatának emlékeit és a lelkes aktivisták elkezdték összegyűjteni a padlások mélyéről a korabeli bútorokat, eszközöket, ruhadarabokat, az önkormányzatok megvásároltak egy még éppen maradt sváb parasztházat, majd az enteriőrök berendezését követően megnyitották a német tájházak kapuit. A korai felismerés és az összefogás eredményként történő *értékmentes* reprezentálja a németiség múltját a jövő generáció számára. A vidéki térségekben is megfigyelhető az értékmentés folyamata, azonban a falvakban nem a drasztikus gyorsaságú asszimilálódás okozza a legnagyobb problémát, hanem a munkalehetőség hiányából fakadó magas elvándorlás. Az előregedő településeken sorra növekszik a lakatlan ingatlanok száma. Az üresen álló sváb parasztházakra a következő jövőkép jellemző: új funkciót kapnak (nyaraló/hétfélig ház), bekapcsolódnak a falusi turizmusba (szálláshely, foglalkoztatói tér, kulturális attrakció, múzeum), külföldi tulajdonba kerülnek vagy hasznosítás nélkül maradnak, ezzel csorbítva a település arculatát. A vidéki térség értékmentésére sikeres példa Feked, Kisújbánya, Ófalu, Vértestolna, Császártöltés, Ganna, Dunabogdány vagy éppen Szár. Összegzésképpen megállapítható, hogy a városi közegekben többnyire a német kultúra szellemi örökségei maradtak fent, míg egyes vidéki településeken kiegészülnek épített örökség elemeivel. A németiség jövőképét tekintve egyetértek Schmidt Zoltán szavaival, miszerint *„a jelenlegi rendszer fenntartható, hiszen az önkormányzatok rendelkeznek egy minimális tőkével, amit a pályázati forrásokból ki lehet bővíteni, ezzel biztosítható a szükséges kiadások a civil szervezetek számára. Tehát mind kulturális mind pedig intézményi vonalon pozitívként zárhatjuk az elmúlt 30 évet, azonban úgy gondolom, hogy a legnagyobb és egyben*

legelkesítőbb változásként a magyarországi német, a sváb nyelv elfeledését kell kiemelni. Úgy gondolom, hogy magyarul beszélő német nemzetiségi kultúrát őrző nemzetiségről kell beszélnünk az elkövetkezendő 50-100 év tekintetében”.

Egy-egy népcsoport, nemzetiség vagy hagyományőrző közösség fennmaradásához és aktivitásához nélkülözhetetlen egy olyan szervezeti háttér felállítása, mely munkájával hozzájárul a közösség összefogásához és biztosítja a szükséges feltételeket a tradíciók megőrzéséhez. A nemzetiség legfőbb koordináló szervezete egyértelműen a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata (LdU). Azonban a helyi és regionális nemzetiségi önkormányzatok, valamint civil szervezetek turisztikai szempontból nagyobb hangsúllyal bírnak, mivel a rendezvényszervezés feladatkör javarészt itt összpontosul. E téren az LdU támogatói háttérszervezetnek tekinthető, mely anyagi források biztosításával támogatja az események megrendezésének lehetőségét. A 406 bejegyzett német önkormányzat lefedi a német lakta tájegységeket, így megállapítható, hogy az összesen olyan településen megalakult már az évek folyamán a német önkormányzat, ahol kiemelkedő a sváb lakosok száma és kulturális aktivitása. A felmérésben részvevő 168 önkormányzat válasza alapján általánosságban elmondható, hogy a helyi szervezetek jelentik a kulturális élet motorját a településeken. A rendelkezésre álló anyagi kapacitáshoz mérten támogatják a kultúrcsoportokat, hagyományőrző eseményeket szerveznek a tematikához illeszkedő helyszínen (művelődési ház, könyvtár, templom, tájház, közterület), ezzel hozzájárulva a település vonzerejének növeléséhez. Emellett sok esetben bekapcsolódnak a nemzetiségi oktatási intézmények fenntartásába, valamint irányításuk alá tartozik a tájház és egyéb közösségi terek üzemeltetése. Az önkormányzat elválaszthatatlan partnerei a civil szervezetek. Közvetlen módon ezen szervezetek feladatai közé sorolható a hagyományok felidézése és ápolása és a tánccsoportok/zenekarok/énekkarok/egyéb közösségek szervezési feladatainak a koordinálása. Részt vesznek az események szervezési és lebonyolítási fázisában, műsorukkal gazdagítják a kulturális programokat. E két szervezeti forma tagjainak összefogásának és együttes munkájában rejlik a sváb szellemi értékek turisztikai hasznosításának sikeressége.

Meglátásom szerint az országos lefedettségű nemzetiségi civil szervezetek turisztikai szempontból kedvező koncepció alapján szervezik az eseményeiket. Alapjában véve egy fix programnaptárral rendelkeznek, azonban az eseményeket minden évben más-más helyszínen, a helyi közösség közreműködésével rendezik meg. Ebből adódóan a közösségépítésen túl olyan települések számára is lehetőséget nyújthatnak a turisztikai piacon való megjelenésre, melyek nem feltétlenül rendelkeznek kimagasló turisztikai potenciállal. A visszajelzések alapján a

kisebbségi településeken (pl.: Véménd, Somberek, Szendehely, Szár, Pusztavám) megrendezett fesztiválok, találkozók, szakmai programok pozitív hatással vannak a falu (és környezetének) ismertségére, megítélésére és bevételi forrásainak növelésére. Ugyanakkor ki kell emelni, hogy statisztikai szempontból még a több 100 fős események látogatóinak többsége is egy napos kirándulónak számítanak, hiszen sok esetben lakóhelyükről szervezett utazás keretében érkeznek a rendezvényre és mivel nem vesznek igénybe szállást, nem jelennek meg az adott település turisztikai statisztikájában. Ennek háttérében a turisztikai infrastruktúra hiánya is jelentős szerepet játszik.

A nemzetiségi hagyományok bemutatásának és ápolásának egyik kiváló helyszíne a tájház. A helyi nemzetiség kulturális bázisaként értelmezendő tájház a szellemi és az épített örökségi elemek megóvásán túl központi szerepet játszik a nemzetiségi értékek megismertetésében és továbbadásában. Az itt látható állandó és időszakos kiállítások nagymértékben segítik a nemzetiségi önértékelés kialakulását és stabilitását. Ugyanakkor a muzeális intézményként/kiállítótérként működő tájházak is szembesülnek a megváltozott múzeumi követelményekkel, például a tárgyi helyett a látogatói fókusszal, az élményközpontú interpretációval, a látogatók érzelmi bevonódásának és társadalmi érzékenyítésének igényével (Schultz & Szeidl, 2019).

A primer kutatás keretében végzett felmérések összegzéseként és a saját tapasztalataim alapján arra a megállapításra jutottam, hogy a paradigmaváltás funkcionális átalakulást eredményezett a tájházak kínálatában. Egyrészt megerősítette a múzeumpedagógiai foglalkozások szükségességét és fontosságát. A tematikus foglalkozások során a tanulók testközelből is megismerhetik 1-1 használati tárgy működését, a különféle mezőgazdasági eszközöket és a hozzá kapcsolódó munkafolyamatokat. A tájházak többségében már kidolgozásra kerültek a tematikák, melyek nem csupán a német nyelv történetének és a kiállítási tárgyak megismertetésére fókuszálnak, hanem egyéb kiegészítő elemekkel is párosulnak, mint pl.: sváb ételek készítése, kézművesfoglalkozások, néptánc vagy népdal tanulás. Azon intézmények, melyek sokrétű programkínálattal rendelkeznek sok esetben a nemzetiségi oktatási intézménnyel való együttműködéseknek köszönhetően oktatói térenként funkcionálnak. A tanulói visszajelzések igazolták az autentikus környezetben való tudáselsajátítás eredményességét. Versenyelőnyben vannak azok a tájházak, amelyek német nemzetiségi oktatási intézmény közelében találhatóak, hiszen az óvodás és iskolás csoportok látogatásával viszonylag stabil vendégkörrel és látogatószámmal rendelkeznek. A paradigmaváltás okozta funkcióbővítés másik példája a rendezvénynapló kibővítése, vagyis a tájház, mint

rendezvényterként való funkcionálása. Véleményem szerint egy tájház rendezvénykínálatának összetettsége nagymértékben hozzájárul az intézmény sikerességéhez. Abból kifolyólag, hogy a múzeumi terek a régmúlt időket mutatják be a tájházak csak korlátozott módon tudják alkalmazni a múzeumi szférában megjelenő technológiai újításokat, fejlesztéseket. Éppen ezért felértékelődnek azok a kiegészítő elemek, amelyek növelik a látogatószámot és elégedettséget. A programkínálat összeállításánál szem előtt kell tartani, hogy a tájház megőrizze a hitelességét, tehát kizárólag olyan eseményeknek adjon otthont, melyek szorosan kapcsolódnak a német hagyományápoláshoz és szokásvilághoz. A kiállítóterek megóvása érdekében a programok többsége a tájház udvarán, vagy esetleg egy kimondottan rendezvényekre kialakított helyszínen kerülnek megrendezésre. Mivel a legtöbb német parasztház nagyobb méretű udvarral rendelkezik (utalva a mezőgazdasági múltra) kiválóan alkalmas kisebb-nagyobb események lebonyolításához. Továbbá a rendezvények hozzájárulnak a helyi lakosság nemzetiségi identitástudatának erősítéséhez, így tehát az adott település kulturális szerkezetében civil közösségi térként értelmezhetőek.

Annak tükrében, hogy tájházakat ért funkcióbővítés kiindulópontjának tekinthetjük a keresleti trendek megváltozását a jelen kutatás sarkalatos pontja a vendégkör elégedettségének a felmérése és a változások eredményességének a visszaigazolására irányuló kérdés megválaszolása. Összeségében megállapítható, hogy a német nemzetiségi tájházak kiegészítő attrakcióként jelennek meg a kulturális turizmus piacán. A tájházak felkeresése nem tekinthető elsődleges motivációnak a látogatók körben, azonban felmérésből egyértelműen látszik, hogy a rendezvények jelentősen megnövelik a látogatás hajlandóságát. A tájházak egyik fő célközönségét szolgáló nemzetiségi oktatásban résztvevő tanulók visszajelzései alapján a tájház kedvelt oktatási színtérnek tekinthető, hiszen az autentikus közeg segíti a diákok német népismereti tudásának bővítését és hozzájárul a német nyelv elsajátításához. A tanulók előszeretettel vesz részt különféle foglalkozásokon, ahol akár kézzel fogható élménnyel gazdagodnak. A fiatal generáció megítélésében elhalványulni látszik a tájházakkal kapcsolatos negatív sztereotípiák, miszerint a tájházak unalmasak és eseménytelenek.

Mindezekon felül úgy gondolom, hogy a német tájházak esetében megjelenő funkcióbővítések azon tájházak esetében tekinthető sikeresnek, ahol az anyagi háttér megfelelő humán erőforrással párosul. A tájházak egyik különlegessége a munkatársak személyes jelenlétében és az otthonosságban rejlik az ismertebb, populárisabb kiállításokat bemutató múzeumokkal szemben. A látogatók egyfajta időutazáson vehetnek részt a tájházak felkeresése során, részletesen megismerhetik a nemzetiség múltját. Ahhoz, hogy a látogató valódi

élménnyel zárja a látogatását nagyban hozzájárul a tárlatvezető felkészültsége, tudása, kommunikációs képessége és elhivatottsága. Meglátásom szerint a keresleti trendek átalakulásához illeszkedő új funkciók megjelenése és erősítése, valamint az ezekhez szükséges anyagi források és szakképzett, kellő ismerettel rendelkező munkaerő hiánya nem eredményezi az „élő tájház” kifejezés megszületését, mely további kérdéseket vett fel a tájházak jövőjét illetően.

Végezetül fontosnak tartom kiemelni, hogy a tájházak versenyképességének tekintetében nélkülözhetetlen a megfelelő kapcsolódási pontok kialakítása és erősítése a különféle piaci szereplőkkel. Véleményem szerint turizmusföldrajzi megközelítésből a tájházak termékcsoportokban való megjelenését három térbeli szerveződéssel lehet párhuzamba állítani. Egyrészt a kulturális és gasztronómiai töltetű tematikus utak, hiszen meglátásom szerint itt mutatható ki a legnagyobb potenciál. Számos tájház található kulturális töltetű tematikus út mentén, illetve környezetében, melynek kapcsolati tőkéje kevésbé került még kiaknázásra. A tematikus utak széles választékából a borutakat emelném ki, mivel a magyarországi németek szőlőművelés és bortermelés sajátosságai jelentős mértékben hozzájárult hazánk borkultúrájának kialakulásához. A borutak mentén működő tájházak felkeresése tovább erősíti az adott térség kultúrájának megismerését és az örökségi értékek bemutatását, mint pl.: Villány-Siklós vagy a Kékfrankos borút esetében. Második kapcsolódási pontként a turisztikai klasztereket tekinthetjük. Az egyik legnagyobb svábok által lakott területen, a Schwäbische Türkei területén működő tájházak esetében turisztikai csatlakozási pont az Örökségturisztikai és a Falusi Turizmus Klaszter. A tájházak örökségturizmus betöltött jelentősége vitathatatlan, továbbá a térség sváb települései kulcsfontosságú szerepet töltenek be a régió falusi turizmusába. Példaként említeném Nagynyárad, Kisújbanya, Mecseknádasd, Óbánya, Geresdlak, Szálka, Feked és Liptód települést, ahol a sváb kultúrára épülő falusi turizmus nem csak turisztikai fellendülést és ismertséget eredményezett, hanem kiegészítő bevételi forrást is jelent a falvak lakói számára. A harmadik kapcsolódási pont a már említett turisztikai szervezetek programkínálatában való aktív megjelenés. Ehhez azonban szükség van az ún. garantált programkínálat összeállításához a tájházakban, melyek előre egyeztetett időpontban, megfelelő paraméterek betartásával folyamatosan elérhetőek a látogatók számára. Viszont ehhez stabil szolgáltatói kapcsolatrendszerre és munkaerőre lenne szükség, melyek gazdasági vonzata már további problémákat vett fel. Véleményem szerint az említett három kapcsolódási pont erősítése, a termékcsoportok kialakítása és népszerűsítése jelentős mértékben növelné a magyarországi tájházak turisztikai potenciálját.

12. A kutatás további irányai

A disszertációban felvetett kutatói kérdések megválaszolásán túl mindenképpen szükségesnek tartom a témakör további kutatását és elemzését. Sajnálatos módon a COVID-19 világjárvány megjelenésével kutatás lezárásra kényszerült, mely az alábbi kutatási irányok megfogalmazását eredményezte:

- a német nemzetiségi tájházak állapotfelmérésének kiterjesztése, valamint a tájházak állapotát és hasznosítását értékelő mutató elemszámának bővítése,
- a funkcióbővítés keretében megjelenő új programelemek feltárása és értékelése,
- az „élő tájház” sikertényezőinek részletes felvázolása, mely példaként szolgálhat a még átalakulás előtt álló tájházak vezetői számára,
- a vendégkör elégedettségének lokális szintű felmérése, a visszajelzések számának növelése és leszűkítése egy-egy tájházra vonatkozóan,
- a német nemzetiség aktivitásán alapuló sváb kulturális magterületek kijelölése, lehatárolása és értékelése,
- a német nemzetiség turisztikai aktivitásának településföldrajzi összefüggései és a szociálgeográfiai alapfunkciókkal való összevetésének részletes vizsgálata.

Véleményem szerint a német nemzetiséggel kapcsolatos további kutatások gyakorlati megvalósításának érdekében érdemes lenne szorosabb együttműködéseket létrehozni hazai és anyaországbéli kutatóintézetekkel, mely tovább növelné a vizsgálatok eredményességét és nemzetközi ismertségét. Mindezekon felül megalapozottnak tartom egy összehasonlító kutatás lefolytatását, melynek keretében felmérésre és értékelésre kerülnek a Magyarországon élő nagyobb lélekszámú nemzetiségekhez kapcsolódó kulturális javak (tájházak, programkínálat stb.), melynek eredménye megalapozhatja, és egyben megerősítheti a magyarországi nemzetiségek pozicionálását. Bízom benne, hogy a disszertációban felvázolt kutatói kérdések megválaszolása kiindulópontként szolgál számos jövőbeli kutatás számára.

Köszönetnyilvánítás

Elsőként témavezetőmnek és mentoromnak, Dr. Aubert Antalnak szeretném kifejezni köszönetem és hálám az elmúlt években nyújtott szakmai iránymutatásért, segítségnyújtásért és tanácsokért. Úgy érzem a téma iránti elhivatottság közös szívügyünk, mely nagyban hozzájárult mind az egyetemi éveim mind pedig a doktori tanulmányaim alatt kapott biztatáshoz és támogatáshoz. Örömmre szolgált részt venni a közös kutatásokban, terepi felmérésekben, hazai és nemzetközi konferenciákon, valamint szakmai kirándulásokon. Továbbá szeretném megköszöni a lehetőséget, hogy csatlakozhattam a témavezetőm által koordinált „EFOP-3.6.2-16-2017-00017 – Fenntartható, intelligens és befogadó városi modellek” c. projekthez, melynek keretében anyagi és szakmai támogatást kaptam a terepi felmérésekre és szakmai megjelenésekre.

Köszönettel tartozom a Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földtudományok Doktori Iskola egykori és jelenlegi vezetőjének, Dr. Dövényi Zoltánnak és Dr. Geresdi Istvánnak, akik biztosították számomra a kutatás részeredményeimnek bemutatásához szükséges feltételeket. Ezenfelül köszönet illeti a Pécsi Tudományegyetem Doktorandusz Önkormányzatát, hiszen az elnyert ösztöndíjak révén számtalan terepi bejárásom volt szerencsém részt venni, melyek jelentős mértékben hozzájárultak a kutatás előrehaladásához.

Kiemelten szeretném megköszönni Horváth Andrea, Víg Balázs és Závodi Bence doktorandusz társaim kutatói éveim alatt nyújtott támogatását és bátorítását. Végezetül hálásan köszönöm testvéremnek és barátaimnak, hogy a tanulmányaim alatt mindvégig támaszt nyújtottak és motiváltak a kutatás sikeres elvégzésében.

Irodalomjegyzék

1. Ásványi, K. (2014). Kulturális turisztikai termékek, turisztikai attrakciók. In M. Jászberényi (szerk.), *A kulturális turizmus sokszínűsége*. (pp. 23-33). Budapest: Nemzeti Közzolgálati Tankönyv Kiadó.
2. Aubert, A., & Csapó, J. (2003). Unique Features of the tourist Attractions in Hungary's Historical Small Cities. In A. Aubert, & J. Csapó (szerk.), *Settlement dynamics and its spatial impacts = Siedlungsdynamik und ihre räumliche Wirkungen: 16-18th September, 2002 Szombathely*. (pp. 137-146). Pécs: PTE TTK Földrajzi Intézet.
3. Aubert, A., & Szeidl, K. (2016). Egy élhető nemzetiségi aprófalú: Liptód - A szabadidőfunkció a helyi társadalom aktivizálásában. *A falu, 2016. tél*, 37-48.
4. Aubert, A., Jónás-Berki, M., Szeidl, K., & Horváth, A. (2016). Nemzetiségi gasztronómia szerepe a Dél-Dunántúl turizmusában. In Z. Iváncsóné Horváth, & F. Darabos (szerk.), *“Turizmus és Innováció” VIII. Nemzetközi Turizmus Konferencia Tanulmányok*. (pp. 269-281). Győr: Széchenyi István Egyetem
5. Aubert, A., Horváth, A., Jónás-Berki, M., & Szeidl, K. (2017). A Dél-Dunántúl régió turizmusa 1990-2015 között: leszakadás és differenciálódás. *Közép-Európai Közlemények*, X. évfolyam 3. szám, 73-90.
6. Aubert, A. (1994). Etnikai csoportok a helyi társadalomban. *Földrajzi Közlemények*, 42., 131-144.
7. Aubert, A. (1997). Die Auswirkungen der Industrialisierung und des Systemwechsels auf die Siedlungs- und Lebensformen der Deutschen in Südosttransdanubien. In M. Fata (szerk.), *Lebensformen der Ethnien in Südwestungarn: Ergebnisse der Tagung des Instituts für Donauschwäbische Geschichte und Landeskunde in Tübingen vom 10. und 11. November*. (pp. 159-184). Simaringen: Jah Thorbecke Verlag.
8. Balassa, M. I. (1981). A tájházak muzeológiai és műtárgyvédelmi kérdései. *Miskolci Hermann Ottó Múzeum Közleményei*, 1. Miskolc.
9. Balassa, M. I. (1997). A tájházakról. *A Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője*, 15.
10. Balogh, S. (1988). *Magyarország külpolitikája 1945-1950*. Budapest: Kossuth.

11. Barta, E., Budai, Z., Czunyi, T., & Illésné Balázs, E. (2009). *Kulturális turizmus fejlesztési stratégia*. Budapest: Budai és Barta Tanácsadó Kft.
12. Beaver, A. (2005). *A dictionary of travel and tourism terminology*. OXON UK – Cambridge MA USA: Cabi Publishing.
13. Becsei, J. (2007). *Népességföldrajz*. Békéscsaba: Ipszilon Kiadó Kft.
14. Bedal, K. (1993). *Historische Hausforschung*. Bad Windsheim.
15. Bellér, B. (1981). *A magyarországi németek rövid története*. Budapest: Magvető Kiadó.
16. Berezki, I. (2020). A tájházi múzeumpedagógia útja és lehetőségei. In S. Prinkler (szerk.), *Tájházi TudásTár 4. Tájházaink megújítása – ismeretátadás és múzeumpedagógia*. (pp. 5-7). Szentendre: Szabadtéri Néprajzi Múzeum.
17. Berezki, I. (2014). A tájház-hálózat lehetséges szerepe a megtalált, megőrzött hagyomány újraélhetővé tételében. *Kárpát-haza Szemle*, 2. , 22-25.
18. Berey, K. (1978). Népies törekvések és a népi építészet kutatása a század első felének magyar építészetében. *Ethnographia*, LXXXIX., 434-453.
19. Berki, M., & Drávavölgyi, T. (2004). A kulturális örökség hatása a térségi versenyképességre. In F. Kovács (szerk.), *II. Magyar Földrajzi Konferencia, Szeged, 2004. szeptember 2-4.* (pp. 1-8). Szeged: SZTE TTK Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszék.
20. Bindorffer, G. (2011). *Nemzetiség, politika, nemzetiségpolitika*. Budapest: Gondolat Kiadó - MTA Szociológiai Kutatóintézet.
21. Bodnár, D., Jászberényi, M., & Ásványi, K. (2017). Az új muzeológia megjelenése a budapesti múzeumokban. *Turizmus Bulletin*, XVII. évfolyam 1-2. szám, 45-55.
22. Bognár, Z. (2009). *Malenkij Robot avagy a polgári lakosság tömeges elhurcolása Magyarországról szovjetunióbeli kényszermunkára 1944/45-ban, különös tekintettel a németként deportáltakra*. Pécs: Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre.
23. Bromlej, J. V. (1976). *Etnosz és néprajz*. Budapest: Gondolat Kiadó

24. Butler, R. W. (1980). The concept of the tourist area life-cycle of evolution: implications for management of resources. *Canadian Geographer*, 24. 1. , 5-12.
25. Cioban, G., & Slusariuc, G. (2014). The effect of leisure time on touristic resources and on the quality of life. *Ecofarm*, 3., 84-87.
26. Csapó, J., & Matesz, K. (2007). A kulturális turizmus jelentősége és szerepe napjaink idegenforgalmában. *Földrajzi Értesítő*, LVI. évf. 3-4. füzet, 291-307.
27. Csonka-Takács, E. (2010). *UNESCO Egyezmény a szellemi kulturális örökség megőrzéséről*. Szentendre: Szabadtéri Néprajzi Múzeum.
28. Dreyer, A. (1996). *Kulturtourismus*. München-Wien: Oldenbourg Verlag.
29. Dobos, B. (2006). A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek autonómiája. *Kisebbségkutatás*, 2006(3), 507-531.
30. Dobos, B. (2020). Német nemzetiségi önkormányzatiság Magyarországon (1994-2014). In F. Eiler, & Á. Tóth (szerk.), *A magyarországi németek elmúlt 100 éve: Nemzetiségpolitika és helyi közösségek*. (pp. 275-295). Budapest: Argumentum Kiadó.
31. Dobosyné Antal, A. (2008). *Fachwerk a Schwäbische Türkei területén*. Budapest: Kvanum Kiadó.
32. Dobosyné Antal, A. (2010). Német ház Magyarországon - Fachwerk épületek a Dél-Dunántúlon. In I. Bereczki, & M. Cseri (szerk.), *Ház és ember, A Szabadtéri Néprajzi Múzeum évkönyve 22*. (pp. 35-48). Szentendre: Szabadtéri Néprajzi Múzeum.
33. Dövényi, Z. (2016). *A Kárpát-medence földrajza*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
34. Faár, T. (2020). Tájházak ismeretátadási formái. In S. Prinkler (szerk.), *Tájházi TudásTár 4. Tájházaink megújítása – ismeretátadás és múzeumpedagógia*. (pp. 5-7). Szentendre: Szabadtéri Néprajzi Múzeum.
35. Fata, M. (1997). Von der Ansiedlung zur Auswanderung. Beitrag der sozialhistorischen Erforschung der Migration der Deutschen in Südosttransdanubien im 18. und 19. Jahrhundert. In M. Fata (Szerk.), *Die Schwäbische Türkei, Lebensformen der Ethnien in Südwestungarn*. (pp. 15-42). Sigmaringen.

36. Fehér, I. (1988). *A magyarországi németek kitelepítése 1945-1950*. Budapest: Akadémia Kiadó
37. Fehér, I. (1996). *A soknemzetiségű Baranya a 20. században*. Pécs: Pro Pannonia Kiadó.
38. Flórián, M. (1967). *Szabadtéri Múzeum, Balassagyarmat*. Balassagyarmat.
39. Foghtuy, K., & Szepesházy, Á. (2009). *Múzeumpedagógiai tanulmányok III*. Budapest: ELTE PPK Oktatásmódszertani Központ.
40. Föglein, G. (2004). Nemzetiségi oktatás Magyarországon a koalíciós években (1945-1948). *Új Pedagógiai Szemle*, 2004(4-5), 21-37.
41. Frank, G., Lászlóné Imre, M., Engländerné Hock, I., Heil, H., Várnai, F., Lantos, M., Schmidt, Z., & Fehér, I. (1998). *Magyarországi németek*. Budapest: Körtánc Egyesület.
42. Füzes, M. (1997). A népi építészet védelme. *Magyar néprajz IV. Életmód*, 309-311, 320-323.
43. Füzes, M. (1990a). *Forgószél: Be- és kitelepítés DK-Dunántúlon 1944-1948 között*. Pécs: Baranya Megyei Levéltár Pécs.
44. Füzes, M. (1990b). *Modern rabszolgaság - 'málenkij robot'*. Budapest: Formatív Kiadó, Nyomda és Reklámszervező Kft.
45. Ginzer, M., & Kékesi, S. (2010). A kulturális sokszínűség szerepe Nagynyárád és Palkonya turizmusában. In N. Görcs, & G. Pirisi (szerk.), *Tér-Tálatum Tanulmányok II*. (pp. 157-169). Pécs: Publikon Kiadó
46. Ginder, P. (1997). Erscheinungsformen des Identitätsbewußtseins der Ungarndeutschen vom Mittelalter bis zum Reformzeitalter. In M., Füzes, *Die Geschichte der Ungarndeutschen*. (pp. 124-134). Pécs: Magyarországi Németek Pécs-Baranya Köre.
47. Glöckner, D. (2009). *Industrie Tourismus in der Praxis. Ausbaupotenzial von Besucherzahlen Industrie touristischer Einrichtungen*. München: AVM Verlag.
48. Hall, C. M., & McArthur, S. (1998). *Integrated Heritage Management. Principles and Practice*. London: The Stationery Office.
49. Harris, M. (1988). *Culture, People, Nature: An Introduction to General Anthropology* (5 ed.). New York: Harper & Row.

50. Harron, S., & Weiler, B. (1992). Review. Ethnic Tourism. In B. Weiler, & C. M. Hall (szerk.), *Special Interest Tourism*. (pp. 83-94). London: Belhaven Press.
51. Herskovits, M. J. (1955). *Cultural anthropology*. New York.
52. Hewison, R. (1989). Heritage: An Interpretation. In D. L. Uzzel (szerk.), *Heritage Interpretation, Vol. 1.*, 15-23.
53. Hofstede, G. (1980). *Cultures and Organisations*. Mc Graw-Hill.
54. Hooper-Greenhill, E. (2000). *Museums and education: purpose, pedagogy, performance*. Routledge: Abingdon.
55. Horváth, A. (2010). Az etnicitás dilemmája a Székelyföld turizmusfejlesztésében. *Tér és Társadalom*, 24. 3., 147-162.
56. Horváth, A. (2018). A magyarországi horvát nemzetiségi értékek megjelenése a turizmusban. In B. L. Alpek (szerk.), *Földrajz, diverzitás, csomópontok. Tanulmánykötet a 70 éves Dövényi Zoltán tiszteletére*. (pp 177-188). Pécs: IDResearch Kft./ Publikon Kiadó.
57. Horváth, A., Jónás-Berki, M., Szeidl, K., & Aubert, A. (2016). Nemzetiségi gasztrofesztiválok a Dél-Dunántúlon - Stifoldertől a Babfőző fesztiválig. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* (1), 33-44.
58. Husz, M. (2007). A kulturális örökségek turisztikai menedzselésének kérdései. *Turizmus Bulletin*, XI/3, 47-57.
59. Hutterer, C. J. (1975). Die deutsche Volksgruppe in Ungarn. In I. Balassa, *Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen*. (pp. 33-61). Budapest: A Magyar Néprajzi Társaság.
60. Imre, M. L. (1986). Die Tradition der Fachwerkhäuser bei den Deutschen in Ungarn. In K. Manherz, *Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen*. (pp. 168-181). Budapest: A Magyar Néprajzi Társaság.
61. Irimiás, A. (2018). *Az örökségturizmus menedzsentje*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
62. Jafar, J. (2000). *Encyclopedia of Tourism*. London: Routledge
63. Jansen, M. (1993). *Tagungssbericht 15. Tagung*. Stockholm.

64. Jászberényi, M. (2014). *A kulturális turizmus sokszínűsége*. Budapest: Nemzeti Közzolgálati Tankönyv Kiadó.
65. Jätzold, r. (1993). Differenzierung- und Förderungsmöglichkeiten des Kulturtourismus und die Erfassung seine Potenziale am Beispiel des Ardennen- EifelSaar- Moselraums. In C. Becker, & A. Steinecke (szerk.), *Kulturtourismus in Europa: Wachstum ohne Ende?* Trier: ETI
66. Jones, R. (2009). Heritage and Culture. In R. Kitchen, & N. Thrift (szerk.), *International Encyclopedia of Human Geography*. (pp. 98-103). Oxford. Elsevier.
67. Joó, R. (1984). Az etnikai folyamatok és a politikai folyamatok néhány összefüggése. *Társadalomkutatás*. 1984/2, Budapest: Akadémia Kiadó
68. Juhász, J. (1972). *Magyar értelmező kéziszótár*. Budapest: Akadémia Kiadó.
69. Kállai, E. (2010). *A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának jelentése a kisebbségi kulturális jogok érvényesülésének vizsgálatáról*. Budapest.
70. Kállai, E. (2011). *Jelentés a nemzeti és etnikai kisebbségi általános iskolai nevelés- oktatás helyzetéről*. Budapest: Nemzeti és Etnikai Kisebbség Országgyűlési Biztosa.
71. Kerülő, J., & Csatlósne Komáromi, K. (2018). *Közösségi események menedzsmentje*. Budapest: NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.
72. King, C. (1994). What is ethnic tourism? An Australian perspective. *Tourism Management*, 15. 3., 174-176
73. Kocsis, K. (1996). A magyar etnikai térszerkezet változásai a honfoglalástól napjainkig. *Tér és Társadalom*, 10., 79-94.
74. Kocsis, K., & Tátrai, P. (2015). *A Kárpát-Pannon térség változó etnikai arculata*. Budapest: MTA Csillagászati és Földtudományok Kutatóközpont Földtudományi Intézet.
75. Kondor, Z. (2003). A kultúra fogalmának és tartalmának változása Cicerótól Carey-ig. In K. Nyíri (szerk.), *Virtuális Egyetem Magyarországon*. (pp. 338-345). Budapest: Typotex Kiadó.
76. Kósa, L. & Filep, A. (1983). *A magyar nép táji-történeti tagolódása*. Budapest: Akadémiai Kiadó,

77. Kroeber, A. L., & Kluckholm, C. (1952). *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions*. New York: Vintage Books.
78. Krupa, A. (2009). Néhány gondolat a népi emlékházakról. *Szlovák néprajzi gyűjtemények Magyarországon*. (pp. 11-13). Budapest: Legatum Kft.
79. Kundi, V. (2014). *Fesztivál jellemzői és jelentőségük napjaink turizmusában*. Pécs-Győr: Széchenyi István Egyetem.
80. Latorcai, C. (2014). A nemzetiségekhez tartozó önkormányzathoz fűződő jogai az Alaptörvény és a nemzetiségi törvény tükrében. *Kisebbségkutatás*, 23., 30-51.
81. Maccannell, D. (1976). *The Tourist. A New Theory of the Leisure Class*. New York: Schocken Books.
82. Majtényi, B., & Vizi, B. (2003). *A kisebbségi jogok nemzetközi okmányai*. Budapest: Gondolat Kiadó – MTA Jogtudományi Intézet, MTA Kisebbségkutató Intézet.
83. Malinowski, B. (1939). The Functional Theory. In B. Malinowski (szerk.), *A Scientific Theory of Culture and Other Essays*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
84. Manherz, K. (1998). *A magyarországi németek*. Budapest: Útmutató Kiadó.
85. Manherz, K. (2015). A magyarországi német nemzetiségről. *Változó Világ* 23. Pécs: Útmutató Kiadó.
86. Márkus, É. (2010). *Zur Volkskunde der Ungarndeutschen*. Budapest: Trezor Kiadó.
87. Mathieson, A., & Wall, G. (1982). *Tourism, Economy, Physical and Social Impacts*. Longman Harlow.
88. Mendöl, T. (1963). *Általános településföldrajz*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
89. Michalkó, G. (2004). *A turizmuselmélet alapjai*. Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola.
90. Michalkó, G., & Horváth, A. (2014). Az etnicitás turizmusföldrajzi értelmezése erdélyi példákon keresztül. *Földrajzi Közlemények*, 138. 2., 150-160.
91. Michalkó, G., & Rátz, T. (2005). A kulturális turizmus élmény-gazdagságtani szempontjai. In Gy. Enyedi (szerk.), *A magyar városok kulturális gazdasága*,

- Magyarország az ezredfordulón Stratégiai Tanulmányok.* (pp. 123-141). Budapest: MTA Társadalomkutató Központ.
92. Miklós, K. (2005). *Málenkij robot (1945-1947) - Holocaust orosz módra.* Budapest: Cerberus Könyv- és Lapkiadó.
93. Morauszki, A., & Papp Z, A. (2014). Nemzetiségi revival? Magyarország nemzetiségei a 2011. évi népszámlálás megváltozott módszertana tükrében. *Kisebbségkutatás*, 23., 3. szám, 74-98.
94. Nárai, M. (2003). Civil szervezetek egy kisváros életében. *TÉT*, XVII. évfolyam, 91-115.
95. Nuryanti, W. (1996). Heritage and Postmodern Tourism. *Annals of Tourism Research*, 23(2), 249-260.
96. Pine, B., & Gilmore, J. (1998). Welcome to the Experience Economy. *Harvard Business Review*, 07-08, 97-105.
97. Piskóti, I., Dankó, L., & Schupler, H. (2002). *Régió- és településmarketing.* Budapest: Jogi és üzleti Kiadó.
98. Pitchfords, R. (1995). Ethnic tourism and nationalism in Wales. *Annals of Tourism Research*, 22. 1., 35-52.
99. Puczkó, L., & Rátz, T. (2000). *Az attrakciótól az élményig. A látogatómenedzsment módszerei.* Budapest: Geomédia.
100. Pusztai, F. (2014). *Magyar értelmező kéziszótár.* Budapest: Akadémiai Kiadó Zrt.
101. Rátz, T. (2012). A kultúra élménye, az élmény kultúrája- A fesztiválok szerepe a kulturális turizmusban. In A. Aubert, L. Gyuricza, & Z. Huszti (szerk.), *A kultúra turizmusa, a turizmus kultúrája.* (pp. 35-44). Pécs: IDresearch Kft./ Publikon Kiadó.
102. Reményi, P. (2008). Pécs és a "dunai dimenzió" - A dunai németek és potenciális szerepük Pécs fejlődésében. In N. Pap (szerk.), *Kultúra - Területfejlesztés Pécs - Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben.* (pp. 17-188). Pécs: Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézet /Imedis Kiadó.
103. Richard, G. (2001). *Cultural Attractions and European Tourism.* Wallingford: CAB International.

104. Ross, M. (2004). Interpreting the new museology. *Museum and Society*, 84-103.
105. Sallay, Á. (2015). Svábok nyomában - sváb eredetű tájértékek Budaörsön és környéken. In T. Rátz, & G. Michalkó (szerk.), *Kreativitás és innováció a turizmusban*. (pp. 179-193). Székesfehérvár - Budapest: Kodolányi János Főiskola.
106. Saunders, K. J. (2004). Creating and Recreating Heritage in Singapore. *Current Issues in Tourism*, 7. (4-5), 440-448.
107. Schilling, R. (1928). Ansiedlung der Deutschen in Rumpfungarn. In J. Bleyer (szerk.), *Das Deutschtum in Rumpfungarn*. (pp. 57-64, 69-75). Budapest.
108. Schnitzler, J. (1928). Statisches über das Deutschtum im Rumpfungarn. In J. Bleyer (szerk.), *Das Deutschtum im Rumpfungarn*. 91-112.
109. Schultz, É., & Szeidl, K. (2019). Örökség és emlékezet: a tájházak turisztikai hasznosítási lehetőségei. In „*Multidiszciplinaritás a turizmusban*” X. Nemzetközi Turizmus Konferencia, (pp. 15). Győr: Széchenyi István Egyetem.
110. Schultz, É., & Szeidl, K. (2020). A visitor survey of the competitiveness of local museums in Hungary. In A. Aubert (szerk.), „*Eléri utak a turizmusban – Fenntartható, intelligens és befogadó városi modellek*” X. Országos Turizmus Konferencia. (pp. 45). Pécs: PTE TTK FFI Turizmus Tanszék / Kontraszt Plusz Kft.
111. Schulze, G. (2000). Élménytársadalom. *Szociológiai Figyelő*, 4. (1-2), 135-158.
112. Seewann, G. (2000). *Ungarndeutsche und Ethnopolitik*. Budapest: Magyarországi Németek Országos Önkormányzata.
113. Seewann, G. (2013a). A magyarországi németek történetének vázlatos áttekintése. *Hitel*, 26 évf. 8. szám, 92-112.
114. Seewann, G. (2013b). Die ungarischen Schwaben. Einige zentrale Aspekte ihrer Geschichte. In H. Alzheimer, S. Doering-Manteuffel, D. Drascek, & A. Treiber (szerk.), *Ungarn, Jahrbuch für Europäische Ethnologie* 8. (pp. 173-198). Paderborn/München/Wien/Zürich.
115. Sharpley, R. (2018). *Tourism, tourists and society*. (5th Edition ed.). New York: Routledge.
116. Simpson, M. (1996). *Making Representations Museums in the Post-Colonial Era*. London: Routledge.

117. Smith, A. D. (1977). *National Identity*. Reno: University of Nevada Press.
118. Smith, M. (2003). *Issues in Cultural Tourism Studies*. New York: Routledge.
119. Smith, M. (2009). Fesztiválok és turizmus: lehetőségek és konfliktusok. *Turizmus Bulletin, XIII. (3)*, 23-27.
120. Spannenberger, N. (2002). Der Volksbund der Deutschen in Ungarn 1938-1944 unter Horthy und Hitler. *The Journal of Modern History*, Volume 74 (Number 4), 472-482.
121. Steinecke, J. (2007). *Kulturtourismus*. Wien: Ordenborug Verlag München.
122. Steiner, A. M. (2020). *Tájházi közösségeink - Bechtold Sváb Tájház*. Biatorbágy.
123. Sulyok, J. (2005). Kulturális turizmus az európai városokban. *Turizmus Bulletin, 3*. 18-29.
124. Swarbrooke, J. (1995). *The Development and Management of Visitor Attractions*. Oxford: Butterwoth-Heinemann.
125. Swarbrooke, J. (1997). Future of the Past: New Directions for Heritage Tourism? *Insights*, 23-24.
126. Szablyár, P. (2010). Tájházi hálózat Magyarországon. In I. Bereczki, & I. Ságghi (szerk.), *Hálózatosság és együttműködés az iskolán kívüli szervezett tanulásban*. (pp. 36-39). Szentendre.
127. Szabó, D. (2007). Magyarország újratelepítése a török kiűzése után. A „harmadik honalapítás”, 1686-1800. In J. Fatuska, & M. Fülöp (szerk.), *Kecskéd település története*. (pp. 24-39). Kecskéd: Kecskéd Község Önkormányzata.
128. Szabó, G., Szeidl, K., & Závodi, B. (2017). Tradition and Innovation in the Festival Tourism of South Transdanubia. In M. Pavkov Hrvojevic (szerk.), *17th Contemporary Trends in Tourism and Hospitality: NEW SPACES IN CULTURAL TOURISM*. Novi Sad (pp. 1-9). Szerbia: University of Novi Sad.
129. Szarka, L. (2005). Kisebbség és kultúra. A kulturális intézmények szerepe a közösségépítésben. In É. Blénesi, K. Mandel, & L. Szarka (szerk.), *A kultúra világa. A határon túli magyar kulturális intézményrendszer*. (pp. 5-24). Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet.

130. Szeidl, K. (2018a). A fesztiválturizmus német nemzetiségi karaktere a Dél-Dunántúlon. In A. Reisenger, É. Happ, Z. Iváncsóné Horváth, & L. Buis (szerk.), *“Sport-Gazdaság-Turizmus” Kautz Gyula Emlékkonferencia*, (pp. 50-60). Győr.
131. Szeidl, K. (2018b). A Schwäbische Türkei történetföldrajzi áttekintése. In B. L. Alpek (szerk.), *Földrajz, Diverzitás, Csomópontok Tanulmánykötet a 70 éves Dövényi Zoltán tiszteletére*. (pp. 165-176). Pécs: IDResearch Kft./Publikon Kiadó.
132. Szeidl, K., & Aubert, A. (2018). German Local Museums as Civil Societies' Resurgent Community Spaces in Hungary. In *24th Biennial International congress: Tourism & Hospitality Industry 2018 – Trends and Challenges*. (pp. 456-469). Opatija Horvátország: University of Rijeka
133. Szeidl, K., & Aubert, A. (2019). The German Ethnicity in the Cultural Tourism Market of Hungary/South Transdanubia. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok, 4: 1-2*, 49-59.
134. Szeidl, K., & Aubert, A. (2020). The opportunities for function expansion of the German traditional country houses in Hungary (traditional country houses exploitation model). In A. Aubert, A. Mókusné Pálfi, & G. Nod (szerk.), *Esettanulmányok a Dél-Dunántúli Turisztikai Régióból*. (pp. 192-203). Pécs: PTE TTK FFI Turizmus Tanszék.
135. Szeidl, K., & Aubert, A. (2021). The Role of Minority Education in the Expansion of the Functions of Hungarian Landscape Houses. *Treatises and Documents Journal of Ethnic Studies, 86/2021*, 99-120.
136. Szeidl, K., Horváth, A., Nagy, G., & Závodi, B. (2021): A dunamenti svábok meghatározó turisztikai termékének vizsgálata: a Fekedi Stifolder Fesztivál. In G., Szabó, B. L. Alpek, A. Horváth, A. Mókusné Pálfi, G., Nod, K., Szeidl, & B. Závodi (szerk.), *Szubejektív élményföldrajz Tanulmánykötet Aubert Antal professzor tiszteletére*. (pp. 231-241). Pécs: Digitprint Kft.
137. Szenyéri, Z. (2002). *A Tolna és a Baranya megyei németek sorsa a betelepítésektől napjainkig*. Dombóvár: Dombóvári Német Kisebbségi Önkormányzat.
138. Szenyéri, Z. (2008). *Honfoglalás, kiűzés, megmaradás - fejezetek a dél-dunántúli németiség történetéből (1700-2007)*. Dombóvár: Dombóvári Német Nemzetiségi Önkormányzat.

139. Szita, L. (1996). A németek bevándorlása Magyarországra a 18. században és szerepük az országépítésben. In *A magyarországi németek hozzájárulása a közös haza építéséhez. Tudományos tanácskozás az elűzés 50. évfordulóján*. Budapest: Országos Német Önkormányzat.
140. Tilkovszky, L. (1989). *Hét évtized a magyarországi németiség történetéből 1919-1989*. Budapest: Kossuth Kiadó.
141. Tilkovszky, L. (1997). *A német nemzetiség- magyar hazafiság (Tanulmányok a magyarországi németiség történetéből)*. Pécs: JPTE TK Kiadó Irodája.
142. Timothy, D. J., & Boyd, S. W (2003). *Heritage Tourism*. Harlow: Pearson Education Limited.
143. Tóth, Á. (1997). A magyarországi németiség megpróbáltatásai (1945-1948). In M. Füzes (szerk.), *A magyarországi németiség története Szent István kortól napjainkig*. Pécs: Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Köre.
144. Tóth, Á. (2020). *Németek Magyarországon 1950-1970*. Budapest: Argumentum Kiadó.
145. Tóth, J. (2002). *Általános társadalomföldrajz I-II*. Pécs: Dialóg Campus Kiadó.
146. Trócsányi, A. (2005). A kultúra térbelisége - kulturális földrajz. In J. Török (szerk.), *Tér- társadalom – kultúra*. (pp. 34-40). Szeged.
147. Tunbridge, J. C., & Asworth, G. J. (1996). *Dissonant Heritage: The Management of the Past as a Resource in Conflict*. Chichester: John Wiley & Sons.
148. Tylor, E. B. (1871). *Primitive Culture, Researches into the Development of Methology, Philosophy, Religion, Language, Art and Custom*. (7 ed., Vol. 2). New York.
149. Vajkai, A. (1970). *Szabadtéri néprajzi múzeumok Veszprém megyében. A veszprémi Bakonyi ház; Tihany; Nagyvázsony; Bakonybél*. Veszprém.
150. Vass, E. (2020). A tájházak lehetősége a köznevelés segítségével. In S. Prinkler (szerk.), *Tájházi TudásTár 4. Tájházaink megújítása – ismeretátadás és múzeumpedagógia*. (pp. 39-51). Szentendre: Szabadtéri Néprajzi Múzeum.

151. Vékas, J. (2005). Színeképek. Magyarország nemzeti és etnikai kisebbségei a népszámlálások tükrében. In Z. Kántor, & B. Majtényi (szerk.), *Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről*. (p. 508). Budapest: Rajtjel Kiadó.
152. Vonház, I. (1931). *A szatmármegyei német telepítés*. Pécs: Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomta R.-T.
153. Wagen, V. (2008). *Event Management for Tourism, Cultural, Business and Sporting Event*. Sydney: Pearson
154. Walsh, K. (1992). *The Representation of the Past: Museums and Heritage in the Postmodern World*. London: Routledge.
155. Weidlein, J. (1937). *A Tolna megyei német telepítések*. Hely nélkül.
156. Wild, K. (1987). Baranya megye német anyanyelvű lakosságának nyelvéről és népi kultúrájáról. In J. Magyarlaci (szerk.), *Nemzetiségeink: A baranyai horvát, szerb és német nemzetiség múltja, jelene, kultúrája*. (pp. 77-95). Pécs: Baranya Megyei Pedagógiai Intézet.
157. World Tourism Organisation (2004). *City Tourism and Culture – The European Experience*.
158. World Tourism Organisation (2018). *Tourism and Culture Synergies*. Madrid: UNWTO
159. Yang, L. (2011). Ethnic tourism and cultural representation. *Annals of Tourism Research*, 38. (2), 561–585.
160. Zielbauer, G. (1990). *A magyarországi németiség nehéz évtizede 1945-1955*. Szombathely: Pannon Műhely Könyv-Lapkiadó Kft.
161. Zimmermann, W., & Wolf, J. (2017). *Die Türkenkriege des 18. Jahrhunderts*. Regensburg: Verlag Schnell & Steiner.
162. Zinner, T. (2004). *A magyarországi németek kitelepítése - Die Aussiedlungen der Ungarndeutschen*. Budapest: Magyar Hivatalos Közlönykiadó.
163. Zippelius, A. (1974). *Handbuch der europäischen Freilichtmuseen*. Köln.

Elektronikus források

164. Bereczki, I. (2009a). Tájházak Magyarországon. *Tájházi Akadémia- Oktatási segédanyag*. Magyarországi Tájházak Szövetsége.
Letöltve: https://www.tajhazszovetseg.hu/sites/default/files/tajhazi_akademia/01_bereczki_ibolya_tajhazak_magyarorszagon.pdf
165. Bereczki, I. (2009b). A tájház mint muzeális intézmény - Múzeum, kiállítóhely tájház. *Tájházi Akadémia- Oktatási segédanyag*. Magyarországi Tájházak Szövetsége.
Letöltve: https://www.tajhazszovetseg.hu/sites/default/files/tajhazi_akademia/04_bereczki_bolya_a_tajhaz_mint_muzealis_intezmeny.pdf
166. Betheln Gábor Alapkezelő Zrt. (2020). *Nemzetiségi támogatások*.
Letöltve: <https://bgazrt.hu/tamogatasok/nemzetisegi-tamogatasok/>
167. Észak-Magyarországi Német Önkormányzatok Szövetsége (2016). *Alapszabály*.
Letöltve: <http://emnosz.hu/emnosz/alapszabaly/javitott-alapszabaly-2016-februar-27-ei-kozgyules-jkv-alapjan/>
168. ICOM. (2004). *Múzeumok Etikai Kódexe*.
Letöltve: <https://www.icomhungary.hu/sites/default/files/etika.pdf>
169. Központi Statisztikai Hivatal (2011). *Népszámlálási adatok*.
Letöltve: http://www.ksh.hu/nepszamlalas/reszletes_tablak
170. Központi Statisztikai Hivatal (2001). *Népszámlálási adatok*.
Letöltve: <http://www.nepszamlalas2001.hu/hun/kotetek/kotetek.html>
171. Kundi, V. (2013). *Fesztiválok városokra gyakorolt gazdasági és társadalmi kulturális hatásának elemzése*. (Doktori értekezés, Széchenyi István Egyetem, Győr).
Letöltve: <http://rgdi.sze.hu/downloadmanager/index/id/1215/m/12744>
172. Magyarországi Német Ének-, Zene- és Tánckarok Országos Tanácsa (2005). *Alapszabály*.
Letöltve: <https://landesrat.de.tl/STATUTEN.htm>
173. Magyarországi Tájházak Szövetsége (2020). *Alapszabály*.

Letöltve: http://www.tajhazszovetseg.hu/sites/default/files/tajhazszovetseg_alapszabaly_2020.pdf

174. Magyarországi Tájházak Szövetsége (2021). *Partnereink elismerése.*

Letöltve: <https://tajhazigazgatosag.skanzen.hu/partnereink-elismeresei.html>

175. Museum-digital (2020). *MúzeumDigitár adatbázis.*

Letöltve: <https://hu.museum-digital.org/index.php?t=museum>

176. Nemzeti Művelődési Intézet. (2018). *V. Kulturális Közfoglalkoztatási Program.*

Letöltve: <https://nmi.hu/projekt/v-kulturalis-kozfoglalkoztatasi-program/>

177. Nemzeti Választási Iroda (1994). *Nemzetiségi Önkormányzati választások eredménye.*

Letöltve: <https://valtor.valasztas.hu/valtort/jsp/kisebb.jsp?EA=11>

178. Nemzeti Választási Iroda (1998). *Nemzetiségi Önkormányzati választások eredménye.*

Letöltve: <https://static.valasztas.hu/onkstat/onkkezd.htm>

179. Nemzeti Választási Iroda (2002). *Nemzetiségi Önkormányzati választások eredménye.*

Letöltve: https://static.valasztas.hu/onkval2002/esz/esz_hu/kisebbsegi/kisebbsegi_ind.htm

180. Nemzeti Választási Iroda (2006). *Nemzetiségi Önkormányzati választások eredménye.*

Letöltve: <https://static.valasztas.hu/onkval2006/hu/20/index.html>

181. Nemzeti Választási Iroda (2010). *Nemzetiségi Önkormányzati választások eredménye.*

Letöltve: <https://static.valasztas.hu/dyn/ov10vt/kisvertaj-static/kisonk10vt/startkis.html>

182. Nemzeti Választási Iroda (2014). *Nemzetiségi Önkormányzati választások eredménye.*

Letöltve: <https://static.valasztas.hu/dyn/onk14/szavossz/hu/eredindnemz.html>

183. Nemzeti Választási Iroda (2019). *Nemzetiségi Önkormányzati választások eredménye.*

Letöltve: <https://www.valasztas.hu/nemzetisegi-onkormanyzati-valasztasok-2019>

184. Nemzetiségi Névjegyzéki Nyilvántartás (2020). *Német nemzetiségi névjegyzékben szereplő választópolgárok száma.*

Letöltve: <https://www.valasztas.hu/nemzetisegi-nevjegyzeki-nyilvantartas>

185. Országgyűlés Hivatala Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatóság Képviselői Információs Szolgálat. (2017). *Nemzetiségek jogai - Nemzetiségi önkormányzatok. Infojegyzet.*

Letöltve:https://www.parlament.hu/documents/10181/1202209/Infojegyzet_2017_19_nemzetisegi_onkormanyzatok.pdf/19350a97-ecef-4b87-ade5-06811626ba43

186. Pap, Á. (2014). *Az épített örökség és a helyi identitás kapcsolatának cselekvőközpontú földrajzi vizsgálata budapesti mintaterületeken* (Doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem, Szeged).

Letöltve:[http://doktori.bibl.uszeged.hu/id/eprint/2243/2/Pap%20%C3%81gi_t%C3%A9ziszf%C3%BCzet%20\(magyar\).pdf](http://doktori.bibl.uszeged.hu/id/eprint/2243/2/Pap%20%C3%81gi_t%C3%A9ziszf%C3%BCzet%20(magyar).pdf)

187. Puczkó, L., & Rátz, T. (2017). *Az attrakciótól az élményig [Digitális Kiadás]*. Budapest: Akadémia Kiadó.

Letöltve: https://mersz.hu/hivatkozas/dj235aaae_19_p1#dj235aaae_19_p1

188. Rátz, T. (2011). Kulturális turizmus. In Pécsi Tudományegyetem, *Turisztikai terméktervezés és fejlesztés*. Kempelen Farkas Hallgatói Információs Központ.

Letöltve:http://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0051_Turisztikai_termektervezes_es_fejlesztes_ch05.html

189. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (2001). *Universal Declaration on Cultural Diversity*.

Letöltve: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/culturaldiversity.aspx>

190. Tóth, Á. (2017). *Németek Magyarországon 1950-1971* (Akadémiai Doktori Értekezés, Budapest).

Letöltve: http://real-d.mtak.hu/1105/7/dc_1420_17_doktori_mu.pdf

191. Történeti Statisztikai Kötetek (1983). Az 1941. évi népszámlálás. 3/a anyanyelv, nemzetiség, nyelvismeret.

Letöltve: https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1941_03a/?pg=121&layout=s

192. UNESCO (2001). United Nations Human Rights Office of the High Commissioner.

Letöltve: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/culturaldiversity.aspx>

Törvény, határozat, rendelet, egyéb jogszabály:

193. 1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól. (1993.07.22)

Letöltve: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300077.TV>

194. 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. (2021.06.17)

Letöltve: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.tv>

195. 32/1997. MKM rendelet a Nemzeti, etnikai kisebbség óvodai nevelésének irányelve és a Nemzeti, etnikai kisebbség iskolai oktatásának irányelve kiadásáról. (1997. 11. 05).

Letöltve: <http://nemzetisegek.hu/etnonet/kodex/32-97kr.htm>

196. 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről. (2021.06.17)

Letöltve: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100064.tv>

197. 2005. évi CXIV. törvény a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozó egyes törvények módosításáról. (2005.10.26)

Letöltve: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0500114.TV>

198. 2006. évi XXXVIII. törvény a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló, Párizsban, 2003. év október hó 17. napján elfogadott UNESCO Egyezmény kihirdetéséről. (2021.06.17)

Letöltve: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0600038.TV>

199. 2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól. (2011. 06.17)

Letöltve: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100179.tv>

200. 2013. évi CXXXVII. törvény a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény módosításáról. (2013.08.30)

Letöltve: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300137.TV>

Ábrajegyzék

1. ábra: A kulturális turizmus szerepe az utazási döntésekben	15
2. ábra: Magyarország főbb nemzetiségeinek számának eloszlása 2011-ben.....	24
3. ábra: A német nemzetiség megyei eloszlásának aránya 1941-ban (%)......	31
4. ábra: 1946 első felében kitelepített német számának megyei eloszlása (fő).....	35
5. ábra: Német nemzetiség anyanyelvi és nemzetiségi eloszlása 1941-2011 között.....	45
6. ábra: Magyarországi német számának eloszlása a dél-dunántúlon 2011-ben.....	47
7. ábra: Magyarországi németek számának eloszlása az északi-régióban 2011-ban	48
8. ábra: Német nemzetiség intézményrendszer felépítése	49
9. ábra: Német önkormányzatok számának alakulása 1994-2019	53
10. ábra: A német nemzetiségi névjegyzékben szereplő választópolgárok száma 2019-ben ..	54
11. ábra: Német önkormányzatok területi eloszlása 2019-ben.....	55
12. ábra: Felmérésben résztvevő német önkormányzatok alakulásának ideje	56
13. ábra: Német önkormányzatok által fenntartott intézmények	57
14. ábra: Német önkormányzat által rendezett események helyszínének eloszlása.....	58
15. ábra: Német nemzetiségi fesztiválok swot analízise	69
16. ábra: Tájházak életciklus modellje	79
17. ábra: Német tájházak térbeli eloszlása magyarországon (2018)	87
18. ábra: A vizsgált tájházak alapításának időbeli eloszlása	90
19. ábra: A vizsgált tájházak térbeli eloszlása.....	90
20. ábra: Tájházak online elérhetőségének eloszlása	93
21. ábra: Német tájházak célközönségei	94
22. ábra: Tájházak kiállítóterei és helyiségei	94
23. ábra: Tájházak által kínált szolgáltatások, programok	95
24. ábra: Rendezvények helyszíneinek megoszlása	96
25. ábra: A tájházakban megrendezésre kerülő esemény témája	97
26. ábra: Tájházak rendezvényeinek látogatottsága	98
27. ábra: Tájházak működésének hatása a település társadalmi és kulturális életére.....	99
28. ábra: Tájházak állapotának és hasznosításának értékelése.....	100
29. ábra: Tájházhasznosítási modell.....	103
30. ábra: Tájházban megrendezett események téma szerinti csoportosítása.....	108
31. ábra: Útra kelne ön egy tájház meglátogatásáért?	126
32. ábra: Milyen céllal látogat el egy tájházba?	126

33. ábra: Jellemzően kivel látogat el egy tájházba?	127
34. ábra: Az alábbiak mennyire fontosak az ön számára egy tájház meglátogatásakor?	128
35. ábra: Válaszadók véleményének eloszlása	129
36. ábra: Nemzetiségi tanulók által kedvelt programok a tájházban.....	130
37. ábra: Nemzetiségi oktatásban résztvevő tanulók véleménye	131

Táblázatjegyzék

1. táblázat: Magyarországi nemzetiségek számának eloszlása 1930-2011 között	21
2. táblázat: Interjú alanyok	41
3. táblázat: Kérdőíves felmérések kitöltői és minta nagyságai	43
4. táblázat: Országos német nemzetiség múzeum múzeumpedagógiai foglalkozásai	114
5. táblázat: Dunaharaszti német tájház éves programkínálata (2018)	117
6. táblázat: Himesházi német tájház múzeumpedagógiai foglalkozásai	121
7. táblázat: Lakossági kérdőív válaszadóinak demográfiai jellemzői	125
8. táblázat: A tájházzal kapcsolatos jelzők erőssége a nemzetiségi tanulók válasza alapján	131

Melléklet

1. melléklet: 1946 első felében kitelepített német száma

Megye	Település száma	Kitelepítettek száma (fő)
Baranya	27	7 066
Bács-Dorog	17	10 383
Békés	1	926
Csanád	9	5 336
Fejér	10	6 380
Komárom-Esztergom	3	1 819
Győr-Moson	14	11 086
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	28	39 642
Sopron	7	11 884
Tolna	24	15 992
Vas	11	2 216
Veszprém	3	1 123
Összesen	154	116 783

Forrás: Balogh, 1988 p. 144.

2. melléklet: Német névjegyzékben szerelő TOP15 település 2019-ben

Település	Névjegyzékben szereplők száma (fő)	Országgyűlési választásra kiterjedően (fő)
Pilisvörösvár	1134	887
Pécs	937	671
Taksony	911	575
Bonyhád	833	562
Hajós	713	220
Budapest XVIII. kerület	713	226
Budapest XXIII. kerület	694	315
Sopron	664	549
Budaörs	648	584
Vecsés	638	517
Újhartyán	562	272
Solymár	530	376
Császártöltés	518	255
Tarján	487	295
Dunaharaszti	478	305
Érd	463	315

Forrás: Nemzetiségi Névjegyzék Nyilvántartása alapján saját szerkesztés, 2020

3. melléklet: Német önkormányzatok felmérésének kérdései

1. Német önkormányzat neve: _____

2. Német önkormányzat alakulásának éve:

- 1994-1995
- 1998
- 2002
- 2006
- 2010
- 2014

3. Német önkormányzat által fenntartott intézmények:

- tájház
- nemzetiségi óvoda
- nemzetiségi általános iskola
- nemzetiségi gimnázium
- közösségi tér
- könyvtár
- Nem tart fent intézményt

4. Milyen helyszínen rendezik meg a nemzetiségi rendezvényeket?

- kialakított rendezvénytér
- templom
- koncertterem
- könyvtár
- műemléki épület (vár, kastély)
- tájház
- önkormányzati hivatal helyiségei
- színház
- vendéglátóipari egység
- közterület
- sportcsarnok
- sportpálya
- iskola
- közösségi ház
- művelődési ház
- egyéb

5. Milyen forrásból kerülnek finanszírozásra az események?

- saját költségvetésből
- települési önkormányzati támogatás
- nemzetiségi szövetségek támogatása
- alapítványi támogatás
- pályázati forrás
- szponzoráció

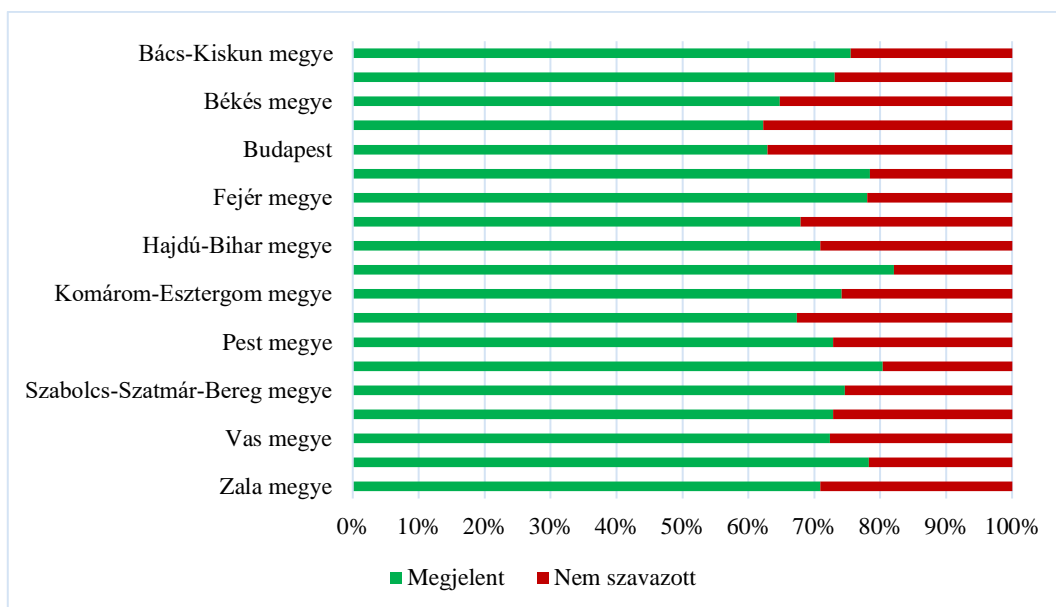
6. Hol hirdetik az eseményeket?

- települési honlap
- nemzetiségi önkormányzat honlapja
- közösségi média
- nemzetiségi szövetségek honlapja
- mobilapplikáció
- turisztikai kiadványok
- hírportálok
- sajtó
- egyéb

7. Milyen kulturális csoport működik a fenntartásában?

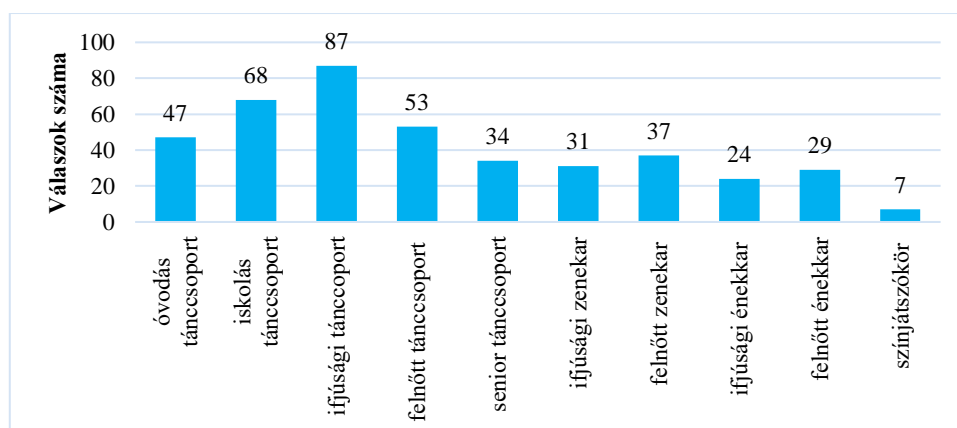
- óvodás táncsoport
- iskolás táncsoport
- ifjúsági táncsoport
- felnőtt táncsoport
- szenior táncsoport
- ifjúsági zenekar
- felnőtt zenekar
- ifjúsági énekkar
- felnőtt énekkar
- színjátszókör
- egyéb

4. melléklet: Német önkormányzati választás részvételi aránya 2019-ben

Forrás: Nemzeti Választási Iroda adatbázisa alapján saját szerkesztés, 2020

5. melléklet: Vizsgált német önkormányzat által fenntartott kultúrcsoportok száma

Forrás: saját kutatás, 2020

6. melléklet: Az "Év Tájháza" nyertesei 2003 és 2020 között

	Az Év tájháza	Az Év tájházvezetője
2003	Fertőhomoki Tájház	-
2005	Bátai Tájház	-
2004	-	-
2006	Ócsai Tájház	-
2007	Kiskőrösi Szlovák Tájház	-
2008	-	-
2009	Dunaharaszti Német Nemzetiség Tájház	Balogh Imréné (Bátai Tájház)
2010	Csökmői Tájház	Juhász László (Mezőcsáti Tájház)
2011	Balatonkenesei Tájház	Horváth Attiláné (Fertőszéplaki Tájház)

2012	Nagymányoki Tájház	Verbőczy Gyuláné (Ócsai Tájház)
2013	Cigándi Falumúzeum	Poór Gabriella (Hosszúhetényi Tájház)
2014	Hosszúhetényi Tájház	Duba Ernőné (Duba Tájház, Szlovákia)
2015	Algyői Tájház	Kéri Gáspár (Gálospetri és Szalacsi Tájház, Románia)
2016	Dunaszentbeneki Tájház	Spanics Ágnes (Vilma ház, Somogyszob)
2017	Boldogi Tájház	Kulik Melinda (Napsugaras Tájház, Szeged)
2018	Budaörsi Bleyer Jakab Helytörténeti Gyűjtemény (Heimatmuseum)	Csáki Balázsné (Bodroγκözi Múzeumporta, Cigánd)
2019	Veszprémi Bakonyi Ház	Vaskó Istvánné (Gazdaház Hajdúszoboszló)
2020	Felpéci Tájház	Dombi Alajosné (Felpéci Tájház)

Forrás: Magyarországi Tájházak Szövetsége, 2021

7. melléklet MúzeumDigitár elektronikus gyűjteményben szereplő német tájházak

Név	Helység	Gyűjtemények	Tárgyak
Szajki Tájház	Szajk	2	112
Budakeszi Helytörténeti Gyűjtemény és Tájház	Budakeszi	3	207
Budaörsi Bleyer Jakab Heimatmuseum	Budaörs	3	385
Ceglédberceli Falumúzeum	Ceglédbercel	4	97
Császártöltési Német Tájház	Császártöltés	1	100
Dunaharaszti Német Nemzetiségi Tájház	Dunaharaszti	2	96
Etyeki Német Nemzetiségi Tájház	Etyek	3	94
Gyulai Német Tájház	Gyula	2	111
Tájház és Helytörténeti Gyűjtemény, Harta	Harta	2	103
Himesháza Német Nemzetiségi Tájház	Himesháza	3	115
Falumúzeum Iklad	Iklad	2	103
Kismarosi Sváb Muzeális Gyűjtemény	Kismaros	7	165
Mecseknádasdi Német Nemzetiségi Tájház	Mecseknádasd	4	121
Sombereki Német Nemzetiségi Tájház	Somberek	2	147
Szendehelyi Német Tájház	Szendehely	3	101
Tarjáni Német Tájház	Tarján	2	87
Német Nemzetiségi Múzeum, Tata	Tata	2	96
Vecsési Német Nemzetiségi Tájház	Vecsés	2	108
Városlódi Német Nemzetiségi Tájház	Városlőd	4	121
Óbányai Német Nemzetiségi Tájház	Óbánya	3	102
Újbarokai Német Nemzetiségi Tájház	Újbarok	2	87

Forrás: MúzeumDigitár adatbázis, 2020

8. melléklet: Magyarországi német tájházak felmérése – tájházvezető kérdőív

1. Tájház neve: _____

2. Intézmény típusa:

- tájház
- emlékszoba
- helytörténeti gyűjtemény

3. Mikor nyílt meg a tájház?

- 1970 előtt
- 1970-1979
- 1980-1989
- 1990-1999
- 2000-2009
- 2010 után
- nem emlékszem

4. Mely helyiségek találhatóak meg a múzeumban?

- tisztaszoba
- rendezvényterem
- pince
- nyári konyha
- mezőgazdasági udvar
- lakó/hálószoza
- konyha
- kiállítótér
- kamra
- istálló/ól

5. Az alábbiak közül mely szolgáltatások érhetők el a látogatók számára?

- szakmai vezetés
- tematikus foglalkozások óvodás gyermekek számára
- tematikus foglalkozások általános iskolás gyermekek számára
- népviseleti bemutató, beöltözési lehetőség
- étkezési lehetőség
- autentikus kézműves foglalkozás
- hagyományőrző egyesületek/csoportok bemutatója
- könyv vásárlási lehetőség
- helyi termék vásárlás
- terem bérlés rendezvény céljából

6. Ki a múzeum fenntartója, finanszírozója?

- települési önkormányzat
- nemzetiségi önkormányzat
- alapítvány
- civil szervezet

- magánvállalkozó

7. Van a múzeumnak állandó alkalmazottja?

- igen
- nincs, csak szezonális
- nincs

8. Kik látogatják a tájházat?

- baráti társaságok
- családok
- kisgyermekes családok
- iskolás csoportok
- nyugdíjas csoportok
- civil szervezetek tagjai
- egyéb

9. Szoktak rendezvények szervezni a tájházban?

- igen
- nem

10. Hol zajlanak a rendezvények?

- tájház épületében
- külön teremben
- tájház udvarán
- tájház udvarán kialakított rendezvény helyszínen

11. Milyen témájú rendezvényeket szerveznek?

- farsangi multság, farsangtemetés
- húsvéti készülődés
- hagyományőrző fesztiválok
- nyári tábor óvodás korú gyerek számára
- nyári tábor iskoláskorú gyerek számára
- szüret
- búcsú
- advent
- egyéb

12. Mikor szervezik a főbb eseményeket?

- tavasszal
- nyáron
- ősszel
- télen

13. Szokott lenni időszakos kiállítás a múzeumban?

- igen
- nem, de tervezzük
- nem

14. Milyen időszakos kiállítás volt már látható?

15. Milyen online elérhetőséggel rendelkezik a múzeum?

- saját honlap
- nemzeti önkormányzat honlapján
- települési önkormányzat honlapján
- civil szervezetek honlapján
- Tájékoztatószövetség honlapján
- Facebook oldalon
- Instagram oldalon
- Turisztikai szervezet honlapján

16. Kik látogatják a rendezvényeket?

- helyi lakosság
- helyi civil szervezet tagjai
- helyi lakosok barátai, rokonai
- közeli település lakossága
- településre érkező turisták

17. A rendezvényekre hívnak hagyományőrző együtteseket?

- igen, de csak a környékről
- igen, az ország különböző pontjairól
- nem, csak a helyi csoportok lépnek fel
- nem

18. Az elmúlt 10 évben volt bármiféle felújítás a tájházban?

- igen
- nem

19. Milyen forrásból történt a felújítás?

- saját költségvetésből
- közösségi támogatásból
- pályázati forrásból
- önkormányzati támogatásból
- állami támogatás

20. Terveznek a közeljövőben felújítást?

- igen, már meg van rá az anyagi forrás
- igen, de jelenleg forráshiány van
- nem, de nagy szükség lenne rá
- nem, nincs szükség felújításra

21. Az Ön megítélése szerint, milyen szerepet játszik a tájház az alábbiakban?

- közösség összetartásában
- település kulturális életében
- nemzetiségi értékek bemutatásában
- nemzetiségi értékek továbbadásában
- rendezvény-helyszínként
- közösségi élet szervezőjeként
- település turisztikai vonzerejében
- nemzetiségi identitástudat megőrzésében

22. Kérem értékelje az alábbiakat! (5 - kiváló, 4 – jó, 3 – közepes, 2 - fejlesztésre szorul, 1 - egyáltalán nem megfelelő)

- ingatlan állapota
- berendezési tárgyak állapota
- tájház turisztikai vonzereje
- tájház látogatottsága
- tájház hasznosítása

9. melléklet: Vizsgált tájházak értékelésének rangsorolása

Vizsgált tájház értéke	Ingatlan állapota	Berendezési tárgyak állapota	Tájház turisztikai vonzereje	Tájház látogatottsága	Tájház hasznosítása	Átlag
Budaörs	5	5	5	5	5	5
Dunaharaszti	5	5	4	5	5	4,8
Solymár	5	5	5	4	5	4,8
Kisjakabfalva	5	5	4	4	5	4,6
Budakeszi	4	5	4	5	5	4,6
Nagymányok	5	5	4	4	5	4,6
Tata	4	5	4	4	5	4,4
Etyek	4	5	4	4	5	4,4
Budapest	5	5	4	4	4	4,4
Harta	4	5	4	4	4	4,2
Újhartyán	5	5	3	4	4	4,2
Somberek	4	5	4	4	4	4,2
Vecsés	5	5	3	4	4	4,2
Feked	5	5	3	4	3	4

Városlőd	4	5	3	4	4	4
Törökbálint	4	5	3	3	5	4
Himesháza	3	5	3	4	5	4
Ágfalva	4	4	3	5	4	4
Babarc	5	5	3	3	4	4
Tata	4	5	3	4	4	4
Bonyhád	4	4	4	4	3	3,8
Ceglédbercel	3	4	3	4	5	3,8
Bátaszék	4	4	3	4	4	3,8
Vértesboglár	4	4	3	4	4	3,8
Németkér	3	5	3	4	4	3,8
Budakalász	3	4	3	4	4	3,6
Császártöltés	5	4	2	4	3	3,6
Geresdlak	3	5	3	4	2	3,4
Hajós	3	5	3	3	3	3,4
Herceggút	4	4	3	3	3	3,4
Liptód	4	4	3	4	2	3,4
Varsád	4	4	3	2	4	3,4
Vértestolna	4	4	3	3	3	3,4
Máza	4	4	3	2	4	3,4
Pécsvárad	4	4	3	3	3	3,4
Ófalu	3	3	3	3	4	3,2
Pilisszentiván	3	4	2	3	4	3,2
Pilisvörösvár	3	4	2	3	4	3,2
Véménd	4	5	2	3	2	3,2
Tarján	3	4	3	3	3	3,2
Óbánya	3	5	2	2	3	3
Pusztavám	3	4	2	3	3	3
Nagytevel	3	4	2	3	3	3
Szászvár	4	4	3	3	1	3
Kecskéd	4	4	2	2	2	2,8
Zsámbék	3	3	3	2	3	2,8
Hidas	3	4	3	2	2	2,8
Szigetújfalu	4	3	1	3	3	2,8
Szakadát	3	4	1	3	3	2,8
Szajk	3	4	3	2	2	2,8
Leányvár	3	4	2	2	2	2,6
Berkenye	2	4	2	2	3	2,6
Szederkény	5	3	1	2	2	2,6
Mór	2	3	2	3	3	2,6
Taksony	3	3	2	2	2	2,4
Gyula	2	3	2	3	2	2,4
Nagyhajmás	3	4	1	3	1	2,4
Újbarok	4	3	1	1	2	2,2

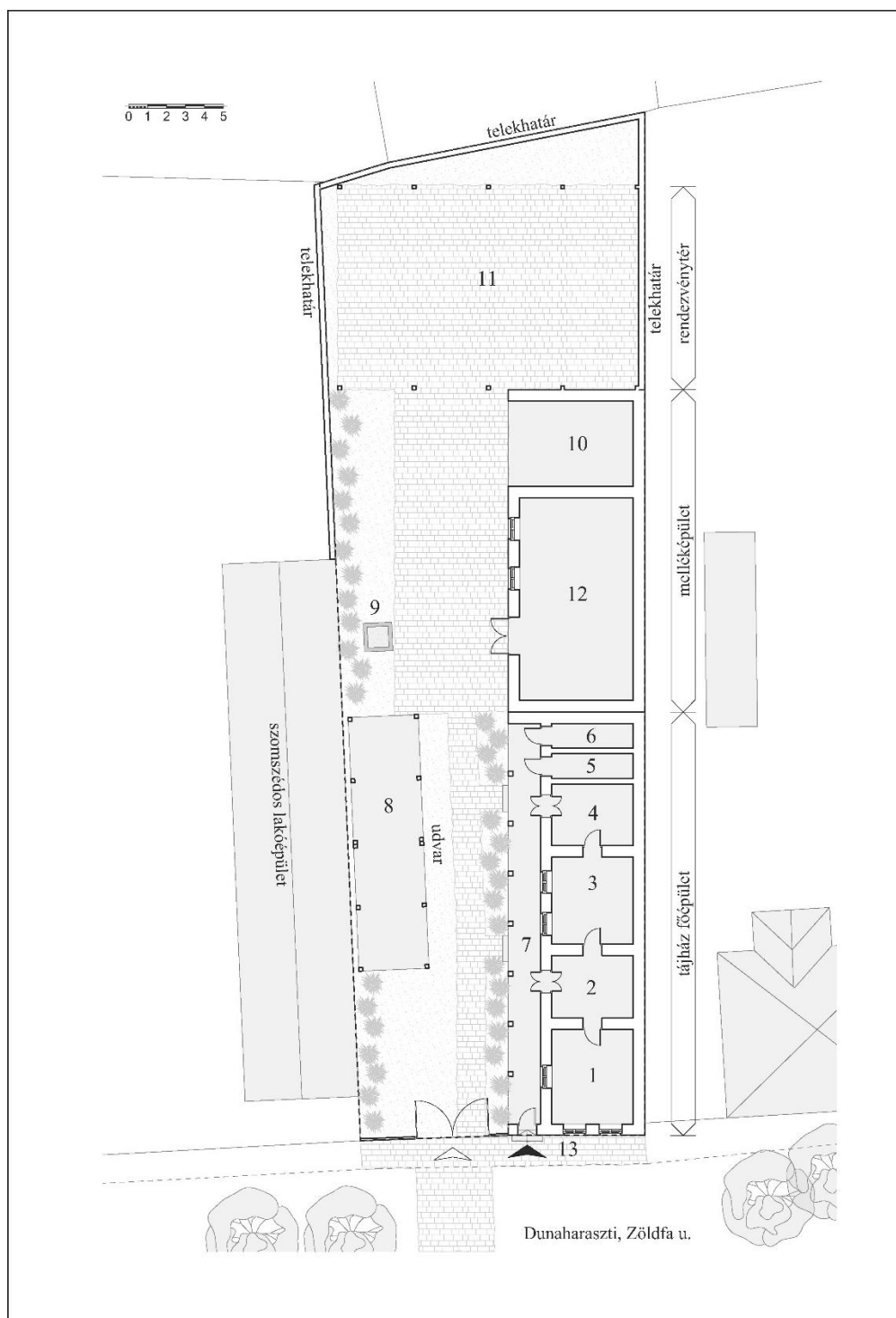
Forrás: kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés, 2020

**10. melléklet: Német nemzetiségi óvodai nevelésben és iskolai nevelés - oktatásban részesülő
gyermek és tanulók száma (2017.10.01. állapot)**

Fenntartó típusa	óvoda	általános iskola	szakközépiskola	szakiskola	gimnázium	szakgimnázium	iskolák összesen	mindösszesen
Tankerület	0	39395	0	0	692	0	40087	40087
Települési önkormányzat	10748	0	0	0	0	0	0	10748
Nemzetiségi önkormányzat	2183	7396	0	0	1184	0	8580	10763
Egyházi fenntartó	425	3298	0	0	176	0	3474	3899
Alapítvány	359	845	22	0	600	86	1553	1912
Egyéb állami fenntartó	67	*1	0	0	0	0	1	68
Összesen	13782	50935	22	0	2652	86	53695	67477
Valamennyi mo-i nemzetiségi intézményt fenntartó**	27294	79549	680	4	4263	24	84741	112035
Német nemzetiségi nevelés- oktatás aránya	50,5%	64,0%	0,0%	0,0%	62,2%	35,1%	63,4%	60,2%

Forrás: Magyarországi Német Pedagógiai és Módszertani Központ, 2019

11. melléklet: Dunaharaszti Sváb Tájház alaprajza

1 – tisztaszoba, 2 – tiszta konyha, 3 – hálószoba, 4 – konyha, 5 – raktár, 6 – nyári konyha, 7 – nyitott gang, 8 – mezőgazdasági kiállítóter, 9 – kút, 10 – nyitott szín, 11 – rendezvénysátor, 12 – helytörténeti gyűjtemény (egykori istálló), 13 – egykori utcaajtó.

Forrás: terepi bejárás alapján szerkesztette AD architecture & design, 2021

12. melléklet: Vendégkör felmérés - lakossági kérdőív

1. Járt már tájházban?

- igen, egyszer
- igen, többször is
- rendszeresen járok tájházba
- nem, de tervezem
- nem, és nem tervezem
- nem emlékszem

2. Útra kelne Ön egy tájház meglátogatásáért?

- igen
- nem csak ha más látnivaló is van a környéken
- csak ha rendezvény van a tájházban
- csak ha felújított tájházzal van szó, megújult kiállítással
- nem tudom

3. Jellemzően milyen motiváció miatt kel útra?

- család látogatás
- gyermekprogramok
- kirándulás a természetes környezetben
- tanösvények, látogatható természetvédelmi terület felkerése
- természet
- túrázás
- sport
- témaévekben/tematikus utakon való részvétel
- családi gyökerek felkutatása
- hegyhelyek/vallási emlékek felkeresése
- színházi előadásokon/koncerteken való részvétel
- helyi gasztronómia megismerése
- múzeumlátogatás
- fesztiválokon, rendezvényeken való részvétel
- történelmi helyszínek/emlékhelyek felkeresése
- néprajzi örökségek meglátogatása
- városlátogatás

4. Főként honnan tájékozódik a tájházakról?

- szakmai újságok
- prospektus
- google maps
- szálláshelytől
- turisztikai oldalakról
- internet
- egyéb
- hírlevélből
- a szakmai szövetség honlapjáról
- munkatársi beszélgetésekből

- családbaráti beszélgetésekből
- a tájházak honlapjáról
- a közösségi médiából
- a település honlapjáról

5. Milyen céllal látogat el egy tájházba?

- tanulás
- szakmai okból
- élményszerzés
- a néprajz, mint hobbi miatt
- a helyi hagyományok megismerése
- családtag/barát elkísérése révén
- rendezvény, fesztivál látogatás
- egyéb
- a családi/települési gyökerek megismerése

6. Jellemzően kivel látogat el egy tájházba?

- párjával
- egyedül
- kisgyermekes családdal
- egyéb
- iskolás csoporttal
- családdal
- egyesületi tagokkal
- barátokkal

7. Melyik nemzetiség értékeit bemutató tájházban járt már?

- bolgár
- ruszin
- görög
- szerb
- horvát
- szlovák
- lengyel
- szlovén
- német
- ukrán
- örmény
- magyar
- roma
- nem emlékszem
- román

8. Mennyire fontosak az Ön számára az alábbiak egy tájház meglátogatásakor? (1- egyáltalán nem fontos, 2- nem annyira fontos, 3- eléggé fontos, 4- nagyon fontos)

- interaktivitás
- gasztronómia
- infokommunikációs eszközök használata
- szuvenír vásárlás
- idősoros kiállítás
- megközelíthetőség
- rendezvények
- nyitvatartási idő
- belépőjegy ára

- parkoló

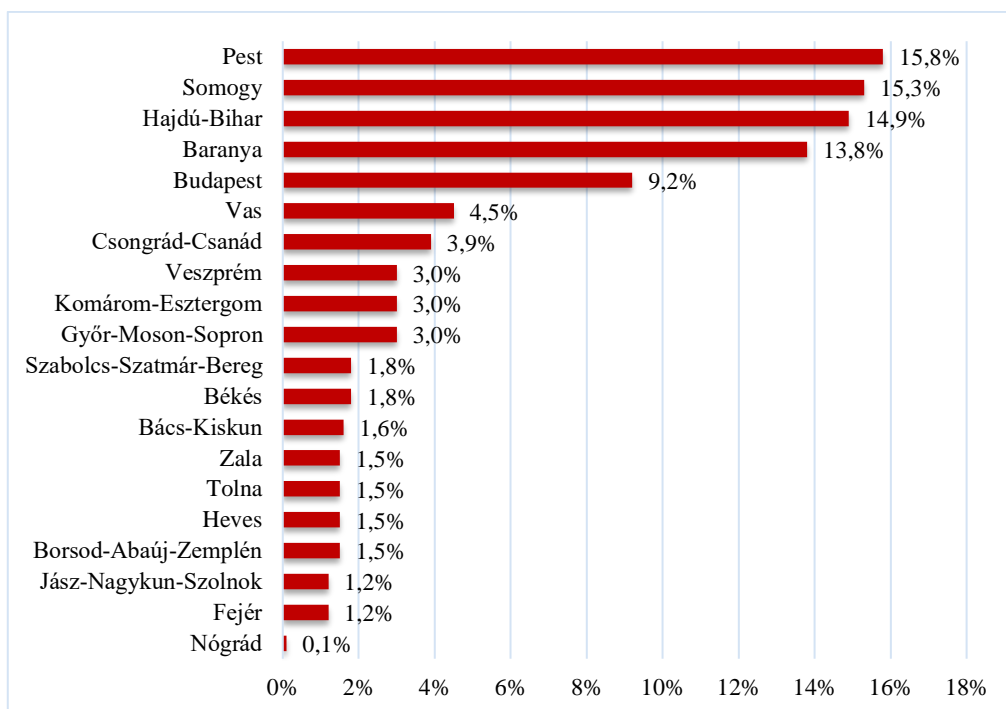
9. Mennyire ért Ön egyet a következő megállapításokkal? (1 - Nem értek egyet, 2 - Inkább nem értek egyet, 3 - Inkább egyetértek, 4 - Teljes mértékben egyetértek)

- A tájház a helyi közösségi emlékezet tere.
- A tájház érzékenyít az etnikai szubkultúrák irányában.
- A tájházak híven tükrözik Magyarország etnikai sokszínűségét.
- A tájházban elmerülök a múltban.
- A tájházban átélem őseim történetét.
- A tájházban jó rendezvényeken részt venni.
- A tájházban mindig tanulok valamit.
- A tájház unalmas.
- A tájházban lehetőség nyílik arra, hogy interaktív módon bekapcsolódjak egy közösség múltjának a megismerésébe.
- A tájház minden generáció számára képes élményt nyújtani a 21. században.

10. Demográfiai adatok

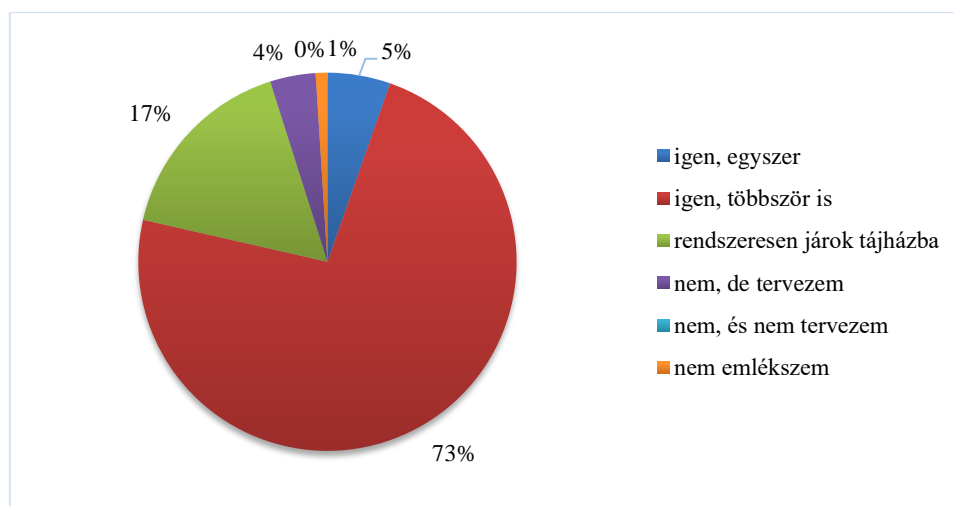
- Nem
 - Nő
 - Férfi
- Életkor
 - 18 év alatti
 - 18-29 év között
 - 30-49 év között
 - 50-65 év között
 - 66 év felett
- Legmagasabb iskolai végzettség
 - még tanuló
 - általános iskola
 - szakmunkás bizonyítvány
 - érettségi
 - diploma
 - doktori fokozat
- Lakóhely (megye): _____
- Településtípus
 - főváros
 - megye jogú város
 - város
 - falu

13. melléklet: Lakossági felmérés kitöltőinek megyei eloszlása

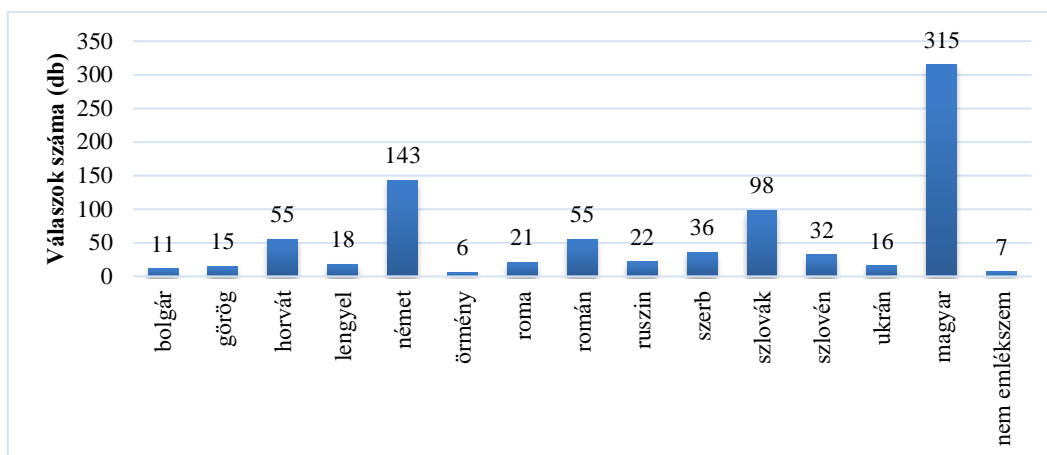
Forrás: saját felmérés, 2019

14. melléklet: Lakossági felmérés kitöltőinek tájházlátogatás gyakorisága

Forrás: saját felmérés alapján saját szerkesztés 2019

15. melléklet: Lakossági felmérés kitöltői által felkeresett tájházak nemzetiségi eloszlása

Forrás: saját felmérés alapján saját szerkesztés 2019

16. melléklet: Német nemzetiségi oktatásban résztvevő tanulói kérdőív kérdései

1. Alapadatok

- Iskola neve: _____
- Osztály: _____

2. Voltál már tájházban?

- igen
- nem
- nem emlékszem

3. Szeretsz tájházba járni?

- igen
- nem

4. Kivel szoktál elmenni a tájházban?

- családommal
- nagyszüleimmal
- osztálytársaimmal
- csapattársaimmal

5. Melyik program tetszett a legjobban a tájházban?

- tájház megismerése
- kézművesfoglalkozás
- játékos feladatok
- táncolás
- népviselet felpróbálása
- éneklés
- közös sütés/főzés
- zenélés

- hagyományőrző bemutató
 - szüretelés
 - Húsvéti program
 - egyéb
6. Jelöld meg 1-től 4-ig tartó skálán, hogy szerinted mennyire érdekes egy tájház? (1 - egyáltalán nem érdekes, 2 - nem érdekes, 3 – néha érdekes, 4 - mindig érdekes)
 7. Jelöld meg 1-től 4-ig tartó skálán, hogy szerinted mennyire izgalmas egy tájház? (1 - egyáltalán nem izgalmas, 2 - néha nem izgalmas, 3 – néha izgalmas, 4 - mindig izgalmas)
 8. Jelöld meg 1-től 4-ig tartó skálán, hogy szerinted mennyire unalmas egy tájház? (1 - egyáltalán nem unalmas, 2 - néha nem unalmas, 3 – néha unalmas, 4 - mindig unalmas)
 9. Jelöld meg 1-től 4-ig tartó skálán, hogy szerinted mennyire tanulságos egy tájház? (1 - egyáltalán nem tanulságos, 2 - néha nem tanulságos, 3 – néha tanulságos, 4 - mindig tanulságos)
 10. Jelöld meg 1-től 4-ig tartó skálán, hogy szerinted mennyire játékos egy tájház? (1 - egyáltalán nem játékos, 2 - néha nem játékos, 3 – néha játékos, 4 - mindig játékos)
 11. Jelöld meg 1-től 4-ig tartó skálán, hogy szerinted mennyire eseménytelen egy tájház? (1 - egyáltalán nem eseménytelen, 2 - néha nem eseménytelen, 3 – néha eseménytelen, 4 - mindig eseménytelen)
 12. Jelöld meg 1-től 4-ig tartó skálán, hogy szerinted mennyire eseménytelen egy tájház? (1 - egyáltalán nem eseménytelen, 2 - néha nem eseménytelen, 3 – néha eseménytelen, 4 - mindig eseménytelen)
 13. Jelöld meg 1-től 5-ig tartó skálán, hogy véleményed szerint mennyire igazak az alábbi állítások? (1 - egyáltalán nem igaz, 2 - inkább nem igaz, 3 - részben igaz, 4 - inkább igaz, 5 - teljes mértékben igaz)
 - Jobb a tájházban tanulni, mint az iskolában/otthon.
 - Szeretnék többet menni az iskolával a tájházba.
 - Szeretnék több foglalkozáson részt venni a tájházban.
 - Szeretnék más nemzetiségű tájházakat is megismerni.
 - Könnyebben tanulok a tanteremben/otthon, mint a tájházban.
 - A tájházban tanultak segítenek a nyelvtanulásban.

17. melléklet: Interjú kérdések témakör szerinti csoportosítása

1. témakör: Nemzetiségi értékeket bemutató fesztivál

- Kérem, pár szóban mutasd be a települést (történelem, svábság betelepítés és kitelepítés, népesség- korösszetétel, testvérváros)!
- Mi volt a rendezvény alapkonceptiója?
- Soroljon fel néhány résztvevőt, akik már többször részt vettek a rendezvényen!
- Milyen marketing csatornát használnak a rendezvény népszerűsítéséhez?
- Hányan vesznek részt a szervezésben?
- Milyen mellékszolgáltatást kínálnak? (vendéglátás, gyermek foglalkozások, kézműves vásár)
- Milyen hatással van a település turizmusára? (Szállás/vendéglátás)
- Milyen vonzáskörzettel rendelkezik a rendezvény?
- Honnan érkeznek a turisták, látogatók?
- Hány résztvevő van egy-egy eseményen?
- Milyen pénzügyi forrásból rendezik meg a fesztivált?
- Miben tudnak megújulni? (évről-évre)
- Miben látja a rendezvény egyediségét?
- Milyen hatással van a település turizmusára? (Szállás/vendéglátás)
- A helyi lakosok hogyan viszonyulnak a rendezvényhez?
- A városi önkormányzat mennyire támogatja/segíti a rendezvény szervezését/ lebonyolítását?
- A település imázsában megjelenik-e ez a rendezvény?

2. témakör: Német tájházak

- Pár szóban mutassa be a tájház történetét (alapítás éve, alapító, kiállítások felépítése, épület stb.)!
- Ki a tájház fenntartója?
- Milyen forrásból tudnak gazdálkodni? Milyen kiegészítő forrásaik vannak?
- Hány alkalmazott dolgozik a tájházban? (állandó, szezonális, alkalmanként)
- Milyen bevételi forrásaik vannak?
- Milyen látogatottság jellemzi a tájházat? (látogatók száma, korösszetétel, időbeli eloszlása, motiváció stb.)
- Milyen időszi kiállítások voltak már láthatóak a tájházban?

- Milyen interaktív eszközök használnak?
- Milyen múzeumpedagógiai foglalkozások kínálnak a csoportok számára?
- Rendelkeznek kiadványokkal? Esetleg könyvekkel?
- Milyen marketingcsatornákat használnak?
- Mennyire aktívak a közösségi média felületeken?
- Mennyi anyagi források van a marketing tevékenységekre?
- Ki végzi ezt a feladatkört?
- Tagja valamely hazai szervezetnek?
- Milyen kapcsolatban állnak a szakmai szervezetekkel?
- Rendelkeznek külföldi kapcsolatokkal?
- Milyen fejlesztések valósultak meg az elmúlt években? Miket terveznek? Mire lenne szükség?
- Hogyan látja a magyarországi német tájházak jövőjét?
- Kérem, pár szóval mutasd be a település jellegzetes sváb parasztházait (stílus, szín, elrendezés, berendezés, mai használat)!
- Kérem, pár szóval mutasd be település kulturális életét (egyesületek, rendezvények, turizmusa)!

3. témakör: Nemzetiségi civil szervezetek

- Kérlek, pár szóban mutasd be a egyesületet (megalakulás időpontja, célok, programok, szolgáltatások, alkalmazottak)!
- Milyen eszközökkel lehet segíteni a német identitás megőrzését?
- Kérem, foglalja össze a magyarországi nemzetisége helyzetének alakulása az elmúlt 30 évben!
- A térségben élő nemzetiségek között milyen kapcsolatrendszer alakult az elmúlt évek folyamán?
- A német nemzetiség tekintetében a mai helyzet mennyire tekinthető véglegesnek? Milyen további lépések, változás segítenék a nemzetiséget hosszútávon?
- Kérem, pár szóban mutasd be a szervezet rendezvényeit (időpont, helyszín, alapkonceptió, honnan érkeznek vendégek, részt vevők száma stb.)!
- Milyen pénzügyi forrás áll rendelkezésre egy-egy rendezvény megszervezésére?
- Milyen marketing csatornát használnak az egyesület népszerűsítésére, bemutatására?
- Véleménye szerint mennyire fogékonyak a mai fiatalok a hagyományőrzésre?

- Milyen innovatív eszközökkel próbálják bővíteni a tagok létszámát?
- Milyen formában jelenik meg a német nyelv egy-egy eseményen?
- Milyen pályázatokat kínálnak a szervezet tagjai számára?
- Milyen formában tudják támogatni a helyi civil szervezetek munkáját?

4. témakör: Német tájházakat koordináló szakmai szervezetek

- Kérem, röviden mutassa be a szervezetet (Tagok, létszám, rendezvények, fő cél, munkatársak száma, kiadványok)!
- Milyen pályázati forrás áll rendelkezésre a tájházak számára? Kapnak-e segítséget a pályázatok megírásában? Vannak olyan térségek, melyek kiemelkedően aktívak a pályázatok leadásában?
- Mennyire jellemző új tájházak kapunyitása?
- Milyen tanfolyamokat kínál a szervezet?
- Mennyire vesznek részt a tájházak vezetői/ munkatársai a továbbképzéseken, tanfolyamokon?
- Mi a német tájházak átlagos megítélése? (az épületek állapota, kiállítások megszervezettsége, a gyűjtemények egyedisége, a kínálat programok, látogatottság)
- Mely területek a kiemelkedőek?
- A német tájházak milyen funkciókkal rendelkeznek?
- Mennyire jellemző a múzeumpedagógiai foglalkozások a kínálatban?
- Milyen különleges / interaktív kiállítással találkozhatunk a tájházakban?
- Jellemzően kik a tájházak fenntartói?
- Milyen szoros a német tájházak és a turisztikai piac kapcsolatrendszere?
- Mely marketing eszközök használta jellemzi a tájházakat?
- Miben látja a tájházak jövőjét? Mely funkciók erősítésével válhat egy tájház igazán élővé?
- Mennyire nyitottak a tájház vezetők az újdonság, modernizálás felé?
- A német nemzetiségen kívül mely nemzetiséghez értékeit bemutató tájházak a kiemelkedőek ma hazánkban?

18. melléklet: Fotó mellékek

1. fénykép: Dunaharaszti Német Tájház

Forrás: saját felvétel, 2009

2. fénykép: Dunaharaszti Német Tájház - istálló

Forrás: saját felvétel, 2018

3. fénykép: Országos Német Tájház Tata - Népviselet és népzene enteriőr

Forrás: saját felvétel, 2017

4. fénykép: Országos Német Tájház Tata – Betelepítés enteriőr

Forrás: saját felvétel, 2017